

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA
AZ
UNITARIUS EGYHAZ

108. ÉVFOLYAM

ALAPÍTÁSI

ÉVE

1861

1

2002

KERESZTÉNY MAGVETŐ

108. évfolyam • 2002 • 1. szám
Kolozsvár

TARTALOM

TANULMÁNYOK

M. Bodrogi Enikő– Molnár B. Lehel: Kovács Sándor:	Az Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltára alakulásának történeti áttekintése	3
Kovács Sándor:	Adalék Homoródszentmártoni Bíró Sámuel (1665–1721) főgondnok életéhez	12
Olosz Katalin:	Adalék Kossuth Lajos angol és amerikai unitárius kapcsolataihoz	20
Szabadi István:	Kanyaró Ferenc és az erdélyi magyar népballadakutatás	30
Dr. Rezi Elek:	Idősb Révész Imre és Kelemen István szabédi unitárius lelkész levelezéséből	43
Dr. Cseke Péter: Józsa Lajos: Szász Ferenc: Dr. Gaal György:	Bioetikai kérdések erkölcsi megítélésének szempontjai Professzorok professzora Hivatástudat és lelkesítő szolgálat Az önképzés szerepe a lelkészképzésben Ifj. Gyergyai Árpád (1881–1952) a fül-orr-gégészet tudósa	60 67 72 85 95

SZÓSZÉK - ÚRASZTALA - SZERTARTÁSOK

Kovács Sándor:	Isten az egység forrása	97
Máthé Sándor:	Isten imádása A túlsó parton	100 102
Pálfı Dénes:	Ahol a kincs, ott a szív A szeretet: igazi világosság Nőnapra köszöntés	105 107 110
Sándor Szilárd: Dr. Szabó Árpád:	Látszat és valóság Igazság és szabadság Ime, az ember A húsvét szabadsága	112 115 118 121
Dr. Szász Dénes:	Járjatok, jól járjatok Istennek tetszeni Hárfapengetés Az igaz barát Magunk megcsalása	125 127 129 131 133
Székely Kinga Réka:	Válaszd a jobbik részt Prédikációvázlatok	136
Máthé Sándor:	Isten szószólói Az ősök hagyománya „Az álmok nem hazudnak” Az égi csoda	140 141 144 146
KÖNYVSZEMLE		149
Eszmék–Gondolatok		154
EGYHÁZI ÉLET – HÍREK		156

Alapítási éve: 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként.
Szerkeszti: dr. Szabó Árpád. Munkatársak: Kovács István szerkesztő,
Kürti Miklós olvasószerkesztő, Kriza János technikai-szerkesztő.
Szerkesztőség: Kolozsvár, December 21 út 9.sz. Tel: 064/193236
Fax: 064/195927. e-mail: krizajan@unitarian.dntcj.ro
Postacím: 3400 Cluj-Napoca, B-dul 21 Decembrie nr.9.
Készült az Unitárius Egyház Nyomdájában.

CHRISTIAN SOWER

Journal of the Unitarian Church, Romania
CVIII • Cluj-Napoca • 2002/1

CONTENTS

STUDIES

Enikő M. Bodrogi – Lehel B. Molnár: Sándor Kovács:	A Short History Of the Archive of the Unitarian Church from Transylvania 3
Sándor Kovács:	A Contribution to the Life of Sámuel Bíró of Homoródszentmárton lay president 12
Katalin Olosz:	A Contribution to the Contacts of Lajos Kossuth with the British and American Unitarians 20
István Szabadi:	Ferenc Kanyaró and the Research of Transylvanian Popular Ballad 30
Elek Rezi:	From the Correspondence of Imre Révész sen. and István Kelemen Minister of Szabéd 43
Péter Cseke: Lajos Józsa: Ferenc Szász: György Gaal:	View-points of Moral Judgement of the Bioethical Problems 60 Professor of professors 67 Vocation and Service of Minister 72 The Role of Self Education in the Ministerial Training . . 85 Árpád Gyergyai jun., Scientist of Ear Nose and Throat 9

SERMONS

Sándor Kovács:	God, the Source of Unity 97
Sándor Máthé:	Worship of God 100 Over the Coast 102
Dénes Pálfi:	Where is your Trespure, there is your Hart 105 Love: the True Light 107 Greetings at the Women's Day 110
Szilárd Sándor: Árpád Szabó:	Illusion and Reality 112 Truth and Freedom 115 Here is the Man 118 The Freedom of Easter 121
Dénes Szász:	Go, go well 125 Please to God 127 Playing on the Harp 129 The True Friend 131 Deceit of Ourselves 133
Kinga Réka Székely:	Choose the Better Part 136
Sándor Máthé:	Sermon Drafts Spokesmen of God 140 The Tradition of Ancestors 141 The Dreams never Lie 144 Heavenly Miracle 146
BOOK REVIEW 149
Ideas, Thoughts 154
CHURCH LIFE - NEWS 156

The President and Responsible Editor: dr. Árpád Szabó.
Members of the Editorial Board:
István Kovács, Miklós Kürti, János Kriza.
Editorial Office: B-dul 21 Decembrie nr.9, 3400 Cluj-Napoca, Romania
Tel: 064/19.32.36. Fax: 064/19.59.27.
Printed in the Unitarian Printing House Kolozsvár.

M. BODROGI ENIKŐ – MOLNÁR B. LEHEL

AZ ERDÉLYI UNITÁRIUS EGYHÁZ GYŰJTŐLEVÉLTÁRA ALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

Sokan nincsenek még ma sem tisztában azzal, hogy a levéltár (archívum) fogalma mit takar. Talán egyesek azt gondolják, hogy a levéltárban őrzött iratok a múlt különböző, kisebb-nagyobb jelentőségű eseményeiről részletes felvilágosítást tudnak nyújtani, és hogy a levéltár feladata a hozzáférhető magánszemélyek kíváncsiságának kielégítése. Bár ilyen feladatokat is elláthat, nem ez történelmileg kialakult rendeltetése.

Valószínűleg azt is kevesen tudják, hogy a levéltár eredete korábbi időkre nyúlik vissza, mint a könyvtáré vagy a múzeumé. Míg például a múzeumnak (azaz a múzsák kertjének) az eredete a görögökhöz kötődik, addig az uralkodók tetteit, az állami élet szempontjából meghatározó törvényeket és határozatokat megőrkítő okleveleket már a görögök előtt próbálták megőrizni az elkövetkező nemzedékek számára.

A levéltár létrejöttének elsődleges feltétele az írásbeliség kialakulása volt. A levéltár mindenkori birtokosainak érdekében állt azokat a dokumentumokat megmenteni a pusztulástól, amelyeket szükség esetén bizonyítékként lehetett felhasználni. Ily módon a levéltári anyagot azok az írott dokumentumok alkották, amelyek egyének vagy intézmények számára jogbiztosítást vagy jogi szabályozást jelentettek. Az iratok ilyen funkciója azonban idővel hatályát veszti. Ugyanakkor egyre fontosabbá válik egy másik rendeltetésük: tartalmuk révén lehetővé válik a múlt különböző területeinek tudományos rekonstruálása. Ennek fontosságát különösen akkor értjük meg, ha arra gondolunk, hogy a levéltári anyag összetevő darabjai *egyetlen példányok (unikumok)* vagy legalábbis nagyon kis példányszámban jöttek létre. Mindenki számára megszívlelendő id. Révész Imre református lelkész gondolatait idéző sorok 1868-ból, amelyet Debrecenben, a Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár kutatótermének falán bekeretezve őriznek:

„Ne feledjük végre, és pedig csak egy percre sem – hogy az, amit a levéltárban bírunk, nagy részben unicum, egyetlenegy, tehát kipótolhatatlan a maga nemében. Ha egyik vagy másik templomunk, főiskolánk, könyvtárunk, gyűjteményünk leég vagy elpusztul: a jó szerencse, az áldozatkészség, a

közlelkedés és az erőfeszítés újakat és dicsőbbeket állíthat a rombadőltek helyett; – de hogyha elpusztul, semmivé lesz pl. egy kerület levéltára: nincs többé az a szerencse vagy erő, amely azt valaha helyreállíthassa.”

A LEVÉLTÁR LÉTREJÖTTÉNEK ELŐZMÉNYEI

Az Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltárának történetét a 18. század első feléig vezethetjük vissza. Ahhoz, hogy ezt a folyamatot minél jobban megvilágítsuk, szükségesnek tartjuk kitérni néhány intézménytörténeti vonatkozásra.

A 18. század első felében jött létre az unitárius egyház mai központjának csirája. Ez a központ az egész egyház ügyeinek az intézésével foglalkozik mind a mai napig, és élén egy vezető testület áll, amelynek Egyházi Képviselő Tanács a neve. Korábban az egyházközségekben felmerülő ügyeket a püspöki vizsgálatok során maga az egyház főpásztora intézte el vagy az elnöklete alatt működő Partiale Consistorium.¹

Az Unitárius Kollégium működtetése kezdetben a városi tanács, később a kolozsvári unitárius egyházközség hatáskörébe tartozott.

Az ellenreformáció súlyos csapást mért a protestáns felekezetekre, különösen az unitárius egyházra. A kolozsvári unitárius egyházközséget is sok veszteség érte: elveszítette templomát (1716), iskoláját (1718) és más természetű javait. Mindez arra indította az unitárius főurakat, hogy az egyház jövőjének biztosítása érdekében éppen ezt az egyházközséget erősítsék meg.

Miután a kolozsvári városi tanácsban az unitáriusok háttérbe szorultak, a kolozsvári unitárius egyházközség vette át az iskolai nevelés szellemi és anyagi támogatását. Kulcsfontosságú volt tehát ennek az egyházközségnek az anyagi megerősítése. Az unitárius főurak 1718-ban felhívást bocsátottak ki, amelyben adakozásra szólították fel az egyház híveit. Ennek a lépésnek egyházszerkezeti jelentősége is volt. Korábban az egyház kormányzása hierarchikus volt, és a világiak nem vettek részt benne. Ettől kezdve az esperek mellé világi felügyelő gondnokokat, a püspök mellé pedig két világi főgondnokot választottak. Ugyanakkor fokozatosan elkülönült egymástól a kolozsvári egyházközség és az egyetemes egyház vagyonának kezelése, és ezt az 1724-es árkosi zsinat szentesítette.²

A megváltozott helyzetben új ügyintézés, adminisztráció jött létre, amely az egyetemes egyház érdekeit szolgálta. Az ebből származó és az évek során felgyűlt iratokat valahol tárolni kellett. Hiteles adataink az iratok tárolásával kapcsolatban a 18. század végéről vannak. Ezek szerint a dokumentumokat kezdetben a „superintendentialis”, azaz püspöki háznál ládákban őrizték, majd később átszállították az Unitárius Kollégium épületébe.³

A LEVÉLTÁR RENDEZÉSÉNEK ELSŐ KÍSÉRLETEI

A 19. századdal kezdődően már több adat áll rendelkezésünkre a levéltár történetéről. Eddigi ismereteink szerint Lázár István püspök (1742–1811) halála után, Körmöczi János püspöksége idején (1812–1836) készítették el a levéltárban található dokumentumok darabszintű leltárát. Ezt két nagy kéziratban őrizzük (Regestrum A. és Regestrum B.) Ugyanakkor Körmöczi kéziratában maradt ránk az „Ecclesiák Leveli Registrációjára Szolgáló Instructio” is, amely kimondottan az egyházközségek tulajdonában levő iratok kezelésével kapcsolatos előírásokat tartalmazza. Az Instructio szerint az egyházközségek leveleit négy csoportba kell sorolni: „Sub A. Ingatlan jókról szóló levelek fasciculusa, Sub B. Ingó jókról szóló levelek fasciculusa, Sub C. Elocatumokról költ levelek fasciculusa és Sub D. Fasciculus Miscellanae.” Talán egy kis magyarázatra szorul, hogy mit kell értenünk az utóbbi két csoporton. A C. alá tartoznak a bérbe adott szántóföldekről, szőlőskertekről, kaszálókról, erdőkről kiállított szerződések stb., a D. ponthoz pedig azok az iratok, amelyek az első három csoportba nem sorolhatók be, pl.: jegyzőkönyvi iratok, peres iratok. Az Instructio azt is előírta, hogy az egyházközségek leveleit össze kell gyűjteni a gondnokoktól és egyházfiktól, alaposan át kell olvasni, és tartalmuk szerint a fent említett négy csoportba, azokon belül időrendbe kell sorolni. Ezenkívül a leveleket sorszámozni kellett, és a szám alá röviden kivonatolni azoknak tartalmát.⁴ A tapasztalat azt mutatja, hogy ezt a fajta iratkezelési módszert az egyházközségek nem alkalmazták, hanem egyszerűen csak kronologikus sorrendben tárolták az iratokat.

Az egyház levéltárának gyűjtő jellege már a 19. század közepén kialakult. Árkosi Mihálynak, a székelykeresztúri egyházkör esperesének egy 1848-as felterjesztéséből következtethetünk erre. Árkosi arra a főtanácsi határozatra hivatkozik, amelynek értelmében az egyházkörre vonatkozó összes szerződés egy példányát felküldi Kolozsvárra, hogy azokat a „közönséges levéltárban”, mai kifejezéssel, az egyház gyűjtőlevéltárában megőrizzék.⁵

Az 1848–49-es szabadságharc idején a levéltárnak más rendeltetése is volt, mint a dokumentumok tárolása, ugyanis tanteremként szolgált. Székely Sándor akkori püspök és Székely Mózes főjegyző 1849. április 10-én levelet intézett a kolozsvári városi tanácshoz, amelyben beszámolt arról, hogy mivel a Kollégium épületét katonai kórodaként (kórházként) használták, a nagyszámú tanuló ifjúság oktatására mindössze az egyházi („Consistoriális”) levéltár egyszobás helyisége és a Taufer-ház állt rendelkezésre. Az áldatlan állapot miatt kérték a tanácsot, hogy a város költségén biztosítson a Kollégium számára legalább 6 szobából álló épületet.⁶ A kérés eredményeképpen a tanítás számára átengedtek a városi köztáncterem (Redut) hátsó részében 5 szobát. Itt folyt a tanítás 1850. február 17-ig.⁷

Székely Sándor püspök halála (1852) után a püspöki szék 9 évig betöltetlen volt, mert a bécsi kormány megtagadta az egyház püspökválasztó jo-

gát. Ez alatt az idő alatt az egyházat Székely Mózes főjegyző, Kaáli Nagy Elek főgondnok, Mikó Lőrinc kollégiumi tanár és Fejér Márton ügyvéd vezette. Kaáli Nagy Elek egyházi tevékenysége rendkívül sokoldalú volt, figyelme a levéltár állapotára is kiterjedt. 1857-ben előterjesztést nyújtott be az Egyházi Képviselő Tanácshoz, és ennek két fontos pontját kell kiemelniünk. Az egyik a levéltár fizikai állapotára vonatkozott: mivel az iskola mellé egy új házat építettek, a levéltár boltozata megrepedt, és ennek sürgős megjavíttatását szorgalmazta. A másik a levéltár helyiségének rendeltetését illeti. Eszerint: „Tanácskozási teremnek a levéltárt használni se nem díszes, se nem helyes, azonban pedig könnyen veszélyes lehet, amennyiben abban is tüzelésnek kell történni.”⁸ A fentiekből kitűnik, hogy az egyház levéltárának többféle rendeltetése is volt. Korábban – mint már említettük – osztályteremként, majd tanácsteremként is funkcionált. Kaáli Nagy Elek azt ajánlotta, hogy a tanácskozások céljára külön termet rendezzenek be, amelyben az egyház nagyjainak arcképei is helyet kaphatnak. Még nem sikerült pontos adatokat találnunk arra vonatkozóan, hogy ez mikor valósult meg. Berde Mózes és Benczédi Gergely 1881. február 13-i jelentése viszont említi, hogy a levéltár az Egyházi Képviselő Tanács ülésterme melletti kis szobában van.⁹ Ugyanakkor az Egyházi Képviselő Tanács termében is tároltak iratokat.¹⁰

A levéltár rendezésének szükségessége többször is felmerült a 19. század során. A legátfogóbb rendezési tervet az Egyházi Képviselő Tanács megbízásából Mikó Lőrinc, Buzogány Áron és Pap Mózes készítette el 1864-ben (közülük egyik sem volt levéltáros). E terv jelentőségét abban látjuk, hogy első alkalommal kísérelte meg szakszerűen, provenienciájuk szerint rendezni az iratokat.¹¹

Bár a tervet az Egyházi Képviselő Tanács teljes egészében elfogadta és végrehajtását elrendelte, mégsem került sor annak kivitelezésére. Egy 1877-es jegyzőkönyv tanúsága szerint Ferencz József püspök előterjesztette, hogy „vallásfelekezetünk levéltára teljesen rendszertelen állapotban van, ennek oka részben a levéltári helyiség rendezetlen állapota is”¹² A jegyzőkönyvbe felvett végzés szerint az Egyházi Képviselő Tanács bizottságot nevezett ki Berde Mózes elnökletével, hogy kidolgozza a levéltári anyag rendezésének és a helyiség felszerelésének módját. Az eddig leírtak alapján láthatjuk, hogy bár többször történt kísérlet arra, hogy az egyre szaporodó iratokat megfelelően rendezzék, mégsem került sor ezek gyakorlati megvalósítására.

Úgy tűnik, hogy a Berde Mózes vezette bizottság ért el elsőként eredményeket ezen a téren. Pontokba foglalták a legsürgősebb teendőket, az alábbiak szerint: 1. mivel az iratok egy része megpenészedett, az ablak és az ajtó vastáblájára szellőző nyílásokat kell vágatni; 2. az üres faloldalak mentén mennyezetig érő rekeszes állványokat kell állíttatni az ezután beérkező iratoknak; 3. a nem levéltárba tartozó munkákat (pl. sematizmusok, törvénykönyvek) a könyvtárban kell elhelyezni; 4. a vasajtó belsejét kitöltő deszkákat kövel kell helyettesíteni, amely tűzvész esetén nagyobb védelmet nyújt.¹³

Benczédi Gergely, a levéltár későbbi „őre” 1881. május 1-i jelentésében részletesen beszámolt arról, hogy a fent említett feladatokat teljesítették.¹⁴

Ezek voltak dióhéjban a levéltár 19. századi történetének jelentősebb mozzanatai, amelyek részletesebb megismeréséhez további kutatásokat kell végeznünk.

KELEMEN LAJOS, AZ ELHIVATOTT LEVÉLTÁROS

A 19–20. század fordulóján épült fel az új Unitárius Kollégium (a mai Brassai Sámuel Líceum). A püspöki hivatal mellett az egyház gyűjtőlevéltára is ebben az épületben kapott helyet, és itt működik mind a mai napig.

Levéltárunk 20. századi történetének legjelentősebb alakja Kelemen Lajos volt. Történelem–földrajz szakot végzett a Ferenc József Tudományegyetemen, és 1908-ban szerezte meg tanári képesítését. Egy ideig az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtárában dolgozott. Az Egyházi Képviselő Tanács 1907 nyarán megválasztotta a kolozsvári Unitárius Kollégium helyettes tanárának, majd tanári képesítő vizsgája után rendes tanárnak nevezte ki. 1908-ban Ferencz József püspök ajánlatára az Egyházi Képviselő Tanács megbízta az Unitárius Egyház levéltárának kezelésével is. Az ekkor felvett jegyzőkönyv így tanúskodik erről: „Kelemen Lajos tanári oklevele megszerzésével idejét és munkaerejét tanári működése mellett egyházunk más ügyeinek is bizonyára készséggel és örömmel szentelendi.”¹⁵ Álljon itt még egy idézet annak szemléltetésére, hogy a püspök milyen sokra értékelte Kelemen Lajos levéltár iránti elkötelezettségét és szakmai tudását: „[...] ismerve Önnek odaadó buzgóságát és hűségét, E. K. Tanácsunk teljes bizalommal adja át a levéltárt. Meg vagyunk győződve, hogy okos elmével, legjobb belátása szerint teszi meg rendezését, és őrzi az abban levő becses iratokat, amit bizalommal el is várunk.”¹⁶ Kelemen Lajos tehát levéltárosi pályafutását egyházunk levéltárosaként kezdte el. Naplójában is megemlékezett erről: „Index nem lévén az átadás [ti. a levéltáré – megjegyzés tőlünk] egyszerűen úgy történt, hogy a Levéltár helyiségébe bementünk, megmutatták, innen átmentünk a szomszédos vasajtós szobába, hol a legrégebb generális és partiális jegyzőkönyvek állottak, majd a sauteraineban levő újabbnak számú adásokhoz mentünk, s fél óra alatt megvolt az átadás. A püspök újra hangsúlyozta, hogy a legnagyobb bizalommal teszik az ügyet a kezembe. Aztán járjak el legjobb belátásom szerint.”¹⁷ A levéltár akkori állapotára is reflektált: „Az egér sok kárt tett, s mondhatni minden fiókban benne volt a nyoma. Egy szemetes ládányi, jó 2–3 véka rongálását separtettem ki.”¹⁸ A helyzet felmérését azonnal tett követte, ugyanis ő maga látott hozzá a szolgálkkal együtt a munkához: „[...] aztán mindjárt akkor délelőtt hozzáfogtam egyik új – és rest dög – szolgálival a takarításhoz. Azután négy napig délelőtt-délután velük versenyt dolgozva, a mindennap más-más inspekciós szolgálkat cigarettával tartva, [július] 14-én estére a kiporolást, a szekrények kitörlését,

az anyag némi csoportosítását, a ládák rendbe állítását és a sepertetést elvégeztem. Sokat bajlódtam a szekrények tetejére csak egyik oldalra, jobb felől összezsúfolt fiókok szétrakásával és csoportosításával, melyeket mindkét szekrény sor tetejére osztottam el, tartalmilag csoportosítva.”¹⁹ Sokrétű feladatai miatt egyházunk levéltárában mégsem tudott számottevő rendszerezési munkát végezni. Nem tartozott a nagy rendszerezők közé. Jakó Zsigmond szerint Kelemen Lajosnak egyetlen rendező elve volt: hihetetlen memóriája.

A tanári és levéltárosi munka mellett 1908 őszétől az Erdélyi Múzeum-Egyesület titkáráként is dolgozott.

Maradandó érdemei között feltétlenül megemlítenéd, hogy szóban és cselekedetben egyaránt érvényre juttatta ama meggyőződését, hogy a levéltár intézményének felbecsülhetetlen fontossága van egy nemzet életében. Szabó T. Attila kiemelte azt a céltudatosságot, amellyel Kelemen Lajos fölkészült hivatása betöltésére: „Az egyetemi tanulmányok befejeztével Kelemen Lajos alapos történettudományi ismeretekkel, a korszerű forráshasználat kívánalmainak tudatosításával a levéltári munkára felkészülten hagyta el az egyetem padjait. [...] pályatársai közül messze kiemelkedve, már akkor a levéltári munkára különlegesen alkalmas szakember volt [...]”²⁰

Mindamellett, hogy egyházi levéltáros és kollégiumi tanár volt, a múlt iránti felelősségtudat arra ösztönözte, hogy az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára gyarapításának és fejlesztésének szellemi irányítója s egyben legodadóbb munkása legyen. Sok embert meggyőzött arról, hogy a birtokában levő és az erdélyi múlt írásbeliségéhez tartozó egyéni vagy családi okmányokat a Múzeumi Levéltárnak adja át. Ebben a munkájában tanítványai, barátai, tisztelői is segítettek. Így a 19. század végén alig 40 000 darabot számláló gyűjtemény az erdélyi történelem és társadalom rendkívül gazdag, több mint 600 000 dokumentumot tartalmazó levéltárává fejlődött.

Egyházunk levéltárosaként 1918-ig működött, amikor is az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárosának nevezték ki. Ezután sem szűnt meg kapcsolata az egyházzal, és amennyire elfoglaltságai engedték, továbbra is segítette.

A LEVÉLTÁR TRIANON UTÁNI HELYZETE

Trianon után levéltárunk, jóllehet román állami ellenőrzés alá került, mégsem szenvedett jelentősebb károkat. Kinevezett levéltáros nem volt, hanem Kelemen Lajos segítségét kérték, amikor valakinek levéltári anyagra volt szüksége.

A bécsi döntések értelmében visszacsatolt területek levéltárainak felügyeletével a Magyar Országos Levéltár főigazgatóját bízták meg. Az erdélyi megbízott, Kossányi Béla országos főlevéltárnok azt a feladatot kapta, hogy megállapítsa, érte-e valamiféle károsodás a különböző levéltárakat 1918 óta. Kossányi Kelemen Lajost kérte meg, hogy jelentést készítsen a kolozsvári Állami Levéltár, az Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltára és a ko-

lozsvári Unitárius Egyházközség Levéltára állományáról. Ezúttal csak a Gyűjtőlevéltárról teszünk említést. Kelemen Lajos beszámolójából kiderül, hogy a román fennhatóság alatt nem érte különösebb kár a levéltárat. Elhelyezése azonban nem megfelelő, és ez lényegében a politikai helyzet következménye. A magyar egyházakat, így az Unitárius Egyházat is nagymértékben kifosztották vagyonukból, és emiatt a megmaradt kevés ingatlant bérbe kellett adniuk, hogy valamelyes jövedelemhez jussanak. Ilyen körülmények között a levéltárnak nem lehetett értékéhez méltó helyet biztosítani. Kelemen Lajost idézve az egyház: „Így is igyekezett legalább az iskolaudvar porának és a napsütésnek kitett levéltárat a kollégium épület északi része délre néző zárt folyosójáról a régi kollégium egykori tanácstermébe helyezni. Ebben az alacsony boltozású szobában azonban a helyet nem lehet jól kihasználni. Emellett a Levéltár egy része, az 1851-től kezdődő közigazgatási és iskolai ügydarabokkal, s vele az egyházi kiadású könyvek raktárával az újabb kollégium egyik északi alagsori helyiségében maradt, dolgozószobája s egy könyvtárszobája pedig az újabb kollégiumépület régi levéltári folyosóhelyiségének egyik szobája. Így tehát a Levéltárat három, egymással össze nem függő helyiségben, két külön épületben őrizik.”²¹

Kelemen Lajos arról is írt jelentésében, hogy melyek a levéltárunkban található legértékesebb dokumentumok. Eszerint a levéltár anyaga a 16. század végével kezdődik, és a legrégebb darabja egy 1587-ben kezdődő válóperes jegyzőkönyv. A 17. századból értékesek az 1629-től kezdődő zsinati jegyzőkönyvek, az 1640-es években kezdődő püspöki vizitációs jegyzőkönyvek, amelyekből az első teljes 1692–93-as keltezésű. Szintén nagybecsűek a kolozsvári Unitárius Kollégium iskolafőnökeinek 1626-ban kezdődő számadáskönyvei, a Fasciculus Rerum Scholasticarum kötetei, továbbá a Kollégium tanulóinak névsorai, amelyek a 17. század utolsó évtizedében kezdődnek és az 1940-es évekig megvannak. Említést érdemelnek még az egyház sérelmeire, valamint az egyház nyomdájára vonatkozó iratok.

A Kelemen Lajos említette anyag mind a mai napig megtalálható levéltárunkban.

A II. világháború után az egyházi és egyházközségi levéltárak szigorú román állami ellenőrzés alá kerültek. Első lépésként az anyakönyveket kellett beszolgáltatni. Az unitárius egyházközségek azonban az állami anyakönyvezési törvény megjelenése után is saját levéltáraikban őrizték anyakönyveiket a 153/1950-es román elnöki rendelet és a 61. számú román belügyminisztériumi határozat megjelenéséig. A rendelkezések értelmében minden egyházközségnek a néptanácsokhoz kellett leadnia a tulajdonában lévő anyakönyveket, ahonnan később a Román Állami Levéltárak megyei fiókjai vették át.²² A törvények végrehajtásáig két-három év telt el. Csak ritka esetben menekült meg egy-két anyakönyv. A román levéltári törvények értelmében a nem kimondottan egyházi jellegű iratokat is be kellett adni az állami levéltárakba. Így vitték el az 1980-as években a Gyűjtőlevéltárunkban őrzött kolozsvári és tordai unitárius kollégium, illetve gimnázium iratait.

Kelemen Lajos szellemi hagyatéka is hasonló sorsra jutott. Az egyházra hagyta, de halála után, 1963-ban az Állami Levéltár kiküldöttei lefoglalták és elszállították az anyagot.

Az 1989-es változások új lehetőségeket nyitottak levéltárunk történetében. Egyházunk előljárói a korábbinál nagyobb figyelmet szentelnek a levéltár fejlesztésére, és a lehetőségekhez képest anyagilag támogatják elképzeléseinket. Emellett különböző magyarországi alapítványok (Illyés Közalapítvány, Pro Professione) és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma pályázatain is többször sikerült támogatást nyernünk. Ennek látható eredménye az, hogy a levéltárat számítógéppel és modern polcrendszerrel szereltük fel.

Külön meg kell említenünk, hogy 1998-ban a dr. Deborah J. Youngman és dr. Kathleen Dunlap, a Bostoni Egyetem professzorai kezdeményezésére létrehoztuk a Transylvania Archives Project-et (TAP), azaz Erdélyi Levéltári Programot. Ennek célja a levéltár infrastrukturális fejlesztése. A programnak köszönhetően az elmúlt három év alatt központi fűtést vezettünk be, a levéltár helyiségeit felújítottuk, betörésbiztos fémrollókat szereltettünk az ablakokra. Tűzálló szekrényt és porszívót vásároltunk.

Folyamatban van a levéltári anyag szakszerű rendezése, rendszerezése és dobozolása. Levéltárunkban jelenleg kb. 400 folyóméter iratot őrzünk, és ez a mennyiség folyamatosan gyarapodik. A már említett dokumentumok és az egyházigazgatási iratok mellett sok neves unitárius személyiség teljes vagy részleges szellemi hagyatékát őrizzük. Közülük megemlítjük a következőket: Lázár István (1742-1811), Körmöczy János (1762-1836), Kriza János (1811-1875), Ferencz József (1835-1928), Boros György (1855-1941), Kiss Elek (1888-1971) püspökök, Augusztinovics Pál (1763-1837) főgondnok, Simén Domokos (1836-1878), Brassai Sámuel (1800?-1897), Kovács János (1846-1905), Benczédi Gergely (1839-1906), Kanyaró Ferenc (1859-1910), Borbély István (1886-1932), Gál Kelemen (1869-1945) teológiai és kollégiumi tanárok, Bölöni Farkas Sándor (1795-1842), Kőváry László (1819-1907) stb.

A Kelemen Lajos szellemi örökségének jegyében elindítottuk az Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltárának és Nagykönyvtárának kiadványsorozatát, amelynek első, 2001-ben megjelent kötete *Boros György unitárius püspök naplója 1926-1941*. A sorozat keretében két újabb kiadványunk jelenik meg ebben az évben: a *De falsa et vera unius veri Dei...* című teológiai vitairat magyar fordítása és *Gál Kelemen: Kaáli Nagy Elek* című monográfiája.

Annak tudatában, hogy a szerény kezdetektől elindulva sokak áldozatos munkáján keresztül letettük az Unitárius Egyház modern Gyűjtőlevéltárának alapjait, bízunk abban, hogy a jövőben is eredményesen tovább tudjuk folytatni a megkezdett munkát. Egyházunk múltja és jövője szempontjából egyaránt fontosnak tartjuk, hogy a levéltárunkban megőrzött szellemi kincseket be tudjuk kapcsolni az egyetemes kultúra vérkeringésébe.

Jegyzetek

¹ Az unitárius egyháznak az a kormányzási szerve volt, amely a télen ülésező Főtanács és a nyáron összehívott Zsinat közötti időszakban intézte az egyház folyó ügyeit. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint ebből alakult ki az Egyházi Képviselő Tanács. Lásd: Dr. Tóth György: Az Unitárius Egyház rendszabályai 1626–1850. Cluj-Kolozsvár, 1922. 53–55.

² Lásd: Ferencz József: Unitárius kis tükör. Átdolgozta: Vári Albert. Kolozsvár, 1930. 78–80.

³ Ez a mai Egészségügyi Iskola épülete, a Sora és a belvárosi unitárius templom között. Időben ez a Kollégium harmadik épülete.

⁴ Lásd: Kőrmöczi János hagyatéka. Az Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltára (ezután UEGyLt) Kolozsvár.

⁵ UEGyLt. Egyházi Képviselő Tanács (a továbbiakban EKT) iratai 1848. 113/1848.

⁶ UEGyLt. EKT iratai 1849. 12/1849.

⁷ Lásd: Gál Kelemen: A kolozsvári Unitárius Kollégium története. I. Kolozsvár, 1935. 375.

⁸ UEGyLt. EKT Jegyzőkönyv 1857. 143. sz.

⁹ UEGyLt. EKT iratai 1881. 44/1881.

¹⁰ UEGyLt. EKT Közigazgatási Jegyzőkönyve 1898. 454. sz.

¹¹ UEGyLt. EKT Jegyzőkönyv 1864. 432. sz. „[...] a levéltárak rendezésében két rendszer ismeretes, úgymint: fascicularis és chronologicus rendszer.

Az első szerint a külön tárgyakhoz tartozó minden levelek külön csomagokba, folyó számok alá rendezendők, a második szerint pedig a tárgyak megkülönböztetése nélkül minden beadvány csatolmányaival együtt évek száma alá helyezendő. Ezek közül melyiket kelljen alkalmazni, a tárgyak természetétől függ. A levéltárunkban levő levelek következő általános címek alá tartoznak

I. Beadványok s azoknak csatolmányai.

II. Pénz és pénzürtéket illetők.

III. Jogot tárgyazók.

IV. Diplomatica körébe tartozók.

V. Számadások.

VI. Jegyzőkönyvek.

Ezekből kiindulva levéltárunkat a bizottság következőleg véli elrendezendőnek:

I. Minthogy a Wertheim féle szekrény nemsokára meg fog érkezni, ebbe jövének fascicularis rendszerrel:

1. A pénzről szóló kötelezvények.

2. Értékpapirook.

3. Letett pénzek és pénzürtékük.

4. Praetisumok.

5. Alapítványi oklevelek és végrendeletek, noha ezek jöhetnek a jogot tárgyazók közé is, a hely fog határozni, hogy mennyire férnek a Wertheim szekrénybe.

II. A jogot tárgyazókra nézve készítettetni kellene egy célszerű záras tékát s ebbe jönének fascicularis rendszerrel:

1. A státust egészben.

2. A kolozsvári.

3. A tordai.

4. A keresztúri oskolákat illetők külön-külön.

5. Az ecclesiákat illetők, egyházi környékek és ecclesiák szerint.

III. A diplomatica listába, melynek szintén zárosnak kellene lenni, jönének fascicularis rendszerrel:

1. Diplomák, donatiók, collationalisok s hasonlók.

2. Történelmi nevezetességek.

3. Üldöztetésinket s abból következőt sérelmeinket illetők.

IV. A jegyzőkönyvek fascicularis és chronologicus rendszerrel lennének elhelyezendők:

1. Közigazgatásiak, Fő és K. Tanácsiak.
2. Pénztáriak.
3. Főpapi székiek.
4. Püspöki vizsgálatokról készültek.
5. Esperesi vizsgálatokról szólók környékenként.
6. Egyházköri gyűlések jegyzőkönyvei környékenként.
7. Aranykönyvi kivonatok, környékek és ecclesiák szerént.

V. A számadások szintén fascicularis és chronologicus rendszerre:

1. Közpénztáriak.
2. Augusztinovich alapot illetők.
3. Administratori számadások.
4. Koncz alapot illetők.
5. Oskolafőnöki számadások.

VI. A folyó beadványok csatolványaikkal együtt tiszta chronologicus rendszer szerént lennének mint eddig is elhelyezendők.

1. Közigazgatásiak.
2. Pénztáriak.
3. Főpapi székiek külön-külön.”

¹² UEGyLt. EKT Közigazgatási Jegyzőkönyve 1877. 244. sz.

¹³ UEGyLt. EKT iratai 1881. 44/1881.

¹⁴ UEGyLt. EKT iratai 1881. 114/1881.

¹⁵ UEGyLt. EKT Jegyzőkönyvi kivonata 1908. 148/1908

¹⁶ Uo.

¹⁷ Kolozsvári Állami Levéltár. Kelemen Lajos fond. 40. Kelemen Lajos naplója. 1894-1925. 1908. augusztus 17.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo.

²⁰ Szabó T. Attila: Kelemen Lajos élete és munkássága. In: Kelemen Lajos: Művészettörténeti tanulmányok. Kriterion. Bukarest, 1977. 12.

²¹ Kálnoki Kis Tamás: Reménytelen reménységben, avagy remény a reménytelenségben. In: Levéltári Közlemények, 70. (1999) 1–2. sz. 149.

²² Liviu Moldovan: Registrele Confesionale de stare civilă din Transilvania. in: Revista Arhivelor – Seria nouă – 1. București 1958. 159. p.

KOVÁCS SÁNDOR

ADALÉK HOMORÓDSZENTMÁRTONI BIRÓ SÁMUEL (1665–1721) FŐGONDNOK ÉLETÉHEZ¹

Pro patria sit dulce mori licet atque decorum: vivere pro patria dulcis esse puto. *(Bár a hazáért harcban elesni ősi dicsőség, úgy hiszem, érette élni a fontos, a jó.)* A horatiusi igazságot – Dulce et decorum est pro patria mori

(Édes és dicső a hazáért meghalni) – fogalmazta némiképpen újra a latinul író walesi költő, Owen John, amikor azt írta: a hazáért élni a fontos, a jó. Ma, amikor a Homoródszentmártoni Biró család címerét leleplezzük a horatiusi és oweni gondolat egyformán hiteles ajkunkon, hiteles azért, mert a Biró család tagjai évszázadok hosszú során át álltak a haza szolgálatában, ha kellett, életüket áldozták szülőfalujukért, máskor pedig tudásukat állították a köz szolgálatába, hogy a jog és igazság kormányozzon. A Biró család emléket felidézve elsősorban unitárius egyházunk lelkes támogatóira és első főgondnokunkra, Biró Sámuelre emlékezünk. A következőkben Biró Sámuel életpályáját fogom ismertetni úgy, hogy közben a Biró család jeleseinek életéből is felvillantok néhány mozzanatot.

Erdély meglehetősen gazdag Biró nevű családokban, a homoródszentmártoni Birók a csíkszentmártoni Becz családra vezetik vissza eredetüket. A családi hagyomány szerint Becz Jakab V. László királytól vitézségéért kapott nemességet. A családi hagyománynak van ugyan történelmi alapja, de a Becz családnak adott nemeslevélben nem említik a Birókat. A két család címerének hasonlósága onnan ered, hogy 1612-ben Biró György, Becz Anna és Biró Bálint fia nemeslevelében, családi címere alsó mezejébe a Becz család címeralakjait rajzoltatta.² A homoródszentmártoni Birók általunk ismert első tagja Biró Balázs lófő székely volt, akit 1505. november 23-án az Udvarhelyen tartott székely nemzeti gyűlésen tizenkét társával együtt bírónak választották.³ A család őse a 16. században költözhetett Homoródszentmártonba, s bizonyára a 17. században lettek unitáriussá. Biró György Báthori Gábor kancelláriáján jegyzőként működött, és hűségéért 1612. augusztus 16-án megújították nemességét.⁴ A 17. században unitáriussá lett Birók emlékét őrzi az egyházközség máig meglévő 1666-ban öntött harangja.⁵ A Biró család egyik fiatalon hősi halált halt tagját, Biró Gábort a homoródszentmártoni templomba temették, és emlékét közel két évszázadon keresztül őrizte a hálás utókor. Az 1691-ben el-esett Biró Gábor emlékét Jánosfalvi Sándor István nyomán Orbán Balázs is megörökítette⁶, s az 1789-ben felvett püspöki vizitációs jegyzőkönyv is megemlékezett a falu hősről. „Vagyon a templomnak napkelet felől való részén a templom falából kiálló zászló ilyen reátett varrással való írással: Itt nyugszik Nemzetes Biró Gábor Uramnak virágzó életének 23. esztendő korában Tatárok fegyverétől sok sebei után vitézi módon elhervadt teste 8-va Octobris 1691”. Az 1889-re befejezett új templomba már nem állítottak emléket Biró Gábornak; beigazolódott Sándor István próféciaja: a kovácsoltvas zászlótartót feldolgozták, a zászlónyelet pedig vagy kapanyél vagy bot vagy pedig mész-hordó cseberrúd gyanánt használták.

Első főgondnokunk életéről elég keveset tudunk. Anyja Kibédi Dózsa Zsófia, apja Rab Biró István volt, II. Rákóczi Györgynek hűséges embere, aki a szerencsétlen kimenetelű 1657. évi lengyelországi hadjárat után a tatárok fogságába került, és évekig raboskodott.⁷ 1681-ben Apaffy Mihály fejedelemhez intézett levelében kérte, hogy mentsék fel a hadviselés terhe alól, mert sem kora, sem egészségi állapota nem engedi az újabb hadba szállást.⁸

A lexikonok sem bővelkednek adatokban első főgondnokunkat illetően. Szinnyi néhány kéziratot tulajdonít neki, és Mikó Ferenc Báthori Gáborról írott históriája folytatójának tekinti. Az 1941-ben megjelent Erdély Öröksége sorozat harmadik kötetének (Tűzpróba 1603–1613) Az írók életrajzi adatai fejezetben sem sokat találunk Biró Sámuelről: „Személye és életrajzi adatai ismeretlenek, csak annyit tudunk róla, hogy ő folytatta Mikó Ferenc históriáját. A 17. század utolsó évtizedében valószínűleg még élt, mert fennmaradt Rabutin tábornokkal folytatott levelezése. Latinnyelvű néhány munkája kéziratban van.”

Biró Sámuel életrajzának további adatai Rettegi György visszaemlékezéseiből, Kövály László tanulmányaiból és Biró Sámuel fölött elmondott, nyomtatásban is megjelent temetési beszédéből rekonstruálhatók. E beszédből tudjuk, hogy Kolozsváron az unitáriusok óvári főiskolájában tanult, majd mint felsős diák maga is poétikát tanított az alsóbb osztályokban,⁹ hogy jó poéta volt, annak évekkel később adta bizonyítékát akkor, amikor Bánffy György gubernátor halálos ágyán tőle kért sírverset. A Biró Sámuel szerezte epitáfiumot még meghallgatta a nagybeteg gubernátor, majd azt ezüst táblára vésték, betűit aranyozták és a halottal együtt koporsóba tették.¹⁰

Kolozsvári tanulmányai befejezte után Biró Sámuel az erdélyi kancelláriára került, és tizennyolc évesen Teleki Mihály mellett titkárként kezdte el pályafutását. A nagy államférfi eleste után Bánffy György szolgálatába állt, és lassan haladt a ranglétrán. Kezdetben mint lajstromozó, később mint fogalmazó kóstolt bele a jogi életbe. Először az erdélyi harmincad főfelügyelőjévé, majd 1715-től főkormányiszéki tanácsossá nevezték ki. Unitárius ember a 18. században ennél magasabbra nem hágott a hivatali ranglétrán. A történész jogászt enyhén túlozva így jellemezte egykori alumnusa, Szentábrahám Mihály: „Nemcsak a haza törvényei voltak előtte igen ismeretesek, hanem a szomszéd tartományok állapota is. (...) A hazai törvények iránt annyira szorgoskodó, gondos volt, hogy nem feledte le, melyeket használnak más országok is. Európa minden részének közjogát úgy tárgyalta, hogy Erdély közjogának kulcsát mástól kölcsönözni ne legyen kényszerítve. A közügyekkel elválaszthatatlanul összekapcsolva és annyira behálózva élt, hogy őt Erdély Atlaszának, a haza támaszának, Izrael szekérének és kocsisának mondhatnád.”¹¹

Egyházunknak talán soha nem volt akkora szüksége képzett jogászokra, mint a 17. század fordulóján. Erdélynek a Habsburg Birodalomhoz való csatlóása egész sor jogügyi problémát vetett fel. Apaffi Mihály halálával kezdődően a Habsburg-ház szabályozta Erdély politikáját a híres/hírhedt Diploma Leopoldinummal. Ezt 1691-ben fogadták el a rendek, s ettől kezdve a politikai életben a katolikum és a Habsburg-pártiság egyet jelentett. A Diploma szerint a felekezetek egymáshoz való viszonyában nem történt változás, a protestánsok azonban előre látva a rekatolizáció veszélyét, országgyűlési határozatokkal igyekeztek védeni jogaikat. Sajnos a közös katolikus–protestáns tárgyalások nem vezettek eredményre, s az uralkodó 1693-ban kiadott pót

Diplomájával a katolikusoknak kedvezett. Ezzel megkezdődött a katolikusok térhódítása és a protestánsok fokozatos háttérbe szorítása. A rekatolizáló törekvések kivédésének hatásos fegyverét a protestánsok a világi képviselőt egyházon belüli megszilárdításában látták. Így született és szilárdult meg mind a református, mind az unitárius egyházban a főgondnoki intézmény. Főgondnökká választása¹² előzményeként Biró Sámuel megérte az óvári főiskola elvesztésének (1693. október 10.) tragikumát. 1712-ben – talán megsejtve a közelgő veszélyt – levélben kereste fel a kolozsvári anyaeklézsiát, és néhány merész javaslatot tett az egyházköri gondnoki intézmény megszervezésére, az oktatás decentralizálására, egy állandó fundus (pénzalap) gyűjtésére, a Székelykeresztúron felállítandó kollégiumra, és „bizonyos atyafiaknak nagyobb látásnak, hallásnak okáért, idegen országra való küldetésére.”¹³

Biró Sámuel javaslatait a státus szerepét betöltő kolozsvári máter eklézsia konzisztóriumja és kurátorai vették vizsgálat alá, és indítványait alapos és megfontolt tárgyalások után megválasztották. Az előterjesztést a kolozsváriak úgy tekintették, „mint valami érésre készülő gabonát, melynek gyökere az curátorok vagy inspectorok; éltető nedvessége az fundus, czikázása, szárba indulása az apró scholákkal edgyütt, az felállítandó székely-keresztúri Schola, magzása s érése az thordai és kolozsvári Gymnasiumok.”

Az egyházköri gondnokok (curátorok, inspektorok) megválasztását támogatták a kolozsváriak, csak gyakorlati alkalmazásában láttak nehézségeket.

Az állandó pénzalapot illetően nagyobb volt az egyetértés, hiszen az a kolozsváriak szerint is „olyan szükséges, mint az nedvesség az plánták éltetésére.” Amennyiben a pénzalapot esztendőnként kell összegyűjteni – írják a kolozsváriak –, féltő, hogy haszon csak annyi lesz, „mint az csekély tókra építetett, vagy az szélre kitétetett malmok forgásában, mellyet akár melly serény és vigyázó gazdának is gondviselése sokszor elő nem vehet, jóvá nem tehet.” A javaslat nyomán mégis megszületett egy olyan körlevél, amelyet az egyházkörök patrónusaihoz intéztek, s a felhívás eredményeként beérkezett adományok összegét Szentábrahám Mihály külföldi tanulmányútjának fedezésére fordították.¹⁴ A gyűjtés eredményeként Szentábrahám 1712-ben megkezdte a peregrinatio academicat. Leidenben, Odera-Frankfurtban és Hallében folytatott tanulmányok után 1715-ben hazatért, és közel egy évig nevelősködött Biró Sámuel családjánál.

A Maros, a Küküllő és a Háromszék vármegyében tervezett iskolák szervezésére tett javaslatot is támogatta a máter eklézsia, csak hogy meglátásuk szerint a majdani tanítók nem függhetnek Kolozsvártól. Szomorú tapasztalatuk hogy „kik egy-két kalongia fizetéseknek igen sokat, kelletinél s az igazságnál többet tulajdonítván, kik, ha praxisban kellene az dolognak vétetődni, könnyebben romlanának, mint hajlanának.”

A keresztúri „Pedagogium” beindítása három nyomós ok miatt hiúsult meg:

„1. Mert azon székej scholákban tanolt iffiak (szolljunk úgy mint az dolog vagjon) többire téli Deákok, nyári parasztok; experientia nélkül lévén, alkalmatlanok azon tanításoknak megfogására.

2. Az fundus is olly számos tanítóknak és ahoz való dolgoknak eltartására elérkezik-e?

3. Láttatik az Kolosvárott lévő királyi fundationak is kissebbségére lenni, ha más helyeken felljebb való tudományok taníttatnak és virágoznak, mint itt taníttatnak és virágoznak; és az aemulatio [versengés] ugyan jó és dicséretes az ő rendiben de félő, hogy az két tanító hely között collisiora ez úton út ne nyíttatnék”.

Az 1712-ben tett javaslatok az ellenreformáció térhódítása és az erőszakos templom- és iskola foglалások következtében 1718 után valósulnak meg, s ebben egyházunk első főgondnoka úttörő szerepet játszott. A sorozatos jogfosztás közepette nem volt „kifizetődő” unitáriusnak maradni. Állami hivatal csak a katolikusokat illette meg, és főgondnokunk családja is ezért katolizált. Nevének örököse 1718-ban elhagyta vallását és az unitárius kollégiumot. Sovány kárpótlás volt az, hogy főgondnokunk özvegye a kolozsvári iskolának adományozta őri és nagylaki búzadézmáját: évenként ötven vékát. A tordai iskoláról sem feledkezett meg, mert 1731. december 15-én 100 forint értékű szőlőst adományozott a tordai diákságnak azzal, hogy azt megművelve a haszont fordítsák az ifjúság taníttatására. Az adományozásban a sógornő, Biró Mózesné Gyerőffi Kata sem maradt alul, ő szamosfalvi málmából évi 100 véka búzát juttatott a kolozsvári unitárius kollégium diákjainak. A Biró család unitárius ága Biró József császári és királyi postamester, a székelykeresztúri kollégium felügyelő gondnoka 1847. május 25-én bekövetkezett halálával megszűnt.¹⁵

Első főgondnokunk emlékét nem csak ellenreformáció megpróbáló évtizedekben foganatosított egyházvédelmi intézkedései, de irodalmi munkássága is őrzi. Kéziratban maradt jegyzetei a kolozsvári unitárius kollégium – (jelenleg a Román Tudományos Akadémia Kolozsvári Fiókja), a kolozsvári református kollégium – és a székelykeresztúri unitárius kollégium könyvtárában (jelenleg marosvásárhelyi Teleki Téka) polcain várják a részletes feldolgozást.¹⁶

Adja Isten, hogy Homoródszentmártonban és egyetemes egyházunkban is tovább éljen a Biró család emléke, hogy áldozatkészségünkkel és egyházszeretetünkkel méltán ápolhassuk egyházépítő őseink emlékét.

Jegyzetek

¹ A Biró család címerének leleplezésén 2001 augusztusában elhangzott előadás bővített változata. Hálásan köszönöm Simén Domokos ny. lelkésznek előadásommal kapcsolatos észrevételeit és a Biró családfa összeállításában nyújtott segítségét.

² A Biró család címerének alsó mezejében szereplő két oroszlánfő, szájukban jobbra irányított nyíllal és fölöttük a hatágú csillaggal a Becz Jakabnak adott címerlevélben szerepelt. Lásd: Székely Oklevéltár I. 1211–1519. Kolozsvár 1872. 170–171; Sándor Imre: A csíkkozmási Becz család in: Genealogiai Füzetek I. évf. 1903. 35 l. Vö. II. évf. 1904. 86 l.

³ Székely Oklevéltár I. 306–308.

⁴ Sándor Imre: Czímerlevelek I. Füzet (1551–1629). Kolozsvár, 1910. 78.

⁵ A harang felirata: In GLORIAM UNUS SUPREMI DEI ET EJUS FILII NAZARE AETILIPUS [!] STEPHANO BIRO BALTHASARE D. E. 1666

⁶ Jánosfalvi Sándor István: Székelyhoni utazás a két Homorod mellett I. kötet. Erdélyi Ritkaságok 7., Kolozsvár, 1942. 49–72. Orbán Balázs: A székelyföld leírása Bp., 1868. 162–163.

⁷ II. Rákóczi György 1657-ik lengyel hadjárata alkalmával tatár fogságba esett erdélyiek jegyzéke. In: Genealogiai Füzetek X. évf. 1912. 4. sz. 93 l

⁸ „Udvarhelyszéki homoródszentmártoni üdösbik Bíró Istvánnak alázatos könyörgése Nagodhoz, mint Kegyelmes Urához.

Kglmes Uram, alázatosan jelentem Nagodnak, az én életemnek napjaiban, miolta alkalmas értem, az közönséges hadi expeditionnak elviselésétől soha magamot ki nem vontam, sőt inkább másoknak jó példa adó voltam hazámért s nemzetségemért, sok nyomorúságokat és feles számú esztendőknék forgási alatt pogányok rabságában szenvedtem. Jobb kezem pedig a sok vagdalások miatt fegyverforgásra alkalmatlanná tétettek, ez mellett az kedvtelen vénségem kiss terhei én reám érkezenek, melyek mia az hadi expeditionnak supportálására clégte-lenné tétettem.

Könyörgök alázatosan Nagodnak, mint Kglmes Uramnak, méltóztassék Ngod, ezen mostani és jövődöbéli expeditióból in persona engemet immunitálni, magam személyében, jó fegyveres, paripás hadi expeditionnak viselésére alkalmas embert állítani el nem mulatom.

A Ngod fejedelmi kglmességét életemföttáiglan igyekezem Ngodnak megszolgálni, mint Kglmes Uramnak.”

Vö. Uo. V. évf. 1907. 8. sz. 84 l.

⁹ A Bíró Sámuel fölött elmondott temetési beszédet Szentábrahámi Lombárd Mihálynak tulajdonítják. A latin oráció magyar fordításban is olvasható a KerMagy 1903. 38.évf. 19–37. oldalain. Az eredeti latin cím: Genealogia atque Indoles Justitiae super funere justitiae amantissimi Spectabilis Domini Domini Samuelis Biró de Homorod Sz. Marton, Sacrae Caesarae Regiae ac Catholicae Majestatis Transylvanici Intimi et Actualis Consilarii at c. enarrata, Anno 1721. Die vero 23. Febr. in Kis-kend.

A Brassóban kinyomtatott latin nyelvű temetési beszéddel együtt jelent meg az a magyar nyelvű oráció is, melynek címe:

Szólj Uram, mert hallja a te szolgád ISám 3,10. Mikor Isten igaz szíben, 's szent életben magád foglalt hűséges szolgálját Tekintetes Ur Homorod Sz. Mártoni BIRÓ SÁMUEL uramat e változó világból, örökös, állandó, böl dog életre hitta, ugy-mint: Kegyelmes Koronás Királyunk 's örökös fejedelmünk, ő felsége Erdélyi Méltóságos Regium Guberniumának edgyik Ur hívét. Ki-is: Ez előtt jó egésséggel 's erővel, edgyszers-mind ez Hazában szép előmenetellel Istentől meg-áldatván, ugyan azon Urnak szabados kezétől, erőtlenséggel 's betegséggel illetetvén, azt forgatta, szívében és szájában: Jómra lött Uram hogy meg-áldoztál engemet Psalm 119,71. Azért ez boldogul nyúgvó Urnak utolsó tisztesség-tételnek idején, életében megmondott kívánsága szerint, ugyan azon szent dologról elméledésit ki-adni igyekezte a Kolosvári Unitária Ecclesianak edgyik méltatlan Praedikátora, az Úrban el-alut Urnak Kis-kendi Udvarházánál Anno 1721. Die 23. Februarii.

Nyomtatott Brassóban, Seüleriani Typussal Nyomtatta, Helczd. Mihály Helczdörffer.

A Fasciculus Rerum Scholasticorum seniori bejegyzése szerint 1721. február 18-án Szentábrahámi Járai Ferenc kíséretében indult Kis-kendre. A magyar nyelvű oráció szerzőjét mégsem lehet Járai Ferencel azonosítani, mert tudjuk, hogy Járait 1733. június 21-én a szabédi zsinaton mint kolozsi papot szentelték fel. Szinden, Verespatakon, Tordatúron és Kályánban szolgált, s 1746-ban református vallásra tért. A Kénosi, Uzoni, Kozma által irt Egyháztörténetben Járait, mint hitehagyott, brutális tanítót és férjet, lelkiismeretlen papot ismeri meg az olvasó. Vö. Ref. Szemle 1939. 200. Lehetségesnek tartjuk, hogy Almási Mihály püspök a magyar oráció szerzője, hiszen a senior a Fasciculusba február 19-én azt jegyezte be, hogy a püspök is elutazott a temetésre, és nehezen képzelhető el az, hogy a rektor mellett ne a püspök búcsúztatta volna a főgondnokot.

¹⁰ Wesselényi István: Sanyarú világ, Napló 1703-1708. II. Közzéteszi Demény Lajos, Magyarai András. Kriterion, Bukarest 1985. 679–682.

¹¹ KerMagv 1903. 38. évf. 19–37.

¹² Biró Sámuel esetében nem beszélhetünk alkotmányos választásról, noha a főkuratori intézmény megalakításának gondolata már korábban is foglalkoztatta a világi főurakat. 1718-ban a Kolozsvárra összegyűlt nemesek saját körükből választottak főgondnokot Biró Sámuel és Simon Mihály személyében. 1747-ig a világi főemberek maguk közül választották a főgondnokot. Ekkor a dicsőszentmártoni zsinat Henter Jánost főgondnoknak választotta, és ettől kezdve a zsinat hatáskörébe tartozott a főgondnokválasztás.

¹³ „Végeztük, hogy ha többet nem is, de egy celebris Scholát erigálnánk ez Hazának Közepette (gondolnók Székely-Kereszturra) hova mindenfelől az ifjúság elérkezethetnék, szülei is inkább succuralhatnának de vivendi mediis, holott egy olyan forma Pedagogium is erigáltatnék mint Hálában az szegény és maga Instentatiojára tehetetlen, de jó indulatú bizonyos számu Iffiuságnak melyre oly fundust erigálnánk, mely állhatatos volna. Lenne azon Scolának in humanioribus az mint szokták mondani tanítója ecclesiasticus, in politicus et juridicialibus vero politicus, kiknek is tisztességes fizetés volna; és inspectora vagy én, vagy más; ezt pedig oly indulattal fogtuk, hogy ha az Isten újabb változást nem hoz édes Hazánkra, jó helybe állításra keészek vagyunk mindenünket consecralni, hozzá is kezdünk Isten jóvoltából nemsokára csak az arról való projectumok és Instructiok készülhessenek;”

A székely-keresztúri gymnasium felállítására tett első indítvány Biró Sámuel által 1712-ben. Közli: Benczédi Gergely In: KerMagv. 1881. 16. k. 237–239.

¹⁴ „Ajánljuk Kegyelmednek kötelességgel való szolgálatunkot!

Mostani confluxusunk (összejövetelünk) alkalmatosságával bizonyos órákot nyervén magunknak a külső Politiai dolgoknak folyásától, *ügyekezünk szintén dőlő félben lévő Scholánknak dolgait, melyek Eklésiánknak és Republicánknak is Seminariumi, jó karban állítani, és okait nyavalyáinknak kitanolván, Remedurát azokra applicálni, fővebb okát pediglen a Kolosvári Collegiumunknak veszedelmezését tanáltuk, honnan ennek előtte tanquam ex Equo Trojano, quot homines tot Heroes, úgy quot Studiosi, tot Philosophi prodibant* (mint a trójai lóból, ahány ember, annyi hős, ahány diák, annyi filozófus bújt elő), honnan Eklésiánknak mind oktatói, mind nutriciussi (táplálói) szármoztanak vala; De már mind a *Tanítóknak nem lételek, s mind aki vagyon is, tunyasága vagy extra Sphaeram sui officii* (kötelessége határán kívül), *világiakra adása miatt annyira ruinásodott az a Collegium*, hogy csak közönséges Tanítók is alig adattathatnak ki valamely Trivialis Scholákban; honnan származik mind Szentséges Vallásunknak, s mind Republicánknak hanyotlása; *Inclinata vero res, nisi statim erigitur, sisti non potest* (márpedig a lejtőre indult dolog, ha melegében föl nem emelik, meg nem állítható); E végre míg teljességgel ki nem száradnánk, annak az Eklésiánknak legnagyobb nyavalyáját orvosolni akarván, legjobb módját találjuk fel: a Tanítóknak számokat szaporítani. De minthogy mind a Mater Eklésia, s mind pedig mű is megvalljuk e nyomorú világban exhauriáltatásunkot (kimerülésünket), kételenítettünk Szentséges Vallásunkhoz buzgó Szeretettel lévő Jó Akaró Urat s Atyánkfiait (:kiknek neveket mű felírtuk:), nagy Szeretettel megtalálni, holmi Succursus (támogatás) felől, melyet ő Kegyelmekek adakozó Sz. Indulatjoktól, ha obtineálhatunk (megnyerhetünk), szándékunk volna nem sokára. *T. és Tudós, jó Erkölcű Ifjat, Sz. Ábrahámi Mihály Uramot Akadémiában felküldeni a végre, hogy oda fel Studiuminak Cursussát elvégezvén, applicálnók ellankadt Scholánk felépítésére. E Sz. Igyekezetre nézve, ezen Specificatióban nevezett becsületes Atyánkfiai nevek után, jóllehet tettünk fel kevés Summácskát, kinek-kinek értékéhez képest, amint intézhettünk, mindazáltal nem úgy, hogy azzal valakit megterhelni, vagy valakinek paraescribálni kívántunk volna, hanem inkább olyan reménységgel, meglátván kiki másoknak ebben a Sz. Munkánknak véghez vitelében való gerjedezését, maga jó lelkitől inditassék tehetsége szerént való Adakozásra; ha tehetségéhez képest küssebbre is; de inkább reméljük, többre, tudván azt, hogy ez a Sz. adakozás mind ez életben, s mind a jövendőben, oly állandó Kincs, melyet soha örökké sem a rozsdá, sem az ellenség meg nem emészthet. Recommendáltatván pedig Kegyelmednek ezen Beneficiumunknak Küküllő Vármegyében lévő Atyafiakon Collectázása, kérjük Kegyelmedet nagy Szeretettel, ebbéli Sz. Szándékunkot declárlván az Atyafiaknak ő Kegyelmekeknek,*

ügyekezék nagy Szegénységgel moderálni, hogy circa Febr. finem (február vége felé), ami beneficium gyűlhetett, edgyikünknek, úgymint Biró Sámuel Atyánkfia kezéhez adminisztráltathassék Kegyelmed által. Azért, hogy hová hamarébb említett Sz. Ábrahám Atyánkfia expedíáltathassék. A Sz. Isten Kegyelmedet az Specificált Atyafiakkal edgyütt vezérelje Szentséges Eklésiánk és Respublicánk gyámolittására. És boldog hosszú élettel áldja meg.

Medjes Ex publica Congregatione Statuum Religionis Unitariae 28-a Jan 1712 Kegyelmed köteles Szolgái s Atyafiai az Úrban az Unitaria Religiónak Statusi.”

A begyűlt adományok teljes jegyzékét nem ismerjük, csak a Küküllő vármegyeiek adományjegyzéke maradt fenn.

Biró Sámuel 100, Pekri Gábor 2, Sándor Gergely 30, Henter Gábor 2, Dicsőszentmártoni Balog Zsigmond 3, Horváth Boldizsár 2, Balog Ferenc 2, Horváth Miklós 2, Horváth Kozma 2, Árkosi Bálint 1, Csiszér Ferenc 1, Solymosi János 1, Járimi György 1, Maksai András és Bálint 1, Járimi Miklós 2, Koncz Boldizsár esperes 1, Simon János 1, Solymosi Mihály dombói lelkész 1, Pataki Ferenc 1, Végh Ferenc Úr 1; Belényesi Mihály 1, Zsolnai György 2, és Zsolnai János 2 aranyat, László János és Szöcs István pedig egy-egy tallért adományozott.

¹⁵ A családfát a következő munkák alapján állítottuk össze: Nagy Iván: Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal, Pest 1857., Pálmay József: Udvarhely Vármegye Nemes családjai, Sz. Udvarhely 1900., Erdély nevezetesebb családai czímerekkel és leszármozási táblákkal. Kolozsvárt. é. n., Sándor Imre: Czimerlevelek I. füzet (1551–1629). Kolozsvár, 1910., Retteg György: Emlékezetre méltó dolgok 1718–1784. Bevezető tanulmánnyal és magyarázó jegyzetekkel közzéteszi Jakó Zsigmond, Kriterion Könyvkiadó. Bukarest, 1970. Lásd a mellékletben.

¹⁶ A kolozsvári Akadémiai Könyvtárban: Ms. U. 2. Unitárius Achilles, seu Demonstrationes, partim ostentive, partim apagogice, Communibus et evidentibus ex principiis deducatae, multorumque placitis tam sanae Theologiae, quam sanae Philosophiae parum conformibus, oppositae tribus exceptis concinnatae.

Ms. R. 1469–1470. Nemes Erdély Országának Statusáról, Lakosságairól és Lakó Hellyeiről s folyó vizeiről való oktatás. 1710.

A Tripartitum Decretum ugy az Approbata Compilata Törvényeknek Rövid Summája és Veleje.

A marosvásárhelyi Teleki Tékában a 0575. jelzet alatt.

1. Notitia Status Transylvanici cum Jure Publico eiusdem Provinciae pro captu Filioli 83. Annorum 9 pr quaestiones et responsiones accomodata Anno 1710.

2. Versus ... In Decretum Tripartitum Verbözianum per S. B.

3. De Contestatione ...

4. Az successioról való Tractatus, mely Colosvarott in Ao 1603 a Colosvcáriaknak jó módjával egymás között való osztozások dolgáról magyarul irattott most in Ao 1705–ben.

A fent említett kéziratok mellett Kénosi Tözsér János a De Typographiis et Thipographis ... című munkájában (Adattár 32. összeállította Földesi Ferenc) Biró Sámuelnek tulajdonítja a következőket is:

Observationes Oeconomicae morales.

Igazság panasza.

Principatus Transylvaniae cum rebus memorabilibus Descriptio.

A Székelyföldről és Székelyek eredetiről.

A székelyek régi szabadságairól, nemességekről, s leg közelebb Primipilusságokról, avagy Ló fü nemes emberségekről.

ADALÉK KOSSUTH LAJOS ANGOL ÉS AMERIKAI UNITÁRIUS KAPCSOLATAIHOZ

Kossuth, a magyarok Mózesé. A Debrecen városába belépőket nyilván-
tartó füzet 1849. január 7-i bejegyzésénél olvassuk a fenti megállapítást. A
városkapu hajdani őrének, egy derék debreceni polgárnak szemében ma-
gasztosult bibliai Mózesé az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke,
Kossuth Lajos, aki ezen a napon lépte át „*e tősgyökeres magyar város*” ka-
puját. A magyarok Mózeséről könyvtárnyi irodalom áll a kutatók rendelke-
zésére, s nem kétséges, hogy születésének kétszázadik évfordulóján újabb
tanulmánykötetek gazdagítják az amúgy is tekintélyes életművet. Jelen írá-
sunkban is csak arra vállalkozhatunk, hogy a Kossuth-portrét színesebbé te-
gyük azszal, hogy a magyarok Mózesének felekezetünkről, hitünkről vallott
felfogását ismertetjük. Kossuth unitárius kapcsolatainak felelevenítése előtt
néhány sorban vázoljuk a nagy államférfi életpályáját. 1802. szeptember 19-
én született Monokon (Zemplén megye), kismemesi családból. Iskoláit Sátor-
aljaújhelyen és Eperjesen végezte, majd a sárospataki jogakadémián szerzett
oklevelet. Közéleti tevékenységét Pesten kezdte, de hamarosan hazatért, és
látványosan emelkedett a ranglétrán. 1829-ben táblabíró, 1830-ban Sátor-
aljaújhely ügyésze. Tekintélyét az 1830–31-ben a megyén végigsöprő kole-
rajárvány idején határozottságával, alapos és jó helyzetfelismerésével és ki-
váló szervezőkészségével alapozta meg.

Életének és közéleti szereplésének következő szakasza 1832–36 közé so-
rolható be, ekkor kapcsolódott be Pozsonyban az országgyűlés munkálataiba.
Az országgyűlésen történekről 1832. december 17-től kezdődően megjelenő
kézzel írott *Országgyűlési Tudósítások*ban számolt be. Az országgyűlés bere-
kesztése után Pesten találjuk, ahol *Törvényhatósági Tudósítások* címen szer-
kesztett és nyomtatott ki lapot. A lapot kétszer is betiltották, de Kossuth a ti-
lalom ellenére is tovább szerkesztette, ezért 1837. május 5-én letartóztatták és
hűtlenség címen négy évi börtönre ítélték. Fogsága 1840. május 10-ig tartott.
Szabadulása után ismét bekapcsolódott a közéletbe, és *Pesti Hírlap* címen
újabb, a reformeszméktől izzó újságot szerkesztett. E lap hasábjain zajlott hí-
res publicisztikai vitája Széchenyi Istvánnal. Kossuth az 1840-es évektől a re-
formellenzék vezéregyénisége lett. A jobbágytság megszüntetése, a nemesi ki-
váltságok felszámolása, az adómentesség eltörlése képezték a többi között
programját. 1847-ben szavazati joghoz jutott az országgyűlésben. 1848. már-
cius 3-án Kossuth az alsótáblán egy felirati javaslatot terjesztett be, amelyben
a közteherviselés kimondását, a kárpótlás melletti jobbágyfelszabadítást,
felelős magyar parlamenti kormány kinevezését és a nép politikai jogokkal

való felruházását követelte V. Ferdinándtól. Április 11-én V. Ferdinánd szentesítette a polgári átalakulást sürgető törvényeket, és Batthyány Lajos vezetésével megalakult az első felelős magyar kormány. Kossuth a pénzügyminiszteri tárcát kapta és 1848. augusztusára megalkotta az ország önálló költségvetését. Az első felelős magyar kormány hat hónap után, szeptember 11-én Bécs praktikái, de főként Jellasičiči horvát bán támadása következtében működésképtelenné vált, és lemondott. Az 1848. szeptember 29-én a Pákozdnál vívott győztes csata után az ország kormányzása az Országos Honvédelmi Bizottmány, és ennek elnöke, Kossuth Lajos kezében összpontosult. A Debrecenbe költözött országgyűlés 1849. április 14-én kimondta a Habsburgok trónfosztását, és Kossuth Lajost Magyarország kormányzó elnökének választották. A magyarok Mózese ekkor ért el politikai pályája csúcsára. A sikeres tavaszi hadjárat után a honvédsereg nem tudott ellenállni a 200 ezer fős cári Oroszország hadseregének. Kossuth 1849. augusztus 11-én átadta Görgei Artúr tábornoknak mind a polgári, mind a katonai hatalmat, és kíséretével augusztus 17-én török földre menekült. Negyvenhét évesen lépte át a határt és negyvenöt esztendeig élt kényszerű száműzetésben. Másfél évig Kütahyában élt, majd Angliában és az Amerikai Egyesült Államokban ismertette magyar hazája ügyét. Angliában óriási lelkesedéssel fogadták. Négyhetes első angliai útján tartott beszédeiben a bécsi udvar zsarnoki politikáját ítélte el, és a szigetországot e káros politika következményeire figyelmeztette. 1851. november 17-én Magyarországhoz intézett kiáltványában fogalmazta meg programját: *„A nemzet engem választott kormányzójának, és hát rendelkezni és kormányozni fogok kötőformák nélkül. Most megyek Amerikába tenni nemzetem javára. Kapocs leszek, hogy két világrész tevékeny részvétele támogassa a magyar nemzetet.”* December 6-án Kossuth partra szállt New Yorkban, ahol százezrek ünneplése mellett megkezdte amerikai körútját. Meghaladná e dolgozat kereteit annak részletes kimutatása, hogy hány amerikai unitárius lelkésszel, üzletemberrel vagy polgárral került kapcsolatba Kossuth. Büszkeségünkre szolgál, hogy egyik legnevesebb amerikai unitárius lelkész, költő, transzcendentalista filozófus, Ralph Waldo Emerson 1852. május 11-én Concord város nevében az Északi hídnál üdvözölte a magyar hazafit. Az amerikai polgárörök ennél a hídnál vívták meg első csatájukat a brit katonákkal, e csata emlékét örökítette meg Emerson *Concord város himnuszában*. A Kossuthhoz intézett beszédéből idézünk: *„(...) E város lakossága osztozik honfitársaival a bátorság és kitartás bámulatában; ők is mint honfitársaik vágytak látni azt a férfit, akinek rendkívüli ékesszólása tetteinek nagyszerűségével és szilárdságával párosul. Ön a szabadság embere, de a sorsé is. Nem saját maga választotta ezt a szerepet, hanem Isten és az Ön géniusza. Tehát nem Önnek tartozunk köszönettel. Mi Önben a szabadság angyalát látjuk, aki tengerek és kontinensek fölött áll, pártok, nemzetek, magánérdekek és öntudatok fölött, kettéválasztva népeket, amerre jár, a maga pártjára vonja a jókat. Féltjük Önt Uram, hogy túlságosan népszerű lesz; hadd figyelmeztessük a meggazdagodás veszélyeire. Eddig ugyan Ön minden országban és minden pártban csak a szív embereit hódította*

meg. Nem tudom, hány ember ez, de lehet, hogy milliónyi híve is lesz. Ereje legyen méltó sikeréhez! De jegyezze meg Uram, minden ami nagy és rendkívüli a világon, az kisebbség. Távol álljon tőlünk, hogy védelmünkbe vegyük, inkább mi kérhetnénk ezt Öntől magunknak. Tudjuk, milyen törékeny dolog a szabadság, hogy újra meg újra meg kell harcolni érte; igen, napról napra hadiállapot ez, és állandóan kisiklik azoktól, akik hencegnek vele, azokhoz, akik küzdenek érte; és Ön a mi honunkban a szabadság legfőbb harcosa, nekünk kell kérnünk az Ön ítéletét: kik vagyunk mi, hogy prédikálni mernénk Önnek. Ön megvívta a maga harcát. Ezt mi állíthatjuk. A dolgozó embereknek ez az országa üdvözli Önt, a munkás embert. Ez a köztársaság Önben egy republikánust üdvözöl. Csak annyit mondhatunk: derék, bátor és sorsszerű. Ön saját hazájában kivívta nemesi oklevelét. Mi megadjuk Önnek ugyanazt az oklevelet. (...) Ön a szabadság egyetemének doktora, kivívta a jogot, hogy a mi Washingtonunkat magyarázza. És én nemcsak minden igaz amerikai nevében jelentem ki, hanem az értelem törvénye nevében is, hogy nem azok, akik tétlenül élnek a róla elnevezett városban, hanem azok, akik az egész kerek világon az ő szellemében élnek és cselekszenek, jogosultak Washington eszméit hirdetni. Uram, bármilyen rontó szándékkal, önzéssel, közömbösséggel találkozik is Ön, mi jókívánságunkat fejezzük ki ahhoz, hogy megtanulta, hogyan fordítsa a balsorsot hatalommá, a száműzést hadjárattá, mostani legyőzését tartós győzelemmé. Mert ez az új keresztes hadjárat, amelyet Ön baráti és ellenséges füleknek hirdet, új haderő vetése. Ön saját életét mondta el ebben az országban, palotában, kunyhóban, préríken. És ahogyan Európa és Amerika partjai minden hónappal közelebb kerülnek egymáshoz és egy napon majd összeolvadnak, ha a változás elérkezik, mi mind tudni fogjuk, mik Magyarország jogai és bajai, és mit kíván a szabadsága”.¹

Kossuth válaszában kifejtette, hogy Amerikának kötelessége törődni Európa sorsáért mert ha Európában nincs szabadság, Amerika szabadsága is el fog bukni. Concord városát az amerikai függetlenség Keresztelő Jánosának nevezte, és a többi között ezeket mondta: „*Concord volt az előhangja Amerika szabadságának, hogy Amerika lehessen az előhang az egész föld szabadságához. Ez az én hitem. Ezt a hitet történetük filozófiájából merítettem*”.²

Az Egyesült Államok keleti partvidékén tett körútja alkalmával Kossuth 1852. májusában Cambridge-ben meglátogatta a nagy Amerikai unitárius költőt, James Russel Lowellt, aki 1849-ben a szabadságharc befejezése előtt verset írt róla. James Russel egyike volt azon unitárius költőknek, akik a magyar szabadságharc és Kossuth iránti lelkesedésüket versben fogalmazták meg. A már említett Emersonon kívül – aki nemcsak versben, de *Naplójában* is többször megemlékezett Kossuthról – feltétlen említést érdemel John Greenleaf Whittier, a kvékerből unitáriussá lett költő, aki James Russelhez hasonlóan versben köszöntötte Kossuthot.³

Kossuth cambridge-i látogatásának célja az volt, hogy felkeresse James Russel nővérét, Mary Lowellt, aki 1850-ben a magyar forradalom és szabadságharc ügyében irodalmi vitába keveredett Orestes Brownsonnal, a Harvar-

di egyetem tanárával. A fiatal professzor a *North American Review*-ban Magyarországáról írt cikkeiben Kossuthot támadta, és az országot az uralkodó család iránti hűtlenséggel vádolta. Mary Lowell az unitárius *Christian Examiner*-ben cáfolta Brownson állításait.⁴ Kossuthnak nem sikerült a magyar ügy pártfogójával találkozni, mert a derék hölgy Európában volt.

Közel hét hónapot tartott Kossuth amerikai útja, és minden erőfeszítése ellenére sem sikerült rábírni az Egyesült Államokat arra, hogy tettelesen támogassa a magyar ügyet. Az Egyesült Államok a be nem avatkozás elvét vallotta, és Kossuth kicsit keserű szájjal hagyta el 1852. július 14-én az Újvilágot. Angliába visszatérve tovább szötte a független és polgári Magyarország megteremtésének terveit. 1858-ban úgy tűnt, reális esélyek vannak a magyar szabadság kivívására, Kossuth minden erejét és kapcsolatát a küszöbön álló magyar forradalom előkészítésére használta fel. Ekkor került kapcsolatba Alfred Steinthal liverpooli unitárius lelkésszel, aki 1859-ben a Brit és Külföldi Unitárius Társulat (British and Foreigner Assotiation) megbízásából Erdélybe látogatott, s akinek megbízatásáról Kossuth elismerően szolt emlékirataiban.⁵ Alfred Steinthal 1859-ben kettős megbízatást vállalva érkezett Erdélybe, egyrészt az angol Unitárius Egyházat képviselte, másrészt pedig Kossuth titkos ügynökeként arra volt hivatott, hogy pontos információval szolgáljon megbízójának a magyarországi és erdélyi állapotokról. Steinthal titkos küldetésének megértéséhez szükséges a kor politikatörténetének rövid megvilágítása.

1859-ben Olaszország egyesítésének kérdésében háborús helyzet alakult ki. Az olasz–osztrák háborúban Franciaország az olaszok mellett foglalt állást, és Kossuth felismerte, hogy az olasz–osztrák konfliktushelyzetet Magyarország számára is ki lehet használni. Ebben megerősítette az, hogy III. Napóleon császár tárgyalásokba kezdett vele egy gyors magyar forradalom megszervezéséről, amely megosztaná az osztrák seregeket az olasz front és Magyarország között. Kossuth 1859. május 3. és 8. között álnéven Párizsba utazott, ahol III. Napóleonnal a magyarországi forradalom lehetőségeiről és az angol semlegesség kieszközöléséről beszélt. A császárnak azt a gondolatát, hogy „*talán mégis csak rendezhetnénk előlegesen egy kis felkelési mozgalmat amott Erdélyben a székelyeknél*”, Kossuth határozottan elutasította: „*Én nem fogok nemzetem vérével könnyelműen játszani.*”⁶ Kossuthnak a magyar forradalmat három fronton kellett előkészíteni. Angliában – azzal, hogy a Derby-kormány ellen agítaljon és magyar-barát kormányt segítsen hatalomra, Genuában – azzal, hogy megalapította a Magyar Nemzeti Igazgatóságot, és ennek elnökeként a francia csapatok Magyarországra küldéséhez kötötte a hazai felkelést és az Olaszthoni Magyar Sereg szervezését, és Magyarországon, ahol a hazai közvélemény előkészítése volt a fontos közeli hazaérkezése reményében. Steinthalt Csernátony Lajos ajánlhatta Kossuthnak, de az is lehet, hogy az angol unitárius lelkész Liverpoolban már korábban hallotta beszélni a nagy államférfit, és kapcsolatba is kerülhetett vele.⁷ Kossuth levélben utasította Steinthalt arról, amit Magyarországon és Erdélyben kellett végeznie. *Irataim az emigrációból*

I. kötetében ezeket olvassuk Steinthal megbízatásáról: „*Hírt kapván a hazából, hogy nyugtalanul váratik a kilátások felőli tájékozás: ápril hónap közepe táján újlag értesítettem hazámfiat az ügyek állása felől. Ezúttal megbízottam egy németül is beszélő angol volt, kinek vallásfelekezeti missziója is lévén Angliából Erdélybe, ez által tág alkalma nyílt olyanokkal is érintkezni, kikkel én egyenes összeköttetésben nem állottam; minél fogva azon helyzetben volt, hogy míg egyrészt az általam neki kijelölt hazafiaknak izeneteimet átadhatta, s válaszaikat és viszont izeneteiket átvehette, másrészt az általános hangulatot különféle kútfőkől tágabb körben is tanulmányozhatta s egyes kitűnőbb egyéniségek gondolkozási módjával is megismerkedhetett. Utasítása lényegében a fentebbi felszólítástól nem igen különbözött, csak kimerítőbb volt, s részletekre is kiterjeszkedett. Azonkívül három pontra különös súly volt utasításában fektetve. 1. hogy a közvéleménynek holmi koncessziók kilátásba helyezésével az udvari párt és a hivatalos közegek által munkába vett félrevezetés, s holmi lojalitási nyilatkozatokra csábítás, tért nyerni ne engedessék. 2. hogy a hazafias cselekvési párt sürgős teendőjének ismerje a horvátokkal egyetértésre, s közreműködésük iránt (különös tekintettel a határőrvidékre is) szabatos megállapodásra jutni. 3. hogy a székelyek megértsék, miként az ország azon részében ők lesznek hivatva a hazafelszabadítás munkájának élére állani; s hogy gondoskodva lesz, miszerint kezök ügyében kellő mennyiségben fegyver legyen;”⁸ Steinthal küldetésének mindenben megfelelt, csak éppen az osztrák titkosrendőrség volt a nyomában már attól a naptól kezdve, hogy Csernátony Kossuthnak beajánlotta. Egyházunk angol vendége Nagy Lajos tanár kíséretében utazta be a Torockó–Várfalva–Kövend–Torda–Marosvásárhely és Székelykeresztúr útvonalat. Erdélyi és Magyarországi tartózkodásáról részletes beszámolót tett közzé⁹, de ebben egyetlen utalást sem találunk Kossuth-missziójára nézve. Steinthal nemcsak írásban de élőszóban is beszámolt a Brit és Külföldi Unitárius Társulat (British and Foreign Unitarian Assotiation) 1859. június 15-én tartott közgyűlésén Magyarországon és Erdélyben végzett munkájáról. Egyházunk két fiatal tanárjelöltje, Buzogány Áron és Ferencz József – egyházunk történetében első ízben – részt vett a londoni közgyűlésen, és a Steinhallal folytatott beszélgetés során a küszöbön álló forradalom kérdését vitathatták meg, legalábbis erre enged következtetni Ferencz József 1925-ben az *Unitárius Könyvtár* sorozatban megjelent *Emlékeimből* című kis füzet idevonatkozó része: „(...) mert Steinthal unitárius lelkész, aki Angliából mint Kossuth megbízottja Erdélyben Kolozsváron is járt, az itteni viszonyokról tájékoztatást szerezni magának, s erről Kossuthot értesíteni, a közgyűlésen velünk találkozáva figyelmeztetett, hogyha egy hét alatt nem megyünk haza, az út el lesz zárva, mivel itt a forradalom kitör az olaszok segítségével remélvén Magyarország felszabadulását.” Közben lezajlott és az osztrákok súlyos vereségével véget ért a solferinói csata, és ez fordulatot hozott a magyar ügyben is. III. Napóleon és Ferenc József császár 1859. július 11-én békét kötött, minek következtében a magyar forradalom ügye ismét lekerült a nemzetközi politika napirendjéről.*

Az unitárius egyház Képviselő Tanácsának termében, Kolozsváron őrizük azt a Kossuth levelet, amit az agg kort megért politikus Kovács János teológiai tanárunknak küldött. Az általunk is nagy becsben őrzött levél nem az eredeti ugyan, de annak könyvnyomatos másolata.¹⁰ A következőkben e levél történetét ismertetjük.

Ismeretes, hogy az óceánon túli hittestvéreinkkel Bölöni Farkas Sándor vette fel a kapcsolatot. Bölöni Farkas egyesült államokbeli látogatása után ötven évvel egyházunk elérkezettnek látta az időt, hogy képviselőt küldjön először az angol (1881), majd pedig az amerikai (1882) unitáriusok évi közgyűlésére. A választás Kovács Jánosra, a kollégium történelem–angol szakos tanárára esett, aki 1882. augusztus 27-én megkezdte fél évig tartó utazásait¹¹. Hazatérte után két évvel Kovács János a turini remetének ajánlódta azt a Weber Karolinát, Kossuth édesanyját ábrázoló dagerrotip arcképet, amelyet 1882-ben kapott Medfordban, Stearns Marytól. Kossuth hosszú levélben köszönte meg a kolozsvári unitárius igazgató-tanár kedveségét, és ebben újból kifejtette véleményét az unitárius vallásról. A levelet teljes terjedelemben közölte: a *Keresztény Magvető* 1884-ben, a *Történelmi Lapok 1848-49*. 1896 szeptemberében, az 1904-ben kiadott *Kossuth Lajos iratai X.* kötete, és részleteket közölt a sokat idézett levélből az *Unitárius Élet* is 1987-ben¹², de közölte a Kossuth Ferencz által szerkesztett *Egyetértés*, és ennek nyomán, a Londonban élő Bath Gunszt jóvoltából, angol nyelvű kivonatát is olvashatjuk a *Pall Mall Gazette* 1884 május 21-én megjelent számában.

Valószínűnek tartjuk, hogy Kovács János levélben kereste fel az unitárius Stearns Maryt, és beszámolt Kossuth levelének tartalmáról, legalábbis ezt látszik igazolni Stearns Mary 1884. április 13-ról keltezett, és Magyarország kormányzójának címzett levele.

„Kossuth Lajos Ur, Magyarország Kormányzója, kedves és tisztelt hősöm s a szabadságharc apostola!

Engedje meg, hogy kifejezzem azt a boldogságot, melyet nekem az az üzenete okozott, melyet a Kovács János tanár úrhoz írt levelében kifejezni méltóztatott. Szent elragadtatással olvastam az ön ígéit. Ez ígék visszaváraszolják fiatal éveim legszentebb érzelmeit. Ez érzelmek az idővel nemhogy elmosódtak volna, sőt élénkültek, az Ön iránt táplált mérhetetlen tiszteletem és határtalan vonzalmam a korról csak még fokozódott.

Ön talán alig fog emlékezni reám, ki férjével Önt 1852-ben New Yorkból való elutazása előtt egyeste szerény hajlékában felkereste. Én ekkor az indulat ártjától át voltam hatva. Könyveim peregetek, midőn kezemet kezében tartotta. Nemeslelkű férjemtől vette Ön át az adományt szeretett és szerencsétlen hazája számára. hogy ama rég letűnt időre egy felvillanó fényt vethessek íme, másolatát küldöm ama levelének, melyet Ön akkor hozzánk intézett.

Bocsásson meg, hogy az eredetit nem küldöm. Becses ereklye az. Szent előttem annyira, hogy még Önnek, Kossuth Lajosnak sem adhatom ki kezemből: Eme sorok így szólnak:

New-York, június 17. 1852.

Stearns L. György úrnak s nejének, Boston

»Önök ma engem oly tekintélyes anyagi segéllyel tiszteltek meg, szegény, szenvedő hazám részére, s ezt oly szívélyes szeretetre méltó módon tették, hogy kötelességérzetem parancsolja nemcsak a pusztá köszönetnek adni kifejezést, de kifejezést adni annak a jól eső érzésnek is, amely gyászba borult szívemre vigaszt nyújtott. Ennek emléke mint az örömnnek egy sugara fog élni szívemben. A mindenható Isten áldja meg Önöket, legalázatosabb szolgálója: Kossuth Lajos«.

Íme, kedves, nemes mártírom, most már jobban megérti azt is, hogy miért tartottam, őriztem én az Ön édes anyjának az arcképét, s miért indítottam arra, hogy elküldjem Önnek a Kovács János tanár biztos őrizete alatt.

Más nem őrzi meg. Halhatatlan sóvárgással örökre őszinte híve: Mrs. Mary Stearns. ¹³

Kovács Jánoshoz címzett levelét Kossuth 1884. március 18-án keltezte. Figyelemre méltó teljesítmény, hogy két hónappal később már mind angol, mind magyar nyelven három folyóirat hasábjain volt olvasható. A következőket írja Kossuth az unitáriusokról:

„(...) Örvendetes tudomásomra szolgált azon leveléből érteni: hogy az amerikaiak a kolozsvári unitárius főiskolában két tanári állomást akarnak alapítani, s hogy az egyikre már 12 000 forintot gyűjtött. Örömmre válnék megérteni, hogy reménye mind a két állomás alapítására nézve teljesedésbe ment.

Tökéletesen igazat adok a Tanár úr azon megjegyzésének, hogy »az unitáriusok Amerikában a legműveltebb emberek«, s hozzá tehetem, hogy erkölcsiségben is kitűnők; hanem van egy tünemény, mely engem meglep, s melynek okáról magamnak számot adni nem tudok.

Én, a mint tudja, tisztelt Tanár úr, nem tartozom az unitáriusok felekezetehez. Evangélikus szülőktől születtem, evangélikus vallásban neveltettem, s lelkemben jól érzem magamat Luthernek azon tana mellett, mely a lelkiismeretet emancipálta, midőn a keresztény vallás kútféjének a szentírást, az edénynek pedig, mellyel azon kútfőből meríteni kell, nem a bármi néven nevezett tekintély dictatorságát, hanem az észti, az egyéni szabad ítéletet jelölte ki, melynek nincs megtiltva semmi syllabusok által, hogy azon másik, azon nem írott könyv revelatióiból is merítsen, melynek neve: természet, s melynek úgy a porszemben, mint a virágok myriardjaiban nyilatkozó örök törvényei, örök törvényhozóra vallanak.

Aztán, ha a végtelen jövőbe, a végtelen múlt tanúságainak üvegén tekintek, mely azt mutatja, hogy a természet örök istenének, a mindenséget fenntartó örök törvényein kívül nincs semmi állandó a nap alatt, nem tagadhatom, hogy igaza lehetett Byronnak, midőn azt írta, hogy: »religions take their turns, and other creeds will rise with other years« (a vallások váltakoznak és idővel más hitformák keletkeznek).

De hát nem habozom bevallani, hogy a míg Byron ezen jóslata beteljesednék, az unitárius hitvallásnak volnék hajlandó legterjedtebb s legtovább

tartó jövődőt ígérni, és pedig azért, mert a fősúlyt nem transcendentalis speculatiokra, melyeknek eredete az indus védákra vezethető vissza (Trimurti), nem mystikus dogmákra, melyeknek egynémelyikéről írva van: »credo, quia absurdum«, hanem Krisztus erkölcsstanára, az emberszeretetre fekteti, mely a társas lényé alkotott emberiség tökéletesedésének törvénye, melynek uralma nélkül soha sem lesz megadva az emberiségnek az a nagy áldás, melyet Krisztus e szavakkal kívánt követőinek: »béke legyen veletek!«

Hát mert ekként gondolkozom, nagyon meglepett engem az, hogy az Egyesült Államokban az unitárius vallás az utóbbi időkben, amennyire tudom, tért nem csak nyert, de sőt veszített. Még több vezérpapjuk is (többek közt a nagyhirű Osgood) az episcopalis egyházba tért át. Nagyon sajtáságos tünemény ez, különösen Amerikában, hol az unitáriusok előtt William Ellery Channing nemes, tisztafényű fáklyája lobog. Nem bírom a dolgot magamnak megmagyarázni, annyira nem, hogy csaknem hajlandóvá teszen azt kérdezni, vajjon ez is nem-e azon számos társadalmi kórjelekkel van kapcsolatban, melyek korunkban mindenütt, s minden, de minden irányban oly sűrűn tüne-
deznek fel, mintha most is, mint már nem egyszer a múltakban meg akarnák mutatni, hogy az emberiség haladása nem egyenes vonalban, hanem csavaros görbékben mozog, a mi lehajlásokat (visszaesést) feltételez.

De sokkal inkább kívül állok az életen, mintsem hogy ítélnék”

Eddig a levél és benne felekezetünk jövőjét biztosító kossuthi ígéret. A turini remetének alakja vallásfelekezetünk tagjai között tengeren innen és túl elevenen élt, és már életében mitikus hőssé magaszosult. Az erdélyi unitáriusok között Kovács János teológiai tanár volt Kossuth egyik legnagyobb tisztelője, nem véletlen tehát, hogy ő kapott megbízatást arra, hogy Kossuth angol és amerikai szereplésére vonatkozó adatokat összegyűjtse. Hogy ez a gyűjtőmunka milyen végleges eredménnyel zárult, az további kutatásokat igényel. Kovács János munkájának részeredményeit az 1848–49. *Történelmi Lapok* hasábjain közzétette, de gyanítjuk, hogy gyűjtése ennél sokkal bővebb.¹⁴

Kossuth Lajos 1894. március 24-én Torinóban meghalt. Az Egyházi Képviselő Tanács a halálhírről értesülve gyűlést tartott, és megbízta az egyház püspökét, Ferencz Józsefet – akadályoztatása esetén Nagy Lajos főjegyzőt – Derzsi Károly budapesti lelkészt, valamint Daniel Gábor és Szentiványi Gyula főgondnokot, hogy egyházunkat képviseljék a temetésen. Továbbá meghatározták: „*hogy egyházunknak nem lévén politikai missiója, sem erre utasítása, Kossuth Lajos temetése alkalmára gyászistentisztelet tartására rendeletet ugyan nem ad, de nincs ellenére, hogy a hol a hívek hazafias érzülete megvárja, esetleg megkívánja, ott istentisztelet tartassék.*”¹⁵ Meggyőződésünk, hogy 1894. április elsején Kossuth emlékére minden unitárius templomban gyászistentiszteletet tartottak. Az Egyházi Képviselő Tanácsnak a Kossuth fivérekhez részvétáviratot küldött, ebből idézzük a következőket: „*Az Alföld népének jajszava visszhangzik az erdélyi bércek közt, ott is, hol a szabad gondolkozású Egy istent hívók kicsiny serege, megfogyva bár, de törve nem, könnyei közt is hálát ad Istennek, hogy az idők*

betöltével eljött a magyar nemzet számára is a szellemi és polgári szabadságnak, jogegyenlőségnek és testvéri szeretetnek prófétája Kossuth Lajosban.

\ Az 1848. évi április 11-én szentesített törvények közt a XX-ik törvénycikk így szól: Az unitárius vallás törvényes bevett vallásnak nyilvánítatik. Néhány szóban századok sérelme orvosolva. És mi tudjuk, hogy e törvények alkotó szelleme első sorban Kossuth Lajos volt. Nemes gondolkozását az unitáriusok iránt hontalansága idejében is több ízben kifejezte, miután Anglia és Amerika unitáriusait is alkalma volt megismerni. Annál több okunk az országos gyászban résztvenni halála felett. Hogyne fájna érte a mi lelkünk is.

Ez irat feladata lenne Önök előtt uraim a részvétnek kifejezése. De e néhány sor inkább csak jelzi, mint kifejezi bánatunkat, azt a közös bánatot, melynek leírásában költők, hírlapírók és államférfiak versenyeznek.

Mi inkább imádkozni tudunk: Isten adjon Önöknek elég erőt e nagy veszteség elhordozására. Isten áldja, védelmezze a magyar nemzetet, e szép hazát, melyet Kossuth Lajos újra alkotott. Isten áldja, védelmezze Kossuth Lajos nemes fiait, kik a halottal visszajöttek a szülőföldre, hogy bennük és általuk is éljen a hazának Kossuth Lajos”.¹⁶

Boros György írta az Unitárius Közlöny 1894. évi áprilisi rendkívüli számában: „Halál nélkül nincsen feltámadás. Kossuth Lajos azért halt meg, hogy feltámadhasson s örök életet éljen szeretett nemzetével, a magyar nemzettel.” Kolozsváron 1894. április 1-én a Kossuth emlékére tartott gyászistentiszteleten Mózes András lelkész prédikált, textusát a 2Kir 23,17a-ból választotta: „És monda: Miféle síremlék ez, a melyet látok? És felelének neki a város férfiai: Az Isten emberének sírja ez (...)”.

Születésének kétszázadik évfordulóján az emlékezés virágait helyezzük a magyarok Mózesének, az Isten emberének sírjára. A nemzet és egyházunk kegyelele őrizze emlékét!

Jegyzetek

¹ Gál István: *Emerson Kossuthról* In. Unitárius Élet 1982. 36. évf. 3. szám. Vö. Balassa József: *Kossuth Amerikában 1851–1852*, Budapest, 1931. 104–105. *Emerson üdvözlő beszéde a száműzött Kossuthoz*. Unitárius Naptár 1956. 89.

² Balassa J.: i. m. 106.

³ Lowell és Whittier költeményét közli Balassa J. Radó Antal fordításában.

Az alább közölt Lowell-fordítás Ábrányi Emil tolmáclásában a *Vasárnapi Újság* 1894. 14. számában jelent meg. / Kossuth / Kihalhat a nemes faj nyomtalan, / Sarj nélkül elvész nagy királyok ága. / A természetnek sok más gondja van, / Ügyet hogy vessen minden cifraságra? // De a dicsők sohasem pusztulnak el, / Kik csillagot fontak fejükre ékül; / Méltó utódok fényes hadja kel / Bús vérpadokról, hősök börtönébül. // A természet nem veszi el tüzét, / És mindig tudja: kit miért teremtett. / Szétzúzza sok-sok olcsó eszközét, / De mindig ad egy-egy prófétát, szentet. // Magyar haza! Hiába tette rád / Komor bilincset zsarnok durva kénye: / Te győztél mégis! Néped igazát / Hirdetni fogja szebb jövők erénye! // Véres, halálos munkád díja nagy, / Bukásod bárhogy szemedre vessék: / Hőst adtál nekünk! Hős szülője vagy! / Népek számára nincs szebb kötelesség! // És menj bár gyötrő szenvedésen át, / Ő megmentett, szabadságnak atyja! / Nem fojtja el sírból jövő szavát / Se' árulás, se' vad ko-

zások hadja! // Megszólal egykor: „Én Kossuth vagyok! / Igaz jövő, hozzád kiáltok holtan, / Kinek tábláján csak a jó ragyog: / Porom becsüld meg s gondolj rá, mi voltam!” // Ébresztő szómtól most is zúg a lég; / Hiába lánccs s bitók ijesztő fája, / Belém lehel az Isten! Én valék / Az Úristen választott harsonája!”

James Russell Lowell: Kossuth. A race of nobles may die out, / A royal line may leave no heir: / Wise nature sets no guard about / Her pewter plate and wooden ware. // But they fail, the kinglier breed / Who stary diadems attain: / To dungeon, axe and stake succeed / Heirs of the old heroic strain. // The zeal of Nature never cools, / Nor is she thwarted of her ends; / When gapped and dulled her cheeper tools, / Then she a saint and prophet spends. // Land of the Magyars! though it be / The tyrant may relink his chain, / Already thine the victory, / As the just Future measures gain. // Thou hast succeeded, thou hast won / The deatly travail's amplest worth, / A nation's duty thou hast done, / Giving a hero to our earth. // And he, let come what will of woe, / Hath saved the land he strove to save; / No Cossack hords, no traitor's blow / Can quench the voice shall haunt his grave: // „I Kossuth am! O Future, thou / That clear'st the just and blott'st the vile, / O'er this small dust in reverence bow, / Remembering what I was erewhile. // I was the chosen trump wherethrough / Our God sent forth awakening breath. / Came chains? Came death? The stain he blew / Sounds on, outliving chains and death.”

⁴ Krécsey Béla: *Két amerikai barátunk*. Vasárnapi Újság 1894. 15. sz. 246.

⁵ Kossuth Lajos: *Irataim az emigrációból I.*, Budapest 1880. 140.

⁶ Uo. 234.

⁷ Kovács Sándor: Egy angol-magyar unitárius életútja. *John Paget 1808-1892*. In: A szent szabadság oltalmában. Szerkesztette Gaal György, Kolozsvár 2000. 328.

⁸ Kossuth L.: i. m. 139–140.

⁹ *Rev. S. A. Steinthal's Account of His Visit to Transylvania*. The Christian Reformer, vol. XV. 1859. 477–489, 530–538.

¹⁰ A levél eredetije Kovács János örökösei meghagyásából a budapesti Unitárius Püspöki Hivatalba került. A kolozsvári tanár halála után fia, Kovács Kálmán őrizte a nagybecsű Kossuth ereklyét, majd ennek halála után lánya, özv. Haas Tivadarné Kovács Margit örökölte. Ő kérte fel dr. Vernes Lászlót arra, hogy a magyarországi Unitárius Egyháznak adja át a féltve őrzött kincset. Boros Ildikó révén a levelet Vernes László átadta Huszti Jánosnak, és 1987. január 31-én a Püspöki Hivatal irodájában Kriza János arcképe mellé függesztették ki.

¹¹ Kovács János: *Egyek vagyunk a hitben és a szeretetben*. Jelentés az 1882. augusztus 27-től 1883. március 7-ig tartó amerikai útjáról In: *KerMagy* 1978. 84. évf. 1. sz. 28–40. (A Mikó Imre által közzétett jelentés a cenzúrán csak úgy mehetett át, ha bizonyos részek kimaradtak. A teljes jelentés az *Angol Emlékkönyv II.* (kézirat) kötetében 135–158 oldalakon olvasható.)

¹² *Kossuth és az unitarizmus* In: Unitárius Élet 1987. 41. évf. 2. sz. A cikk ismeretlen szerzője több téves adatot is közölt írásában. A kolozsvári tanár nem 1883-ban Amerikából hazafelé tartva látogatta meg Kossuthot, hanem két évvel korábban, 1881-ben, amikor a Brit és Külföldi Unitárius Társulat londoni konferenciájára menet Torinót is felkereste. „Ide jövő utamban meglátogatván Kossuthot, a nagy hazafi és híres szónok így szólt hozzám: »Örvendek kedves barátom, hogy önök összeköttetésben vannak az angol és amerikai unitáriusokkal; mondja meg nekik, hogy Angliát, s különösen Skotiát második hazámnak tekintem; terjesszék elveiket Magyarországon oly széles körben, amennyire csak tehetik; az ők hitők az egyedüli, melynek jövője van; az egyedüli, mely hat az értelemre és érdeklődővé teszi a közönyt is: szívemből sikert kívánok a budapesti vállalatnak.« Robert Spears az Angol és Külföldi Unitárius Társulat titkára nem az évi közgyűlésen mutatta be Kovács Jánost, hanem az egybegyűltekteljesített fogadáson mondott pohárköszöntőjében méltatta hazánkfiát és vele együtt Kossuthot: „Néhány évvel ezelőtt találkoztam Kossuthal, s midőn a nagy hazafi megtudta, hogy unitárius vagyok, kezét szorított velem, s így szólott: »Igazában az unitáriusok a legjobb, legnemesebb, legtisztább jellemű és legderekabb emberek közé tartoznak mindazok között, akikkel találkoztam.«” Vö. Hivatalos Jelentése Kovács János igazgató tanárnak,

melyet mint a „Brit és Külföldi Unitárius Társulat” az évi közgyűlésre küldött képviselő az unitáriusok E.K. Tanácsához f. évi július 31-én beadott. In. *KerMagv* 1881. 16. k. 243–257.

¹³ 1848–49. *Történelmi Lapok*. 1896. szeptember 1. 17. sz.

¹⁴ 1895. október 6-án Kossuth Ferenc a következőket írta Kovács Jánosnak:

„Tekintettel azon buzgalomra, melyet Ön úgy Amerikában, mint itthon dicsőült Kossuth Lajos Amerikában tartott beszédei és felolvasásai körül már eddig is kifejtett (...)ezennel felkérjük, illetve megbízzuk, hogy az említett beszédeket és felolvasásokat, valamint dicsőült nagy hazánkfia működésére vonatkozó összes adatokat összegyűjtse s magyarra fordítsa akként, hogy azon 1897. végéig teljesen rendelkezésünkre álljanak, hogy a folyamatban levő kötetek sorába iktathassuk. (...)” Kovács János a megbízatást elvállalta: „(...) örömmel jelentem ki, hogy Kossuth Lajos dicsőült hazánkfianak az észak-amerikai Egyesült Államokban tartott beszédeit és felolvasásait, valamint ottani működésére vonatkozó összes adatokat, amelyeket én 1882–83-ban amerikai utazásom alatt összegyűjtöttem, s amelyeket az alkalomból ottani ismerőseim által még tetemesen gyarapítani akarok, a jelzett (1897. év végére) időre lefordítani, tisztelt Nagyságotoknak rendelkezésükre bocsátani, s a tiszteletdíj későbbi megállapításába beleégyezni kész vagyok.”

¹⁵ *Unitárius Közlöny* 1894. Április 15. (Rendkívüli szám). 68.

¹⁶ 80/1894. EKT. Nemcsak a magyar unitáriusok emlékeztek kegyelettel a haza atyjára, hanem az angolok is. 1894. április 1-én az angliai Hampstead-i (London) gyülekezet lelkésze dr. Herford Brooke gyászistentiszteletet tartott Kossuth emlékére. Oxfordban az itt tanuló Józsan Miklós akadémista mondott emlékbeszédet Kossuthról.

OLOSZ KATALIN

KANYARÓ FERENC ÉS AZ ERDÉLYI MAGYAR NÉPBALLADAKUTATÁS*

Kanyaró Ferenc (1859–1910) neve nem ismeretlen a magyar kultúrtörténetben. A kolozsvári unitárius főgimnázium egykori tanárát számon tartja nemcsak az egyháztörténeti szakirodalom, de a magyar irodalomtörténet is, mint a régi magyar irodalom kitartó búvárlóját.¹ Különösen Zrínyi-kutatásai jelentősek.² Önálló kötetei mellett számos tanulmánya, cikke, kisebb közleménye jelent meg a múlt század nyolcvanas-kilencvenes éveinek, s századunk első évtizedének legrangosabb szakfolyóirataiban – az *Irodalomtörténeti Közleményekben*, *Századokban*, *Egyetemes Philológiai Közlönyben*, *Magyar Könyvszemlében*, *Erdélyi Múzeumban*.³ Adatfeltáró irodalomtörténeti kutatásaival párhuzamosan számottevőt alkotott mint egyháztörténész is, aki hitfelekezetének magyarországi története, s egy Dávid Ferenc-tanulmány mellett nagy vihart kavaráó egyháztörténeti vitairatot írt a Kálvin-ortodoxia ellen, az unitarizmus védelmében.⁴

* Megjelent a Kriza János Néprajzi Társaság 9. Évkönyvében Kolozsvárott 2001-ben.

Kanyaró Ferenc nem teljesen ismeretlen a néprajzi szakirodalomban sem. Aki aprólékosabban számba veszi az erdélyi népköltészeti kutatások történetének múlt század végi és 20. század eleji mozzanatait, óhatatlanul belebotlik Kanyaró Ferenc nevébe, már csak azért is, mert nem vidéki periodikák rég elfelejtett lapjain közölt népballadákat, virágénekeket és néhány más folklórszöveget, hanem a Magyar Néprajzi Társaság, az Erdélyi Múzeum-Egyesület, illetve a budapesti Philológiai Társaság rangos folyóiratában.⁵

A romániai magyar népballadagyűjtés történetét Szabó T. Attila úgy ítéli meg, hogy a dallamgyűjtés úttörőivel, Seprődi Jánossal, Bartók Bélával és Kodály Zoltánnal nagyjából egy időben jelentkező Kanyaró balladaközlései kissé korszerűtlenek, mert a régi-gyűjtőgyakorlatot követve „a pusztaszóvegközlés útját járta abban a három gyűjteményében, amelyek közül kettőnek 1906-ban és 1909-ben az Erdélyi Múzeum, a harmadiknak 1906-ban az Ethnographia adott helyet. A tőle napvilágra hozott anyagból csak a *Csáki bíróné leánya* két változata, valamint egy, a Barcsai-típusba tartozó szabédi ballada (*Bethlen Anna*) tartozik a klasszikus balladák közé, a többi az újabb stílusú, de régebbi elemeket is magukba olvasztott balladáink számát gyarapítja. Köztük Szabó Vilmos és Szűcs Máris balladájának négy-négy, Váradi Jóska, Szeredai fogházban három-három, Balog Józsi, Györbér Áron, Berek Náni (*A gyermekgyilkos anya*) és Tollas Erzsike két-két, Csók Anikó (*A gyalázat elől a halálba menekülő leány*) és Dancsuj Dávid egy-egy szövegváltozatban kerül elének”.⁶

Szabó T. Attila soraiból – a dallam nélküli szövegközlés miatti elmarasztalás mellett – az is kiolvasható, hogy Kanyaró publikációit azért sem tartja túl jelentősnek, mert alig akad bennük klasszikus ballada. Nem a gáncoskodás mondatja velem, hanem a tények igazsága, hogy Szabó T. Attila tévesen sorolta a *Bethlen Anna* Kanyaró-féle balladáját a Barcsai-típusba, s ennek következtében arra sem figyelt fel, hogy ennek az igen ritka, addig csak Udvarhelyszékből ismert balladának Kanyaró újabb változatát hozta napvilágra, bővítve egyúttal földrajzi elterjedtségének körét is. Úgy-szintén indokolatlanul sorolta a *Csáki bíróné lányát* és a *Tollas Erzsike balladáját* külön-külön kategóriába, hiszen mindkettő a *Halálra táncoltatott leány* balladatípus változata. Nem értékelte Szabó T. Attila Kanyarónak azt a – korábban újításnak számító – törekvését sem, hogy egy balladának több, más-más helységről, más-más székely vidékről származó változatát közli egyszerre, vagyis hogy Kanyaró meghaladta azt a századvégi, általánosnak mondható szemléletet és gyakorlatot, hogy ha egy ballada szövege nem hozott jelentős eltéréseket az addig publikált szövegváltozatokhoz viszonyítva, fölöslegesnek találták közlését, még akkor is, ha egészen más földrajzi-etnográfiai környezetből került elő az újabb szöveg.

Mindezeknek figyelmen kívül hagyása következtében aztán nyilvánvaló, hogy Szabó T. Attila nem tulajdonít különösebb jelentőséget a Kanyaró-publikációknak annál is inkább, mert számokban kifejezve is szerénynek mondható ez a gyűjtemény: Szabó T. Attila felsorolása szerint Kanyaró Fe-

renc e három közleményében mindössze 12 balladatípus 27 változatát tette közzé.⁷

Ismerve Szinnyei József *Magyar írók élete és munkái* című művének Kanyaró Ferencről írott cikkét, magam is megütköztem e csekély mennyiség láttán. Az 1897-ben megjelent ötödik kötetben ugyanis egyebek mellett ezt olvashatjuk munkásságáról: „1892-ben egy székelyföldi útja után rendszere- sen kezdte gyűjteni tanítványai segítségével népies költészetünk múlt és jelen századi termékeit, mely gyűjteményt, néhány érdekes kuruc költeményen kí- vül, mintegy 100 tréfás dal és gúnyének e század elejéről és 200-nál több népballada tesz nagybecsűvé.”⁸ 1897-ben tehát Kanyarónak más műfajok mellett 200-nál több népballadából álló gyűjteménye volt – ha igaznak fo- gadjuk el Szinnyei állítását. Márpedig nincs okunk kételkedni Szinnyei hi- telességében. Nemcsak azért, mert pontos és megbízható filológusként tartja számon a magyar művelődéstörténet, hanem azért is, mert információi köz- vetlenül Kanyarótól származhattak, hiszen a kolozsvári tanár a nyolcvanas évek közepétől bekapcsolódott Szinnyei nagy művének adatgyűjtő és feldol- gozó munkájába (az erdélyi unitárius szerzők legtöbbszöréről ő készítette a szó- cikket, vagy szolgáltatta az adatokat), s ennek kapcsán elég sűrűn levelezett vele. A Kanyaró–Szinnyei levelezés több mint ötven darabjában⁹ nincs ugyan nyoma annak, hogy Kanyaró maga szállította volna az adatokat a róla szóló szócikkhez, de minden bizonnyal ő is kitöltötte azt a típus-kérdőívet, melyet az erdélyi kortárs literátorok egy részéhez Szinnyei éppen az ő segít- ségével juttatott el.

Felmerülhet tehát jogosan a kérdés: hová lett, mi történt Kanyaró Ferenc nagyszabású gyűjteményével? És az is kérdésként ágaskodik elénk, hogy a századunk első évtizedében közzétett két tucatnyi balladaszöveg Kanyaró nagy gyűjteményének a töredéke-e, vagy újabb gyűjtés eredménye?

Ezeknek a kérdéseknek a nyugtalanító jelenléte késztetett arra, hogy nyomába eredjek a kilencven éve elhunyt Kanyaró Ferenc szellemi hagyaté- kának. Mindenekelőtt levelezésének különböző kéziratárakban fennmaradt töredékeit vizsgáltam meg. Így bukkantam olyan adatokra, melyek egyrészt hitelesítik Szinnyei előbb idézett állítását – legalábbis mennyiségi vonatko- zásban –, másrészt nyomra vezettek a gyűjtemény sorsát illetően. 1893 júni- usában például Szilády Áronnak arról ír Kanyaró, hogy „Mintegy 300 drbra menő ének- és népdalgyűjteményemből e nemben csakhamar újabb közlést is bocsáthatok a szerkesztő úr rendelkezésére”.¹⁰ Ugyanazon év októberében pedig arról tesz említést Kanyaró, hogy „nyári barangolásából” – feltehetően folklórgyűjtő útjáról – szeptember utolsó napján tért haza.¹¹ E közvetett in- formációkat szolgáltató levelek mellett találtam egy olyant is a Magyar Tu- dományos Akadémia Könyvtárának kéziratárában, mely konkrétan a balla- daggyűjteményre vonatkozik, lévén, hogy kíséző levele volt annak a 275 da- rab epikai művet tartalmazó küldeménynek, melyet Kanyaró Ferenc 1896. május 18-án postázott a Kisfaludy Társaságnak. A levélnek borítékja nincs, így a *Mélyen tisztelt uram* megszólításról nem tudjuk, kihez szólt. A kéz-

irattári katalógusban úgy szerepel, mint Kanyaró Ferenc levele Vikár Bélához.¹² Érdemes a rövid levelet teljes terjedelmében idéznünk: „Tanítványaimmal, a kolozsvári unit. főiskola növendékeivel gyűjtöttem ezt a 275 db. epikai művet – indítja a levelet Kanyaró –, mikből szeretnék egynéhányat a millennium alkalmával a Kisf. T.¹³ előtt bemutatni. Különösen felhívom Mgd. figyelmét az ó-székely balladákon kívül a 22. számúra, mely 2-tős ballada. A 85. sz. egy balladacyclus, a 14. sz. egy összefont 2-tős románc Aranyra emlékeztető modorban.

Kiválóan szépek az 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 15. sz. ó-székely balladák. A 30. sz. változat, melyet egy 12 éves gyermektől írtam le, ki a mezőn lóörzés közben tanulta. A 35. sz. három képben stb. A változatok közt érdekes az eddig ismert legrégebb néprománc, a 31. sz. Tovább a 37, 50, 57 és 191. számú, melyek több mással együtt mind kiválnak a magok nemökben.

Csütörtökön »Kálnoki Zsófiká«-nak és »Molnár Anná«-nak megszerzett dallamát is beküldöm. Akkor majd többet írok e gyűjteményről, mely elég fényesen tanúsítja, hogy népköltészetünk teljes epikai erejével lép át az új ezer évbe. Nincs lankadás, nagy visszaesés e téren sem. Üdvözli tisztelő híve, Kanyaró Ferenc. Kol. 1896. 18/V.”

E levél legfontosabb információja számunkra az, hogy Kanyaró Ferenc 1896 májusában egy 275 darabból álló népballada- és néprománc-gyűjteményt küldött el Budapestre, a Kisfaludy Társasághoz. Feltehetően arra számított, hogy gyűjteménye nyomdafestéket lát a Kisfaludy Társaság által kiadott Magyar Népköltési Gyűjtemény sorozatában. Kanyaró Ferenc és diákjainak gyűjteménye tehát Kolozsvárról Budapestre került, de hogy mi lett a további sorsa, ismét kérdőjeleket állít eléink. Egy dolog biztos csupán: a Kisfaludy Társaság sem a millennium évében, sem azután nem jelentette meg a gyűjteményt, jóllehet szándékában volt foglalkozni vele. Legalábbis erre enged következtetni a Társaság 1896. június 17-i ülésének jegyzőkönyvi kivonata, mely szerint a kiadásra ajánlott Kanyaró-gyűjtemény fölött mindaddig nem határoznak, míg Sebestyén Gyula korábbi, a Kisfaludy Társaság támogatásával létrehozott dunántúli gyűjtését nem segítik napvilágra.¹⁴ Mi lett a sorsa a kéziratnak? Elkallódott? Vagy lappang valahol a Kisfaludy Társaság kéziratok hagyatékában? Esetleg visszakérte Kanyaró a kéziratot és Kolozsváron vagy Kanyaró szülővárosában, Tordán veszett nyoma?

Ez utóbbi lehetőségre annál is inkább gondolhatunk, mert a Kanyaró-levelezésben van nyoma annak, hogy a kolozsvári tanár, látván, hogy gyűjteménye nem jelenik meg, lépéseket tett annak visszaszerzése érdekében. 1899. május 18-án id. Szinnyei József közbenjárását kéri, hogy elfekvő kéziratát visszakaphassa. „Mai nap múlt három esztendeje annak – olvashatjuk Kanyaró levelében – hogy én Beöthy Zsolt úrnak, a Kisfaludyak főtitkárának egy 2 kg 300 gr. súlyú, állítólag 100 frt, – kr. értékű népballadákat tartalmazó csomagot küldtem, melyeket B. úr némi nehézségek után elfogadott. – Én e küldemény sorsáról azóta mit sem hallottam. Mivel nem én írtam a balladákat, nagyon szeretném visszakapni őket, mielőtt egy évvel

idősebb lennék. A nyarat a Székelyföldön töltvén, talán kiegészíthetném e gyűjteményt. Kérem az ünnepek alkalmával közbenjárni s kezemhez juttatni e reám nézve igen becses gyűjteményt. Maradok tisztelő híve: Kanyaró Ferenc.” A levél versóján Kanyaró még kiegészíti mondandóját annyival, hogy „Ma írok ugyane tárgyban B. úrnak, de megvallva az igazat, kevés sikert remélek az én levelemtől. Azért kell a Kedves Urambátyám szívességéhez folyamodnom, ki ezt familiariter elvégezheti.”¹⁵

Ez a levél több fontos információhoz juttat: mindenekelőtt tisztázza, hogy Kanyaró Ferenc Beöthy Zsoltnak küldte el 1896-ban a balladagyűjteményt, következésképpen akkori – már idézett – levelének ismeretlen címzettje nem Vikár Béla volt, ahogy a kéziratári katalógusban szerepel, hanem Beöthy Zsolt. Arról is meggyőzően tanúskodik, hogy Kanyaró az 1896. május 18-án postázott balladagyűjteményét szeretné visszakapni, hiszen az 1899. május 18-i levelét azzal kezdi, hogy „mai nap múlt három esztendeje”, hogy a Kisfaludy Társaság főtitkárának elküldte balladakollekcióját. Végül ez a levél arról is tudósít, hogy 1899 májusában a gyűjtemény még Beöthynél volt Budapesten.

Volt-e foganatja Kanyaró közbenjárásáért folyamodó levelének, vagy sem – nem derül ki levelezéséből. Több szó ugyanis nem esik – a századforduló után egyre ritkuló levelezésben – a balladagyűjteményről. Ezt úgy is értelmezhetnők, hogy a kéziratköteg visszakerült jogos tulajdonosához, ezért nem ír Kanyaró újabb sürgető sorokat budapesti ismerőseinek. De értelmezhetjük úgy is – bár erre bizonyítékunk nincs –, hogy esetleg ígéretet kapott gyűjteménye mielőbbi megjelentetésére, ezért hagyott fel a kézirat visszaszerzésének gondolatával.

Rövidesen aztán mindenféle értelmezés, feltételezés, spekulatív következtetés fölöslegessé vált: a Magyar Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában megtaláltam Kanyaró Ferenc kéziratot gyűjteményét, mely *Székely népballadák és románcok* címen, a Kisfaludy Társaság népköltési gyűjtéseként, Sebestyén Gyula hagyatékából került az Adattár állományába.¹⁶ A 275 balladát (balladás dalt, románcot) tartalmazó, 348 lap terjedelmű hatalmas gyűjtemény kevés kivételtől eltekintve Kanyaró Ferenc kézírása, aki szemmel láthatóan kiadásra készítette elő balladakollekcióját. Erre vall a fejezetekre tagolás, a balladák utáni jegyzetapparátus, melyben nemcsak az addig közölt szövegváltozatokra találunk utalást, de esetenként a ballada éneklőjéről, gyűjtőjéről vagy a gyűjtési körülményekről is tájékoztat a tudós kolozsvári tanár, illetve azokról a 19. századi erdélyi kéziratot énekeskönyvekről, melyekből átemelt szövegeket a maga gyűjteményébe. A kézirat datálatlan, nincs előszava vagy bevezető tanulmánya, s mint láttuk, a levél, melynek kíséretében Kanyaró postázta küldeményét, elsodródott a törzsanyagtól, s ma egy másik könyvtár kéziratárában lelhető fel. Ezért jelöli a gyűjtés idejét 1900 körülnek a kéziratár katalógusa.¹⁷

A gyűjtemény ismeretében azonosítani tudjuk azokat a balladákat, amelyekre Kanyaró Ferenc sorszámokkal hivatkozott a Beöthynek írt levelében, s amelyeket szemmel láthatóan a legérdekesebbeknek, a legfigyelemremél-

többaknak tartott. Az első tíz darabbal méltán büszkélkedhetett a kolozsvári tanár, hiszen a gyűjtemény élén az általa felfedezett *Kálnoki Zsófia* (Összetört derekú feleség) máig is invariáns balladája áll, ezt követi *Molnár Anna*, *Kis Gergelyné*, *A sárighasú kígyó*, *A tolvaj felesége* balladája, *Kőműves Kelemenné* és *Kádár Kata* két-két változata, s egy régies rabének. A 15. szám alatt *Homlódi Zsuzsánna* – a szegénybe esett leány – balladája található, melyet további tíz változata követ e balladatípusnak, köztük a kettős balladaként emlegetett 22. számúval, mely a típus újabbkori megfogalmazását és a régiesebb változatát ötvözi. A kiemelt balladák között találjuk továbbá a *Három árva* árkosi változatát (30. sz.), a gyalázat elől a halálba menekülő leány, *Csók Anikó* balladáját (35. sz.), *A pávás leányt* (31. sz.), a megszólaló halott balladájának egy bölöni változatát (37. sz.), a halálra táncoltatott leány balladáját (50.) és a Vargyas Lajos által *Verekedés fog lenni* típuscímmel számontartott balladát több változatban is (57–65. sz.)¹⁸, valamint a balladaciklusként emlegetett helyi siratóéneket (85. sz.).

A kézirat örzi egy idegen kéz szerkesztői bejegyzéseit is, melyek egyértelműen arra utalnak, hogy a Kisfaludy Társaságnak szándékában volt kiadni a gyűjteményt. Másmilyen magyarázata aligha lehet a nyomdai betűtípusok megválasztására vonatkozó utasításoknak. A bejegyzések azonban egyébről is árulkodnak: a kötet szerkesztője nem tartotta érdemesnek közölni az olyan balladákat, melyeknek közeli változatát vagy egyező szövegét már publikálták korábban. Molnár Anna balladájának szabédi változatához az előzéklapra így kerül a kategorikus elutasítás: „Fölösleges közölni; nincs benne semmi, ami az eddigi változatokban meg nem volna”. *A sárighasú kígyót* „szintén ismeretes” megjegyzéssel intézi el. A feltehetően kizárólag irodalmi-esztétikai szempontokat érvényesítő szerkesztő nem nézte jó szemmel a töredékes vagy annak vélt balladaszövegeket sem. *A gazdag asszony anyja* típust képviselő *Kis Gergelyné* etédi balladájaéhoz a zord szerkesztői ceruza oda-jegyzi, hogy „Bodrogi Ferencnének megcsonkult változata.” *A zsvány felesége* típusnak egy Alsórákosról előkerült szövegéhez pedig azt, hogy „Ez is töredékes, csonka változat”.

A klasszikus balladák esetében a kötet szerkesztőjének volt mihez hasonlítania a Kanyaró-féle szövegeket. Az új stílusú balladák, s különösen a helyi baleset- és bűntényballadák esetében azonban nem voltak ilyen fogódzói. Valószínű, tanácstalanul állt ezekkel szemben, meg is rémülhetett a – sokszor csekély elérést mutató – változások sokaságától, mely a Kanyarógyűjteményből eléje tárult. Elképzelhető, hogy a klasszikus balladák viszonylag szűk köre, az új stílusú és helyi balladák nagy száma, kevésbé csiszolt formája, a ballada fogalmának igen laza és tág értelmezése folytán szinte parttalanná duzzadt gyűjtemény láttán a szerkesztő nem javasolta kiadásra Kanyaró munkáját, s ennek következtében a Kisfaludy Társaság elállt eredeti szándékától. Nem tudhatjuk, hogy ezek voltak-e a kiadás elnapolásának igazi okai, vagy a *Dunántúli gyűjtés* közzétételének évtizedes eltolódása miatt nem került sor soha Kanyaró gyűjteményének kiadására.

Mai szemmel nézve, s főképpen folklorisztikai szempontok elsődleges érvényesítése mellett nyilván másként ítéljük meg Kanyaró Ferencnek és diákjainak száz esztendővel ezelőtti teljesítményét. Azt méltányoljuk, hogy addigi ismeretlen s azóta is invariáns népballadát mentettek meg a feledéstől (Kálnoki Zsófia szabédi balladája), hogy tágitották a klasszikus balladák földrajzi elterjedtségének köréről való addigi ismereteket, hiszen – például – felfedezték a balladaismerő Alsórákost, ahol *A sárighasú kígyó*, *A nagy hegyi tolvaj* és *Kőműves Kelemenné* balladájának egy-egy változatát írták le, nyomára bukkantak *Kádár Kata* balladájának nemcsak az udvarhelyszéki Etéden, de az aranyosszéki Kercsedén is; a *Székenbe esett leány* balladatípusának pedig éppen tizenkét változatával rukkolt ki Kanyaró Ferenc és csapata, beszédesen bizonyítva, hogy minden egyes balladaváltozat, még ha némelyiket szövegromlások rútitják is, még ha töredékes is, még ha csekély eltérést mutat is más vidékek vagy éppen a szomszédos régió változataihoz viszonyítva – érték, ami mellett nem szabad elmenni közömbösen, s főleg pedig nem szabad veszendőbe hagyni. A Kanyaró-féle gyűjtemény egyik erősségét éppen a szövegváltozások sokaságában látom, abban a törekvésében a diákgyűjtőket irányító tanárnak, hogy minél több gyűjtőpontról tudja felmutatni ne csak a klasszikus balladákat, hanem az új stílusú baleset- és bűntényballadákat is. Hallatlanul izgalmas dolgok derülhetnek ki ilyen módon a népballada életéről, alakulásáról, terjedéséről, hiszen ritkán adatik meg a folkloristának, hogy ugyanannak a balladának öt-tíz különböző faluból, nagyjában azonos időben gyűjtött változatát vethesse össze. Az sem mindennapi lehetősége a balladavizsgálatnak, hogy egy pár évvel korábbi bűntényről született népköltői vers terjedését, balladává formálódását in vivo nyomon követhesse (*A meggyilkolt csendőr*, *Bajka Sándor balladája*). Kanyaró Ferenc körültekintő gyűjtőmódszerét dicséri az a tény is, hogy nem ebrudalja ki kollekciónak a betyárballadákat, melyekre – a jelek arra mutatnak – a korábbi székelyföldi gyűjtők nem figyeltek olyan megfontolással, hogy azok tipikusan az Alföld szülöttei, a Székelyföldön jövevények. Egyébként is jellemző Kanyaró gyűjtői magatartására, hogy nagyon tágran értelmezi a ballada, pontosabban a népi epikus ének fogalmát, aminek aztán az lett az eredménye, hogy az epikus elemeket tartalmazó katonadalok, rabénekek egy részét is besorolja gyűjteményébe, vagy a forradalom és szabadságharc költészetének epiko-lírai (de inkább lírai) darabjait, illetve a halotti búcsúztatók némelyikét. S ha már itt tartunk, meg kell említenem azt is, hogy *Kétes népballadák* és *Kezdetleges néprománcok és balladák* fejezetcím alatt felvett gyűjteményébe olyan epikus szövegeket is, melyek nyilvánvalóan nem népi eredetűek, szemléletük teljesen idegen a paraszti világtól. Jelenlétük – úgy gondolom – mégsem fölösleges a hatalmas gyűjteményben, hiszen ezek a szövegek beszédes dokumentumai a századvégi paraszti polgárosodásának, az ízlésváltás nem mindig sikeres folyamatának.

Érdemes pillanatra megállunk a Kanyaró-gyűjtemény balladaföldrajzi vonatkozásainál. Tekintettel arra, hogy a kolozsvári unitárius kollégium tanára és

diákjai gyűjtötték össze a 275 balladának nevezett epikus vagy epiko-lírai szöveget, természetesen eltolódnak az arányok az unitárius hitfelekezetek szálláshelyei felé, s azon belül is a Kolozsvárhoz legközelebb eső aranyosszéki és marosszéki falvak irányában. Gyéribb a gyűjtőpontok Székelykeresztúr környékén – hiszen ennek a városnak is volt unitárius kollégiuma, vidékének ifjúsága nyilvánvalóan nem Kolozsvárra ment iskolába, hanem a közeli városba. Ennek következtében aztán Udvarhelyszéknek a Keresztúrtól távolabb eső peremterületei (Etéd, Korond, Homoród menti falvak) szerepelnek elsősorban a gyűjtőpontok között. Háromszékről többnyire ugyancsak az unitárius települések képviseltetik magukat, s egyáltalán nem meglepő, hogy Csík-, Gyergyó- és Kászonszék vagy a katolikus Felső-Háromszék teljesen esetlegesen, véletlenszerűen bukkan fel egy-egy töredékes szöveggel a Kanyaró-gyűjteményben. A gyűjtőpontok gyakoriságát messzemenően meghatározta az is, hogy honnan jöttek azok a diákok, akik bekapcsolódtak tanáruk gyűjtőmunkájába, illetve hogy ezeknek a diákoknak a falujában volt-e nagytudású, jó énekes adatközlő. Mert például a marosszéki Szabéd azzal válhatott a gyűjtemény egyik legnevezetesebb ballada-földrajzi pontjává, hogy az ottani unitárius lelkész fia, a VII. gimnazista Rédiger Ödön felfedezte szülőfaluja jeles balladaénekes asszonyát, a 69 éves özvegy Dimény Mózesné Szabó Annát, akitől klasszikus és új stílusú balladák egész sorát írhatta le és adhatta át tanárának. Nagyjából ugyanez a helyzet Etéddel kapcsolatban is, ahonnan a gyűjtő nevével ugyan nem ismerjük, de a *Szégyenbe esett leány* etédi változatának jegyzetében Kanyaró elmondja, hogy „Egy etédi 14–15 éves kis szolgáló leányka diktálta le egyik tanítványomnak Székelykeresztúron. Atyjától tanulta Kis Gergelyné, Kőmíves Kelemenné, Kádár Kata és több más kitűnő balladával együtt. A lány is szeret énekelni, de atyja híres énekes, és sokkal több dalt tud, mint ő. Mily kitűnő emlékező tehetsége van e székely lánykának, tanúsítja az, hogy egy hosszú halotti búcsúztatót, melyet régebben egy társnéjára alkalmaztak, szóról szóra tollba mondott csaknem egészen hibátlanul. Fennebb tőle közölt balladánk mégis csonkának látszik.”¹⁹ Hosszasabban idéztem Kanyaró Ferenc jegyzetét, már csak azért is, hogy rávilágítsak az igényes filológus pontosságra, információ-gazdagságra törekvő munkamódszerére, s egyúttal jelezzem azt is, hogy részletekbe menő aprólékossággal elkészített kísértő jegyzetei legalább annyira fontosak és jelentősek a folklorisztika számára, mint maguk az összegyűjtött szövegek.

Állításomra nyomban visszakérdezhetnék: valóban fontosak a Kanyaró-gyűjtemény szövegei? Hiszen több mint száz éve kallódnak-hányódnak, s jóllehet Ortutay Gyula és Vargyas Lajos haszonnal forgatta,²⁰ nemcsak a közvélemény, de a szűkebb szaktudomány sem tud a kolozsvári tanár és diákjainak nagyszerű teljesítményéről. A kézirat teljes ismeretlenségben lapangott évtizedeken át a Kisfaludy Társaság iratai között, s hever jelenleg az Ethnológiai Adattár raktárában, bizonyosságául annak, hogy Kanyaró Ferenc sohasem kapta vissza jogos tulajdonát, nem gondoskodhatott gyűjteménye kiadásáról vagy legalább részleges publikálásáról.

Időközben – úgy tűnik – maga Kanyaró is letett a kézirat visszaszerzéséért folytatott hiábavaló küzdelemről, inkább újult erővel folytatta a gyűjtést, megkísérelve helyreállítani vagy újabb darabokkal helyettesíteni az elveszett korábbi gyűjteményt. 1899 májusában jelzi Szinnyeinek, hogy a nyarat székelyföldi gyűjtőúton fogja tölteni, s minden valószínűség szerint a következő esztendő nyári szünidőit is így töltötte el, mert egy 1906. május elsejéről keltezett levelében azt írja, hogy „Népdalokból oly gyűjtésem van, hogy balladáim száma 116”, majd még hozzát teszi, hogy „Balladáim egy részét Gyulaihoz küldöm”.²¹ Egy évvel később, 1907 októberében Szilády Áronnak már arról panaszkodik, hogy „1906 tavaszán Gyulai Pálhoz gyönyörű székely balladák mellett Arany »fülemüléjé«-nek eredetijét mellékeltem, hogy a Nagytiszt. úrnak adja át, ha a »Budapesti Szemlében« nincs hely. Ez is alszik, mert Gyulai úr költözött, s könyvtárát azóta rendezte.”²²

Mit küldött Gyulainak? Mi lett a sorsa Kanyaró e küldeményének? Egyáltalán: mit tartalmazott és milyen sorsra jutott a száztizenhat darabot számláló újabb kollekción, és miként viszonyult egymáshoz Kanyaró Ferenc első és második balladagyűjteménye? Újabb kérdések, melyek némelyikére egyelőre nincs válasz, s meglehet, hogy például a Gyulaihoz eljuttatott balladákkal kapcsolatban soha nem is bukkanunk a rejtély nyomára.

Úgy tűnik, hogy Kanyaró – okulva a Kisfaludy Társasághoz elküldött balladáinak sorsából – újabb gyűjteménye darabjainak megismertetése érdekében maga tett lépéseket: tekintélyes tudományos folyóiratban – a *Budapesti Szemlében* – szerette volna egy részüket publikálni. Mint láttuk, kísérlete megint kudarcba fulladt. Több szerencséje volt az *Ethnographiáival* és az *Erdélyi Múzeummal*: ezekben a folyóiratokban jelent meg az a három, már ismertetett közleménye²³, melyek 29 balladaszöveget hoztak nyilvánosságra Kanyaró Ferenc értékelő-tájékoztató magyarázataival. Tulajdonképpen ennyi vált ismertté, ennyi maradt meg az utókor számára Kanyaró Ferenc balladagyűjtő munkásságának összterméséből: huszonkilenc ballada a csaknem négyszázból!

Az 1896-os gyűjtemény ismeretében az is megállapítható, hogy Kanyaró három, század eleji közleményében túlnyomó többségben újabb gyűjtéseiből publikált részleteket. Nemcsak a *Bethlen Anna*, *Váradai József*, *Balog Józsi* vagy *Dancsuj Dávid* balladája bizonyos erre – a Kisfaludy Társasághoz felküldött nagy gyűjteményben nincsenek meg, de igazolják azok a balladák is, melyeknek változatai mind a régi gyűjteményben, mind pedig a század eleji publikációk valamelyikében meglehetők. A *Csók Anikó*, *Csáki bíró lánya*, *Szücs Máris*, *Szabó Vilma*, *Győrbíró Áron* változatai megtalálhatók az első gyűjteményben is, de még ha ugyanabból a helységről írták is le a balladákat, több-kevesebb eltérést figyelhetünk meg az öt-tíz év különbséggel rögzített, illetve publikált szövegek között. Legtöbb esetben azonban Kanyaró újabb gyűjtőpontról előkerült balladaszöveget tett közzé három publikációjában, ezzel is bizonyítva részben azt, hogy eredeti gyűjteménye nem került hozzá vissza, másrészt pedig azt, hogy az újabb „kollekción” nem csupán az elveszett régi helyreállítására tett kísérlet.

Ez utóbbi felismerés készítetett arra, hogy próbáljam meg felkutatni Kanyaró Ferenc század eleji gyűjtésének többi darabját is. Hiszen a közzétett 29 balladaszöveg hozzávetőleg csak negyede ennek a gyűjteménynek.

A család és utód nélkül korán elhalt tanár hagyatéka egykori iskolája, a kolozsvári unitárius kollégium könyvtárának kéziratárába került, amely ma a kolozsvári Akadémiai Könyvtár unitárius állományát képezi. Itt próbáltam meg nyomára bukkanni Kanyaró Ferenc mindezideig lappangó balladagyűjtésének. A keresgélés eleinte egyszerűnek ígérkezett, hiszen az unitárius kéziratok Lakó Elemér által elkészített nyomtatott katalógusának²⁴ névmutatója is van, így gyorsan fel lehet mérni, hogy milyen Kanyaró-kéziratok találhatóak ebben a könyvtárban. A Kanyaró Ferenc neve után feltüntetett utalószámok hosszú sora láttán hamarosan meg kellett győződnöm arról, hogy csaknem olyan feladatra vállalkoztam, mint a szénaboglyában tűt kereső egykori legény. A Kanyaró-hagyatékban egyháztörténeti, irodalomtörténeti dolgozatok mellett nagy mennyiségű jegyzetanyag került a kéziratár állományába, apró papírszeletekre írt hevenyészett feljegyzésektől fogalmazvány-piszkozatokig, papírra vetett gondolatfoszlányoktól nagyobb terjedelmű tanulmányokig sokféle írásmű. A helyzetet tovább bonyolította az a tény, hogy a Lakó-katalógus névmutatója a szerzők mellett felöleli a posessorok, illetve a másolók nevét is, ami Kanyaró esetében azt jelenti, hogy sokszor felbukkan a neve olyan régi énekeskönyvekkel és folklórgyűjtésekkel kapcsolatban is, melyeket tanítványai vittek be neki tanári pályafutása éveiben. Ugyanakkor viszont, ha történetesen a kézirat nem viseli Kanyaró kézjegyét, de nyilvánvalóan diákjai valamelyikétől kapta a folklórszöveget, a névmutatóban nem találunk Kanyaróra való utalást. További nehézséget jelentettek a cím nélküli kéziratkegyek, melyek tartalmára csak nagyon summásan utalnak a katalógusban szereplő, címet helyettesítő tárgymutatószerű megnevezések, mint amilyen például az, hogy *Versek, népdalok* vagy *Népdalok és rokonneműek* stb.

A tekintélyes mennyiségű Kanyaró-hagyatékban népballadára utaló címet csupán két kézirat esetében találtam. Ezek egyike hat klasszikus ballada szövegét tartalmazza Kanyaró Ferenc kéziratával²⁵, a másik pedig néhány klasszikus ballada, valamint *Balog Józsi* és *Várad*i balladájának két, illetve három változata mellett több újkori büntényballadát foglal magában²⁶. Ezek együttesen szám szerint 25 balladaszöveget őriznek, valójában azonban csak huszonkettőt, mert három klasszikus ballada (a *Kálnoki Zsófi*ka, s az etédi *Kőműves Kelemenné* és *Kádár Kata*) mindkettőben megtalálható.

A katalógus áttanulmányozása révén hamarosan meggyőződhettem arról, hogy a kolozsvári Akadémiai Könyvtár kézírásával nem őriz olyan rendezett balladagyűjteményt, mint amilyent Kanyaró a Kisfaludy Társaságnak küldött be 1896-ban. Az említett két kézirat tartalma pedig arról győzött meg, hogy Kanyaró századeleji balladakollekciójának csak igen kis hányadát tartalmazzák az elsárgult lapok, s annak is egy része azonos a közölt balladákkal. E felismerés nyomán ismételen felvetődött a kérdés: hol van, hol kallódik a

Kanyaró-gyűjtemény? A folklórgyűjtő tanár hagyatékában lappang-e, vagy kötetté szerkesztve valamelyik könyvkiadó kezén sikkadt el még Kanyaró életében?

Hogy e kérdéseknek bár az egyikére válaszolni tudjak, s ezáltal kizárjam a másik lehetőségét, maradéktalanul át kellett fésülnöm a Kanyaró-hagyaték népköltésszettel kapcsolatos részét, s ezen túlmenően azokat a névtelen, 19. század végi és 20. század eleji vers- és dalgyűjteményeket, melyek az unitárius állományban találhatók.

A Kanyaró-hagyaték további részében csupán elvétve bukkant fel egy-egy ballada vagy balladatöredék, alig gyarapítva néhány darabbal a század eleji gyűjtemény balladáinak számát.²⁷

Áttörést hozott viszont az a 405 lapra terjedő, több kéztől származó, névtelen colligatum, melyet *Magyar népdalgyűjtemény* címen tart nyilván a katalógus a 20. század első feléből.²⁸ A gyűjtemény irattartóján elmosódott ceruzaírás árulkodik arról, hogy ez a csomag is a Kanyaró-hagyatékból került a könyvtár állományába, a katalógus szerkesztője azonban nem vette ezt figyelembe, jóllehet a gyűjteményben is lépten-nyomon Kanyaró kézírására, bejegyzéseire bukkanhat a lapozgató.

A vaskos gyűjtemény nagyon vegyes anyagot tartalmaz: találunk benne műköltői eredetű gúnyverseket, halottbúcsúztatókat, új stílusú népdalokat, népies műdalokat, és mindezek mellett nagy mennyiségű – hetvenet meghaladó – népballadát, pontosabban a népi epikus költészet balladaszerű képződményei közé elegyített balladaszövegeket. A colligatum néhány betyárballada mellett az új stílusú, helyi büntény-, baleset- és siratóballadák (halottbúcsúztatók?) igen gazdag gyűjteménye, melynek ismeretében biztos állíthatjuk, hogy Kanyaró Ferenc századeleji balladagyűjteménye nem kallódott el, csupán ismeretlenül lappangott több mint kilenc évtizeden át a Kanyaró-hagyaték papírrengetegében, szétszórva különböző kéziratkötegekbe. Kanyarónak már nem volt ideje kötetté szerkeszteni újabb gyűjteményét, még csak elrendezni sem, hiszen mikorra sor kerülhetett volna az összegyűjtött anyag átmásolására, elrendezésére, Kanyaró súlyosan megbetegedett, s a kolozsvári elmegyógyintézet ápolóját fiatalon, ötvenegy éves korában érte a halál 1910 márciusában.

A kolozsvári kéziratok ismeretében pontos választ tudunk adni arra a kérdésre is, hogy milyen kapcsolatban van egymással Kanyaró Ferenc 1896-os és századeleji balladagyűjteménye. A klasszikus balladák tekintetében a második gyűjtemény kétségtelenül szegényebb a millenniumi kollekciónál. Tulajdonképpen egyfajta rekonstrukciós szándék érhető tetten, ami azonban csak részben sikerült Kanyarónak. A szabédi Szabó Anna balladáit s az etédi kislány szövegeit, valamint egy alsórákosi ballada szövegét tudta ismét gyűjteményébe iktatni. Felvetődik azonban a kérdés: újabb helyszíni gyűjtés eredményei-e ezek a szövegek, vagy a korábbi gyűjtésből maradtak másolatok Kanyarónál? A kérdésfelvetést az indokolja, hogy a *Kádár Kata*, *Kálnoki Zsófia*, *Kőműves Kelemenné*, *Ince Kelemenné* és *Molnár Anna* balladája

ugyanazokból a helységekből származik mindkét gyűjteményben, feltehetően adatközlők is azonosak, a balladaszövegek azonban nem egyeznek teljesen a kolozsvári és a budapesti kéziratban. Apró szövegeltérések mellett hiányzó sorok, eltérő strófatagolás, sortördelés tanúskodnak amellet, hogy nem egymástól másolt szövegpárosokkal van dolgunk. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy Kanyaró vagy egykori tanítványai újból felkeresték az öt-tíz-évvvel korábbi adatközlőket, s újra rögzítették balladatudásuk remek darabjait. Az etédi kislány kétségtelenül, de az 1896-ban 69 évesnek emlegetett szabédi énekes, Szabó Anna is még életben lehetett a 20. század elején, és Kanyaró akár személyesen, akár tanítványai révén újabb változathoz juthatott. Ezt a feltevést támasztja alá az a tény is, hogy csak a későbbi gyűjteményben tűnik fel *Bethlen Anna* balladájának szabédi változata. És ezt a feltevést indokolja a *Molnár Anna* budapesti és kolozsvári kéziratának összehasonlító vizsgálata is. Az 1896-os változat a gyakori sorismétlések folytán hosszabb a Kolozsváron őrzött variánsnál, ez utóbbi megrövidülését könnyen írhatjuk az idős asszony emlékezetgyengülésének számlájára. A strófák szerkezetéből ítélve az is feltételezhető, hogy Szabó Anna esetleg más dallamra énekelte az újabb változatot.

A szabédi balladaváltozatok esetében csak találgathatjuk, hogy miként kerültek be Kanyaró második gyűjteményébe ezek a szövegek. Az etédi *Kádár Katával* és *Kőműves Kelemennével* kapcsolatban viszont bizonyítani tudjuk, hogy Kanyaró megőrizte e balladák eredeti lejegyzését, Budapestre csak az általa készített másolatokat küldte el. Az Ms.U. 2293 jelzet alatt őrzött kolozsvári *Vers, ének- és balladagyűjtemény* Kanyaró egykori tanítványának, Gombos Jánosnak a kézírásában tartalmazza az etédi leánykától Székelykeresztúron lejegyzett balladákat. Ezek az „összövegek” a forrásai mind a budapesti, mind a kolozsvári szövegváltozatoknak.²⁹ A közös forrás dacára mégsem egyeznek teljes mértékben a két gyűjtemény szövegei. A magyarázat egyszerű: Gombos János lejegyzése elég kusza, feltehetően daltam nélküli szöveget írt le, a balladák strófabeosztása bizonytalan, ritmushibák is előfordulnak a szövegekben. Kanyaró az 1896-os másolatában a sorok tördelésén túl alig igazított, alig javított a szövegeken, a századeleji újabb másolat készítésekor viszont vagy nem emlékezett arra, hogy miként írta le egy évtizeddel korábban ezeket a balladákat, vagy pedig szándékosan és tudatosan kijavította a nyilvánvaló ritmus- és szövegrontást. Ugyanakkor viszont megőrizte az etédi ö-zés jelenségét ez utóbbi változatokban, míg a Kisfaludy Társasághoz küldött szövegben csak lapalji jegyzetben jelzi egyetlen sorral kapcsolatban, hogy ö-ző alakban mondják. Az etédi balladák esetében tehát a szövegeltérések bizonyíthatóan Kanyaró számlájára írhatók. Ez a bizonyosság egyúttal arra is figyelmeztet, hogy Kanyaró hasonló eljárása lehet a magyarázata az azonos gyűjtőpontról mindkét gyűjteményben megtalálható balladák kisebb-nagyobb szövegeltéréseinek.

Kanyaró Ferenc a század elején kétségtelenül újabb szövegeket is gyűjtött (bizonyosság rá *Bethlen Anna*, *Balog Józsi*, *Váradi*, *Dancsuj Dávid* balladája),

de szép számmal találhatók közös szövegek is az évtizednyi különbséggel összeállított két gyűjteményben. A helyi büntény- és balesetballadák, a betyárballadák esetében gyakori az azonos gyűjtőpontról származó egyező szöveg a két kollektívban, az eltérések pedig a klasszikus és az újkori balladák közötti súlyeltolódás tekintetében a legnyilvánvalóbbak: a klasszikus balladák javára a milleniumi gyűjteményben, s a büntény-, baleset-és sira-tóballadák irányában a későbbiben.

Végezetül megkockáztatjuk a feltételezést, hogy a hat klasszikus balladából álló – a kolozsvári kéziratárban külön jelzet alatt őrzött Kanyaró-kézirat³⁰ – talán azokat a „gyönyörű székely balladákat” tartalmazza, melyeket Kanyaró Gyulai Pálnak küldött el. Feltételezzük, hogy – tanulva a korábbi gyűjtemény sorsából – ezekről a balladáról vagy másolatot készített Kanyaró a maga számára, vagy pedig visszakapta kéziratát Gyulaitól, s így maradtak meg hagyatékában az Unitárius Kollégium kéziratái között. Másképpen nem találunk magyarázatot arra, hogy miért nem közölte Kanyaró – az egy *Bethlen Annát* kivéve – a gyűjtemény legszebb, legértékesebb darabjait: a *Kádár Katát*, *Kálnoki Zsófikát*, *Kőműves Kelemennét*, *Ince Kelemennét* és *Molnár Annát*.

Ahhoz azonban, hogy a feltételezésből bizonyosság legyen, további kutatásokra van szükség, melyek lehet hogy alátámasztják, de az is lehet, hogy megcáfolják gyanításaimat.

Jegyzetek

¹ Lásd Szinnyei J. 1897, 939-942; Benedek M. 1927, 574, Benedek M. 1963, 580, Péter Lásd 1994, 957.

² *Zrínyi ismeretlen munkája* (A siralmas panasz kiadása) Budapest, 1890, *A Zrínyiász kelte és költője*. Budapest, 1894.

³ Műveinek, publikációinak jegyzékét Lásd Szinnyei J. 1897, 940–942, Gulyás P. 1995, 176, Pálfi M. 1910, 29-31.

⁴ Lásd *Unitáriusok Magyarországon*. Kolozsvár 1891.; *Dávid Ferenc*. Kolozsvár 1906., *Unitárius történetírás és Kálvin-ortodoxia (Servét és Kálvin)*. Kolozsvár 1895.

⁵ Lásd Kanyaró F. 1895, 1902, 1903, 1906a, 1906b, 1909.

⁶ Szabó T. A. 1970, 22.

⁷ Valójában 29 balladaszöveget, mert Szabó T. Attila a Szűcs Máris balladájának eggyel kevesebb változatát számolta, s nem említette az *Ének Muri halálára* című, Medeséren gyűjtött helyi büntényballadát. Lásd Kanyaró F. 1909, 338–339.

⁸ Szinnyei J. 1897, 942.

⁹ Kanyaró Ferenc levelei id. Szinnyei Józsefhez (1885. okt. 12 – 1899. jún. 16. között). Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, jelzete Ms 779/183–239.

¹⁰ Kanyaró Ferenc levele Szilády Áronnak. Keltezése: Kolozsvár, 1893. VI. 16. MTA Könyvtára, Kézirattár. Jelzete: Ms 4435/249.

¹¹ Kanyaró Ferenc levele Szilády Áronnak 1893. október 3-án. MTA Könyvtára, Kézirattár. Jelzete: Ms 4435/250.

¹² Jelzete: Ms 5088/6.

¹³ Kisfaludy Társaság - *a szerk. megj.*

¹⁴ *Kivonat a Kisfaludy Társaság 1896-97. évi jegyzőkönyveiből*. A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Új folyam. XXXI. kötet. 1896–97. 62–63. lap.

¹⁵ Kanyaró Ferenc levele id. Szinnyei Józsefhez. MTA Könyvtára, Kézirattár. Jelzete: Ms 779/234.

¹⁶ Jelzete: EA. 2276.

¹⁷ A kísérő levélben ígért részletesebb ismertető, valamint a két ballada - a *Kálnoki Zsófia* és a *Molnár Anna* - dallama nem került elő.

¹⁸ Vargyas. Lásd 1976. II. 773-775.

¹⁹ Kanyaró Ferenc: *Székely népballadák és románcok*. 49. lap.

²⁰ Ortutay Gyula egy összesítő balladakiadvány számára vette át belőle a *Kálnoki Zsófia* szövegét, Vargyas Lajos pedig reprezentáns balladamonográfiájában hasznosította a Kanyarógyűjtemény klasszikus balladáinak fejezetét – anélkül azonban, hogy hivatkozott volna külön a kézíratra.

²¹ Kanyaró Ferenc levele ismeretlenhez az Akadémiára. MTA Könyvtára, Kézirattár. Jelzete MS 10017/1. (Régi jelzete: RUI. 4. 307.)

²² Kanyaró Ferenc levele Szilády Áronnak. Keltezése: Torda, 1907. X/8. MTA Könyvtára, Kézirattár, Jelzete: Ms 4435/253.

²³ Kanyaró Ferenc 1906 a, b; 1909. Kanyaró Ferenc 1906 a, b; 1909.

²⁴ Lakó Elemér 1997.

²⁵ Kanyaró Ferenc: [*Magyar népballadagyűjtemény*] 26 f., 215×170 mm., bekötetlen ívek. Jelzete: Ms. U. 2123/D. A kézirat a *Kádár Kata* etédi, *Kálnoki Zsófia* szabédi, *Kőmives Kelemenné* etédi, *Ince Kelemenné* alsórákosi, *Molnár Anna* szabédi és *Bethlen Anna* szabédi változatát tartalmazza.

²⁶ [*Vers-, ének- és balladagyűjtemény*]. Kanyaró Ferenc hagyatékából. XIX. sz. vége – XX. sz. eleje. 133 f. Különböző kézírások. Jelzete: MS U. 2293.

²⁷ Kanyaró Ferenc: [*Népi és műköltői szövegek, töredékek*] 25+40 f. Jelzete: Ms. U. 2200/F. A kézirat Kanyaró Ferenc apró feljegyzései, jegyzetei mellett tartalmazza a Szöcs Máris medeséri szövegét Kanyaró kézírásában, a *Halálra táncoltatott leány* kőröspataki változatát (idegen kéz írása) és a *A zsvány feleség* típus egy prózával elegyített változatát Kolozsvárról (más kéz írása).

²⁸ Jelzete: MS. U. 2105.

²⁹ A kolozsvári véglegesített szöveget lásd az Ms. U. 2123/D jelzetű kéziratban.

³⁰ Kanyaró Ferenc: [*Magyar népballadagyűjtemény*]. Jelzete: MS. U. 2123/D.

SZABADI ISTVÁN

IDŐSB RÉVÉSZ IMRE ÉS KELEMEN ISTVÁN SZABÉDI UNITÁRIUS LELKÉSZ LEVELEZÉSÉBŐL*

Id. Révész Imre lelkipásztor és egyháztörténész (1826–1881) a Debreceni Református Kollégium diákjaként esküdt, praeceptor, contrascriba, senior, könyvtárnok, akadémiai segédtanár felszentelése után balmazújvárosi és

* Megjelent az *Egyház és művelődés*ben. Debrecen, 2000. 484–501 l.

szentesi, végül haláláig debreceni lelkész volt. Egy ideig ő irányította a református egyház vallásszabadsági jogokért vívott harcát, egyházán belül pedig egyaránt küzdött a partikularizmus, valamint a protestáns hagyományokat, a zsinat-presbiteri elvet sértő központi bürokratizmus ellen. Tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának, kiemelkedő volt tudományszervező tevékenysége, amelyre a legtöbb időt közszereplései lezárulta után, az 1860-as években tudott fordítani, dacára ekkorra már megromlott, súlyos depresszió tüneteit mutató lelki egészségének.¹

Az ötvenes évek végén már kialakult előtte a magyarországi protestáns egyháztörténet-írásnak egy olyan széles látókörre valló koncepciója, amelylyel szakterületén korábban, de talán utána is alig rendelkezett valaki. Elsőrendű feladatnak tartotta a még feltáratlan forrásanyag felkutatását és közzétételét, s az ezen alapuló monografikus munkák megszületését. Mind-ebből 1867-től mint a tiszántúli egyházkerület levéltárosa vette ki részét.²

Széles körű levelezést folytatott a korabeli tudományos élet legjelesebb képviselőivel, többek között Arany Jánossal, Árvai Józseffel, Ballagi Mórral, Balogh Ferencsel, Beke Antallal, Czelder Mártonnal, Fabó Andrással, Eötvös Józseffel, Fraknoi Vilmoossal, Géresi Kálmánnal, Greguss Ágosttal, Horváth Mihállyal, Pesty Frigyessel, Petrik Gézával, Szász Károllyal, Sziády Áronnal, Thaly Kálmánnal, hogy csak a nevesebbeket említsem.³

Id. Révész Imre gazdag levelezéséből egy alig ismert unitárius lelkész, a szabédi Kelemen István tudósításainak közzétételét indokolja a két levél értékes tartalma mellett az is, hogy általa a címzett tudományszervező tevékenysége szép illusztrációval gazdagodhat.⁴

Kelemen Istvánról a Révész-hagyatékából szolgálati helyén kívül más nem derül ki, de a kolozsvári unitárius levéltárban lévő önéletrajzából megtudhatjuk, hogy az udvarhelyszéki Kobátfalván született 1812-ben, Kolozsvárott végzett, ahol Kriza János elődjeként segédlelkészkedett is, majd 1839-től marosszentkirályi, 1854-től szabédi lelkész volt, minden bizonnyal (számomra ismeretlen idejű) haláláig.⁵

Az, hogy az első levélben idézett bejegyzések 1749-től kezdve⁶ Hatvani Istvántól származnak, már Révész Kálmán megállapította, s néhányat azokból le is közölte.⁷ Az összes bejegyzést bemutató teljes levél azonban most jelenik meg először nyomtatásban, arra eddig (talán a Révész-hagyaték részben rendezetlen volta miatt) még hivatkozás sem történt.

A második Kelemen István-levélben lévő, Debreceni Szappanos Jánostól származó „Lukács pap éneke” jól ismert a szakma számára⁸, meg is jelent nyomtatásban: a kevés kéziratos forrás között a Kelemen által ismertetett Sinai-kézirat előkelő helyet foglal el⁹. Elmondhatjuk, hogy a „Lukács pap éneke” létezéséről is Kelemen révén szerzett tudomást a szakmai közvélemény. (Az éneket először publikáló Révész Kálmán¹⁰ egyszerűen leválasztotta Kelemen levelének végéről Debreceni Szappanos versét: a levélnek ezt a felét Sárospatakon, Révész Kálmán hagyatékában sikerült megtalálnom.¹¹ Így a levél újbóli összeillesztésére tulajdonképpen ebben a közleményben kerül sor.¹²)

1.

Nagytiszeletű Lelkész Úr!

A közfájdalomra visszavonult jeles érdemű Lugossy tanár úr egykori figyelmeztetéséből tanultam, hogy még a könyvkötők által összezsirizelt papirosok közt is lehetnek meg nem vetendő régiségi adatok – e mellett látva, hogy nagytiszeletűséged fáradságtalanul buvárkodik az egyháztörténelem felderítésében, örömezt közlök Debreczenben, vagy legalább Debreczen vidékén keltnek gyanítható némely régiebb jegyzeteket –, amik ha szinte hasznavehetetlenek maradnak is, nem sajnálom e gépies fáradságom, mert jót akartam vele –, bár mások is, kik több s becsesebb adatokkal bírnak, sietnének azokat nyilvánosságra hozni.

Van birtokomban Szekel Estvan Chronicája Craccoban nyomatva MDLIX-ről,¹³ – mely köztudatban levő régi történetnek címlapja feletti szélén e kézirati jegyzet áll: „Enim Jo Mihályé ez könyv, mellyet vöttem Istenben ödvözölt Megyesi Bálint uram maradékítul anno 1658” – alább ismét a lap külszélén későbbi és más kézzel írt e jegyzet áll: „Göncz mellett vagy on az a falu, és nem a lengyelországi Crakkót kell érteni rajta.”¹⁴

Annyi való, hogy a Szekel Estvan ajánló bevezetése Németi Ferenchez intézve, Gönczről Szent Jakab hava 20-ik napjáról 1558-ban íratik.

Ugyan a címlap alján az előbbi jegyzethez hasonló kézirással ez áll: „dono datus a Perillustro Domino Ladislao Baranyi¹⁵ olim Discipulo carissimo a.d. XVI April MDCCLIV. mpr.”

A másoldalon, hol a „Németi Ferenc” köriratával ennek családi címere áll, e megjegyzés található kéziratan: „Eret hic Fr. Németi Illustris Comitatus Tornensis supremus comes”.

A Chronicá első lapja felső szélén ennyi kivehető: „suta ex libris Valentini ...” a többi a későbbi könyvkötéskor kimetsződőtt, ugyan e lap alsó szélén e jegyzet áll: „sum ex libris Michaelis Jo Gyöngyösi anno 1658” –, ugyanitt alább úgy látszik más tulajdonosra száll a könyv, de a neve ki van húzva, és e miatt olvashatatlan, a kihúzott név után pedig e következik: 1754 esztendőül fogva Debreczenbe mk. – a név kihagyása azért sajnálatos, mert a kézirat ugyan az, mely alább a „Győri templom elvételénél” kezdve, a többi jegyzeteket jelzi; és a fentebbi „Debreczenbe” azt gyaníttatja, hogy a későbbi feljegyző Debreczeni vagy lelkes, vagy tanár lehetett, vagy tán orvos? – a könyv végéhez kötetett egy hüvelyknyi vastagságú tiszta papiros nyilván sejteti, hogy abba a későbbi történetek, feljegyzések szándékoltatott emlékezetbe hagyatni.

Valószínű, hogy e közönséges világtörténeti könyvnek különböző vallásfelekezetbeli birtokosai lehettek, mert kivált, hol a pápákra vonatkozó nehéz észrevételek adatnak, olyan helyt szembeszökő összefelelgetésekkel találkozunk a márgók jegyzetein – így például: „Apostatához hasonló az olyan ember, ki elhiszi azokat a hazugságokat, akiket a Calvinusok fingalnak”. – ugyanitt alább: „hazugság” és e szó „hazugság” némely lapon többször ismételtetik, az egész könyvben pedig száma nélkül fordul elő, – s ilyen jegyzetek sem: ritkák: „asinus ad Lyram” etc.

A 198-ik lap alján ez áll: „Ez a Hus János mondotta volt a nagy szakállas paraszt embernek, mikor a nagy öl fát égetésire vitte volna: »O sancta simplicitas!«

A 210-ik lap szélén: „Ti vattok bizon a fekete Isten fiai, mert ti soha ne is bizzatok, hogy menyországba menietek, mint kárhozatra való eretnekek” erre ellenjegyzés: „magáért iszik uram kegyelmed”.

A 226-ik lap szélén ez iratott: „Luther Marton kiszökött a Kalastromból, és elrontotta a kösséget hamisságával mint megtestesült eördögh, meliert az eördöghök pokolban sütik a lelkit mind az ő büneivel egyben” – ellenvélemény: „több részed van neked benne eddig”.

A nyomtatás végén ez áll: „Megyesi Bálinté volt 1656”, alább „En Jo Mihály vettem Megyesi uram maradékitul Anno 1658”.

Következik a nyomtatás végéhez mellékelte egy hüvelyk vastagságu tiszta papír, – melynek elein ez áll: Anno 1684 die 10. junii csinaltattam meg ez könyvet Debreczenben Siri ... uramal attam ő kegyelminek az munkájátul 35 polturat. –

A tiszta papiros 2-ik levelén: „Anno 1570. A fekete ember hada megveretik Bala Szent Miklos alatt Szolnokon tul. Ennek Carachondi Gergelj¹⁶ vala neve. Nagy Banyai nemzetség – fekete rut ember vala, s Debreczenben kezdett elsőben szentséges életet mutatni, és sok népet csábítani magához. Moysesnek és Gedeonnak tetteté magát. Es azt mondotta: fiam ne fogj fegyvert, mert mint Moyses vagy Gedeon által az Isten győzedelmet adott, nekünk is ugy ad, – fegyver nélkül téríté a Töröknek a sokaságot. Az szántó vasat által lötte, a lopatkokat elszakasztotta, – az embernek fejet tapogatta sat. A prédikáló székből impostornak, ámitónak, csalárdak kiáltatott sat.” még bizonyos egyéniségek nevei is említetnek, de az írás régi volta okából nem betűzhetém ki. –

A harmadik levelen török jövendölés áll, s utána latinul: „Imperator noster veniet, Ethnici principis regnum capiet, rubrum quoque pomum capiet, in suam potestatem rediget: quodsi septimum usque annum Christianorum gladius non insurrexerit, usque ad duodecimum annum eis dominabitur, domus aedificabit, vineas plantabit, hortus sepibus emuniet, liberos procreabit. Post duodecimum annum usque rubrum pomum in illis potestatem redactum fuerit, apparebit Christianorum gladius, qui Turcam quaquaversum in fugam agat.”–

A 4-ik levelen „Nota bene” cím alatt: „Egy Cathophilus nevű - de József neven kikeresztelkedett zsidóról van emlékezet, kiről az iratik, hogy Christus urunk szenvedésének idejekor Pilatusnak ajtón állója volt, és akkor, mikor urunk Jesus megszentiasztatván, az halálra vitete, ez Joseph csufolván urunkat haragos szókkal mondotta: Eredj Jesus gyorsabban, avagy mit mulatosz? Kinek Jesus felelvén monda: En elmenyek de te megvársz engem migh eljövök.” – A többit megint nem betűzhetém ki, annyit mégis kivehettem, hogy ez a József nevű zsidó azóta ország-világ bujdokol, s bujdokoland urunk megjövetelég az ítéletre, – és hogy hivatkozások vannak, több kor és

országbeli szemtanukra, kik e bujdosó zsidót színről színre látták, és felismerték volna?

A 4-ik levél után levél kivágások, és megint tisztán hagyott levelek tapasztalhatók, hihetőleg korábbi s folytatólagos történetek feljegyzésére szánattak.–

Az ezutáni kéziratok leveleken már jól olvasható nagy szálkás írással Debreczenben kelteknek állítható feljegyzések találtnak az ottani írásmód szerint:

Anno 1749 die 16 Martii

„A Győri Templom és iskola mind a Reformatusoktól, mind a Lutheranusoktól elvétellett a Felsőleges Locumtenentiale Consilium parancsolattyaából, de nem ő felsége directum mandatumából. Ha ő felségéhez recurráltak volna, talán megmaradhattak volna. A Predikátorok voltak öreg Tiszteletes Komáromi Pál Uram egyszersmind tractus seniora T _ _ _ _ _ Uram, Professora az oskolának vala Tiszteletes Dantszázi Nagy Josef Uram, – ez innen Jász Kisérre ment prédikátornak”. Innen két év számára két lap tisztán hagyásával.

Anno 1752 die 12 Maii

„A Pápai iskola és oratorium, mely Curiam vala és Pordany (: e szó bajosan kivethető:) uraimék az Eklésiának adták, elvételtek. Tiszteletes Superintendens Torkos Jakab¹⁷ uram, és Tiszteletes Komáromi Pál uram kiüzettek, kik Prédikátorok voltak. Ugy Tiszteletes Kún Kotsi János uram is a professor deakjaival, s egész oskolájával.–

A Vármegye vette el penes mandatum Excellentissimi Consilii Regii, de ő Felsőleges Maria Theresia directe nem parancsolta. Ha opponáltak volna magokat, és ő Felsőlegéhez recurráltak volna, talán még ma is exercitiumok meg volna.

Ebbe az oskolába voltak togatus Deakok 40 sőt ötven is gyakran, valamint a Szathmári oskolában is.”–

Anno 1752 die 11 Januarii

„A Debreczeni Professorok és Prédikátorok, hogy a város közönséges jövedelméből ne fizetessenek a Felsőleges királyné asszony által Maria Theresia által költ a parancsolat Bécsből die 16 Decembris 1751. A Professorok iránt is specie, ut hi ex fundo aliquo stabili solvantur, parancsolatott.”

Anno 1754.

A Szathmáriaknak megparantsoltatott, hogy többet egy prédikátornál ne tartsanak, és az odavaló Professor is a tanítástúl az oskolában megtiltatott, az oskola eloszlott, és Tiszteletes Szigeti Sámuel¹⁸ ur 1754 mense Maio Kardszagra mene predikatornak. Magok a lakósok adtak rea alkalmatosságot, mivel azt kezdettek beszélni, hogy a Deákok tartása ő nekik terhes. Megkönnyítették tehát őket az oskolátul, mellynek sok szép fundatioi valának a Fejedelemtül is.”

Anno 1755 Debreczenben

„Ötödik Aprilis XI ház a gyujtogatók által megégett. Sokszori apró gyuladás esett azután, míg 12a szombaton estve 8 ora után az Ur Domokos Márton Ur Islalloja, s hátulsó háza, tselédháza is felgyujtatott, s több házak. Az holnap végéig éjjeli nappali vigyázásban s nagy rémülésben volt a város, ugy hogy sokan a kertekre is kihordozóskodtak. Circa finem anni egy Leány s 2 Asszony megégettettek ezért ezek elevenenny: annak elébb feje vétetett, mivel mingyárt megvallotta gonosz cselekedetét.” –

Anno 1755.

„Die XIII Maii A Felséges királyné asszony parantsolattyára a Debreczeni belső Tanácsban két Papista Senatorok, a Communitasbann egybevétetődtek, haszontalan lévén e végett tött sok esedezések, fáradságok, követségek etc.” –

Anno 1755.

„Ezen esztendőnek az elein az Horvatok zenebonáskodtak, és mintegy 20 ezerenn fegyvert fogtanak. De letsendesitettek.” –

Die __ Junii 1755.

„Losontz várossa hét helyen vetett tűz által a gyujtogatóktül felgyujtatott, nagyobb része megégett. Az oskola és Parochialis házakkal együtt a templom is nehezen maradt. Amint rebegettetett valami Papisták gyujtogattanak, és a gyujtogató gyermek is Füleki Barátoktül való volt, ki megégettetett, azzal az asszonnyal aki megfogadta vala.”

Die 29 Junii 1757°

In festo Petri et Pauli ipsa die Mercurii fuit coelum triste.

„Délutann két ora tájbann felette nagy esső esvén, hirtelen az Isten nyila be esett a Collegiumbann, oda, mellyet kis Palotának hívtak. Ennek a kémé-

nyen egyik ága bement. Itt felül vagyon 3 szobátska. Azon kamarából, melynek vége a kis Auditoriumhoz ragadott a felső soron egy syntaxista Nagy Dantsházi Demeter nevű az ajton midőn kilépett az Isten nyila megütötte, és mingyárt megholt. Az Hajdelbergai Catechesis volt a kezében, és Classisbann készült. A ménkö a kémény irányában egy darabon bevetett egy néhány sindelt. A ménkö másik ága a kis Auditorium észak felől való oldalán amelly ablak vagyon, ott a mint a gráditson a folyosora mennek két üveget kiütött, egy darabocska üveget elolvastott, úgy az onat is, sőt a falbul is egy tenyérsnyit, az ablak mellett leszakasztott. Meggyult volna a Collegium, de egy Deák felszaladván, a sindelt, mely gyulni kezdett, eloltotta. A kamarában sokan voltak, s az ajtó is nyitva volt, de többnek baja nem esett. Ezt a halot gyermeket mingyárt hozta hozzám a Deák testvér bátyja, aki ott volt a kamarában: eret nyitottam rajta, tölttettem is valamit a szájába, de a vére meg nem indula, és így szomoruan megholt.”

Anno 1759. die XV Martii

„Valami gonosz ember által tűz támadott az özvegy Csáti Samuelné Asszonyom Istállójában, ebből bele kapott a tűz az alsóbb házakbann, és a fedele meg is égett. Támadott a tűz estve 8 ora tájbann, ekkor magam az Ur Domokos Marton uramnál voltam, mivel curával élt. Innen hazajövénn láttam hogy már a sindel között szaladozott a láng, és az én házam is, a mely csak harmadik hozzája, a déli szél sürünn hánya a tüzes pernyét, de csakugyan az én házam meg nem gyulladott. Ellenben a déli szél erőss lévén a tüzes pernyét vetette a nagy templom napkelet felől való végéhez, csak közel a gombhoz. Mivel a sindelezet régi volt és redves: langot is vetett nem sokára, de már az előtt két helyen is alul a déli része a templom fedelének meggyulladott, melyet a felszaladott emberek levertek, és a tüzet eloltották. De mikor a gombnál meggyulladott, ekkor minden reménség oda volt. Hanem egy betyár vagy rideg legény – Lukács – nőtelen, a fejr toronyak a tányirossából, a templom ormos bádogozására leereszkedett, tsak maga indításából tevén ily veszedelemre az életét. Így végig ment a templom hátann, és először próbálta a tüzet eloltani, csak a süvegével vervén. De mivel így nem érhethe jól, azután bele fogodszkodott a bádogbann, a tüzre ereszkedett, elrugdosta a lábával a sindelt, úgy hogy a csizmáján megégett.* Azonbann egy Fekete nevű áts, a kötéseken oda ment alul, az hol a tűz volt, a sindelt fejszével kiverte. Így adott az Isten csudálatos szabadítást. Megharagudott az Ur az ő Házára, amely Imádságnak háza, de ugyancsak megkegyelmezett, hogy még most el ne törüllye. Vajha az illy közönséges meginttetések a mi közönséges megtérésünkre és megjobbulásunkra szolgállyanak! Melyet cselekedjen az Ur Isten Idvezítő szerelmes Szent Fiáért, a Jesus Krisztusért az ő szent Lelke által. Amen.

* Ez György Lukács tétetett közönséges kémény seprőnek, és jó fizetése vagyon. Elég friss ember most 1772-dik esztendőben is –, meg is ajándékozott a nemes Tanácstól hűséges szolgálattjéért.”

Anno 1759 die 23 Augusti.

„Tatában Felséges Asszonyunk parancsolattya mellett az oratorium obsignaltatik, másnap földig lerontatik. Az Predikator Tiszteletes Körtvélyesi János Uram kiüzetik. Az oskola is elvételik. Kővári Pál¹⁹ Deákunk kit oda-való mesternek adtunk, az iskolából kiveretik. Usque quo irascere Domine Sioni, et non misereberis murorum ejus disjectorum!²⁰ Így leve oda egy a legrégebb Reformata Eklésiák közzül.” –

Die 3. Aprilis 1764.

„Tekintetes Domokos Márton uram Debreczen városának 29 esztendeig való jó és bölts Bírája megholt. Az előtt sok esztendőig ordinarius notarius volt. Született a Dunán túl Tót Vásonyban. Édes Attya Lutheranus volt, és Obrister, az Édes Anyya Reformata; Oroszi leány ki a futásban Rima Szombat városában holt meg, s ott termettetett el.–

Ezen nagy emlékezetű Ur minden valóságos tudományoknak nagy szeretője és betsüllője volt. Ifjatska korában, az ide való nemes Tanács mint Alumnust tartotta. Oskoláit elvégezvén, a Hálai Academiábann ment. Ott halgatta Gundling, Ludvig, Boehmer és Heineccius Jure Consultusokat. Így maga is nagy Historicus és Statista lett. A német, frantzia, és olasz nyelveket nemcsak értette: hanem ez nyelvekenn folyvást is beszéllett s irt. A Bibliát mindenek felett szerette, amellyet 30^{zor} is által olvasta. Szerette kivált a Vitringa munkáit, sőt az Apocalypsisre is olvasta. Nagy moderatioju, és prudentia volt benne: mellyért kiki méltánn betsüllötte. Vallását igazán szerette. Megholt életének 67-ik esztendejében.” –

Die 25 Junii 1764.

„A mester uttzai szegeleten a csapszékkal átaellenbenn, délutánn egy órakor a Kováts Háza ki akkor is dolgozott meggyulladott. Mivel felette rekkenő meleg volt s nagy szárazság déli szél fúvánn: így az egész sor észak felé ki égett az sántzig sat., sőt a Darabos uttzai részben is bele kapott. és a serfözőig égett, ennek istállója is megégett. Így estvéli 4 óráig 104 gazdák háza, 13 amellyben lakók voltak ezen kívül porrá égtenek. 70 gazdának a háza ugy elégett, hogy a házban semmijek nem maradt, hanem mind megégték minden házi eszközeik. Olly szörnyű Isten ítélete vala, hogy a pénz is öszve olvadott. Láttam magam is 4 máriást 2 petakot, egy garast, melly egy darabba forradott. Ur Isten kegyelmezz bünös városunknak.”

Die 22 Aprilis 1771.

„Rimaszombat várossábann lévő szép templom az oskolával két parochialis házakkal s kántor házával együtt, maga ő Felsége Maria

Therésia parantsolattyára a Reformatusoktól elvették: még pedig a templomhoz tartozó minden szent edényekkel s pénzzel együtt, mellyeket hit alatt kellett előladni. A két papok Tiszteletes Marton József és Varannai István Uramiék in perpetuum szolgálattyaoktól megfosztattak, úgy az oskolamester is – de csak Rimaszombati Eklésiában, mert ez után Tiszteletes Marton Ur Sz. Péteri Varannai Ur Böltsi prédikátor levék. A Deákok kiverettek, és az oskola kiűzetett a városbul ugyan azon nap die 22 Aprilis, – lévén ott Regius Commisarius és Consiliarius Neuhold Ur, és vármegye gyűllését tartván, segítségére lévén ott három swadron Württembergianus lovas német katonák. Commendans Capitanus volt Hanisch, ki a templom ajtoira hat hat strását állított, – a város kapuin szinte úgy kívül és belől, – a többi katonákat állította a vármegye háza eleibe. Itt olvasta el Najhold Ur a sententiát, hogy ő Felsége parantsolattyából elvették a Templom, oskola, – és Romano Catholikusoknak adatnak, – a papok, mester és Deákok kivérettetnek, – a Magistratualis személyek Biró, Tanács és notarius ki vettetnek, és minden tisztviselésre incapaxoknak declaraltatnak in perpetuum.

Oka ez nagy királyi haragnak volt, mivel 1770. esztendőbe Karaba nevű missionarius ki Tamásfalvába lakott már két esztendő alatt, és innen bement processioval Ur napján s prédikállott, tehát utánna való vasárnap ismét nagy sereg embert özvegyűjtött és beindult a városba, de az emberek azt hirtelték, hogy ők a templom elvenni mennek: így a község felzudult, és a processiót tevő papista emberekre ütött, azokat ütötték, verték, és visszahajtották, a lobogó zászlókat az Asszonyok tojással és holmi egyetmással hajgálták. Predikatoroknak ez obiiciáltatott: miért hogy ők a népet nem csendesítették. A Biráknak hasonlóképpen. A férfiak és asszonyok közül 15-tenn rabságra condemnaltattak – némelylek 5 mások 4 és 3 esztendői rabságra. Az Asszonyoknak kik szemtelenek a rabság eleinn 30 korbáts adódott, mikor eleresztik ugyan annyival fognak büntettetni. Vitettek a Vármegye tömlöztibe Kementzére Nagy Hontba a Garám mellé. Így lett oda egy a legszebb s legtisztább Magyar országai Reformata Eklésiák között. A Missionarius Karaba introducaltatott, in praemium parochusnak s tétetett Archidiaconusnak, sőt már in Capitulo Scepusiensi Canonicusnak is. E fog lenni minden Protestans Eklésiáknak a fatuma Magyar országonn. Reá várják, míg valami olyan okot adnak, hogy tolláltasson az exercitium.”

Ezek után valami a közelebbi időben keletkezett loórvoslási utasítások jegyzetetvék fel, a mik ide vonatkozólag érdektelenek, – és marad tisztán még elég sok is írópapír. –

Nem vihetém el lelkemen, hogy ezeket nagytiszteletűségeddel ne közöljem – ha van, ha nincs benne maradandó becs.

Ennyi, a mi keveset nyujthatok. Fogadja e csupán használni kívánás ösztönéből lemásolt csekélységet nagyrabecsülésem igénytelen zálogául. Többet azért nem juttathatok, mert több nincs birtokomban. Ugy vélem: mindenki eleget tenne, ha annyit tenne, amennyit tehet.

Arra kevés embernek van s lehet hivatása, hogy önálló munkával álljon elő, de ha a jóakarát nem hiányzik, és ha a porlepte helyekből eféle vagy még becsesebb egyes adatokat nem restellne feldolgozó kezek alá juttani: avagy-csak ez által is igen sokat használna a történelem ügyének. –

Az nem baj, hogy többek által iratik le ugyan azon esemény, mert a különböző nézpontu leírások, több oldalú indoklások világosítják az ügyet, gyámolítják a feldolgozót kételyei eloszlatásában, éber sejtelmei sőt ítélete szilárdulásában.

Ami a jóakaratu tehetségénél hiányzik, azt a jóakaratu elnézés fedezze el, - erre kérem ismeretlenül Nagytiszteletűségedet. Melyek közlése után, állandó tisztelettel öröklők

Nagytiszteletűségednek

őszinte tisztelője
Kelemen István mk.
unitárius pap

Szabédon Április 29-én 1862.

II.

Nagytiszteletű Lelkész Úr!

Nagytiszteletűségedet f. é. majus 9-ről napolt nagybecsű megtalálására Marosvásárhelyt megfordulván, siettem az ugy nevezett Teleki könyvtárt is egy pár órára meglátogatni, melybe valahányszor belép az ember, mindannyiszor a magasztos kegyeletnek oly rohamától lepetik meg, mit ellenállhatatlanul érezünk a nagyszerű áldozatok oltáránál, – és a hálatartozás édes érzetével telünk el egyszersmind a nagy áldozó emléke iránt, ki ekkora kincsset képes összehalmazni, megmenteni, és hátra hagyni az utókornak!

Elő-kértem a „Sinai Miklós” egyháztörténelmi kéziratát – kinek más tartalmu egy nyomott műve is őriztetik a könyvtárban – és szíves kezséggel nyújtatott át nekem két rendbeli kézirat.

Az egyik füzve 4^{ed} rétbén, és terjed 178 lapra, közbe kötött részint írott, részint tisztás lapokkal, itt ott keresztvonalakkal érvénytelenített, s helyiből(?) utaló jegyek vezetésével pótoltt megigazítások láthatók – sok sok kutatók hivatkozásokkal, sok helyt dictálás után más kéz által íratva, s később saját kezüleg corrigálgatva.

A másik hasonlólag 4^{ed} rétt, de nem füzve hanem félbörbe kötve, kevesebb correctiókkal s többnyire saját kéziratall, mint alább is látható 536 lapra terjedve, sűrű kézirat, és mind az első mind a második igen szép latinsággal fogalmazva.

Hasztalan keresni ez egyháztörténelmi műben időszaki homlok írásokat, főbb és alárendeltebb részek kijelölését és paragraphusokat, mintha az ihletett lelkű szerző megtelleyesedett szellemének hullámzó áradatát, gazdag gondolatmenetét kicsinkedő- részletezésekért feltartóztatni restellte volna. A mű egy megszűnni nem akaró szép egésznek látszik – amennyire egy pár órai átlapozásból kileshettem.

Az első így kezdődik:

„*Introductio in Historiam Reformationis Ecclesiarum Hungariae, qua ostenditur ex quibus rationibus emendatio Sacrorum suscepta saeculo XVI° ineunte fuerit, et iure omni suscipi debuerit*” (e cím dictalas után iratott más kezével, és látszik rajta a szerzőnek saját kezű kiigazítása:)

„*Publica et gravis passim per occidentem saeculis XV et XVI° ineunte mota fuit querela, quod Ecclesia Romana in fide seu doctrina Christiana errores gravissimos, in cultu actus plures supersticiosos satis adscivisset*” (8 pontok alatt, melyeknek elősorolása után jön:)

„*Sectio I^{ma} qua exponitur, quomodo Anno 1517. usque ad annum 1526 seu cladem ipsam Mohacsiensem Reformatio Ecclesiarum in Hungaria processerit.*”

Anno 1517. temporibus Leonis X^{mi} sat sat (innen elkezdve a 2da sectio nem találtatik, a 3^a fel volt írva, de alig kivehetőleg, ki van huzva; s több osztályzásnak 1526-on túl is híre pora sincs, – itt megjegyzem azt is, hogy e füzetben hever egy iv papírra írt felívnyi lemásolás a füzetnek kezdetétől, de annyiban van hagyva, hihető a bajosság okából, mert a sok correctio, custos, az elsietett 's helyen helyen el is mázolt írás találgatása, s az ifiu nemzedéknek a latin nyelvben tapasztalható járatlansága nem kevésbé teszi nehezzé a lemásolást.

A 64^{ik} lapon egy más kihúzott szerző helyett a márgón Ozorai Imre jegyeztetik fel, ki egy munkácskájában czáfolja az ellenvetést, hogy „a mostani Isten beszédének hirdetése nem oka a háborúságoknak, hanem az, hogy az Istennek beszédét nem akarják venni, és a nagy sok dulást, fosztást, hamis-ságot, bálványimádásokat, paráznaságokat, részegségeket és egyéb nemű bűnöket el nem akarnák hagyni az Urak. Hoc ipsum recognoscit gentis hujus potior pars in Hymnus prope ad haec etiam tempora composito, in Cationaleque Ecclesiasticum publicum relato: Tekints reánk immár nagy Ur Isten in quo per modum confessionis haec formalia profert:

El vevéd a mi országunkat, királyunkat

Földhöz veréd a mi koronánkat” sat. sat.²¹

A 128^{ik} lapon feljegyezve van Melanchton Fülöpnek Lipsceből 1537 nonis octobris Nádasdihoz írt levele latinul,²² melyben buzdítani látszik e főurat, hogy a tisztult tndománynak továbbra is kedvezzen, és az építeni kezdett jeles iskolát bevégezni serénykedjék sat. (ezen levélre vonatkozólag a könyvben említve van, hogy ez ügyet Dévai Mátyás érvényre juttatni buzgott).

A 166^{ik} lapon áll a Lúther levele „Wittenbergából Augustus IV MDXXXIX^{ről} D. Francisco de Rewa Comiti Turociensi,²³ melyben Luther csudálkozását nyilvánítja hogy Rewa az urvacsorájában a Kristus testének és vérének jelen, vólta ellen Zwinglitől annyi érveket sajátított el” sat. (én gyanítom, hogy e füzet mása lesz a pesti múzeumbeli másolat).

Ezen füzet végéhez iv rétbén vannak amugy csak bele téve hátul kétrét hajva, még valami öt ivre terjedő irományok, többszöri ismétlésekkel, ke-

resztvonásokkal, igazításokkal, változtatásokkal és bevégezetlen, – ily cím alatt „*Introductio in Historiam Reformationis Ecclesiarum Hungariae ac Transilvaniae saeculo XVI° institutae*” sat. (ennyi röviden az elsőről).

Következik a más kötet 4^{ed} rét latin kéziratban

ily cím alatt és kezdettel: „*Historia Ecclesiastica Ecclesiarum Protestantium Hungaricarum saeculi XVI^{mi}*”. „*Ad editum saeculi XVIⁱ in Ecclesiis Hungaricis a Papatus corruptelis feliciter repurgatis consensio et mutua coniunctio – ut debuisset - non adfuit. Quin graves adeo dissensiones inter ipsas exarserunt, ut publicum et apertum discidium peperit Liber Symbolicus Ecclesiae Lutheranae, qui Concordiae formula vocatur, et quem Jacobus Andreae Theologus Tubingensis ea fine composuerat sat.*” és folytatódik ezen kéziratbeli történelem minden megszagatás és részekre osztás nélkül 536 lapon et tömött írással 1773as, ezzel záródván be: „*Deduxi Historiam Ecclesiasticam Hungariae ad hunc temporis articulum, atque hic subsistendum censui certas ob rationes. Die 17 Julii Anno 1773. Nic. Sinai mpr*”. Leghátul: „*Constat opus hoc ex paginis 536*” egyébaránt az illető lapokon a lapszám felírása hiányzik.

Avagycsak ennyit hevenyében ismertetésül jónak láttam Nagytiszteletűséged kívánatára közölni, tudván, hogy „*ars longa, vita brevis*” és megint: hogy „*bis dat, qui cito dat*”.

Igen! Megint Debreczenre vonatkozólag: a Sinai kéziratba bele kötve találtatván 8^d rét fogatban szép kerek betűű kézirat, a Sinai kéziratától egészen különböző, a „*Lukács Pap Éneke*” ezt is kiirtam, és külön ide fogva küldöm, levén Nagytiszteletűségednek

őszinte tisztelője
Kelemen István
unitárius pap

Szabédon Majus 16^{im} 1862.

Igy sir a fejér hattyú Neánder vize parttyán,
Mikor kesergi magát halálának végső napján;
Így zokog a' szép gerlicze özvegységében aszszu fán,
Szerelmes társa halálán.

Oda van már életem, mint reggeli hóharmat,
Elkele szép örömöm, mint a kit a nap elszáraszt.
Óh mint lön én elesésem; mint kit szerentse forgat,
Es az idő elváltoztat.–

Arva hazám Debreczen hová tőd a profétát,
A vén jámbor hiv szólgán nem reszketé a' szived már,

*Ama drága lelkű Josuén nem nyilik é meg a szád;
Nem könyvezik é az orczád?*

*Nyárban búza kalászsza, többé vallyon a földön?
Apró por, szárazságban, számosabb é a' mezőkön;
Mint Debreczen sohajtása vagyon most minden helyen,
Mind fő, közép, s alsó renden?*

*Nagy inségben merült nép semmi gondod nem vala,
Mint a fiú magzat ép, valamig él édes attya,
Mert gondját viseli, szépen neveli, és oktattya,
Borzos haját lapogattya.*

*Eliseus Hadnagyod tenéked a míg éle,
Biztatott; bátorított mindennemű szükségedben,
Mint fényes csillag olyan volt a szent gyülekezetben,
Mint korona a fejedben.*

*Sava vala földednek, jó izű ételednek,
Tüköre szerentsédnek, oszlopa gyengeségednek,
Ne tessék azért nehéznek, hogy a Héjják süvöltnek,
És annyok nints a csirkéknek.*

*Sovány immár fogadonn mind ételed s italod
Nem készülsz olyan gyorsan mikor az harang szót hallod,
Meg csak nem hasad szived azon, hogy csak az helyét látod,
És tanítását nem hallod.*

*Méz beszédü Lukács pap, drágább myrtus olajnál,
Igazságod a szép nap, szebb valál a sár aranynál,
Minket már a sas majd elkap, hogy tőlünk eltávozá,
És a farkasoknak hagyál.*

*Irigy marha az halál még pediglen szomorú,
Ki tegnapon jól valál, ez már mint a végső búcsú,
Bizony ha két felé latnál, meg hallnád micsoda fiú,
Meg hatná szivedet a bú.*

*Gyász ruhában már a Hold fejét kicsüggesztette,
Hogy az halál így horgász neki nagy sűrűn könyvezve,
Mert el vitte a madarász, ki volt egyetlen egye,
Első s utolsó szülöttje.*

Még is a mint zokoghat, ő magát így sirattya:
Már nekem szívemre hat az égnek mérges fülánkja,
Örömtől fosztó bánat tagaimat elfojtya
Elkölt vénségem istápjá.

Ambrus pap hólta után lám keserge Derecske²⁴,
Látván már most hogy vólnál méltán megepedett színben,
Halnék bizony én is sírván ha halhatnék ez igyben,
Holtig való inségemben.

Tenyészsünk két magva, két akolnak óltalma,
Kinek jó pásztorsága volt nyájnak erős paisa,
Mint a hajnal csillaga csak egy szempillantásban,
Mint múlik el hamarjába.

Ollyan már én élésem, mint a megszodott fának,
Semmi hasznát nem érzem ennek is az áldott napnak,
Mert magva szakadott immár, s leked az árvaságnak
Bocsátotta bubátnak.

Pünköstitben a szép rósák kertekben virágoznak,
Mezőkben a violák gyengédebben illatoznak,
Tengeri búmnak pediglen habot akkor hajtának,
Akkor többülnek s áradnak.

Olly kár üté fületem, ki holtomig tántorgat,
Olly seb éré szívetem, ki utolsó órámig tart,
Gyámoltalan vén fejemet mint kit a farkas meg mart,
Kit senki nem vigasztalhat.

Elájulék azonnal, jaj szerelmes magzatim,
Szültelek volt egyedül inségbéli gyámolaim,
Mint valami örömtől szemem fényre világa,
Saphir kőnél szebb istápi. m.

Urnak súlyos kezei szállának rám végtére,
De ti ország papjai mit néztek a megholt testre?
S vallyon leheté valaki ki ennek örülhetne,
Hogy elalutt a' Moysesse.

Siratni inkább méltó ez illy drága vén jámbort,
A' ki igaz hallgató, szánnya az illyen örállót,
Jóllehet minden halandó, de illyen kegyes pásztort
Nem mindenik atya tartott.

Debrczennek utczái sirjatok sorsotokon,
Szemetek ékességi nem járnak már uczátokon,
Már egy jövevény sem kérdi: hogy ha Lukács pap othon,
És ha egészségben vagyon?

Erdei zöldellő fák mezei virágokkal,
Bánkódogyatok violák illatozó szagotokkal,
A' koszorók és bokréták árnyékos borostyánnal,
Hervadgyatok hamarsággal.

Bövön az hol sirni kell nem szükség ott czifra,
Nem érzi az holt ember micsoda szagu a rósa,
Nem kell immár ennek többször illatos majoránna,
Sem liliom virág szála.

Reggeli szép harmatok, szünnyetek meg most ti is,
Ne sarjuzzék a fű is, hadd száradgyon meg a föld is,
Hogy minden sziv most csak zokog: hadd bizonyítsák ök is,
Hadd asszon meg a pásit is.

Ezekkel egyetemben vének, ifjak, gyermekek,
Szolga szolgáló renden lévő árvák és özvegyek,
Kik nem az érdemetekben, de csak a Xtusban biztok,
És hit által idvezültök,

Zengő szavú pásztorát a nyájjnak sirassátok,
Igaz magyarázóját Szent Irásnak ohajtsátok,
Bús szivek vidámitóját, ha nem kö sziklák vadtok,
Vélem egygyütt sirassátok:

Imé minket már elhadsz hangos szavú gyámolunk,
Vigasztalást már nem adsz mikor nyavalyában forgunk,
Mint menydörgő nem rivogatsz, hogy ha meg tántorodunk,
Vagy ha a bünre hanyatlunk.

Nem mondhatjuk, ugy vagyon: hogy eleget nem éltél,
Mert itt a sovány földön tündöklő vénséget értél,
De mi reánk nézve bizony még nagy szép időt élnél,
Hogy ha váltságos lehetnél.

Utolsó tanításra mikor köztünk fel állál,
Ez nekünk a gyász ruha, hogy illy hirtelen meghalál,
Szép nyájjadtól kegyes atya, csak el sem búcsúzhatál,
Mint Szent Illys csak elmulál.

*Sebes szív vigasztalni kegyes beszédü valál,
Emberekkel mulatni szeléd erkölcsöt tartottál,
A bünt pedig meg feddeni kit miben tapasztaltál,
Menydörgő képpen kész voltál.*

*Minap Hodász igy sira Lukács Papunk halálán,
A jó pásztort sohajtya, hogy elvitte a madarász,
Sok jó szerentséket kíván esztendőnek forgásán
Minden jóknak végső napján.*

Ezen drága emlékkövét a prot jó papnak, a Teleki könyvtárban gondozott „Sinai Miklós” által irt prot. egyháztörténelemből kiírta Mvásárhelyt Május 15-én 1862.

*Kelemen István
Szabédi unitárius pap.*

Versfők:

IOANNES SMIGMATOPOEUS DEBREZINUS M.

Jegyzetek

¹ Életéhez lásd ifj. Révész Imre: *Révész Imre élete*. Debrecen, 1926.

² Hivatalba lépésével a levéltár történetében új korszak nyílt: ekkor készültek az első mutatók, segédletek, s áttértek az időrendi és tárgy szerinti rendezésre a Révész által készített levéltári szabályzatnak megfelelően. Lásd RÉVÉSZ IMRE: *A levéltárak megóvásáról és rendezéséről, fő tekintettel a magyar protestáns egyházi levéltárakra*, Debrecen, 1868.

³ A levelezés lelőhelye: TtRELt I. 25. a. Az állag terjedelme 9 dosszié és 5 levéltári doboz.

⁴ TtREL. t I. 25. d. 167–194. lap (azaz Kelemen István levelei nem a fenti állagban, hanem külön kolligátumban találhatóak).

⁵ Az egy főlő terjedelmű önéletírás az Unitárius Egyház Levéltárában található, Simén Domokos teológiai tanár hagyatékában, helyrajzi száma még nincs, másolata a birtokban van. Itt mondok köszönetet Molnár Lehelnek, a nevezett levéltár vezetőjének segítségéért.

⁶ Hatvani 1748. karácsonyán érkezett vissza Leydenből Debrecenbe, 1749-ben tartotta meg tanári székfoglalóját. Lásd LÓSY-SCHMIDT EDE: *Hatvani István élete és művei 1718–1786*. I. kötet. Debrecen, 1931. 83.

⁷ *Debreceni nagy égések, villámcsapás a Kollégiumra Hatvani István feljegyzései szerint*. MPEIF. 1875. VI. 51–53.

⁸ RMKT XVII. század. lásd *A tizenöt éves háború, Bocskay és Báthori Gábor korának költészete*. Sajtó alá rendezte BISZTRAY GYULA, KLANICZAY TIBOR, NAGY LAJOS és STOLL BÉLA. Bp. 1959. 260–266.

⁹ RMKT XVII. 1. 584. „Sinai Miklós Historia Ecclesiastica című művének a marosvásárhelyi Teleki-könyvtárban (47. sz. alatt) lévő kézírata II. kötetében van ez az énekmasolat mellékletként beillesztve. Sinai egyháztörténeti munkájának azon a helyén, ahol Hodászi Lukács debreceni püspök temetéséről ír, említi, hogy erre vonatkozó ismereteit egy gyászénekből meríti »quae incipit ab his verbis: Így sir a fejr hattyu Neander vize partyán«.... Ez a masolat az írás jellege alapján ítélve a XVIII. században készülhetett, s az éneknek erősen romlott – bár még mindig a legépebb – szövegét adja. Legfőbb hiányossága, hogy nem tartalmazza a 31–36. sz. versszakokat. A meglevő nagyobb rész versfői azonban hiánytalanul

adják a szerző nevét: IOANNES SMIGMATOPOEUS DEBREZINUS M.” Még három kéz-
irata ismert az éneknek, de mindhárom csonka, az akrosztikon sem ismerhető fel bennük.

¹⁰ Magyar Szó 1903. jún. 4. 131. szám (csak részleteket közöl).

¹¹ Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei levéltára Kff. A. V. 5–9.
Az anyagot 1932-ben helyezte el ifj. Révész Imre 1960-ig tartó zárolással.

¹² A leveleket korhű, betűhív átírásban közlöm.

¹³ RMNY 156.

¹⁴ Tévedés, Székely István krónikája valójában Krakkóban jelent meg, lásd a hasonmás
kiadás kísérő tanulmányát. BHA 3.

¹⁵ A Debrecenben beiratkozott Baranyiak között nincs László keresztnévű, tehát Komá-
romban vagy Losoncon taníthatta őt Hatvani.

¹⁶ Helyesen Karácsony György, lásd KATHONA GÉZA: Egyháztörténet. 1958.
HECKENAST GUSZTÁV: Történeti Szemle, 1963.

¹⁷ Torkos Jakab (1711–1785) 1745-től volt püspök, Páparól elűzetése után pedig
Peremartonban, majd Adásztevelen lelkészkedett haláláig.

¹⁸ Szigeti Lipcsei Sámuel (c. 1720–1780) előbb debreceni és franekeri diák, ő volt a
BUNYAN: *The Pilgrim's Progress* című munkája egyik kötetének fordítója (megjelent Ko-
lozsvárott, 1777. és 1782.)

¹⁹ Beiratkozott 1752-ben Paulus Kővári, [patria:] Kömező, [schola:] Szatmár. Talán fia
volt az a Kőváry Pál, aki 1782-től tanult Debrecenben, Pátyról származott, majd külföldi aka-
démian tanult, és tatai lelkész lett.

²⁰ Lásd *Usquequo Domine irasceres ...* (Zsolt 79,5), illetve, *tu suscitans misereberis Sion*
(Zsolt 102,14).

²¹ RPHA 1368. „Igaz zinten azonkeppen mostis, nem ah mostani Istennek bezedenek
herdetese oka a haborusagnak [:] de nem az Istennek bezedene, hanem az hog' nem akariaak
uenni, es ah nag' sok dulaast, foztast, hamissagoth, Baluani imad[á]sokat, paraznasagokat,
resegsegeket, es eg'eb nemw bwnöket el nem akarnak hanni [=hagyni] Touabba mostan azo-
kat ah kik az Istennek igeiet herdetik [,] kössegnek haboritoianak mongiaak wket, as sem
chiuda mert az Christustis azzal uadollaiak uala mint zent Luksch iria kön'uenek huzon har-
madik rezeben....” OZORAI IMRE: *De Christo et eius ecclesia. Item de Antichristo, eiusque*
ecclesia. Krakkó, 1535. Bbiiij a–b RMNY 15. Hasonmás kiadása: BHA 4.

²² Corpus reformatorum 3, 417. Nádasdi Tamáshoz lásd BALÁZS JÁNOS: *Sylvester Já-
nos és kora*. Bp.. 1958. 158. (a levelet is idézi).

²³ Először közreadta SEVERINUS SCULTETI Bártfán (RMNY 854), idézi többek között
SÓLYOM JENŐ: *Luther és Magyarország*. Bp. 1933. 189–190.

²⁴ Derecskei Ambrus (c. 1550–1603) bihari esperes éppen tíz évvel Hodászi Lukács előtt
halt meg.

BIOETIKAI KÉRDÉSEK ERKÖLCSI MEGÍTÉLÉSÉNEK SZEMPONTJAI

A bevezetőben emlékeztetni szeretnék arra, hogy 1999-ben megjelent az Unitárius Könyvtár sorozatban a „Válaszd az életet” című erkölcsi tanulmányokat tartalmazó könyvem¹, amelyben már „ízlelőt” adtam bioetikai kérdésekről. Az ott felvázolt, tárgyalt és értékelt témákat nem szeretném most megismételni (pl. eutanázia, abortusz, génebesztet, mesterséges megtermékenyítés, szerv- és szövetátültetés stb.), inkább arra hívnám fel a figyelmet, hogy mi történt ezen a területen az azóta eltelt években, és egy kis indíttatást adni arra nézve, hogy az újabb kihívásokkal szembe kell néznünk, sőt azt is mondhatnánk, napirenden kell lennünk.

A bioetika területén azóta újabb „meghökkenőt” témák bukkantak elő, amelyeket mellőzni, megkerülni nem lehet (pl. klónozás, őssejtterápia). Természetesen a szakirodalom is egyre inkább gazdagodott, és bebizonyosodott, hogy az etikának ezen a szakterületén nincs megállás, nincsenek örökre megfogalmazható, körvonalazható erkölcsi értékítélkezések.

– Mi a bioetika? A bioetikát általában az 1960-as évekig egyszerűen orvosetikának nevezték. Ez az etika a hagyományokra, orvosetikai szabályokra támaszkodott, ezért egyoldalúnak minősült, mert csak egy „szakma” (orvosi) értékrendjét tükrözte. Ez a szemlélet az 1960-as évektől fokozatosan megváltozott, amelynek két oka volt:

- a modern egészségügyi ellátás csoportmunka lett (orvos, mérnök, pszichológus, szociológus, teológus, szociális gondozó stb.)
- a polgárjogi, érdekvédelmi mozgalmaknak elterjedése, amelynek következtében kihangsúlyozták, hogy a beteg egészségügyi ellátásának körülményeibe maga a beteg is beleszólhasson (lásd, pl. az eutanáziát, abortuszt).²

Ez a két ok szemléletváltást eredményezett. Eddig az orvos kötelességeiről beszéltek, ettől kezdve kiemelték a beteg alapvető emberi jogait is. A lecsapódás eredménye az erkölcsi pluralizmusból fakadó viták és a bioetika megszületése, amely orvosi, jogi, teológiai, etikai, pszichológiai, szociológiai szempontokat (értékrendeket) érvényesít. Így lett a korábbi orvosetika interdiszciplináris tudományág.³ Véleményem szerint a bioetikai kifejezés is kissé „sántít”, ugyanis túlságosan sarkítja az interdiszciplinaritás lehetőségeit (biosz = élet, ethosz = etika, éleletika).⁴

Egy pár évvel ezelőtt azt a kijelentést tettem (említett munka), hogy a bioetika kialakulásához az orvostudományban elért eredmények vezettek. Ez akkor megállta a helyét, és bizonyos mértékben megállja ma is.⁵ De ma már

ki kell egészítenem azzal, hogy a bioetikai kérdések erkölcsi megítélésében újabb fordulatot hozott és hozhat az egyre inkább „informatizálódó” világunk. Egy példát szeretnék felhozni ennek alátámasztására, igazolására a mesterséges megtermékenyítés jogi és erkölcsi bonyodalmaira vonatkozóan.

Egy fiatal amerikai házaspár Interneten keresztül béranyát keresett, és megtalálta a 26 éves Helen Beasley brit nőt, akivel Interneten keresztül szerződést is kötöttek. A brit béranya hajlandó volt arra, hogy 20 000 dollárért kihordja a (heterolog) mesterséges megtermékenyítés nyomán születendő gyermeküket. Az ügy akkor kezdett bonyolódni, amikor a brit béranya idejében bejelentette, hogy ikrek születnek. A „megrendelő fél” azonban csak egy gyermekre kötött szerződést, és kérték a béranyát, hogy az egyik embriót semmisítse meg. Ezt a kérést a béranya nem volt hajlandó teljesíteni, egészségi állapotára való hivatkozással, és anyagi helyzete nem engedte meg a másik gyermek örökbefogadását.

Az ügy bíróság elé került. A béranya a bíróságon feljelentette a házaspárt szerződésszegés és csalás miatt (a megtermékenyítésnél nem volt jelen), sőt kártérítést követelt a lelki terhek miatt.

A bíróság úgy vélte, hogy az ügy úgy oldódna meg, ha az amerikai házaspár gondoskodna az Interneten keresztül egy örökbefogadó családról, ellenkező esetben az egyik gyermeknek életjáradékot kell fizetnie.⁶

A dolgozatomban főleg arra szeretném irányítani a figyelmet, hogy milyen szempontokat kell figyelembe vennünk a bioetikai kérdések erkölcsi megítélésénél, természetesen összhangba hozva az unitárius teológiai szemléletünkkel. Ez azért fontos, mert az erkölcsi értékrendet nem lehet elválasztani a teológiai meggyőződéstől, ha elválasztjuk, akkor az egyre inkább begyűrűző szekularizált világ jogértékrendje hatalmasodna el a keresztény teológiában, és megkerülnénk a keresztény erkölcsi értékrendet, az evangéliumok szellemét.

Napjainkban egyre divatosabbá válik, hogy az alapvető emberi jogok címlapja alatt sok erkölcsi kérdéssel szemben a jogi oldalról és nem az evangéliumok szelleme felől értékelünk egy adott erkölcsi kérdést. Ez azonban eléggé sikamlós felfogás, mert az egyház, a teológia értékrendjén ejthet csorbát.⁷ Például (habár ez nem kimondottan bioetikai téma): a homoszexualitást vagy transzszexualitást alapvető emberi jogként ítélik meg, és megértő magatartást tanúsít irántuk a jogállamiságra alapozó társadalom. A probléma azonban az, hogy amennyiben erkölcsileg elfogadjuk, toleráljuk, mint a „kisebbség” jogát, akkor a szekularizált jogállamiságra épült világ harsonáját halljuk. Ellenben – véleményem szerint – az egyház értékrendje más kell legyen, mint a szekularizált világ értékrendje. Az egyháznak kell hatnia a társadalomra és nem a társadalom kívánalmainak az egyházra, a keresztény értékrendre.

Napjainkban az élet védelmére irányuló igyekezetnek vagyunk a tanúi a tudomány területén. Korunknak azonban van egy enigmatikus jellege. Az emberi történelem folyamán soha nem volt ennyi lehetőségünk jövőnk irányítására, életkörülményeink megjavítására, az életnek, ha kell, mesterséges

úton történő szabályozására, ugyanakkor soha nem fenyegette több és nagyobb veszély az emberiség sorsát sem

Erkölcsei értékítélkezésünket is meghatározzák az etikai elméletek, amelyek a keresztény erkölcsi értéknormával együtt, vagy éppen ellentétben kialakultak.

A bioetikai kérdések erkölcsi megítélésekor a következő erkölcsi normarendszerekre vagy elméletekre szoktak hivatkozni, amelyek az adott erkölcsi kérdés pro vagy kontra feleleteit adják.

1. Természetjogi etikai elmélet

Ennek az etikai elméletnek az a lényege, hogy összhangban kell élni az emberi természet sajátosságaival. Az emberi életet csak a saját természetének megfelelő élet teheti boldoggá, amelynek a lényege azonban a racionalitás, az ésszerűség (sztoikus gondolat). Azonban tény, hogy a racionalitást nem megfelelő módon is lehet használni, ezért beszéltek „helyes észről” (pl. Cicero) (unitárius vonatkozásban talán ezért beszéltek józan értelemről).

A természetjogi etikai elmélet szerint bizonyos emberi viselkedésformák azért erkölcstelenek, mert természetellenesek. Például ezért lenne erkölcstelen a szerv- és szövetátültetés, az eutanázia, a mesterséges megtermékenyítés, a fogamzásgátlás stb. Ezek azért minősülnek természetellenesnek, mert természetes biológiai funkciókat akadályoznak, mert a természetes adottságokat nem arra használják, amire „rendeltettek”.

Ez a szemlélet természetesen egy kissé sarkított, mert ezek alapján pl. bűn lenne a szemüvegviselés, mert a fülünk és az orrunk semmi esetre sem ezekre a „feladatokra” rendeltettek. Tény az, hogy a természetes és a nem természetes megkülönböztetésnek sok buktatója van és az arisztotelészi – Aquinói Tamás-i erkölcsfilozófia alapjaira épülnek⁸.

2. Deontológiai etikai elmélet

A deontológia görög eredetű szavak összetételéből származik (deosz = kötelesség, logia = tudomány), magyarul a kötelesség tanának vagy elméletének nevezzük..

Ennek az erkölcsi elméletnek az az alapelve, hogy teljesíteni kell a kötelességet, be kell tartani minden erkölcsi szabályt. A cselekedet akkor értékes, erkölcsileg akkor helyes, ha minden egyes erkölcsi szabályhoz maradéktalanul igazodunk.⁹

Az erkölcsi szabályok azok, amelyeket az emberi kultúra és civilizáció az évezredek során kialakított, s amelyek lényegében az egyén és a társadalom helyes életvitelére vonatkoznak, és általános érvényűek. Például: Ne lopj! Ne hazudj! Ezek a szabályok általában mindig tiltott formában hangzanak el, amelyek a feltétlen (kategorikus) jelleget hangsúlyozzák (nem lehet áthágni!). Természetesen a szabályokat pozitív formában is meg lehet határozni, pl. Ne hazudj helyett, mindig mondd ki az igazat, de a deontológiai elmélet képviselői szerint ezek nem adják vissza a várt követelményt!

Ennek az elméletnek az első következetes szószólója Kant Immanuel¹⁰ volt, aki hangsúlyozta, hogy az erkölcsi szabályokat mindig be kell tartani, bármi is legyen annak a következménye. Ezt a szemléletet a jól ismert mondással szokták kifejezni: „Fiat iustitia, pereat mundus!”, azaz „Legyen igazságosság, vesszen a világ!” Kant Immanuel egy példát is felhoz: pl. ha egy gyilkos keresi nálam bujkáló barátomat, és meg akarja ölni, kérdésére, hogy hol bujkál az illető, nem hazudhatok, még akkor sem, ha az a barátom életébe kerül.

Ezt az elméletet alátámasztja Dosztojevszkij is: „Ha az egész világ békéjének, nyugalmának s minden ember végső boldogságának eléréséhez szükséges és elegendő lenne egyetlen kisgyermek megkínzása, ezt a kisgyermeket akkor sem lenne szabad megkínózni”¹¹.

A deontológiai elmélet vallói az említett érvelésre hivatkozva utasítják el szigorúan az abortuszt, és az élet iránti köteles tiszteletre tekintve fenntartásaik vannak az élet mesterséges szabályozhatóságának eseteire vonatkozóan is.

3. Teleológiai etikai elmélet

A céletikai (magyarítottan) elmélet két fő részből áll:

a) általában, mint minden etika, axiológiából, azaz értékítéletből, amely során megállapítja, hogy mi a jó és mi a rossz.

b) A cél minél több ember boldogságát előmozdítani helyes indítémmotívummal és eszközzel. A céletika szabálya közel áll a konvencionalista és az utilisztikus etikához, mely így szól: „Cselekedj mindig úgy, hogy a legtöbb embernek a legtöbb boldogságot, illetve a lehető legkevesebb embernek a legkevesebb szenvedést okozd”¹².

Megértjük a teleológiai etikai elmélet érvelését, mert az erkölcsök közösségi kihatása áll előttünk, de az erkölcsi szabályok maradéktalan betartása, sajnos, nem minden esetben vezet boldogsághoz, és gyakran tapasztaljuk, hogy (legalábbis itt a földi életben) a jók nem mindig nyerik el jutalmukat, a rosszak büntetésüket.

A teleológiai etika a bioetikai kérdésben eléggé „engedékeny”, mert a célért feláldozza az erkölcsi normát. Pl. az abortusz esetében nem annyira a magzati életre néz, hanem az anyára, családra.

4. Erényetikai elmélet

Az erényetikai elmélet tekintélye nagyon változatosan alakult a történelem során. Az erényetika első hírnökei az ószövetségi próféták voltak. Jézus is ismerte az erények fontosságát (vö. Hegyi beszéd). Az erényetika következetes kimunkálói a görög erkölcsfilozófusok voltak, ezt élesztette tovább Aquinói Tamás, majd a reformáció képviselői.

Az erényetika tekintélyét a 20. század két világháborúja megcsorbította, de a szekularizált világ értékrendje sem kedvezett állandóságának, sőt az elmúlt év terrorakciói is megkérdőjelezték (2001. szeptember 11.) létjogosultságát.¹³

Az erényetika fő kérdése: Milyen ember legyek? A cél tehát az erkölcsi jellem kifejlesztésében áll, mert ez határozza meg mind a célt, mind a kötelességet. Ez alapján az erkölcsi norma nem kényszer, a cél nem erőt meghaladó. Az erényes ember felnő az erkölcsi normákhoz, és azokhoz belső meggyőződésből igazodik önmaga és mások életében.

A bioetikai kérdések megítélése az erényetika alapján a szeretetből fakad, mert a legnagyobb erény a szeretet.

5. A szituációs etika

A szituációs etika egyik modern képviselője, mondhatnánk „atyja”, Joseph Fletcher, aki munkájában leszögezi, hogy az adott döntéshelyzetekben való cselekvés sokszor annyira egyedi, hogy az általános erkölcsi szabályok nem szolgálhatnak alapul. Ezzel nem az erkölcsi szabályok érvényességét, hitelességét akarta megkérdőjelezni, csupán reá szeretett volna mutatni az egyedi esetekben történő helyes viselkedésformákra, erkölcsi ítéletekre.

Fletcher azt is hangsúlyozta, hogy az egyedi helyzetekben úgy kell cselekedni, ahogy a szeretet diktálja. Ezért etikai elméletét agapizmusnak is szokták nevezni.

Életizű példa: egy folyóban gyerekek fuldokolnak. A gyerekek két csoportban helyezkednek el egymástól 200 méteres távolságra. Az egyik csoportban két gyerek van, a másikban hét. Egy ember a mentésükre siet a csónakkal, s mivel a két csoport egymástól messze van, csak az egyik csoportot tudja megmenteni, a másik csoport tagjai megfulladnak. Merre induljon, ha ugyanakkor látja, hogy a kisebbik csoportban ott van saját gyermeke is?!.¹⁴

A bioetikai kérdések erkölcsi megítélésénél a fő mozgató rugó a szeretet. Ezért nem lehet előre megfogalmazott, tekintélyelvűségen alapuló értékítéleteket felállítani. A helyzet, a szituáció dönti el, mit kell tennünk, hogyan kell cselekednünk.

6. Teológiai etika

A teológiai etikában a legfőbb tekintély Isten, mint a Legfőbb Jó, az abszolút értékek megszemélyesítője. A teológiai etika – szemben a történeti és filozófiai etikák relativizmusával – egyetemes érvényre törekszik, mert minden erkölcsi értékítélkezést áthat az Isten akaratához való igazodásra való törekvés. Ennek a törekvésnek az alapja nem a jog, nem a szociológiai és pszichológiai elvek, a tudományos kritériumok, hanem az evangéliumi szeretet.

Valóságos tényként kell elfogadnunk azt, hogy a teológiai etika, bár egyetemes érvényű normák kialakítására törekszik, mégis a részkérdéseknél felekezeti szempontok érvényesülnek (érvényesülhetnek), amelyek a hitelvi (dogmatikai) alapállásból következnek. Például egy adott erkölcsi kérdés megítélésénél nem mindegy az, hogy hitelvilleg mit mondunk az emberi természetről, elfogadjuk-e a szabad akarat tényét vagy sem, milyen tekintéllyel bírnak a „szentkönyvek” tanításai (a keresztények esetében természete-

sen a Biblia). Egyetlen példával szeretném ezt alátámasztani: egy ortodox teológus azért utasította vissza a mesterséges megtermékenyítés lehetőségét, mert azzal nem találkozunk a Bibliában, és nincs bibliai normativitás az erkölcsi mérlegeléshez.

7. Unitárius erkölcsstan

A napjainkban felmerülő bioetikai kérdések erkölcsi megítélésének unitárius szempontjaira a megjelent könyvemben felhívtam a figyelmet. Ezeket a szempontokat természetesen nem szeretném most megismételni, de ki szeretném emelni a keresztény értékrendbe egyre inkább begyűrűző szekularizált gondolkodással és értékítélkezéssel szemben, hogy a mi erkölcsi értékítélkezésünk abban a felismerésben gyökerezik, hogy Isten szeret bennünket, jóra való képességgel áldott meg, és ezért felelősen kell élnünk.

A bioetikai kérdések arra hívják fel a figyelmet, hogy mi nemcsak teremtmények vagyunk, hanem alkotóerővel és felelősséggel rendelkező „társteremtők” is. Nemcsak környezetünket változtathatjuk, nemcsak jövőnket alakíthatjuk, hanem tudatosan formáljuk és bizonyos értelemben újjáteremthetjük önmagunkat is. Egy találó érvelés szerint: „Az élet értékét is ebben a tágabb összefüggésben kell lemérni. Jelenkorunk erkölcsi problémáinak összefüggő és következetes kiértékelését is vallásos meggyőződésünkre kell építenünk. Életünk nemcsak saját igyekezetünk gyümölcse, hanem Isten ajándéka is. Nemcsak szüleink arcát ismerjük fel önmagunkban, hanem a teremtő Istenünk képmását is. Az élet védelmére vonatkozó erkölcsi törvények is az emberi természetből és a vallásos meggyőződésből fakadnak. Azok végső értelme sem kategorikus tilalmakban merül ki, hanem a társteremtői lehetőségek kereteinek megszabásában. A paradicsomkerti szimbolikus történettől Galilein keresztül napjainkig újra és újra bebizonyosodott az, hogy kategorikus tilalmak soha sem tudtak biztos gátat szabni az ember útkereső próbálkozásainak. Ha valamire lehetőség adódik, azt előbb utóbb megpróbáljuk, még akkor is, ha az végzetes következményekkel fenyeget. A kíváncsiság és az ismeretlennel való kísérletezés társteremtői adottság. Annak határát nem kategorikus tilalmak, hanem a teremtés tényével meghatározott lehetőségek, valamint ezeknek a cselekedeteink lehetséges következményei alapján történő felmérése szabják meg”.¹⁵ *(A témával kapcsolatosan a Korunk 2002/3-as számában a legújabb szakirodalomból olvasható válogatás)*

Jegyzetek

¹ Rezi Elek: Válaszd az Életet! Unitárius erkölcsstani tanulmányok. Kolozsvár, 1999.

² Lammers, S. E. – Verley, A (editors): On Moral Medicine. Theological Perspectives in Medical Ethics. Michigan. 1987.; Bocking, R. C.: Ethics and Biotechnology. JustNews. Discussion Paper. no. 3. Published by Canadian Unitarians for Social Justice. July, 2000.; Kovács József: A modern orvosi etika alapjai. Medicina. Budapest, 1997. 25–26.

³ Bernhard Haring római katolikus erkölcsoteológus a test és a lélek betegségeinek gyógyításait fejtegeti, az ún. pszichogenézis tudományos kutatásban, és megállapítja: „A mai

antropológikus beállítottságú orvostudomány ezekből az ismeretekből azt a következtetést vonta le, hogy nem elégséges a beteg embereket csupán a kémia törvényei szerint összeállított kémiai készítményekkel kezelni. Egyre inkább az egész ember gyógyítására törekszik, mind testben, mind lélekben". Vö. Bernhard Haring: Krisztus törvénye. Általános erkölcssteológia. I. kötet. Fordította: Németh Mihály. Pannonhalma – Róma, 1997. 91.

⁴ Az élet szentsége. Lásd: Internet. <http://www.theol.u.szeged.hukusi/bioetika/tartalom.html>

⁵ Rezi Elek: i. m. 43–54.

⁶ Lombik-ikrekkel terhes az Internetes béranya. Szabadság. Kőszvári Közéleti Napilap. 2001. augusztus 18. 3.

⁷ Chritian, H. S. : The Right to Be Civilized. Free Inquiry. Winter. 2000. Vol. 21. No.1. 12–13.

⁸ Freilich, R. – Savinsky, B.: Deviance. Antropoligical Perspectives. New York - London, 1991. 34-35.; Scribes, R. W.: Problems in the Historical Antropology of Early Modern Europe. Wiesbaden, 1997. 75–92.

⁹ Olson, R. G.: Deontological Ethics. New York–London, 1967.; Paul Valadier: Erkölcs kivételek nélkül? Mérleg. Lapok és Könyvek Szemléje. 1994. 2. szám. 142–151.; Boda László: A keresztény nagykorúság erkölcssteológiája. Ecclesia. Budapest, 1986. 86–87.

¹⁰ Kant Immanuel (1724–1804) a transzcendentális idealizmus filozófiai irányzatának a megeremtője. A szemléletre nézve Vö. Richard McCormick – Paul Ramsey: Doing Evil to Achive Good. Moral Choices in Conflict Situations. Chicago, 1978.; Hamlyn, D. W.: A nyugati filozófia története. Holnap Kiadó. Budapest, 1998. 212–235.

¹¹ Dosztojevskij, F.: A Karamazov testvérek. Európa. Budapest, 1982. I. kötet. 364.

¹² Boda László: i. m. 87. 89–90.; Kecskés Pál: A bölcsélet története. Ecclesia. Budapest, 405.; Kovács József: i. m. 57.

¹³ Chryssides, George: Religious Hatred - Should there Be a Law against It? The INQUIRER. The Unitarian and Free Christian Paper. January 2002. No. 7540. 5.; Marquis, D.B.: Four Versions of Double Effect. The Journal of Medicine and Philosophy. 1991. Vol.16. 515-545.; Az erényetikai elmélet részleteire nézve vö. Andrée Comte Sponville: Kis Könyv nagy erényekről. Osiris. Budapest, 1998.

¹⁴ Fletcher, Joseph: Situation Ethics. The New Morality. Philadelphia, 1986. 164–165.

¹⁵ Lindon, J. E.: Religion and the Behavioral Sciences. EXPLORATIONS. Currents in the Interface of Science and Religion. 2000. Vol. 5. No. 2. 6.

CSEKE PÉTER

PROFESSZOROK PROFESSZORA

Névadó ünnepségre szólít egykori iskolám csengője. Hangját Forrai Tibor homoródszentpáli kollégám telefonhívása is felerősíti: október végén aztán annál fontosabb dolgom ne legyen, minthogy hazaérkezzem huszonkilencedikére. Hiszen aznap magának *László Gyulának* a neve kerül fel az épület homlokzatára.

– Legfőbb ideje – nyugtázom nyomban a nemes szándékot –, de van egy kikötésem...

Mire Tibor barátom egy pillanatra meghökken. És mert hosszú és megpróbáltatásokkal telített évtizedek óta fél szóból is értjük egymást, maga röpteti tovább a benne is régóta fészkelő gondolatot: ne csak a homlokzatra kerüljön ki a Széchenyi-díjas régészprofesszor szellemi védjegye, hanem a homlokok mögé is *bekerüljön* végre annak világtágító jelentése, önértéktudunkat gazdagító értelme.

Amiből máris tudhatom: a távlatépítő 2000. esztendőben a szellemi ott-honteremtés újabb korszakához érkeztek a Homoród mentiek.

A hetvenes-nyolcvanas években, a Művelődési Hetek szervezése idején, amikor Imreh István, Faragó József, Demény Lajos, Egyed Ákos (ma valamennyien a Magyar Tudományos Akadémia tagjai) igyekeztek időtállóbbá szőni a Hargita alatti kistáj lakosainak megfoszlott történelmi/nemzeti értékaládját –, mindig magunkon éreztük névadónk számontartó/számunkéró tekintetét. Elsősorban Imreh Istvánnak és Faragó Józsefnek köszönhetően, akik szíves-örömezt idézték szűkebb körünkbe a második világháború utáni időszak értelmiségnevelő műhelyének, a kolozsvári Móricz Zsigmond Népi Kollégiumnak a tanárelnökét. Igaz, nyilvánosan akkor nem beszélhettünk munkásságának össznemzeti jelentőségéről – az Illyés Gyula-i értelemben vett történelemteremtés másoknak volt a privilégiuma; azoké, akik úgy hittek, hogy az idők végezetéig „teremtés előtti sötétségben” tarthatnak bennünket –, de a sűrűn lakott vidék apró településeit bejárva minduntalan *szembejött velünk* az Időből László Gyula. Kikerülhetetlenül. Hiszen a Székelyföld és a Szászföld határvidékén látta meg a napvilágot unitárius székely családban (Kőhalom, 1910. márc. 14.). Gyakorlatias észjárású édesapja Abásfalváról indult a „nemzet napszámósának”, aki zsenge gyermekkorától úgy nevelte Gyula fiát, hogy életre szóló élményévé váljon szülőföldszeretete, az erdélyi történelmi hagyományokhoz való – a tudományművelésben és a művészi alkotómunkában egyaránt eligazító hatását – ragaszkodása... Az esetleges életrajzi adalékokon túlmenően azonban jóval fontosabb volt számunkra az a hatalmas tudásanyag, amelyet ő szerzett meg ró-

lunk, és amellyel ő perelt értünk abban a korszakban is az Idővel – hogy legalább most világosan láthassunk a „teremtés előtti sötétségben”.

Van valami jelképszerű abban: útban hazafelé (Sepsiszentgyörgyre tartott, hogy a Székely Nemzeti Múzeumban megnyissa a Barabás Miklós centenáriumi emlékkiállítás) érte 1998. június 17-én, 89 éves korában Nagyváradon a halál. Amiként abban is, hogy előző este. – a *Bihari Napló* főmunkatársával folytatott sajtóbeszélgetése során egész életpályájára visszatekintve – hosszasan elidőzött gyermekkorának színhelyén.

„Amióta az eszemet tudom – fejtette ki a kiválóan kérdező Szilágyi Aladárnak –, elsősorban magyar őstörténettel, a népvándorlások, a honfoglalás korával foglalkoztam. Köhalom valóban nagy indítás volt, hiszen sziklára épült vára a mai napig látványnak is csoda, és műemléknek is az... Én ott nőttem fel a tövében, szó szerint, hiszen játszótársaimmal jártunk a sziklák közé régészeti ásatások végett. [...] Öt-hatéves koromban vaspálcikákkal kapartam a földet, ahonnan nagyon szép neolitikus cserépanyag került elő, amit később a Nemzeti Múzeumnak ajándékoztam. De nemcsak archeológusi indíttatásom kötődik Köhalomhoz. Igazgató-tanító édesapám és édesanyám jóformán önálló gazdálkodást folytatott, minden odahaza készült, nem beszélve az állattartásról, a disznóölésről, a szappanfőzésről. Szóval gyermekkoromban mindazt átéltem, amiről később megtudtam, hogy az néprajztudomány. Így kerültem a tudományok vonzásába...”

[Az impériumváltáskor] „édesapám nem volt hajlandó letenni az esküt a román államnak, a magyar iskolát bezárták, őt meg elbocsátották állásából. Felköltöttünk Kolozsvárra, mert meghívták az Unitárius Kollégium elemi iskolájába tanítónak. De néhány hét elteltével kiutasítottak bennünket. Frissen betelepült magyaroknak nem volt ott maradásuk. Két út állt előttünk: vagy visszamegyünk édesapám szülőfalujába, Abásfalvára, vagy kivándorlunk. Nehéz vívódások után az utóbbit választotta. Menekülteként Szolnokon marhavagonban laktunk, a nővéremmel együtt tifuszt kaptam, úgy lefogytam, hogy lötyögött a lábam a cipőben. Újra kellett járni tanulnom. Hosszas nélkülözés után Budapestre kerültünk, társbérletbe. A Kölcsey reálgimnáziumba jártam. Igen szép emlékek fűznek ahhoz az iskolához. Már tizenkét éves korom óta rajzoltam, és tizenhét évesen beíratkoltam Szőnyi István magániskolájába. A mester nem akarta elhinni, hogy »én követtem el« a megmutatott rajzokat, ezért rajztaáblát, ceruzát nyomott a kezembe, és az a vázlatom még jobban sikeredett. Nagy tisztelettel viseltem irányában, ő is nagyon szeretett. Meg is írta, hogy egyszer elhoztak hozzá egy gyereket, akit ő nagyon tehetségesnek vélt, nagy jövőt jósolt neki, nagy mestereknél tanult a főiskolán, mindent megkapott, amit megkaphatott, és ... elment régésznek! Azóta – írja Szőnyi – nem mer ítélni a tehetségéről, mert nem tudja, kiből mi lesz...” [A beszélgetés teljes szövege olvasható a Kriterion Kincses Könyvtár sorozatban megjelent László Gyula-kötet, a *Számadás népünkről* függelékében – Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár, 2001. 243–262.]

Forrai Tibor telefonhívása előtt történetesen László Gyula szellemtársának, az Erdélybe magát élete végéig visszaálmódó költőnek, Jékely Zoltánnak az 1981-es esszégyűjteményét tanulmányoztam éppen. Amint továbblapozok a kötetben, egy 1942-es kolozsvári keltezésű írás – *A honfoglaló sírja* – kelti fel óhatatlanul érdeklődésemet. Nem tudom „átugrani” a szöveget, mert ilyen mondatok dobogtatják meg a szívemet: „*Láttuk a honfoglalót. Ott találták meg az őshazát járt fiatal tudós, László Gyula emberei Kolozsvár alsóvárosában, a Zápolya utca [ma V. Milea] egy hóstáti gazda portájának csűröskertjében, hat-hét méteres emelkedésen, mely valaha a most messze kanyargó Szamos partja volt. [...] Másfél méteres mélységben fekszik a vitéz. Feje hátranyaklott, alsó állkapcsa arasznyira vándorolt el a helyéről, eltúrhatta valami hörcsög vagy valami gyökér. Bal oldalán pirosbarna, hosszú rozsdasáv: finom ívben hajló, négy-öt centiméter széles pengéjű kard. Azon túl, szintén bal oldalán, hatalmas lókoponya s a végtagok csontrészei. A csontok között, rendeltetésének megfelelő helyzetben, egy-egy pénz alakú bronzlemez, négy-öt, rozsdá által megemészített nyílhegy s egy gyönyörű rovátkos, növényi díszítési bronzkapocs. Így állott hát túlvilági hatalmasságai elé a honfoglaló. Kardja s lova bal oldalán volt: tükörképszerűen; mert hitte, hogy odaát minden folytatódik, s a halál csak annyi, hogy megcserélődnek a dolgok, jobbá lesz a bal s ballá a jobb, s talán azt is, hogy jó lesz a rossz és rossz a jó. Csodálatos »keresztény« lélek volt ez a »pogány«. [...] Mintha [...] odavarázsolt volna bennünket az idők elejére, hirtelen másult alakban állanak előttünk a Kolozsvár környéki dombok. Bűvös kristálygömb az a koponya: aki belenéz, ezeréves titkokat fejteget. [...] »Mavagy«? »Nemvagy«? – találgatom a vitéz nevét. Nem voltál ezer évig, s most újra vagy, újra ezer évig.»*

A múlt nem mögöttünk van – hallom évtizedek múltán is Mikó Imre hangját –, hanem alattunk. Azon állunk. S mert történetesen Európa egyik legszebb főtérén sétáltunk, az erdélyi századok „mies”- és „míves” napjainak megszentelésére égbe emelkedő Szent Mihály templom monumentalitását csodáltuk, azóta is az Idő „architektúrájára” gondolok: mélység nélkül nincs magasság sem. Nem tartom kizártnak, hogy Mikó *mély értelmű* megjegyzésének szemléleti alapjául is László Gyula régészeti ásatásai szolgáltak. Hiszen tudjuk, hogy a Zápolya utcai honfoglalás kori temető rész feltárásának befejezése után 1943-ban a kolozsvári főtéren korai magyar sírokat ásatott. És Mikó Imre a közeli – akkor még csendes – Petőfi utcából jövet vagy menet naponta áthaladt azon a helyen, ahol ma Európa arcának egyik „égbekiáltó” sebhelye éktelenkedik.

Kolozsváron írtá – szívesen emlékezett róla a nyilvánosságnak szánt utolsó beszélgetésében is László Gyula – klasszikus értékű munkáját, a *Honfoglaló magyar nép életét*, amelynek 1944 óta öt kiadása jelent meg. Amit már nem írhatott meg a kettős honfoglalás elméletének a kidolgozója, azt tanítványaira testálta. Abban a reményben, hogy életmű-összegző felismerésének a bebizonyítása (vagy akár megcáfolása is!) alapvetően megváltoztathatja a magyar történelemszemléletet.

„Nemcsak kettős magyar honfoglalás volt, hanem két magyar történelem is – rögzítette Szilágyi Aladár magnetofonja. – Az egyik 670 táján kezdődött, és a jobbagyság történetével folytatódott, a másik 895–896 körül, Árpád honfoglalásával kezdődött, és a magyar nemesség történetével folytatódott. Anonymus, egyik legfontosabb forrásunk, világosan megírja, hogy ő a magyar nemesség históriáját vetette papírra. A másik magyar történelem még megíratlan, bár már vannak szép kezdeményezések. A kettő egymás fölött, egymás alatt, egymásra hatva, egymással összekapcsolódva gomolygott egészen 1848-ig, a jobbagyság eltörléséig. Az lett voltaképpen a magyarság keresztlevele. S azóta egybeolvadt, bár még a mai napig kitapintható a két magyar történelem. Nagyon jól tudjuk, hogy népdalaink, például a falusi emberek, a jobbagyutódok dalai erősen keleti színezetűek. Ugyanakkor az úri osztály zenei műveltsége erősen nyugati színezetű. De ugyanígy mindenben: az irodalomban, a költészetben, az építészetben, viseletben is kimutatható ez a két egymás fölötti/egymás alatti, egymást átható történelem. Hát ezt, sajnos, én nem tudom bebizonyítani...”

Aligha szerezhettem volna Imreh István történészprofesszornak valaha is annál nagyobb örömet, mint amikor telefonbeszélgetésünk során megemlítettem, hogy kinek a nevét veszi fel egykori iskolám. Érezhetően átforrósodott a hangja, és arra kért: vigyem el az ő üzenetét is a Homoród mentére. Hiszen a negyvenes években „szoros szomszédsági kapcsolat” alapozta meg barátságukat: együtt dolgoztak az Erdélyi Tudományos Intézetben, a Bolyai Egyetemen, együtt vezették a kolozsvári egyetemi hallgatók Móricz Zsigmond Kollégiumát. Szaktudósként és egyetemi oktatóként is sokat köszönhet ő László Gyulának.

„*A honfoglaló magyar nép élete*” című, 1944-ben megjelent könyvét már doktori értekezésem forrásmunkájaként használtam – hallhatta a névadó ünnepek nagyszámú közönsége. – Módszert, szemléletmódot pedig feledhetetlen beszélgetéseink során jussolhattam. Nem foglалható össze pár szóban egy olyan gazdag életmű, mint az övé, de az bizonyos: a rendtartó ősök múltját kutatva az igazság tisztító tüze mellé invitált, és a szépség értő megbecsülésére is buzdított.

Mindig az *élet teljességére* vágyott, és a múltban is azt kereste. Ugyanakkor a *termékeny bizonytalanság* elvét érvényesítette. Legjobb előadásainak azokat tartotta, amelyeken egy-egy munkája keletkezéséről számolt be hallgatóinak. Azt a habitust sugallva, hogy éljék életüket minél gazdagabban, és ezt a gazdagságot keressék a múltban is. „Nem előírásokon múlik a jó oktatás – érvelt nemegyszer –, hanem a jó oktatókon. A legkitűnőbb reform sem teszi élménnyé a szürke unalom óráit...” Varázslatos egyéniség volt, akinek a szellemi teljesítménye színvonalra kötelez bennünket ma is – mind a kutatásban, mind az oktatásban.

A rá emlékezők egyértelműen ezt az *életességet* emelik ki sokrétű munkásságát elemezve. Így például Starmüller Géza is, akinek az EMKE-díj átadására írt laudációját László Gyula már nem hallgathatta meg 1998. június 19-én Kolozsváron:

„Miben volt ő nagy? Amellett, hogy tudós volt, az összegyűjtött anyag magyarázatában értékesítette, és a leletek mögött meglátta a letűnt idők életformáit is; kutatta, hogyan gondolkoztak azok, akik használták a leleteket. Tehát emberivé igyekezett tenni a régészetet, a tárgyakat idővé-munkává oldani, használat közben figyelni, életet vinni a régészeti anyagba. [...] Mindig ragaszkodott a szülői házban elsajátított erdélyi hagyományokhoz, a székely nép iránti szeretete végigkísérte életét. Előadásainak különös értéke volt, hogy a diákok szinte csodálattal fogadták a művészetről, az ősi magyar hagyományok keletkezéséről és felfedezéséről mondottakat. A nagyközönségnek tartott előadásain a zsúfolt termek mellett még a folyosók is tömve voltak...” (*László Gyula el nem hangzott laudációja*. Művelődés, 1998. 10. 7–10.)

Ahonnán az évezredek megvilágító „kristálygömböket” László Gyula felszínre hozta, alig két „kőhajításnyira” – két autóbusz-megállónyi távolságra – van kolozsvári otthonától. A kegyelmi állapot ajándékaként hat rám e váratlan ráeszmélés: ennyire közel kerültünk mi térben és időben egymáshoz. A kései felismerés azonban csak fájdalmas hiányérzetemet mélyíti, és tornyosuló adósságaimra figyelmeztet: bár a szándék megvolt bennem, személyesen sosem találkozhattam vele. Hogy tudomást szerezzek/szerezzünk mindarról, aminek úgyszólván ő lehetett egyedüli szellemi birtokosa a Nagy-Homoród mente településtörténeti mélyrétegeit illetően is.

Egyetlen mentségem, hogy a decemberi „forró napokban” áttelepült Beke Györgyöt gyakorta biztattam: használja ki helyzeti előnyét, és erdélyi barangoló könyveinek újraserkesztett budapesti sorozatában ejtse szerét a nemzetközi rangú régészprofesszor székelyföldi kötődései okadatolt bemutatásának is. Beke „újjászületett” impozáns vállalkozása még csak a 3. kötetnél tart (*Az Értől a Kölesérig*. Bp., 2000.), de már ennek is az egyik nagyváradi fejezetében (*Örökmécses*) hangsúlyos szerepet kap a székelyföldi indíttatás meghatározó élménye. Korántsem csak azért, mivel az élete utolsó útján a Székelyföldre tartó László Gyulát történetesen épp Nagyváradon érte a halál. Hiszen a Várad várába temetkező Szent László királyunk örökségének máig világló értelme is voltaképpen a – nagy szentjeink nevét ezer éve őrző – székelyföldi templomok falfestményeiről fénylett föl először előtte.

Halálhíre a magyar szellem nagyjai közül sokakat készített megszólalásra. A költő Nagy Gáspárnál azonban aligha fejezte ki más hitelesebben, amit akkor egy egész nemzet érzett:

*Királyi hitese helyen
Váradon érte a halál
hosszú élet után
Erdély nagy fiát
magyarok minden tudóját
professzorok professzorát
Szent LÁSZLÓ GYULÁT!*

HIVATÁSTUDAT ÉS LELKÉSZI SZOLGÁLAT*

Mottó: Mert a(z egy)házad iránti féltő szeretet emészt; rám hull a gyalázat, ha téged gyaláznak"(Zsolt 69,10)

Főtisztelendő Püspök Úr, nagytiszteletű Tanári kar, kedves teológiai hallgatók, jövődöbeli lelkész kollegák!

Mindenekelőtt hadd mondjam el, hogy köszönöm a megtisztelő felkérést az előadás megtartására. Már az első perctől kezdve tudatában voltam annak, hogy igencsak komoly feladatra vállalkoztam, amikor igent mondtam ennek az előadásnak a megtartására. Meggyőzően és mindenekfelett hitelesen elmondani, hogy a lelkészi szolgálat ebben a mai zürzavaros világban minden nehézsége ellenére szép és megérdemli a lelkésztől a teljes odaadást – bevalom – nem könnyű feladat. Megtanulni a körülményekhez mérten elégedetten élni (Filip 4,11–12), sok sok lemondással jár. Ezek után sejthető, hogy cseppet sem könnyű feladatra vállalkoztam. Komoly kihívásnak tekintetem, miként magát a lelkészi munkát is mindig annak tartottam és tartom ma is. Felelőtlenség lenne részemről könnyelműen beszélni a lelkészi szolgálatról és a hivatástudattal végzett munkáról, amikor maga a hivatás – vagyis a lelkészi szolgálat – sem könnyű, hanem igen komoly áldozatot és hozzáállást követel a mindenkori lelkésztől, a feladat betöltőjétől. Egyébként hadd mondjam el azt is, hogy számomra is óriási haszonnal bírt az előadásra készülés, ugyanis eddigi munkámmal szembesített és egyben önvizsgálatra készítetett.

Hivatástudat és lelkészi szolgálat az előadásom címe. Megpróbálom értelmezni a hivatás, hivatástudat fogalmakat. Először is tisztáznom kell és egyértelműsíteni azt, amiről beszélnem kell. Ízlelgetem a hivatás, hivatástudat fogalmat. A hivatás elsődleges értelme valamely foglalkozás, pálya iránti hajlam, elhivatottság. Hivatástudat alatt értem a hivatással járó feladatok odaadó, teljes mértékű és öntudatos felvállalását, valamint felelősségteljes betöltését.

Minden bizonnyal egy dolgot tudnia kell az egyetem padjaiban ülő hallgatónak, és pedig a hivatás kiválasztásától a tanulmányok befejezéséig, aztán a hivatás gyakorlásától a hivatástudattal végzendő munkáig hosszú és nehéz út vezet.

Hogy ne vágjunk egyből a dolgok közepébe, nézzük meg dióhéjban, hogyan is történik mindenekelőtt a pályaválasztás – ugyanis ez döntően fontos –, és hogyan jut el valaki a pályaválasztástól a hivatástudattal végzendő munkáig.

* Elhangzott a teológiai csendesnapokon 2002. február 9-én

Szaknyelven *pályorientációnak* nevezzük az adott szakmára (esetünkben hivatásra) való ráirányulást, beállítódást, amely a személyiséget ért különböző környezeti (családi, egyházi, iskolai) befolyások és a saját tapasztalatok hatására fokozatosan bontakoznak ki. Egy előzetes pályaelképzelés alakul ki, amely nem más, mint a szakmával kapcsolatos elvárásokról kialakított egyéni elképzelés. Valójában ez teszi éretté a fiatalt a pályaválasztásra. Azok tehát, akik élettevékenységül (élethivatásul) választanak egy pályát, lényegében saját elképzeléseiktől motiváltan kezdik meg szakmai tanulmányaikat. Ebbeli előmenetelük és fejlődésük a továbbiakban az iskola tartalmi munkájának színvonalától, legfőképpen azonban a személyes adottságaiktól és képességeiktől függ. A szakmai képzés végére – ideális esetben – az egyén eljut az úgynevezett *potenciális pályaegettség* szintjére. Ez olyan minőségű mentális, szomatikus és pszichés felkészültséget jelent, amely alapján valószínűsíthető lehet a tanult szakmában való eredményes helytállást, a különféle szakmai feladatok sikeres elvégzésére, a szakmai problémák és kritikus helyzetek önálló megoldására való alkalmasságot. Az, hogy a fiatal szakember kiállja-e a próbát, ténylegesen megfelel-e a választott szakma – esetünkben hivatás – követelményeinek, elvárásainak, a *pályakezdés* szakaszában dől el. A pályaralépés időszakában derül ki, hogy a kiképző iskolának mennyire sikerült a jelöltet szakmailag és emberileg úgy felkészítenie, hogy az valóban az „élet műhelyének” tekintse munkahelyét. Ha a pályaralépés sikeres, a kezdő szakember rövid idő alatt megtalálja helyét az új közösségben, s *ha a mindennapi feladatok végzése kielégíti szakmai érdeklődését, kialakul benne a hivatásérzet – a szakmai tevékenység iránti érzelmi vonzódás –, mely meghatározó eleme a pályán maradásnak.* A *pályavitel* szakasza akkor következik be, amikor a már nem teljesen kezdő szakember a *pálya árnyoldalaival* is megismerkedett, a nehézségekbe is belekóstolt, s mindez hivatásérzetét nem gyengítette; sőt a szakmai tevékenység iránti vonzalma tovább mélyült, és a pályához való feltétlen ragaszkodásba, *hivatásszeretetebe* csapott át. Innen már csak egy lépés választja el a *szakmához (esetünkben hivatáshoz) fűződő legmagasabb szintű viszonyulástól: a hivatástudattól, amely a pályalkalmasság tudatos átélését jelenti.* Az egyén ekkor nemcsak érzi, hanem tudja is, hogy pályaválasztása helyes volt, hogy képességei valóban a választott hivatás vitelére teszik alkalmassá, s e tevékenységével igazán hasznos tagja lehet társadalmának. A hivatástudattal végzett munka fő mozgatója ezért mindig a hivatás társadalmi fontosságának és szükségességének a felismerése, e felismerés tudatos átélése s a nehézségek tudatos vállalása, amely rendszerint magas fokú hozzáértéssel és szakszerűséggel is párosul.¹

Hivatástudat és lelkesítő szolgálat

Úgy fogalmaztam az előbbiek során, hogy a hivatás valamely foglalkozás, pálya iránti hajlam, elhivatottság. A lelkesítő hivatás esetében sokkal inkább érvényes e megállapítás annyi kiegészítéssel, hogy e munkába, e szolgálatba nemcsak saját hajlamunk, alkalmasságunk tudata állít be, hanem Is-

ten is, és ezáltal engedelmességet, odaadó munkát és feltétlen elkötelezettséget is jelent az Ő szolgálatába való elszegődés. Aki vállalkozott Isten gyönyörűséges igájába, aki beállt Isten szőlőjébe, az többé nem szemezhet a könnyebb étellel. Jó volna végre eloszlatni azt a tévhitet, hogy a diploma egyszer s mindenkorra a kényelmes, könnyű, gondtalan élet biztosítója. A lelkészi oklevél megszerzésével megnevezésünk, megszólításunk „tiszteletes úr” ugyan, de valójában Isten és ember szolgálatára köteleztük el magunkat. Az nagy baj, mondhatni egyenesen csapás egyházunkra és az evangélium ügyére nézve, ha mi csak „urak” leszünk, és nem szolgálk is az előbbi értelemben. A Szentírás megfogalmazásában: „Szolgám vagy, Izráel, rajtad mutatom meg dicsőségemet!” (Ézs 49,3).

A lelkészi szolgálatot nem lehet megérteni a Szentírás megértése nélkül. Aki számára a biblia csak egy eszköz a prédikációra való készüléshöz, de máskor sosem nyitja ki, mert ennél nem több számára, az sohasem érti meg a próféták vagy Isten szavát. Ugyanis aki számára „néma” marad Isten, vagy aki számára nem lesz hallhatóvá Isten (akár a próféták szaván keresztül), mert Isten szavára érzéketlennek, közönyösnek, vagy, ha úgy tetszik, „süketnek” bizonyul, az valójában sosem érti meg a lelkészi szolgálatot. Az sajnos mindig csak úr marad! Meggyőződésem, hogy a „szólj Uram, mert hallja a te szolgád” (1Sám 3,9) felvállalásával kezdődik a lelkészi szolgálat. Sőt nem elég csupán magának a lelkésznek hallania Istent, *hallhatóvá kell tennie Őt mások számára is.* Éspedig nem akárhogyan, hanem érthető módon! Ugyanis korunkban Isten sokak számára „néma és halott”, mert közömbösöknek, süketeknek bizonyulnak az isteni szóra. A Szentírás ekképpen figyelmeztet bennünket: „el ne utasítsátok azt, aki szól” (Zsid 12,25/a). Ugyanis a keresztény ember léte megszólított lét. Azonban Isten nem mennyei szózatokban szól mihozzánk, hanem a Szentírás, valamint a lélek belső hangján, a lelkiismeret szaván keresztül. Aki tehát meghallja a hívó szót, és követi, annak számára a Szentírás feltárja azokat a normákat, életszabályokat, amelyek a szolgálatnak, valamint az üdvösségre vezető útnak mintegy útjelzői. *Éppen ezért a hívő ember (esetünkben a lelkész) életét tudatos választásnak tekinti arra a felhívásra, amelyet Isten a Szentírásban, vagy, ha úgy tetszik, az evangéliumban élénk tár.* (Boda László).

Különösen nekünk, akik Isten szolgálatába szegődtünk, valami olyasféle Istenre figyelésre van szükségünk, mint a Habakuk prófétái: „Órhelyemre állok, oda állok a bástyára, figyelek, várva, hogy mit szól hozzám” (2,1). Isten figyelmeztetése sokszor olyan, hogy „belecsendül” (1Sám 3,11) az ember füle. Mert Isten szava szolgálói felé sosem hizelgő, hanem sokszori tétlen és káros álmodásainkból könyörtelenül kijózanító, önként vállalt kötelességeinkre figyelmeztető.

Úgy fogalmaztam, hogy az, aki nem érti meg a Szentírást, az a lelkészi szolgálattal sincs mit kezdjen. Kétséget kizáróan megállapíthatjuk, hogy lelkészi szolgálatunk *mibenlétét és mikéntjét* foglalja magában örök időkre a Biblia, ameddig egyház létezik a szó valódi értelmében.

A lelkésznek hatalma van. Ezt a hatalmat felülről kapja, Istentől. Küldetése, akárcsak az egyházé, felülről kapott küldetés. Ortega spanyol gondolkodó így fogalmazott: a hatalom gyakorlásához le kell ülni. Trónra, bársonyszékbe, miniszteri székbe, szentszékre, püspöki székre vagy éppen papi székre. A szuronyokkal mindent meg lehet tenni, de rájuk ülni nem lehet. Tehát sumázva az elmondottakat: erőszakkal nem lehet hatalmat gyakorolni. Legkevésbé a szeretet hatalmát. A szolgáló szeretet – a szelíd szó hatalma mindenél – erősebbnek bizonyul!

Továbbmenve: ejtsünk szót arról is, hogy ki is valójában a lelkész, és mi az ő feladata. Ha valójában meg akarjuk tudni, hogy ki a lelkész, azt a leg-hitelesebb forrásból, a Szentírásból tudhatjuk csak meg. De mielőtt rátérnénk a lelkész kilétének és szerepének bibliai meghatározására, hadd mondjuk el azokat a kliséket, azaz elkoptatott szólásokat, frázisokat, amelyeket rendszerint mindannyian ismerünk, éspedig: *primus inter pares* azaz *első az egyenlők között*, egy vallásos közösség *hivatásos* azaz *profi* lelki-szellemi vezetője, a hit és erkölcsi élet „*csősze*”, az evangélium szócsöve, lábön járó evangélium stb, stb, aki, ha ténylegesen nem tekint bele hitelesen a biblia tanításának tükrébe, el is hiszi magáról ezeket, és bizonyos idő elteltével magát valamiféle *elit keresztény* szerepben kezdi látni! Nem vagyunk mi bizony egyáltalán elit keresztények, sokszor épp oly gyarló, gyenge emberek vagyunk, mint híveink. Elfelejtettük azt a nagyszerű ágostoni mondást: „Értetek vagyok püspök, veletek keresztény” – parafrázálva: „Értetek vagyok lelkész, veletek keresztény”. Néha olyat is hallunk, hogy az egyház olyan hadsereghez hasonlít, ahol a tiszték harcolnak, a közkatonák pedig zsebredugott kézzel szemlélik azt. De vannak olyan lelkészek is, akik szerepüket annyira elbagatellizálják, hogy a következő megállapításhoz jutnak: „Ha a nélkülözhetetlen férfi (esetünkben a lelkész) egy héttel halála után visszatérne, nem lennének számára az egész birodalomban egy portási állást” (Bertholt Brecht). Hol eltúlozzuk, hol alulértékeljük munkánkat. Jó volna végre alaposan tisztázni szerepünket és munkánk értékét. Az előbbieken során úgy fogalmaztam, hogy a lelkész kilétére nézve a legmegbízhatóbb forrás a Szentírás. *Nézzük meg, hogyan is jelenik meg a Szentírás lapjain a lelkész, és mi a feladata.* A Bibliában nem találunk meghatározásokat, definíciókat arra nézve, hogy milyen kell legyen egy hiteles, hivatástudattal dolgozó lelkész, és ez így jó is, ugyanis a meghatározások, a definíciók amolyan Prokrusztész-csinálmányok, melyek sosem fejezik ki a valós tartalmat. Ezért nem tanácsos legtöbb esetben meghatározásokat alkalmazni, mert az többnyire a tartalom rovására megy. Megcsonkítva belegyömöszöljük, beleerőszakoljuk a gazdag mondanivalót egy szűk definícióba. Ahhoz, hogy ne essünk az imént említett tévedésbe a lelkész kilétére és feladatának mibenlétére vonatkozóan, úgy érzem, hogy *akkor járunk el helyesen, ha a pap, próféta és pásztor hármasszefüggésében keressük a lelkész kilétét, valamint a lelkészi szolgálat mibenlétét.* Talán ezzel tudjuk leginkább *lefedni* a lelkészi munkát. A bibliai értelemben vett jó pásztor és a nyáj hasonlata legyen kiindulási pontunk. A

Biblia és Jézus tanításának páratlan szépsége, lenyűgöző hatása a szimbólumokban, képi beszédformában, a szemléletességben, a vizuális terminológia használatában rejlik. „Jobb egyszer meglátni, mint százszor meghallani” tartják a beszéd mesterei. Mellesleg megjegyzem, hogy Istenről igazán csak szimbólumokban lehet és érdemes beszélni. Ugye, mennyivel többet mond el Jézus Istenről és a mennyeknek országáról, amikor nem meghatározza, hanem megmutatja, mihez hasonlít. Ez pedig sokkal több a legpontosabb meghatározásnál, mert kifejező, megkapó, eleven és életközeli.

Legyen kiindulási pontunk a *jó pásztor és a nyáj* hasonlata, és ezen belül a lelkészi munka kifejezetten papi és prófétai jellegére is rávilágítunk. *A bibliába-ágyazott megközelítésmód ígérkezik a leghasznosabbnak témánk kifejtésére.* Ehhez igen alkalmasnak kínálkozik az 1Pét 5,2–4 bibliai rész. Itt megjegyezni kívánom, hogy ez volt a beköszöntő beszédem témája és egyben mindenkori lelkészi munkám programja is: „*Legeltessétek az Isten közöttetek lévő nyáját; ne kényszerből, hanem önként, ne nyereszkedésből, hanem készségesen; ne is úgy, mint akik uralkodnak a rájuk bízottakon, hanem mint akik példaképei a nyájnak. És amikor megjelenik a főpásztor, elnyeritek a dicsőség hervadhatatlan koszorúját.*” (1Pét 5,2–4)

A lelkészi munka lényege ebben a központi gondolatban, bibliai kifejezésben foglalható össze: *legeltessétek!* Mít is jelent ez a mi számunkra? Először is a nyáj gondviselését, azaz táplálását, őrzését és védelmét. A „*legeltetés tudománya*” mindenekelőtt megkívánja a pászortól a „legelő” ismeretét. Tehát a pásztornak tudnia kell, hogy hol található az életben maradáshoz, fejlődéshez szükséges táplálék és felüdítő forrásvíz. „Aki másokat felüdit, maga is (fel)üdüli” (Péld 11,25). A zsolttáros így vall erről: „Az Úr az én pásztorom, nem szűkölködöm. Fűves legelőkön terelget, csendes vizekhez vezet engem. Lelkemet felüdití...” (23,1). A pásztorok pásztorai, Isten megmutatja nekünk a jó és kövér legelőket, s a friss vizeket. Sőt, Isten egyenesen maga az élet kútfeje. (Zsolt 36,10/a). *Magunkévá kell tennünk tehát az első lényeges tanítást:* Ha a pásztor legeltetni akar, először meg kell szereznie az okos pásztorhoz illő „holmikat”, el kell sajátítania a „legeltetés tudományát”, mert csak így tudja majd betölteni mindazt, amire vállalkozott. Csak az vezethet, aki a vezetéshez szükséges ismeretek birtokában van, másképp veszélybe sodorja a rábízottak életét. Ezért ma hálával gondolok vissza a teológiai évekre mint a felkészülésnek éveire. Hálával gondolok a teológiai tanárainra, legációk alkalmával megismert lelkészekre és mindazokra, akik a felkészülésben segítettek nekem. Hálával gondolok azokra, akik a felelősség érzését elültették lelkemben, és gondozták, ápolták, hogy meggyökerezzen. Megértették velünk, hogy „elpusztul a mi egyházunk, a mi népünk, ha nem ismeri Istent!” (Hóseás 4,6/a). Nemcsak Isten, hanem Unitárius Egyházunk is felkészült, hogy Isten ismeretében jártas, okos, a „legeltetés tudományához” értő lelkészeket kíván népük élére állítani. Aki pedig megveti ezt az ismeretet, abból sosem lesz lelkész. Hóseással fogalmazva: „Mivel te megvetted ezt az ismeretet, én is megvetlek: nem leszel papom.” (4,6/b). Jere-

miás megfogalmazásában, tolmácsolásában így szól Isten: „Adok majd nektek szívem szerint való pásztorokat, akik hozzáértéssel és okosan legeltetnek benneteket.” (3,15). A gyülekezetek érzik és tudják leginkább, hogy nem mindegy, milyen a lelkész és milyen lélekkel, hittel, kinek a segítségével és erősítésével, nevével és nevében pásztorolják a nyáját. Ne történjen meg a mi papságunkkal az, hogy Isten elmarasztaló ítéletét kelljen ekképpen hallania: „Mivel ez a nép csak szájával közeledik hozzám, és ajkával dicsőít engem, de szíve távol van tőlem, istenfélelme pedig csupán betanult emberi parancsolat, ezért úgy bánok majd ezzel a néppel, hogy csodálkozni fog...” (Ézs 29,13–14/a.) Ne kelljen híveinknek sem így nyilatkozniuk rólunk: „Közel van szájukhoz (az Isten), de a szívüktől távol”. (Jer 12,2/b). Hanem inkább valljuk közösen minden időben: „Te ismersz engem Uram! Látod, mert megvizsgáltad, hogy tied a szívem.” (Jer 12,3/a).

A legeltetés tudománya mindenekelőtt magában foglalja a prédikálást, a Szentírás megértését a híveinkkel; de ahhoz, hogy meg tudjuk velük értetni, ahhoz először nekünk, magunknak kell alaposan megérteni. Másképp magunkra ismerhetünk a jézusi elmarasztaló tanításban, miszerint: „Hagyjátok őket, világtalanok vak vezetői. Ha pedig vak vezet világtalant, mind a ketten gödörbe esnek” (Mt 15,14). Mert a Szentírás a nép vakságának, tudatlanságának, közömbösségének fő okaként hozza fel azt, hogy az írások számukra érthetetlenek. *A lelkész feladata fölnyitni az Írásokat!* A lelkész a próféták szemével kell olvassa az Írást. *A próféták szemével látni egyik lényeges vonása a lelkészi munkának.* Ézsaiás így figyelmeztet: „Bezárta szemeiteket: a prófétákat, befödte fejeiteket, a látnokokat. Olyan lett számotokra minden látomás, mint a lepecsételt irat szavai. Ha odaadják íráshoz értő embernek, és ezt mondják: Olvasd el! – ő ezt fogja mondani: Nem tudom, mert le van pecsételve. Ha pedig íráshoz nem értőnek adják az iratot, és ezt mondják: Olvasd el! – ő ezt fogja mondani: nem értek az íráshoz.” (29,10/b-12). Ha a lelkész nem tudja felnyitni az írásokat, akkor teljesen mást mond, prédikál, mint amit kellene! Ezért mindennél fontosabb a teológiai hallgató számára az, hogy öt év alatt ismerje meg minél jobban az Írásokat, tanulja meg felnyitni azokat, mert másképp valami olyasmi történik majd velünk is, mint ahogyan a Szentírás fogalmaz: „Ezek mindig tanulnak, de az igazságot sosem ismerik meg” (2Tim 3,7). Vagy ahogyan egy másik helyen olvassuk: Vigyázatok, hogy rabul ne ejtsen valaki titeket olyan bölcselkedéssel és üres megtévesztéssel, amely az emberek hagyományához, a világ elemeihez, és nem Jézushoz alkalmazkodik (Kol 2,8). Híveink az evangéliumot, a Szentírást akarják megismerni és nem mást. Ha a lelkész nem ismeri a Szentírást, szegényes a bibliaismerete, egy-két teológiai fogalom körül forog majd, és egy bizonyos idő után elkerülhetetlenül kezdi ismételni önmagát, mely azt az érzést erősíti meg a hallgatóságban, hogy lelkészüknél el fogyott a puskapora, a lőszer. Nem a Bibliát lapozza, hogy onnan merítsen, hanem lelkésztársai prédikációit olvasgatja, lám mit mondanak ők! A Szentírás

ezekről azt mondja: „Ezért rátámadok az olyan prófétákra, akik egymástól lopkodják igéimet... Rátámadok az olyan prófétákra, ...akik csak a szájukat jártatják, és azt állítják, hogy az kijelentés. Rátámadok az olyan prófétákra, akik hazug álmaikat beszélnek el ... és félrevezetik népemet.” (Jer 23,30–32) „Az a próféta, aki álmot látott, mondja meg, hogy csak álom volt. De aki igét kapott, hirdesse igémet igazán. Mi köze a szalmának a tiszta búzához?” (Jer 23,28). Ha a lelkész nem ismeri alaposan a Bibliát, ez mindennél visszatetszőbb. Úgy tűnik, nem veszi komolyan azt, amit csinál. Mi sem fordulunk olyan szakemberhez, akiről tudjuk, – hogy enyhén szólva – gyengécske a szakmájában. Hasonlattel élve: mi sem fogadnánk fel olyan ácsot, akinek életlen a vágó-faragó szerszáma, a szekercéje.

Unitárius prédikációirodalmunk azt mutatja, hogy valahányszor eltávolodtunk a Bibliától, mindig száraz, hit- és élményszegény, képszerűtlen racionalizmusba, esztétikai formalizmusba, valamint vérszegény és sallangos verbalizmusba fulladtunk.

Az a lelkész, aki feladatával nincs tisztában, úgy véli, hogy az emberek mindig divatos témákról akarnak hallani, és a mai piacgazdaságban az üzleti irányultságú ember számára a Biblia üzenete, Jézus evangéliuma elavult, letűnt kor tartozéka, Jézus egy ma már megmosolyogni való erkölcsiség képviselője, éppen ezért a Bibliát elég csupán futólagosan érinteni, aztán másról kell beszélni. Elengedi füle mellett azt a bibliai figyelmeztetést: „Hirdesd nekik az én igéimet, akár hallgatnak rá, akár nem törődnek vele...” (Ezék 2,7) Éppen azért, hogy haladó gondolkodásának tűnjön, mai szerzőket idéz unos-untalan. Az emberek megcsömöröltek már az állandóan megidézett-idézgetett tekintélyektől, az *állandóan ügyeletes mágusok* bölcsességének hangoztatásától. A lelkésztől mást akarnak hallani.

Igencsak rossz úton jár az a lelkész, aki elhiszi azt az áltudományosság ruhájába öltöztetett valótlanyságot, mely szerint az egyház olyan múzeumhoz hasonlít, amelyben a középkori nyugati civilizációt konzerválták. Igen, megtörténhet ez akkor, és csakis akkor, ha valamilyen okból kifolyólag az egyház kisiklik a maga rendeltetészerű pályájáról, rosszul, vagy átértelmezi szerepét. Ilyen megközelítésben az egyház olyan hagyományá csontosodik, kövesedik, amelyet akárhogyan bebalzsamoznak az örökkévalóság számára, csak élettelen múmiaként maradhat fenn. Jézus így fogalmaz: „Szépen félreteszitek az Isten parancsolatát azért, hogy a helyébe állíthassátok a magatok hagyományait” (Mk 7,9). Az egyház sosem hagyomány, falak, épületek, az egyház mindig élő hit!! Másképp nem tudja betölteni hivatását. A Szentírás, a betű hit és lélek nélkül halott! Szomorú, hogy néha a betűt lélek nélkül őrzik a mai írástudók. *A Szentírást mi kell a lelkiélet táplálékává tegyük.* Természetesen tudjuk, mi azt jól, unitáriusok, hogy „a lélek sem jó tudomány nélkül” (Préd 19,2). *Az unitarizmus szellemi-lelki fölényét az adta Dávid Ferencék korában, hogy felismerték a kor szükségletét, vagyis azt, hogy mikor mire van szükség. A ráció akkor előremutató*

jelnek számított, fő húzóágnak bizonyult, akárcsak a felvilágosodás korában, de van, amikor vissza kell léptetnünk a hit és a lelki dolgok érdekében. A hit és a tudomány „egy anyaméhben fogant ikertestvérek, amelyek nem zárják ki egymást, hanem sokkal inkább kiegészítik” (Péterfi Dénes). A Biblia megfogalmazásában: „a pap ajkai őrzik (a tudományt) az Isten ismeretét, és tanítást várnak az ő szájából, hiszen a Seregek Urának követe ő!” (Mal 2,7)

Vannak olyan lelkészek is, akik a „kényes” témákat elkerülik, és valamilyen olcsó népszerűség, popularitás érdekében az emberek kedvére valókat mondanak, prédikálnak. A Szentírás megfogalmazásában „*Mondjatok inkább hízelt dolgokat, lássatok kedvükre valókat... Hagyjatok békét nekünk Izrael szentjével*” (Ézs 30,10–11). A próféta vagy a lelkész szájába nem adhat hazug lelket az Úr! (vö. 2Krn 18,18–22). Neki ki kell mondania az igazságot, függetlenül attól, hogy az tetszik vagy nem az embereknek. Mikájehu próféciája arra figyelmezteti a lelkészt, hogy ő nem mondhat mást, mint amit a Szentírás szerint mondania kell: „*A követ pedig, aki elment, hogy elhívja Mikájehút így szólt hozzá: Nézd, a próféták egyhangúlag jót ígérnek a királynak, legyen azért a te beszéded is olyan, mint az övék és ígérj jót! De Mikájehu így felelt: Az élő Úrra esküszöm, hogy csak azt fogom mondani, amit az én Istenem mond.*” (2Krn 18,12–13).

A prófétálás kényszerét avagy az igazság kimondásának kényszerét az Ószövetségben Ámos és Jeremiás prófétánál találjuk meg legkifejezöbben: „*Ha oroszlán ordít, ki ne félne? Ha az én Uram, az Úr szól, ki ne prófétálna?*” – szól Ámos. (Ámos 3,8). „*Azt gondoltam: nem törődöm vele, nem szólok többé az ő nevében. De perzselő tűzzé vált szívemben, csontjaimba van rekesztve. Erőlködtem, hogy magamban tartsam, de nincs rajta hatalmam.*” (Jer 20,9) – vallja Jeremiás. Az Újszövetségben pedig Pál apostolnál így találkozunk ezzel: „*Mert ha az evangéliumot hirdetem, azzal nincs mit dicsekednem, mivel kényszer nehezedik rám. Jaj nekem ugyanis, ha nem hirdetem az evangéliumot! Mert ha önként teszem ezt, jutalmat kapok, ha pedig nem önként, sáfársággal vagyok megbízva*” (1Kor 9,16–17).

Lépjünk tovább, és irányítsuk figyelmünket egy másik lényeges vonására a lelkészi szolgálatnak, és pedig: *jó pásztorrá csak az válhat, aki a nyáj között él!* Hallottunk mi ingázó papokról is; ez sajnos a mi egyházunkban történt. A lelkészeknek mindig ott kell lennie a hívei között még közmunkák alkalmával is! (És nem mellettük.) Mert csak így értheti meg a közösség gondját, baját, lelki-szellemi szükségleteit, ha ott él velük és közöttük. Osztozik gondjaikban, nehézségeikben, veszteségeikben és örömeikben is. Ha közöttük van, mindig a nyáj élére tud állni, és fel tudja emelni szavát annak érdekében. Mikeás próféta így vall erről: „*A nyáj elé áll, és legelteti az Úr hatalmával, az Úristen fenséges nevével*” (5,3). De nemcsak élükre kell álljon, ha a helyzet úgy kívánja, hanem össze kell fogja őket úgy, ahogyan a zsoltairos gyönyörű megfogalmazásában fejeződik ki ez a törődés Isten

részéről népe iránt: „Jeruzsálemet hegyek fogják körül, népét pedig az Úr karolja át most és mindörökké” (125,2). Ne felejtjük el azt a lényegre tapintó felismerését: „A vallás ölel, a politika harap” (Tamási Áron).

A lelkésznek itt nálunk Erdélyben van egy sajátos szerepe is, ez pedig nem más, mint a magyarságtudat, önazonosságtudat, egyszóval gyökereink ápolása. Apáink szellemi-lelki, hitbeli arcának megőrzése. Noha a múltat nem lehet elvenni tőlünk, az mégis csak akkor a miénk, ha ismerjük. (Nemeskürty István). Éppen ezért a lelkész tudatában kell legyen annak, hogy ő az erdélyi magyarság védelmezője is. Ezt azonban érdemlegesen és eredményesen képviselni nem lehet olcsó, populáris magyarkodással. Ehhez a lelkész egy olyan szellemiség népszerűsítője, megélője kell legyen, amelyet Balázs Ferencék, László Dezsőék képviseltek a két világháború között, és amelyet leginkább *transzszilvanizmus*nak nevezhetünk. Ez nem jelenti ugyanis a nemzeti hagyományainkba való bezárkózást, de nem is jelent olyan kompromisszumokat, amelyek hosszú távon az erdélyi magyarság fől-számolásához vezetnek. *A másság elfogadása, a nyitottság, sosem jelent önfeladást, öncsonkítást!* Tömören fogalmazva: *a transzszilvanizmus eszméje nem jelent mást, mint:*

1. A történelmi alapokhoz való öntudatos visszanyúlást és viszonyulást.

2. Az időszerű gondolatok, eszmék felé való gyors odafordulást – *mellesleg megjegyezni kívánom, hogy ebben a katlanban, Erdélyben, mindegyik korban hamarabb megfogantak a modern eszmék, mint bármelyik más helyen* – és ennek átértékelését aszerint az életérdek szerint, amely itt, Erdélyben mutatkozik.

3. A lehető legszélesebb világgtekintést.

4. A szellem primátusát (magasabbrendűségét, elsőbbségét) az élet anyagi vonatkozású dolgaival szemben.

5. A más népek megbecsülését és értékelését, ami nem jelenti ugyanakkor önmagunk leértékelését. „Nekünk valóban tudomásul kell vennünk az egymásra utaltságot a többségi nemzet fiaival. Történelmünk öntudatos megismeréséhez pedig azért kell ragaszkodnunk, mert ebben találjuk meg a legsuggallóbb erejű nemzeti szimbólumainkat, a történelemből látjuk meg a mai életünknek egy egész csomó analógiáját” – írja László Dezső.²

De a jó pásztorznak soha nem szabad megfeledkeznie arról, hogy *a legel-tetés magában foglalja és megkívánja az őrállói, számadói felelősséget is*. Tehát állandó készenlétet, éberséget, vigyázást kíván az őrállótól. Olyan helytállást, amelyről Ézsaiás próféta így vall: „*Uram, őrhelyemen állok mindennap, őrséget állok minden éjjel*” (21,8/b). És olyan számadói felelősséget, amelyről Ezékiel próféta szól: „*Az elveszettet megkeresem, az eltévedtet visszaterelem, a sérültet bekötözöm, a gyengét erősítem, az erőstre vigyázok, úgy legeltetem őket, ahogy kell*” (34,16). De ugyanilyen felelősségteljes számadásról beszél a Zsidókhoz írt levél szerzője is: „*Bízatosok vezetőitekben, és hallgassatok rájuk, mert ők vigyáznak lelketekre úgy, mint*

akik erről számot is adnak.” (13,17/a). A jó pásztornak arról sem szabad megfélekednie, hogy nem csupán embereknek tartozik számadással hanem Istennek is! Isten számon kéri az őrállótól a rábízottakat, és *„jaj a mihaszna pásztoroknak”* (Zak 11,17/a), *„jaj a hűtlen pásztoroknak, akik magukat le-
geltették a nyáj helyett!”* (Ezék 34,2)

Ha a lelkész nem végzi hitelesen önként vállalt feladatát, hasonlatos lesz a megízetlenült sóhoz, amely már többé nem képes betöltenie azt, ami-
re hivatott. Úgy fogalmaztam, hogy a „legeltetés tudománya” védelmet is
jelent. *Ez bátorságot is kíván a lelkésztől*, mert igaz az a megállapítás,
mely szerint: *„Nem biztos, hogy aki tűzbe jön elveiért, tűzbe is menne ér-
tük”* (Horváth Imre). A langyosakkal nem tud győzni Isten. Isten is kidobja
szájából a langy melegeket (Jel 3,16). Éppen ezért, a Szentírással szólva:
*„ne látszatra szolgáljatok, mint akik embereknek akartok tetszeni, hanem
tisztá szívvel”* (Kol 3,22/b). *Tisztáznunk kell minél hamarabb egy dolgot:*
*„Most tehát embereknek akarok a kedvébe járni vagy Istennek? Ha még
mindig embereknek akarnék tetszeni, nem volnék Krisztus szolgálója”* (Gal
1,10) – mondja Pál apostol. Sohase füstölögjünk fojtogató nyirkos
rőzseként, hanem lobogó lánggal égjünk, ne takarékoskodjunk a lángunk-
kal. Csak egy dologra vigyázzunk: *Ne öncélúan lobogjunk, hanem legyünk
mindig útmutató tüzek!*

Jézus a keresztet nem magyarázta, hanem hordozta! Mi sokszor megelé-
szünk annak magyarázásával. Pedig a hívek számára az egyházhoz való hoz-
záállás mértéke a lelkész viszonyulásában keresendő. Ezért fontos megszív-
lelni a pálapostoli felhívást: *„Te azért a munkának terhét hordozzad, mint a
Jézus Krisztus jó vitéze.”*(2Tim 2,3 Károlyi G. ford.)

A hivatástudattal dolgozó lelkész *sosem felekezetieskedik*. Csúnya a fele-
kezeti bezárkózás avagy éppen fölényeskedés. Teljes mértékben egyetértek
Weöres Sándorral, aki így nyilatkozik a kérdésben: *„Sokan vannak lelkes és
harcos katolikusok, protestánsok, izraeliták, kik Istent csak félig-meddig hi-
szik, és vallásuk dogmáiban egyáltalán nem tudnak hinni, mindamellet
őköl-
re mennek felekezetükért. A mozdonyból csak a kazánt vállalják, mely rob-
banékony, de a kerekeket nem, melyekkel járni lehet.”*³ A Biblia szellemében
*„azokra a dolgokra törekedjünk, amelyek a békességet és egymás építését
szolgálják”* (Róm 14,19). Egy példát mondok arra, hogyan gyakoroljuk mi
az ökumenét. Március 15. felekezetfelett álló ünnep, ezért mindig egyik fe-
lekezet (unit. v. ref.) templomába tömörülnek a helybeliek, és csak egyik lel-
kész prédikál, a nem házigazda lelkész. De hasonló jellegű szilveszter estéje
és a hiterősítő hét is.

A lelkész értelmiségi ember, tehát „írástudó”. Erről egy pillanatig sem
szabad megfélekednie. Mert igaz az a megállapítás, hogy: *Aki könnyelműen
játszik a szavakkal, az valójában az eszméket alázza meg. Gondolatok kely-*

hének lenni – ez a szó gyönyörű feladata.” (Gagy László). Vigyázzunk, éljünk felelősen a szavakkal, mert a szó a leghatásosabb kábítószer is lehet! Babits Mihály *Az írástudók árulása* című esszéjében így fogalmaz: „*Az áruló írástudó tehát nem avval lesz árulóvá, ha lába nem megy egyenesen a Csillag felé, melyre ujjja mutat. Az árulást akkor követi el, ha nem is mutat többé a csillagra.*” A lelkész legyen a szó valódi értelmében írástudó, és mutasson afelé a csillag felé, életével, felkészültségével amely „megáll a hely fölött, a hol a gyermek vala” (Mt 2,9/b Károli G. ford.). *Az írástudó, a szellemi-lelki ember, a szellemi kaszt, ha elvész, a közösség lefejezett társadalomban él* –vallom Hamvas Bélával.

A jó pásztor elnyeri övéi bizalmát. Jézus így beszél erről a bizalomról: „A juhok hallgatnak hangjára, a maga juhait pedig nevükön szólítja... előttük jár, és a juhok követik, mert ismerik a hangját. Idegent pedig nem követnek, hanem elfutnak tőle. (Jn 10,3–5). Kiegészíteném ezt a gondolatot egy másik szentírási hellyel: „*Hosszú ideig élt Izráel az igaz Isten nélkül, tanító pap nélkül és törvény nélkül*” (2Krón 15,3). Istennek hála, túl vagyunk e léleksorvasztó korszakon. Most már bizakodva mondjuk: „*Ne sírj többé, Sion népe... nem állítják többé félre tanítóidat*” (Ézs, 30,19. 20/b).

Ne felejtjük el, hogy a negyven év kíméletlen ateista-kommunista nevelése szavakban ki nem fejezhető rombolást vitt végbe híveink lelki életében. Nyugodt lélekkel mondhatjuk, hogy e rendszer a legnagyobb rombolást a bizalom terén végezte, ugyanis a besúgás, a feljelentés egy hosszú időre terjedő bizalmatlanságnak vetette el a magvait. Éppen ezért jó tudnunk, hogy *a hit és a bizalom ikertestvérek*: egyik a másik nélkül elképzelhetetlen. Hinni Istenben azt is jelenti, bízni egymásban, az emberben. A bizalom jegyében dolgozni és sosem az elbizakodottság jegyében. A zsoltórossal szólva: „*Ne nekünk Uram, ne nekünk, a Te nevednek szerezz dicsőséget szeretetedért és hűségédért*” (Zsolt 115,1).

A jó pásztor soha *nem kényszerből, hanem önként legelteti nyáját*. Hát lehet-e kényszerből szeretni, hinni, jót cselekedni? Lehet-e külső kényszer hatására, vezényszóra szolgálni Istent és embert? A válaszom: Szolgálni, szeretni, hinni és jót cselekedni csak önként, saját akaratunkból és elhatározásunkból, belső igénytől és meggyőződéstől hajtva lehet és érdemes. A kereszténység fennmaradását ennek köszönheti, mert *a kereszténység lényege az önkéntes szolgálatban rejlik! Hittelét, erejét és élelenségét ez az önkéntesség adja*. Távol kell tartanunk magunktól a *béresmorált*, ha hiteles keresztények akarunk maradni. A hamis- vagy álkereszténység olyan, mint az ostoron a bojt. Díszít, de semmit sem használ. Mi nem mímelni akarjuk a szolgálatot, hanem teljes erőáfordítással végezni. Megosztott lélekkel, felemás érzésekkel, önmagunk kímélésével, fél odaadással szolgálni nem lehet. A felemás érzésekkel végzett kötelességteljesítésből származik később a büszkeség. Aki tétlenkedni akar, az kifogásokat keres. Aki dolgozni, az megoldá-

sokat!! „Osztatlan szívvel ragaszkodjatok az Úrhoz” (1Kor 7,35/b) – biztatlak a Szentírással.

A lelkésznek tudnia kell, hogy a szolgálat az önkéntes! „*Mert nem azt keresem, ami a tietek, hanem titeket magatokat kereslek*” (2Kor 12,14/b) – mondja Pál. Természetesen Pál apostollal valljuk mi is, hogy „akik az evangéliumot hirdetik, az evangéliumból éljenek” (1Kor 9,14). „Ki katonáskodott valaha is a saját zsoldján? Ki ültet szőlőt úgy, hogy nem eszik a terméséből? Vagy ki az, aki nyáját legeltet, és nem iszik a nyáj tejéből? Vajon csak emberi módon mondom-e ezeket, vagy nem ugyanezt mondja-e a törvény is? Mert Mózes törvényében meg van írva: A nyomtató ökör száját ne kösd be... Ha mi nektek lelki javakat vetettünk, nagy dolog-e az, ha földi javaitokból fogunk aratni?” (1Kor 9,7–9.11)

A mai nehéz gazdasági helyzetben, amikor „szemesnek áll a világ”, a lelkész nem állhat úgy hozzá a közösségi dolgokhoz – főleg akkor, ha az adott egyházközösség gazdasági tevékenységet is folytat –, hogy „kaparj kurta, neked is jut”. Nagyon visszatetsző, amikor a lelkész annak látszatát kívánja kelteni, hogy ő önzetlenül dolgozik, holott mindenki előtt nyilvánvaló, hogy személyesen érdekelt az ügyben. Aki haszonlesésből, nyereszkedésből legeltet, az kalmár és nem pásztor. Az önmagát legelteti a nyáj helyett. Aki a busás jövedelem felé kacsingat, annak kezéből „kiragadja” Isten a nyáját.

A hivatástudattal dolgozó lelkész a nyáj példaképe. Aki pedig a nyáj példaképévé akar válni, annak kétségtelenül a szolgálat útját kell választania, nem az uralkodását. A lelkész a szolgálatban nő naggyá.

Beismerem, van, amikor belefárad az ember a szolgálatba. Csalódott, megkeseredett Jeremiásként fakad ki: „*Jaj nekem, anyám, mert arra születél, hogy perlekedjem és vitázzam az egész országgal! Nem adtam és nem kaptam kölcsönt, mégis mindenki átkoz engem*” (Jer 15,10). De hallanunk kell Isten válaszát is, mely lényegében kérdés Jeremiához: „Ha gyalogosokkal futva is kifáradsz, hogyan fogsz lovakkal versenyezni, ha csak nyugodt földön érzed biztonságban magad, mit csinálsz a Jordán sűrűjében?” (12,5) A Jeremiához intézett kérdés egyben hozzánk is van címezve: hogy fogunk felnőni a ránk bízott feladatokhoz, ha már a kezdetek kezdetén megrendül hitünk és bátorságunk a küldetésben? Aki szereti hivatását, az elfelejti a „szolgálatban kapott sebekeket”, az tudja, hogy az akadályok azért vannak, hogy leküzdjük! Alacsony követelményekhez nem lehet felnőni. Csak a magasra állított mérce növelhet. Csak így nyerjük el a többre biztatást. A katolikusok nagy nevű püspöke, Márton Áron ilyen szavakkal bossátotta ki kispapjait: Az a világ, ahová mentek, elfordulóban van a hittől. De nektek kell ellászatok annyi hittel az embert, hogy elérje az örökkévaló partokat. A Bibliával fogalmazva: „Állhatatlan nemzedék ez, fiak, kikben hűség nincsen” (5Móz 32,20). A Márton Áron-féle „Non recuso laborem” (Nem hátrálok – nem futok – meg a munka elől) tartásával érdemes csak dolgoznunk. (Ady egyik versében, a hőkölés népének nevezi a magyar népet, s így fogalmaz az egyik versszakaszban: „Ma is itt ül lomhán, pety-

hüdten, / Fejét, jussát, szivét kobozzák / S ha néhányan nem kiáltoznánk, / Azt se tudná, hogy őt pofozzák.)

„A hivatás, a küldetés elől nem lehet elmenekülni, elbújni. A jót az igazat, a küldetést, melyet felismertél, vállalni és munkálni kell. Nem a küldetés elől... kell elmenekülni, elbújni, lesüllyedni a sötét mélységbe eltemetkezni a rossz tengerének elborító hullámaiba, a teljes pusztulásba, – *mint Jónás* (ki-egészítés tőlem) –, hanem abból a mélységből, ahová saját gyengeségeink juttattak, gyengeségeink hínárjából épp a küldetés isteni segítségével kell kijutnunk” (Csongvai Attila: *Kiemelkedésem a múltból*). Kudarcaink, fájdalmaink, csalódásaink barlangjába húzódva felénk is hangzik az Úr számonkérése: „Mit csinálsz itt Illés?” Nekünk életünkkel, szolgálatunkkal válaszolnunk kell: „Nagyon buzgólkodom, mert Izráel fiai elhagyták szövetségedet...” (1Kir 19,9/b-10). „A házad/egyházad iránti féltő szeretet emészt, rám hull a gyalázat, ha téged gyaláznak”. (Zsolt 69,10) A lelkeszi szolgálatot valami olyasféle küzdelemnek kell felfognunk, mint a Jákób tusakodását a Jabbók révénél. Csak Istenhez való állhatatos ragaszkodással győzhetünk, csak így válhatunk győztes „Izráel”-ekké.

Cser László: *Bizalom* című írásával fejezem be előadásomat:

„Valakiben bízom, mérhetetlenül. Nem mertem volna az útra lépni; melyen járok, ha nem bíztam volna Benne. Voltak jogos, kételkedő kérdések körülöttem, és nem tudtam mást felelni, csak ezt: Bízom Benne. Mondták: Természeted nem olyan, ne lépj arra az Útra! A Hősök Útja nem neked épült, vigyázz, tragédia következik. Igazatok van, válaszoltam, de én bízek Benne. Élek a kételkedő arcok között, mint különös idegen. Te itt? te itt? – kérdezik. Ezerszer meg kell alázódnom minden nap, mert valóban nem születtem Hősnek. Nem vagyok kemény, mindent tűrő szikla-akarattal. Nem vagyok egyetlen, biztos, mástól mentes, csak – értelem. Tágra nyílt a szemem, és ezek a szemek ritkán csukódnak le: akkor szemlélődöm és imádkozom a legjobban, ha az élet zajában éppen nem szemlélődök és imádkozók között járok. Szeretem az Élet színeit és változatait, minden érdekel, minden nagy – bár semmit sem kívánok megtartani magamnak. Nincs különös jelszavam, amivel az Élet dolgai közé vágok. Nem állok senki fölött, nem tudok úr lenni, testvér szeretek lenni csupán... Nem vagyok tudós és művész, soha nem fogok alkotni nagyot. Mégis, fáj a gyanakvás. Engem is sért, de Őt is sérti. Nem hiszek a jóakarásban? A hitben és a készségben? Nem, hogy életem lim-lomja között van egy értékes gyöngy, a Bizalom? Hosszú évek nevelték, és hiszek a Bizalom csodájában. Titoktalan életem misztériuma csak ennyi: Bízom Istenben. Hívott és akart, néha megkérdi: Él-e Bizalmad úgy, mint Utad első órájában?... Aki Istenre bízta magát, nyugodt lehet. Bízom Benne, nem hagyott el. Amíg élő marad Bizodalom, nem fog elhagyni. Bízni Benne, nem vakmerően, de őszintén, alázatosan, egyszerűen, mindig és mérhetetlenül: ez az, ami felemeli és az Úr mellett tartja azokat, akikre kételkedve néznek az emberek”⁴

¹ Dr. Szabó István: Bevezetés a szociálpszichológiába

² László Dezső: Balázs Ferenc a transzszilvanizmus szolgálatában. In. A kisebbségi élet ajándékai. 124–125. l.

³ Weöres Sándor: A teljesség felé. 65. l.

⁴ Jelenvalók és örökkévalók: 89–90 l.

SZÁSZ FERENC

AZ ÖNKÉPZÉS SZEREPE A LELKÉSZKÉPZÉSBEN*

Mintegy előrevetítve azt a megérzésemet, hogy dolgozatom elkészítéséhez kevés forrásirodalmat és anyagot fogok találni, első lépésként lelkészársam napjainkhoz közelebb álló értelmező szótárát kértem kölcsön és lapoztam fel.

Ebben a képzés és önképzés címszavak alatt meg is találtam e két fogalom rövid meghatározását. Eszerint a képzés az a folyamat, mely során valamit képeznek, alkotnak: meghatározott irányú oktatás, nevelés.

Az önképzés rendszeres oktatás nélküli tervszerű, folyamatos ismeretszerzés. Eléggé hiányosnak vagy pontatlannak éreztem elsősorban az önképzés meghatározását, hiszen szerintem első hallásra is többet jelent, mint pusztá ismeretszerzést.

A kicsi ördög arra is rávett, hogy ha már kezemben volt a kölcsönkönyv, a lelkész címszó meghatározását is megnézzem. Még szűkszavúbb az eligazítás, de nagyon sokat sejtető a rövidítés. A lelkész keresztény, főleg protestáns, mi tegyük nyugodtan hozzá unitárius, „vall. hív.”, vagyis megítélésem szerint nem vallásos, hanem vallási és nem hívő, hanem – bármennyire is fantáziátlannak tűnik – hivatalnok.

A megyei közkönyvtárakban több száz román nyelvű pedagógia szakkönyvet lapoztam át, kiábrándító eredménnyel: még az idegen szerzőktől való, értékesebbnek tűnő munkák előszavai is hemzsegték a vulgáris marxizmus tirádáitól, Ceaușescu-idézetektől, így még a sokoldalúan képzett lelkész kifejezést is kerülnöm kell a továbbiakban.

A Keresztény Magvetőben több ezirányú, valószínű éppen a „csendes napokra” készült dolgozatot találtam. Így szeretettel ajánlom az érdeklődők fi-

* Elhangzott a Teológiai csendes napokon február 9-én.

gyelmébe a következő írásokat: Szabó Dezső: A teológiai felkészülés és általános műveltség jelentősége a lelkészi szolgálatban (80. évf. 1974. 1. sz. 7.), Simó Attila: Felkészülés a lelkészi szolgálat vállalására (81. évf. 1975. 1. sz. 39), Gellérd Imre: Hogyan készül fel a lelkész az evangélium hirdetésére? (84. évf. 1978. 1. sz. 199) és Török Áron: Jellem és példaadás a lelkészi szolgálatban (80. évf. 1974. 1. sz. 11).

Mégis, ahogy telt az idő, annak ellenére, hogy a megírást más felekezetű lelkésztársaknál érdeklődve a legvégsőig kitoltam, arra a meggyőződésre jutottam, hogy személyes élményeimre és véleményemre kell alapoznom, még akkor is, ha ennek megvannak a nyilvánvaló veszélyei. Erre biztatott máskülönben lelkésztársam is, aki az interneten fellelhető anyagot bocsátotta rendelkezésemre, valamint feleségem, aki sikertelenül próbált számomra mai magyar nyelvű szakirodalmat szerezni. Mennyivel könnyebb lett volna a dolgom, ha e téma kapcsán bennetek felmerülő kérdések birtokában kezdhettem volna munkámhoz.

Nézzük hát, mit is jelent számomra a lelkészség, ki és mi vagyok én, aki a lelkészképző intézmény végzettjeként – és immár 20 év úgynevezett „szolgálattal” a hátam mögött – unitárius lelkészként jegyzem magam?

Kétségtelen, hogy azért tehetem meg ezt, mert négy plusz kettő év elméleti és gyakorlati képzés után lelkészképesítő oklevelet szereztem, és egyházam megbízását, és felhatalmazását bírom ilyen jellegű tevékenység végzésére.

Isten és ember szolgálja vagyok, egy intézmény, egyházam képviselője és alkalmazottja. Leírni is rosszul esik, de hivatalnok vagyok, akinek el kell végeznie bizonyos mennyiségű és természetű értelmiségi munkát, amely részben mérhető és minősíthető, részben nem, amely azonban számonkérhető és amelyért javadalmazásban részesülök mind az állam, mind a gyülekezet részéről. Életszínvonalam nagyjából hasonlít a hasonszőrűekhez: rosszabbul élek, mint egy orvos, valamivel jobban, mint egy tanár. Társadalmi megítélhetőségem az új viszonyok körülményei között finom vegyes: egyesek tisztelnek és szeretnek, mások anakronisztikusnak tartják létezőmet is.

Tulajdonképpen abból élek, amit a teológián magamba szívtam, szakmai továbbképzésem formális, évi két teljes nap s négyévenként egy hét, újabban az is elmaradozik. Nem is hiányolom különösebben, mert a ranglétrán sem felfele, sem lefele nem nyílik út, esetleg jobb helyre pályázhatnék, vagy esperes lehetek idővel, de ennek a csábereje egyáltalán nem lelkesít.

Az önképzésben nem vagyok igazán érdekelt, a többlettudás nem tükröződik javadalmazásomban. Tanúja voltam annak, hogy a tanárok milyen volumenű munkát fejtenek ki véglegesítő és fokozati vizsgáik mielőbbi letétele érdekében, s nem annyira az anyagiakért, habár azok sem mellékesek, hanem státusok megváltoztatásáért és főleg munkahelyük megőrzéséért. Osztályok megszűnte esetén minden esetben az kerül az utcára vagy áthelyezésre, aki kevésbé felkészült. Engem még a munkanélküliség veszélye sem fenyeget lényegében mindaddig, amíg valamilyen óriási baklövést el nem

követek. Nem véletlenül tettem ezt a száraz kitérőt, azt akartam aláhúzni, hogy a lelkész – s most már dolgozatom végéig mindenkor tisztelet a kivételnek, mert hála Istennek van ilyen! – a mindennapokban él és mérettetik meg, és a mindennapok a legtöbbször nem nyújtanak állandó késztetést és ösztönzést az önképzésre, a továbbképzésre. A lelkészi tevékenység az évek folyamán rutinossá válik, még ha ezt a szó jó értelmében használom is, s az önképzésre való indíttatást a lelkésznek belülről kell éreznie és megtalálnia.

Ezek után hadd beszéljek arról, amivel kezdenem kellett volna. A lelkészi szolgálatra általában az idealizmus, a magasztos életeszmény, a jézusi evangélium szellemiségében vállalkozunk, érezünk elhivatást. Ezek után nem az elkoptatott közhely szintjén vallom, hogy ha valakire kötelező érvényű a jézusi felhívás, a „legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes” (Mt 5,48) meghagyása, a lelkész számára egyenesen életparancs. A lelkész Istenországa eszméjében azt az életeszményt hirdeti és képviseli, mely mély istenismeretet és magas fokú erkölcsiséget kapcsol egybe. A lelkész számára – ha életvitele egybeesik azzal, amit hirdet – minden nap egy-egy újabb alkalom az erkölcsi jellemmé válás útján.

Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy a jézusi eszmény ellenére az a szókratészi megállapítás is érvényes, hogy tudásunk behatárolt, és – paradox módon – minél többet tudunk, annál nagyobb az a határfelület, mely nemtudásunkat körülrajzolja. Az ismeretanyag elsajátításának vannak korlátai, és ez mindenképpen véges, az erkölcsi növekedésnek hitünk szerint nincsenek.

A képzés és az önképzés azt szolgálná, hogy alkalmassá tegyen az evangélium megélésére és hirdetésére, Istenországa építésére az emberi közösségben, ennek a szolgálatnak a legeredményesebb végzéséhez kíván hozzásegíteni. A képzés és önképzés célja tehát ugyanaz, azzal a különbséggel, hogy a teológiai évek alatt a képzésen van a fő hangsúly, annak ellenére, hogy az önképzés azt megelőzheti, s miután vele párhuzamosan fut, a lelkészt egész életében és szolgálatán keresztül elkíséri, elkísérheti. Az önképzés során nemcsak ismeretanyagot halmozunk fel, hanem olyan lelki tulajdonságokra teszünk szert, és olyan szellemi erőforrásokat gyűjtünk, amely képessé tesz arra, hogy folyamatosan adjunk, ezeket megosszuk másokkal. Természetesen lejárt az a kor, amikor a lelkész amolyan mindentudó polihisztor volt a társadalomnak, ma már senki sem várja el a lelkésztől, hogy mindenhez értsen, mégis a közfelfogás azt tartja, hogy a lelkész „művelt ember”, s a magunk jól felfogott érdekében is kár volna ezt a közhiedelmet megcáfolni.

Lényegében a képzés valódi célja nem a pusztá ismeretanyag átadása lenne, hanem az, hogy a hivatástudatában megerősített fiatal lelkészjelöltet az állandó tanulás igényével és módszertanával felvértezve elindítsa az önképzés útján, ezt irányítsa, segítse, és – miért ne – ellenőrizze, értékelje és számon kérje.

Maradjunk most abban, hogy a lelkészi pályára készülő ifjú – sikeres felvételi vizsga után – megkezdí egyetemi tanulmányait. Elsőrendű és elsődleges kötelessége, hogy megismerje és átvegye az intézeti és egyházi érték-

rendet és szellemiséget, és miután azt a magáénak érzi, mindent megtegyen annak érdekében, hogy az iránta támasztott igényeknek megfeleljen. Magyarán: okuljon, tanuljon, művelődjön, hiszen minden, ami körülveszi és vele történik, az ő javát szolgálja. Ha a képzés célja a mielőbbi lelkesszé nevelés, formálás, ugyanez az önképzése is, azzal a különbséggel, hogy benne az érintett nem pusztán szenvedő tárgya a folyamatnak, hanem alanya is.

Mivel kell kezdődnie a lelkészjelölt önképzésének? Most visszamenőleg úgy látom, hogy a bejutás eufóriáján túljutva, új életének kezdete elhozza számára egy alapos, mindent átfogó önvizsgálat alkalmát. A lelkészjelöltnek felül kell vizsgálnia még egyszer hivatástudatát és alkalmatosságát, hiszen a felvételi vizsga ehhez nem elegendő. Ahogy naponta újabb és újabb igényeket támasztanak vele szemben, az önvizsgálatnak ki kell terjednie személyisége egészére, különös tekintettel lelki, erkölcsi fogyatékoságaira. Ugyanakkor az is vizsgálat tárgyát kell képezze, hogy képességei összhangban vannak-e az elvárásokkal, s végül, hogy az az ismeretanyag, általános műveltség, amelynek birtokában van, elegendő-e a tanulási folyamatba való zökkenőmentes bekapcsolódáshoz.

Az évek folyamán tanúja voltam, hogy a középiskolák szakosítása miatt vagy nem anyanyelvű iskolai végzettség következtében egy-egy társunk milyen sziszifuszi vagy prométheuszi küzdelmet folytatott hiányosságai pótlására, illetve felszámolására. A kezdeti szakaszban ebben látom az önképzés feladatát, hogy a lelkészjelölt minél hamarabb és teljes gőzzel bekapcsolódhasson a közös munkába.

Előfordulhat az is, hogy az ifjú ember személyisége nem enged: ilyenkor azt tartanám helyesnek, ha saját belátásából hagyná el a teológiát, és keresne új életpályát, mielőtt ez az elválás az ő és a közösség számára is túl fájdalmasá válna.

A lelkészi hivatás nem igényel különleges képességeket. Nem arról van szó, hogy a képzés valamilyen „homunculus teologicus” előállításával kísérletezgetne. Bárki láthatta közületek, hogy az intézeti, de még az egyházi élet sem emlékeztet a szentfazakak álszentelkedésére, de valóban van valamilyen szakrális kisugárzása. Nemcsak a magam, hanem társaim egy részének is alapvető élménye volt, hogy a hivatásról, a lelkészi pályáról alkotott képünk nem volt a legvalóságosabb, legalábbis egyoldalúnak bizonyult: nagyban befolyásolta az a kép, amelyet a családi vallásosság és saját egyházközségünk életében szerzett tapasztalatok alakítottak ki bennünk. A teológia – és itt az intézetet és a tudományt egyaránt értem alatta – valamit ösztetört bennünk, s idő kellett a felocsúdáshoz, az átértékeléshez, az önépítkezéshez. És itt lépett színre az önképzés, melynek fő mozgató rugója az imádkozás, az elmélkedés, a lelki gyakorlat volt, amelyek során tudatosult bennünk, hogy azon kívül, hogy itt valami történik velünk, nekünk is kezdenünk kell valamit magunkkal. Az önképzés alapfeltétele tehát bizonyos személyiségjegyek és képességek megléte és fejlettségi foka, az öntudat, helyes önismeret, önmérséklet és az egyéni és közösségi felelősségtudat.

Ha a képzés arra irányul, hogy olyan egyéni képességeket fejlesszen, és olyan személyiségjegyeket hozzon felszínre vagy alakítson ki bennünk, amelyek az alkotó munkára képessé tesznek, az önképzésnek is erre kell irányulnia, és annnyival hatékonyabb lehet, hogy személyreszabott mivoltában szabadabb és tágabb teret biztosít az egyénnek, valahol szabadságunk szavatolója, és személyiségünk védelmét szolgálja.

A lelkészképzésnek ugyan nem az a célja, hogy uniformizáljon, de bizonyos magatartásformák szorgalmazásával és megkövetelésével, egy előírt, kötelező tananyag ránkényszerítésével néha ilyennek is láthatjuk, és akár berzenkedhetünk is ellene.

A lelkészjelölt néha nemcsak azt veti fel, hogy miért tanulunk bizonyos dolgokat, hanem azt is, hogy másokat miért nem? Ha valakinek ilyen gondolatai és kételyei vannak, gondolom, senki sem vonja felelősségre vagy bünteti meg, ha a kötelező tananyag elsajátítása után – vagy azzal párhuzamosan – természetes kíváncsiságát is kielégíti, egyebet és mást is tanul.

Azt hiszem, valahol a harmadév határán jön el az a pillanat, amikor a lelkészjelölt elegendő ön- és szakismerettel rendelkezik ahhoz, hogy kijelenthesse: valamelyik szakágat jobban kedveli, mint a többit, az leköti érdeklődését, és ebben az irányban haladva szeretne többet és jobban megismerni a tananyagot.

Nagyon kell figyelni erre a pillanatra, mert döntő jelentőségű. Akár szelíd erőszakot alkalmazva is, addig kell az illető szaktantárgy professzorának a nyakára járni, míg – mint a hamis bíró a szegény özvegyet – segítségnyújtásával és áldásával utunkra bocsát. Saját tapasztalatom szerint a hallgató ki tudja vívni magának azt a lehetőséget, hogy a képzés bizonyos formáit (konkrétan: a szemináriumi dolgozatokra gondolok) az önképzés számára hasznosítsa, s nagyon nagy jelentőségű az is, hogy a szakvizsga és lelkészképesítő dolgozatunk témájának kiválasztásában van-e valamilyen beleszólási lehetőségünk? A mi időnkben általában, ha életképes témával jelentkezünk, igaz, ezt csak kevesen és ritkán gyakorolták, meghallgatást nyertünk, s gondolom, a professzorok ma is örömmel veszik, ha a hallgatók hozzájuk fordulnak.

Így veszi kezdetét ugyanis az a periódus, amikor megízleljük és megismerjük az önálló kutató és alkotó munka izgalmát és örömét, amikor ihletést és kedvet kapunk a többletmunkához, valami egyénit mutathatunk fel és adhatunk hozzá tanulmányainkhoz. Itt dől el az, hogy a lelkészjelövében felbukkan-e az a gondolat, hogy mindezidáig bitorolta a teológusi címet, hiszen csak teológiai hallgató, a képzés szenvedő tárgya volt?

Úgy vélem, hogy aki szomjat, képességet és elhivatást érez a teológia, mint tudomány iránt, mindent meg kell tennie azért, hogy a lehető legmagasabb, számára elérhető tudományos fokozatot megszerezze. Nem arról van szó, hogy teológiai tanárságra pályáznánk, hogy odatehessük nevünk elé a tudományos rangfokozatot jelző betűket: sokkal inkább arról a belső elégtételről, hogy a teológia valamelyik területén otthon vagyunk, van és lehet mondanivalónk. Nem elhanyagolható az sem, hogy az egyéni munka hozzásegíthet a nekünk

legmegfelelőbb munkamódszer kialakításához, s ennek nagy hasznát vehetjük a későbbiekben, ha valamelyik újabb téma kutatásába kezdünk.

Azt hiszem, itt kell beszélünk a második egyetem esetleges vállalásáról és elvégzéséről. Erre most már van példa, s tulajdonképpen egy régi hagyomány éled újra: legjobbjaink külföldi peregrinációjukban vagy itthon a legtöbbször nemcsak teológiát hallgattak.

Ha valaki erőt és képességet érez magában a megfeszített munkára, vállalja bátran ezt a többletet, természetesen, ha a teológiai követelményeknek eleget tesz. Úgy vélem, a rendszeres tanulás, a megszerzett új ismeretanyag termékenyítőleg hathat lelkészi mivoltunkra és munkánkra is. Az interdiszciplinaritás korunk jellemzője, s nemcsak a filozófia, lélektan, filológia, jog – és sorolhatnám tovább – kapcsolható össze a teológiával, hanem a lelkészi munkában hasznát vehetjük a közgazdasági, építészeti, mezőgazdasági ismereteknek is. Jómagam, ha nem késtem volna le a lehetőséget, szívesen kacérkodnék a biológiával. A teológiával párhuzamosan szerzett szakképesítés önbecsülést is adhat a lelkésznek, azt a tudatot, hogy más pályán is megállta volna a helyét, hogy nem megélhetési kényszerből vagy éppen élnetlenségből lelkészkedik, hanem amíg van reális alternatívája a pályamódosításra - hivatástudatból. Nyugaton és Észak-Amerikában nem véletlen, hogy a teológiára általában akkor kerül sor, amikor a hallgatók már elvégeztek egy egyetemet, dolgoztak is szakterületükön, s a pályamódosításra valódi elhivatás, lelki kényszer vezette őket. Kanadában találkoztam egy olyan ifjú hölgygel, aki a teológiát a kriminalisztika mellett tanulmányozta. Gondolom, ha a bibliai bűnözés területén nem is fog valami égrengető felfedezéssel előrerukkolni, annyi előnyt élvezni fog, hogy nem riasztja majd el a koporsók mellett a földi bűnösök porhüvelyével való szembesülés.

Ugyancsak nemrég nyílt lehetőség arra, hogy a hallgatók igénybe vegyék a külföldi tanulmányutak lehetőségét is. Ezeket is maximálisan ki lehet használni az önképzésre, azzal a feltétellel, hogy az illető hallgató kész munkatervvel, elképzeléssel utazzon ki. Még akkor is, ha ez nem így van, az új életformával való találkozás önmagában is új ismeretek szerzését és legfőképpen új rálátást adhat és biztosíthat.

Valamikor kialakult egy olyan felfogás, hogy az önképzés elsődleges célja minél átfogóbb műveltség megszerzése és bírása, hogy a lelkésznek mindenhez kell értenie – egy kicsit. Hogy aztán semmihez sem ért igazán, az már más kérdés. Úgy érzem, a szakosodás a társadalom minden területén ma már olyan fokú, hogy erről az eszményről nyugodtan lemondhatunk. Egy bizonyos szakterület ismeretanyaga ma már sokkal könnyebben hozzáférhető, a lelkészeknek nem kell feltétlenül város és könyvtár közelben élnie: sokkal fontosabb annak a képességnek a megszerzése, hogy tudja, mihez kezdjen ezzel. Az önképzés igénye a fontos, ezt kell megszerezni a teológiai évek alatt.

Az önképzés – utaltam erre a bevezetőben – számomra több mint pusztán ismeretszerzés, elsősorban személyiség- és jellemépítés. A lelkész legfontosabb munkaeszköze önmaga, s mielőtt a szellemiekre térnénk, hadd utaljak

arra, hogy ügyelnünk kell fizikai egészségünkre, állóképességünkre. Jó, ha már diákéveinkben megtaláljuk a testreszabott mozgásformát, tornászunk, úszunk, sétálunk, kirándulunk. A testi munka – mint olyan – sem elhanyagolható. A lelkész nem zárkózhat be az irodába, nem könyvmoly, bárhogya is rákapcsolódunk néha, főleg vizsgaidőszakban a tanulásra és ezzel együtt az egészségtelen életmódra. Visszaemlékszem, hogy diákéveink alatt rendszeresen úsztunk, majdnem minden délután futballoztunk, egyesek súlyemelés-sel is foglalkoztak.

A lelkiekre térve lényegesnek tartom, hogy a lelkész igyekezzen nyitott, befogadó személyiséggé formálni önmagát. Egy életen át csak úgy lehet prédikálni, lelkeket pásztorolni, ha a lelkész készen áll arra, hogy bármilyen és bárhonnan jövő információt befogadjon, azt feldolgozza, vagyis behelyezze az evangéliumi kontextusba, s ezzel gazdagítva és nemesítve adja azt tovább. A jó lelkész szerintem szüntelenül értelmezi a világot, annak történéseit, az embert a maga örökkévaló és mégis mindig más és más mibenlétében, s Istenről, a világról és az emberről mindig van nemcsak intézményileg szentesített, hanem saját mondanivalója is.

A nyitottság a lekipásztori gondozás és valláserkölcsi nevelés területén is alapvető fontosságú. Néha nem az a fontos, hogy mit mond vagy tesz a lelkész, hanem az, hogy milyen helyzetet teremt pusztá jelenlétével, hogyan katalizálja vagy engedi végbemenni azt a folyamatot, amelynek részese. Talán nem az ifjúkor a legalkalmasabb életkor arra, hogy a lelkészjelölt beépítse személyiségébe az önfegyelmet és az alázatot. Az a lelkész végezhet eredményes munkát, akinek van személyisége, és ennek a személyiségnek érezhető kisugárzása van. A lelkész empátiás készségét senki sem érzékeli jobban a gyermekeknél és a gyermeki lelkületű híveknél. A gyülekezetek életében azok a lelkészek hagynak maradandó nyomot, akik személyiségükkel hatottak, volt egyéni meglátásuk s azt képviselték is, valamilyen területen kiténtek. Nyilvánvaló, a derűlátás és a humorérzék alkati adottságok, mégis, ebben az irányban is fejleszthető a személyiség.

Gellérd Imre dolgozatában találkoztam annak a felmérésével, hogy különböző korokban mi volt az a tudásanyag, ami a képzés és önképzés területén kiemelt szerephez jutott. Erre nem térek ki, dolgozata tartalmazza, ami meglepő az az, hogy ez koronként az uralkodó szellemiségnek megfelelően milyen változatos képet mutat. A lényeges az, hogy az unitárius lelkész mindig benne élt saját korának társadalmában, nem vonult ki belőle. A különböző korok között összekötő kapocsként felbukkan az, hogy a különböző ismereteknek szervesen be kell illeszkedniük a jézusi életeszménybe, hogy az evangélium dominanciája minden esetben megmaradjon és érvényesüljön.

Sem az önképzésre, sem az önképzés anyagára és eszközeire nem kívánok bővebben kitérni.

Nemzedékünk számára kétségtelenül a könyv, az írott betű jelentette az önképzés legfontosabb eszközét. Számomra az abban ülededett le, hogy di-

akkorom óta ma sem tudok úgy elaludni, hogy könyvet ne vennék a kezembe. Az olvasás létszükséglet, még akkor is, ha elsősorban nem teológiai irodalmat olvasok, sőt, valljam be, nem is az önképzés, hanem az idő kitöltése vezérel elsősorban. Mégis, vak tyúk is talál szemet.

Mindenképpen vannak olyan könyvek, amelyeket el kell olvasni, és korántsem mindegy, hogy mikor; és olyan szerzők is vannak, akiket időnként újra kell olvasni. Óriási veszteség, hogy a klasszikusokkal általában kötelező háziolvasmányként ismerkedünk, s kialakul irányukban egy bizonyos ellenérzés.

Az imádkozás képességének kialakításában elengedhetetlennek tartom a rendszeres versolvasást, illetve, Isten bocsássa meg, a verstanulást. Itt bármit is mondunk néha a modern kortárs költészetről, fontosnak tartom a mai költők olvasását, hiszen az imádságban a mai ember életérzése kell megszólaljon, s ők felfrissíthetik nyelvi eszköztárunkat is, megóvhatnak a klisék és sablonok veszélyétől.

A minőségi zene áldásairól akkor is szólni kell, ha nyilvánvaló, hogy zeneismeret az általános műveltség része. Bizonyos fokú lelki érzékenység kialakításához és ébrentartásához a klasszikus zeneművek állandó hallgatása elengedhetetlen. Ma már a koncertlátogatás kényelmetlenségéről is lemondhatunk, technikailag olyan minőségűek a rendelkezésünkre álló eszközök.

A képzőművészethez nem nagyok értek, de ismerőseim között van néhány képzőművész, s nagy előszeretettel látogatom meg őket a műtermükben. Az a mód, ahogy a világot látják, ha néha szűkszavúak is, megkapó és felkavaró, elgondolkoztat, töprengésre készítet.

Az önképzéshez a legtöbb indítékot, útmutatást és ismeretanyagot a baráti beszélgetések rendjén kaptam, s itt hadd tegyek mindjárt különbséget egyháziak és világiak között.

Hét év alatt három különböző életszemléletű és stílusú principális mellett segédlelkészkedtem, akik azonban mind nagy tudású és tapasztalatú lelkészek voltak. Nagyon sokat tanultam, szinte észrevétlenül mindhármuktól mást és mást, és elsősorban nem teológiát, hanem emberséget és életstílust.

A lelkészársakkal való együttlét során sajnos többnyire földhözragadt témákról folyik a beszélgetés, de amíg az idősebbektől főleg emlékeiből tanultam és jó értelemben vett fogásokat lestem el, a fiataloktól tanultam lelkesedést, precíz munkát és kitartást céljaik elérésében. Hadd tegyem hozzá, hogy a legációk során megismert fiatalok azt a reménységet keltették bennem, hogy lelkészképzésük jó úton halad, meglepően nagy az érett hivatástudattal rendelkező ifjak száma. Máskülönbben a legációs szolgálatot és a nyári gyakorlatot az önképzés szempontjából ideális alkalmaknak tartom: előbbieket azért, mert lelkészeket és gyülekezeteket ismerhetünk meg, utóbbiak során pedig különösebb veszély nélkül kipróbálhatjuk – kicsiben – elképzeléseinket és meglátásainkat. A mesterséget egyrészt lopják, erre a tízparancsolat nem vonatkozik, másrészt gyakorlat teszi a mestert.

Az önképzésben, világ és életfelfogásom alakulásában érdekes módon mégis a világiak gyakoroltak rám nagyobb hatást. Volt két olyan ismerősöm, mégcsak nem is unitáriusok, az egyik bevallottan ateista, idős emberek, akikkel heti rendszerességgel találkoztunk és akik arra méltattak, hogy e feltétlen őszinteségen alapuló beszélgetésekben átadják nekem műveltségük és élettapasztalatuk egy részét. Lehet, hogy kiélték rajtam lappangó pedagógiai hajlamaikat, de egyenlő félként kezeltek, amúgy a Varázshegy, Thomas Mann regényének szellemében, és ami nagyon fontos volt, sohasem bántó, kritikai észrevételeikben fel merték hívni a figyelmet nemcsak ismereteim és képességeim, lelkeszi munkám hiányosságaira, hanem jellembeli fogyatékoságaimra, a szakmai szűklátókörűsége és unitárius elfogultságomra is, néha nemzeti elkötelezettségem vakvágányaira. Csak most fogom fel igazán, hogy a hétfő délelőtt látogatásuk nélkül telik el, mit is jelentettek számomra, mennyit telegezhettem nemes egyszerűségű bölcsességükből, közvetlen baráti szeretetükből. Ajánlom mindenkinek, hogy ne a felszínes, úgynevezett szalon-értelmisségekkel törekedjen baráti kapcsolat kialakítására, hanem olyanok közelségét keresse, aki alkalomadtán a lelki atya szerepét is betöltheti.

Végig kapcsolatot tartottam fenn a nemzedékemhez tartozókkal, más felekezeti pap és lelképásztor társaimmal és más nemzetiségűekkel. Mea culpa, de még a kocsmába is sakkozni jártam elsősorban, és beszélgetni, főleg mikor a brassói ún. értelmiségi klub még a sznobságot is nevetségessé tevő összejöveteleiből véglegesen kiábrándultam.

Tudom, hogy újraindult a teológiai hallgatók önképzőköre, lapjukat egy darabig a Keresztény Magvetőt is megszegyenítő rendszerességgel olvashattam, s örvendtem annak, hogy az új lelkésznemzedék nemcsak arra törekszik, hogy kapjon, hanem hogy adjon is valamit a társak közösségének. Bizony, a Lángra gondolok, a Zizi utódlapjára, és arra, hogy egy ideje nem olvashattam. Az önképzésben vannak olyan területek is, amelyeken mulasztásokat követünk el, és erre csak később döbbenünk rá. Nemzedékem eléggé érthető, de meg nem bocsátható okokból elhanyagolta az idegen nyelvek tanulását, és arra, hogy egyszer személyi számítógép fog állni az íróasztalunkon, még csak nem is gondoltunk. Hogy ezek milyen nagy fontosságúak a képzésben és önképzésben, arra csak kislányom ügyeskedését figyelve döbbenek rá. Ez is egyfajta analfabetizmus, korszakhatár-jelző. Tisztelettel ve-gyes irigykedéssel tekintek fel arra a lelkészkollegára, aki ráadásul nő, hitves és családanya, de öt nyelven olvas, fordít, és pályázatok révén néha az egyházközség mindennapiját is biztosítja.

Az önképzés el nem hanyagolható jelentősége abban is áll, hogy a teológiai képzéssel együtt nem ér véget. Ha a teológiai tanulmányok alatt jó alapot vetünk neki, egyszerűen csak tovább kell vinni a megkezdett barázdát, pászmát. Nyilván, hogy az idő teltével érdeklődésünk tompul, behatárolódik, de ez nem szükségszerű, és megelőzhető, kivédhető.

Bizony, amíg mi, nemzedékem tagjai néha felelőtlenül kijelentjük, hogy a lelkészség semmilyen új kihívást nem jelent számunkra, hogy úgymond

„unjuk”, addig olyan idősebbrendű lelkészársakat is ismerek, akik sokunkat megszegyenítő lelkesedéssel mindig fogékonyak az újra, a többre, akiket valósággal nyugdíjba kellene már küldeni. Egyik meghatározó élményem, hogy nyugdíjas lelkészársam nemcsak, hogy szolgálatot vállal mindenkor, ha erre felkéri, de hátralevő éveit arra használja fel, hogy tapasztalatait megossza a felnövő nemzedékkel. Bár én is így végezném!

Gellérd Imre írja, hogy a lelkész fő feladata „személyiséggé nevelődni”, és állítja, hogy senki sem születik lelkésznek. Hogy azzá lehessünk, „ahhoz bizonyos örökölt hajlamcsírákra van szükség, melyeket aztán a környezeti hatás, a képzés és az önképzés fejlesztenek ki tehetséggé vagy hivatássá.” Szabó Dezső intelmeit is idézném: „Nem elég megszerezni egy diplomát, hanem évről évre tovább kell hogy képezzük magunkat, ha lépést kívánunk tartani a fejlődéssel. Ez általános megállapítás alól nem kivétel a lelkész sem. A teológia-vallástudomány, mint a lelkész teológiai képzésének alapja, önmagában nem lezárt, hanem állandóan fejlődő.”

Szabó Dezsőnek van egy megállapítása, amelynek tragikus igazságára, most, az emberélet útjának felén túljutva, néha-néha úgy döbbenek rá, mint-ha Dezső bácsi nekem és most mondaná: „A teológiai képzettség állandó tökéletesítése nélkül a lelkész prédikálása, szolgálata ellaposodik, elveszti az étellel való kapcsolatát, és ezáltal önként lemond hivatásáról.” Mindenkire érvényes az, hogy úgy érzi, túlhaladta az élet, hogy vegetál, de a lelkészre nézve szörnyűséges lehet egy élni akaró gyülekezet, közösség középpontjában állva élőhallottnak lenni úgy, hogy ennek önmaga is a tudatában van. Isten mentsen meg mindannyiunkat attól, hogy szellemi, lelki hullaszagot árásszunk magunk körül.

Napjainkban közhely az, hogy a tanulás nem érhet véget a tanulmányokkal egy időben. Az egyén életén át tartó tanulás fontosságát tudományosan is igazolták az utóbbi 30–40 esztendőben, a hetvenes évek nem is szocialista ihletettségét jelzik a „permanent education”, a „lifelong learning” fogalmak.

A tanuló társadalomban ez irányú kötelezettsége alól a lelkész sem lehet kivétel, hiszen éppen róla állították legelőször azt, és a közhely kihagyhatatlan, hogy „a jó pap holtig tanul.” Életfogytiglani, holtomiglani önképzésre vagyunk tehát ítélve. Egyik 18-ik századi temetési beszédünk szerzője ugyan – egyáltalán nem szemérmesen – a fenti bölcselkedéshez hozzáteszi azt is, hogy „mégis bután hal meg”, de ez a megállapítás a kérdés lényegén már nem változtat.

Kortárs katolikus paptól való ez az idézet: „a pap életében nem a kezdet érdekel, hanem a vég”, s bármennyire is sokatmondó és szép ez a kijelentés, én hozzátenném, hogy azért az egész érdekel minket, a kezdet és a vég, és főleg az, ami között van: életünk és szolgálatunk. Ez a legszemélyesebb ügyünk, kit érdekelne hát, ha nem minket?

A „lelkész” kifejezés, a pappal és a lekipásztossal, akár a prédikátorral és atyával ellentétben, képzett szó. Az a kicsi képző az alkotásra, az új minőségre utal. Adjá Isten, hogy ne csak megnevezésünkben legyünk képzettek, a maga képére és hasonlatosságára! És majdnem ámennel zártam soraimat.

Dr. GAAL GYÖRGY

IFJ. GYERGYAY ÁRPÁD (1881–1952), A FÜL-ORR-GÉGÉSZET TUDÓSA

Fél évszázaddal ezelőtt, 1952. április 3-án magyarok és románok, orvosok és betegek százai kísérték házsongárdi nyughelyére a város évtizedek óta legismertebb fül-orr-gégészét, igazságtalanul meghurcolt egyetemi tanárát, dr. Gyergyay Árpádot. Székely lófő eredetű, a 18. század eleje óta Kolozsvárt élő és a polgári életben vezető szerepet játszó unitárius családból származott. Édesapja, id. Gyergyay Árpád (1845–1881) is orvostudós volt: a vérátömlesztés és az antiszeptikus sebészet erdélyi úttörőjeként tartják számon a lexikonok. Fia születése előtt három hónappal ragadta el a halál.

Az 1881. április 27-én Kolozsvárt született ifj. Gyergyay Árpádot özvegy édesanyja mellett elsősorban az Unitárius Kollégium nevelte. Itt tanára, Nyiredy Géza szeretettette meg vele a természettudományokat, s megérett benne az elhatározás, hogy kiteljesíti édesapja derékba tört pályáját. 1899–1905 között végezte orvosi tanulmányait a kolozsvári egyetemen. Olyan kitűnő professzorai voltak, mint a zoológus-hisztológus Apáthy István, az anatómus Davida Leó, a sebész Brandt József és a belgyógyász Purjesz Zsigmond. A legnagyobb hatást azonban a kórbonctanász Buday Kálmán tette rá, aki mellett már V. éves korában gyakornok lehetett. 1904-ben közölte első dolgozatát az Orvosi Hetilapban, s rögtön pályadíjat nyert vele. Éveken át a Sebészeti Klinikán volt műtönövendék, s itt figyelte fel az akkor önállósuló, mivelénk még alig ismert és művelt diszciplínára, a fül-orr-gégészetre. 1907-től e szak tanulmányozását tekintette életcéljának, rövidesen a klinikán is rábízták e betegségek gyógyítását. Egyetemi ösztöndíjjal Bécsbe küldték, ahol a legjobb szakemberek, professzorok előadásait hallgathatta, részt vehetett műtéteiken. A következő években már Berlin, Freiburg, Párizs és London fül-orr-gégészeti kórházaiban tökéletesíthette tudását. 1912-ben e tárgy magántanára lett a kolozsvári egyetemen. Két év múlva a Trefort (ma V. Babeş) utca alján ma is álló házban ő nyitotta meg a város első fül-orr-gége klinikáját. 1916-ban rendkívüli tanári címet kapott.

Gyergyay szépen alakuló egyetemi karrierje kitartó, következetes gyógyító és kutatómunka eredménye. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Orvos-természettudományi Szakosztályának ülésein már 1907-től dolgozatokat olvas fel, betegbemutatókat tart. 1910-től pedig olyan felfedezésekről, új műtéti eljárásokról, maga szerkesztette műszerekről számol be, amelyekkel rövidesen németországi, franciaországi és angliai kongresszusokon is feltűnést kelt. Így a direkt orr-garat-vizsgálat, a fülkürt-tágítás bevezetése, az orrgarat reflexingerlekenységének leírása új lehetőségeket teremtett a gyógyító munkában.

A magyar egyetem 1919-es bezárását követően Gyergyay azon kevesek közé tartozik, akik búcsút mondanak az egyetemi karriernek, s itt maradnak Erdélyben. Magánrendelőt, majd kis szanatóriumot nyit a Hegedűs Sándor (ma Gh. Şincai) és Jókai utca sarkán álló házában, s a rendszeres betegellátás, nehéz műtétek mellett lehetőséget talál tudományos kísérletei, kutatómunkája folytatására. Eredményeiről az évről évre megrendezett nemzetközi kongresszusokon tart érdeklődéssel fogadott előadásokat. Elsőként írja le a fülkürtmozgásokat, s e szerv legjobb európai szakemberévé válik, még Németországból is hozzá küldik a betegeket. Hírnevére jellemző, hogy amikor 1927 novemberében Ion I. C. Brătianu miniszterelnök állapota válságosra fordult, a nemzetközi orvoskonzílium Gyergyayt ajánlotta a kockázatos gégeműtét elvégzésére. Mire azonban Bukarestbe ért, a politikus halálhírével fogadták. Az 1930-as évek végén fedezte fel Gyergyay a szájsebészetben ma is nap mint nap alkalmazott vezetési érzéstelenítést, alkalmazását több európai fővárosban betegeken mutatta be. Az 1940-es években a hallásmechanizmust kutatta, és egy új halláselmélet kidolgozására tett kísérletet.

A bécsi döntést követően őt és Koleszár Lászlót bízzák meg az egyetemi klinikák átvételével, a kormányzó Corvin-koszorúval tünteti ki. A Fül-orr-gégészeti Klinika igazgató professzorává nevezik ki, dékánnak is megválasztják. Alkalma nyílik rendkívüli tudását, egyéni eljárásait továbbadni a fiatalabb orvosoknak. 1944 őszén sem menekül el Kolozsvárról. 1945. januárjában a „tisztogató bizottság” a közé a 29 egyetemi tanár közé sorolja, akiket „antidemokratikus” magatartásuk miatt eltávolítanak az egyetemről. De közülük egyedül Gyergyay tartózkodott a városban: így őt letartóztatták, hosszas kivizsgálás után semmit sem tudtak rábizonyítani.

Gyergyay nemcsak híres tudós, de kitűnő gyakorló orvos, biztos kezű sebész volt. Magán-sanatóriumában a legbonyolultabb fejműtétekre vállalkozott. Neve félszázadon át fogalomszámba ment Kolozsváron. Emberek ezrének adta vissza hangját, hallását, egészségét. Példát mutatott arra, hogyan lehet a mindennapi gyógyító munkát – tudományos keretein kívül is – összekapcsolni az újító, felfedező kutatással.

Jegyzet

¹ Keresztény Magvető, 1996. 2. sz. 84–91 old.

KOVÁCS SÁNDOR

ISTEN AZ EGYSÉG FORRÁSA*

Ez 36,24–28; Jn 17,20–24.

Kedves Testvéreim! Engedjék meg, hogy unitárius tanártársaim nevében is megköszönjem, hogy az egyetemes imahét alkalmával ránk is gondoltak. Különös öröm és megtiszteltetés számomra, hogy itt lehetek, hiszen az elmúlt tizenöt esztendőben imahét alkalmával unitárius lelkész nem szolgált a Protestáns Teológiai Intézetben. Bizonyára az sem a véletlen játéka, hogy e hét ötödik napján Isten gyermekeinek és teremtményeinek egységéről elmélkedhetünk. Az új évezred hajnalán, úgy tűnik, közös forrásból merítünk, és nem az idejétmúlt felekezetieskedés poshadt, sokszor zavaros vizével, hanem az egység forrásának üdítő harmatával oltjuk szomjunkat. Adja Isten, hogy mai együttlétünk gyümölcsöző legyen.

Beszédem alapgondolatát Ezékiel próféta könyvéből választottam. A prófétát Júda vezető politikusaival együtt az első deportálások alkalmával hurcolták Babilonba, és ott saját életén keresztül tapasztalta meg a szétszórtság, s a kisebbségi lét nyomorúságait és áldásait. Az elhurcoltak lelkében még élhetett a hazatérés reménye, de egy évtized múlva a Kébár folyó partján már csak sírni lehetett, elsíratni végérvényesen Jeruzsálemet. A huszadik század nemzetünk és egyházaink történetében babiloni fogság volt. Hogy hány sarkába szórattattunk szét a világnak, s hogy mit jelent kisebbségben, kiszolgáltatottan, élni arról bőséges tapasztalataink vannak. Mind nemzeti, mind vallási szempontból a kisebbségek, a szétszórtak csoportját gyarapítjuk. Ezzel már bűnnek is ereszthetnénk fejünket, mert keserű igazság a többség igazsága, és minden józanul gondolkodó ember felismeri, hogy a lassú felmorzsolódás, a többségben való felszívódás babiloni fogságába kerültünk. A Szamos partján elsíratatnánk mi is végérvényesen Jeruzsálemünket, ha a szent város csak a siratófalat juttatná eszünkbe. A mi Jeruzsálemünket nem elsíratni kell, hiszen az az áldozatnak és a győzelemnek, Isten irántunk való jóságos szeretetének helye. Az Istennek mindig gondja volt választott népére, Ezékielt prófétájává hívta el, és feladatául

* Elhangzott a Protestáns Teológiai Intézetben az ökumenikus imahét alkalmával

tűzte ki népe megtartását, őrállóvá tette, és Isten ma is őrállóihoz szól, biztató szava hangzik felénk.

Az Ő biztató jelenlétének első bizonyossága az, hogy egybegyűjtött. A prófétának adott ígéretben is azt olvastuk, hogy Isten összegyűjti a szétszórtaakat, és országot, földet ad a gyermekeinek. Az imahetet előkészítő tanári gyűlésen fiatal unitárius kollegámmal mosolyogva figyeltük azt a buzgalmat, ahogyan tanártestvéreink minden történelmi felekezeti képviselőjét a keresztény egység jegyében meghívják szolgálni. Sokadszor tűnt fel, hogy a meghívottak listáján ebben az évben sem szerepelünk. És íme, Isten másként akarta, egybegyűjtött, hogy az új évezredben a keresztény egység jegyében szolgálhassunk. Ahol a család minden tagja legalább az ünnepeken nem ül le a terített asztal mellé, ott nincs családi élet, de nincs vallásos élet sem. A legnagyobb és a legkisebb gyermeknek is az asztal mellett van a helye, hogy Isten áldását megköszönve, egymásnak szívből örvendve táplálhassuk testünket és lelkünket a mindennapi kenyérral.

Asztalhoz tiszta kézzel ülünk, Isten nem csak egybegyűjt, de meg is tisztít. „Tiszta vizet hintek rátok, hogy megtisztuljatok” – olvassuk Ezékiel próféta könyvében. Bízunk a tudós exegetákra, hogy a keresztység előképéről vagy jellegzetes zsidó rítusról van szó a szövegben. Isten egybegyűjtött minket és megtisztítja gondolatainkat, eloszlatja előítéleteinket, ledönti bálványainkat. Egyik igen kedves bálványunk az, amely csakis és csakis saját egyházunkat teszi a kijelentés birtokosává. Másik az a tudat, hogy csakis és csakis a saját egyházam által mutatott út vezet az üdvösségre. Milyen jósgos az Isten, hogy nem egyházainkat, hanem cselekedeteinket, Krisztuskövetésünket nézi, milyen nagy az ő irgalma, hogy nem felekezeti hovatartozásunk arányában üdvözít, hanem végtelen szeretetéből. Isten előtt egyek és egyformák vagyunk, nem az ő számára fontos a keresztény egység, Fia által Isten önmagával tett egygé mindenikünket.

A keresztényi egység megteremtéséért a huszonegyedik század őrállóit, az Isten igájába szegődötteket akarja megváltoztatni az élet adója és Ura. Nem azért, hogy egy akol és egy pásztor legyen a világon, hanem sokkal inkább azért, hogy Jézus követői ne szájukkal, hanem szívükkel kötelezzék el magukat a keresztény értékek mellett. Jézus új parancsolatként adta, hogy szeressük egymást, ahogyan ő szeretett minket. Ez a szeretet megújít bennünket, hogy új emberekké legyünk, az Újszövetség örökösivé. Ez a szeretet újíttotta meg hajdan a prófétákat, ez újíttotta meg később az apostolokat, és ez újíthatja meg ma is az emberiséget.

Mindennap ezt halljuk, hogy meg kell változnunk, és jobbnál jobb módszereket is ígérnek csodadoktorok és sarlatánok az átalakuláshoz. Keleti misztika és nyugati technika között téblábolunk akkor, amikor tudjuk, hogy életünk megváltozását senki mástól, csak Istentől remélhetjük. Istennek terve van velünk, és ezért fájdalmas műtétet hajt végre rajtunk. Új szívet ad. A kőszív helyébe érző szívet kapunk. Ne áltassuk magunkat azzal, hogy nincs kőből a szívünk, könnyen azzá válhat. A kőszív sem mentes az indulatoktól,

az érzelmektől, íme a kőszív néhány jellemzője: tompaság, tunyaság, kicsinyhitűség, ingerültség, gonoszság. Vajon milyen szív dobog bennünk, olyan-e, mint Baradlay Kázmérban? Vajon fejünkre olvassák-e bűneinket:

„Segítetted-e a nyomorultat? Nem! Fölemelled-e az elesettet? Nem! Oltalmazója voltál-e az üldözöttnek? Nem! Hallgattál-e a kétségbeesők könyörgéseire? Nem! Kegyelmeztél-e a meggyőzötteknek? Nem! Szeretettel fizettél-e a szeretetért? Nem! nem! és mindörökké nem! (...) A kripta vasajtájának dördülése zárta be a ceremóniát.”

Kőszívvel kényelmesen lehet élni, nem zavar, de nem is indít cselekvésre. Kőszívvel is lehet imádkozni, vallásosnak lenni, eleget tenni a kötelességeknek. A kőszív birtokosa mindent megad az Istennek, és elvárja, hogy cserébe Isten is megadjon mindent.

Ezzel szemben a hússzív érző szív és roppant sokat követel birtokosától. A hússzív érző szív, és jellemzője: a szeretet. Az új szív cselekvésre készítet, együttérzésre, könyörületre indít. Érző szívvel átadom magam Istennek, és nem várok érte semmit cserébe. Az önátadás élményéről így ír Eckhart mester: „A testi táplálékot, amelyet magunkhoz veszünk, sajátunkká alakítjuk, a lelki táplálék azonban, amelyet magunkhoz veszünk, minket alakít sajátjává; az isteni szeretetet tehát nem fogadjuk magunkba, hiszen az két dolgot eredményezne. Hanem az isteni szeretet fogad bennünket magába, és eggyé leszünk vele.”

Az érző szív roppant magasra állítja az istenfiúság mércéjét. Új szívvel az Újszövetségnek leszünk gyermekei, és ekkor kapjuk a legértékesebb ajándékot: Isten az új szívvel együtt új lelket is ad. Önmagát adja át nekünk, így válunk az ő templomává, nemcsak vonásait hordozzuk arcunkon, hanem lelkét lelkünkben. És ami eddig terhes, testet és szellemet megpróbáló feladat volt, az szeretetteljes cselekvéssé nemesedik bennünk. János levelében azt olvassuk, hogy: „Az Isten szeretet, és aki a szeretetben marad, az az Istenben marad, és az Isten is őbenne.” Az egyetemes imahét ötödik napjának témája szerint: Isten az egység forrása.

A szeretet az egység forrása. E forrásra rátalálva, befejezésül, hadd idézzem Nagy Leó pápát: „Hogy bensőnk gondos megvizsgálásánál ne aggályoskodjunk sokféle dolgon, tekintsünk szívünk legrejtettebb szögletébe, vajon minden erénynek az anyja, a keresztény szeretet megvan-e bennünk? S ha úgy találjuk, hogy egész szívünkben vonzódnak Istenhez és felebarátunkhoz, olyannyira, hogy ellenségeinknek is ugyanazt kívánjuk, amit magunknak, az ilyen ember nem kételkedhetik abban, hogy Isten működik és lakik benne.”

Isten legyen munkás mindenkor bennünk, irányítsa gondolatainkat, és vezérelje lépteinket egymás felé. Ámen

MÁTHÉ SÁNDOR

ISTEN IMÁDÁSA

Mt 6,13

Milyen szép ez az imádság. Az indítás a gyermek őszinte bizalma az Atya iránt – a befejezés az érett felnőtt rendíthetetlen bizonyossága. A gyermek és az érett hitű, tapasztalt felnőtt együtt van ott a hívő emberben.

Vajon miért mondja ezt Istennek az imádkozó, hogy a tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség? Nem neki van arra szüksége, hogy mi ezt megvalljuk, hanem nekünk. Az imádkozónak kell megerősödnie abban, hogy el ne fedje, kihez imádkozott, hogy ki előtt. Neki van szüksége arra, hogy tudja, ki az az Isten, akit ő Atyjának nevezett.

Ebben az utolsó mondatban már semmi újat nem mond az imádkozó. Itt már nem kér Isten gyermeke semmit, nem is köszön meg semmit, még csak a bűneivel sem járul oda, hogy bocsánatért esedezzek. Hát akkor mit csinál? Véget értek a kérések, és mégis folytatja az imádságot. Befejezte mondani-valóját, és mégsem hagyja abba. Egy kicsit még ott marad előtte, miután már befejezte a mondanivalóját. Ez az imádságnak a legmagasabb rendű formája.

Hadd mondjak el egy kis történetet. Volt egy morcos édesapa, aki sokat dolgozott otthon. A szobájába csak igen indokolt esetben mehettek be a gyerekei. Egyszer a legkisebb, aki épp, hogy elérte a kilincset, és ki tudta nyitni az ajtót, benyitott kopogás nélkül. Az édesapa oda sem nézett, hogy melyik az, csak ráförmedt: Mit akarsz? Mire a kicsi azt mondta: nem akarok semmit, csak szeretném nézni, hogyan dolgozol. A morcos apa szemébe könny szökött. Ez a gyerek nem akar tőle semmit. Ez ritkaság. Ez a gyerek őt akarja, ő maga fontos neki. Csak nézni akarja, hogyan dolgozik.

Az Isten imádása valami ilyen. Nem akarok semmit most Tőled, Téged akarlak. Szeretném beszívni a szememmel, a hitemmel a Te lényedet. Szeretnék a közeledben tartózkodni. Jó előtted lenni. S ha van egy szavad hozzám, megtisztelve érzem magam. Számomra minden fontos, amit mondasz, sőt, amit teszel. Csak nézni akarom, mit teszel, hogyan cselekszel.

Sok hívő embernek ismeretlen az istentiszteletnek ez a formája. Amikor a hívő eljut oda, hogy csodálja az ő Istenét, amikor Istent a maga valójában kezdi megismerni és látni. Amikor valóság lesz az, amit a zsolnában így olvasunk: „Gyönyörködj az Úrban, és megadja szíved kéréseit!”

Mi állandóan csak szívünk kéréseit soroljuk neki. Így új esztendő elején különösen. Arra kell nekünk Isten, hogy elmondjuk neki a kéréseinket. Addig kell nekünk, amíg meghallgatja a kéréseinket. Tulajdonképpen a kéréseink teljesedése a fontos számunkra, és nem Ő. Aki eljut oda, hogy akármi-

lyen megfogalmazásban ezt mondja el Istennek: tied az ország, a hatalom és a dicsőség mindörökké – az elkezd gyönyörködni az Úrban. Az többet kap, mintha csupán a kérései teljesednének

Jézus erre adott itt példát. Elfogynak a szavak, de Isten gyermeke még tovább ott marad Isten előtt, és nézi, hogyan dolgozik az Atya. S még mindig van mondanivalója a számára. Ez már csak olyan beszélgetés. Nem valaminek a megbeszélése, nem toporzékol és sürgeti kéréseinek a teljesítését, hanem örül, hogy az Atya gyermeke. Örül annak, hogy ilyen Atyja van. Erre nem Istennek van szüksége, hanem nekünk, mert mi felejtjük el újra és újra, hogy a mi Atyánk az, akié az ország, a hatalom és a dicsőség.

A mi imádságaink is egyre inkább olyanokká válnak, mint az egymással való beszélgetéseink. Felszínesekké és rövidkékké. Csak a legsürgősebb tennivalókat beszéljük meg egymással sokszor a családon belül is.

Szeretnék ebben az esztendőben ehhez a kisgyerekekhez hasonló lenni. Amikor befejeztem az imádságot, még egy kicsit ott maradni Isten közelségében, és nézni, hogyan dolgozik az Atya. Hátha lesz egy szava hozzám.

Három gyönyörű biznyságtézés.

1. *Tied az ország.* Mi ez az ország? Azt jelenti, hogy Isten az uralkodó. Nem akármilyen ország: Isten országa, isteni uralkodóval. Tehát itt azt vallja meg újra Isten gyermeke: hiszi, hogy a mi mennyei Atyánk ténylegesen uralkodik. Uralkodik az egész földön, uralkodik a mennyben, az egész világmindenség az övé. Azért fontos ezt látnunk, mert ha körülnézünk, elkese-redünk amiatt, hogy kíméletlen, ádáz harc dúl minden területen az uralomért, sőt az egyeduralomért. A gazdaságban, a politikában, de egy közepes beosztásért is letaposásák egymást az emberek. A részegen hazatérő férfi is, miközben a gyerekei reszkettek az ágyban, a felesége már kékre-zöldre volt verve, ezt üvöltötte: ebben a házban én vagyok az úr.

Ezért az uralomért harcolnak a nemzedékek egymással. És milyen sok baj származik ebből. Sokszor észre sem vesszük, milyen szenvedélyes uralom-vágó hajt bennünket, annyira megszoktuk már.

2. *Tied a hatalom.* Nemcsak a lelkek felett, hanem az egész világ felett uralkodik az Úr, és hatalma van, még akkor is, ha a mai embernek egyre inkább fejébe száll a büszkeség, hogy a tudománya és technikája révén neki van hatalma az egész teremtett világ felett. Még akkor is Istené minden hatalom, ha sokszor elrettenve látjuk és már-már elhisszük, hogy a pénz olyan hatalom, amivel mindent el lehet érni. Vagy ha megrémülünk amiatt, hogy milyen démoni hatalmak tartják rabságukban sokaknak a gondolkozását. Akkor is igaz ez: a tiéd minden hatalom.

3. *Tied a dicsőség is, egyedül.* Erről Isten többször beszél. Még azt is mondja: dicsőséget másnak nem adom. És amikor Jézus számot ad az Atyának mennybemenetele előtt, azt mondja: én megdicsőítettelek téged e földön. Ezt tartja a legfontosabbnak. Utána beszél még rólunk, meg sok egyéb, fontos dologról. De ez a legfontosabb, hogy elvégeztem, amit reám bízál. Megdicsőítettelek e földön.

Ne feledjük, hogy Isten minket, a hívőket is erre választott ki. A Bibliában olvassuk ezt: „Arra hívott el, hogy legyünk magasztalására az Ő dicsőségének.” (Ef 1,12) Ez az ember őseredeti feladata, küldetése, hivatása. Akármit tesz ezen a földön, azzal teremtő Istenét, mennyei Atyját kellene, hogy dicsőítse. Az ember viszont erre képtelenné vált. Az Isten elleni lázadás egyebek közt azzal a következménnyel is járt, hogy a maga dicsőségét keresi, hogy elveszi Istentől a dicsőséget. Kiknek állítunk szobrokat? Kiknek a nevével van tele az újság? Kiket szoktunk dicsérni, ha kell, ha nem? Egy mást, az embert. Hol hangzik ezen a világon egyértelmű, tiszta Istendicsőtés? Nem sok helyen.

Azt meg mindenki természetesnek tartja, hogy dicsekszünk, és egymást dicsérrjük. Mert a dicsőség az nekünk kell, és egyedül nekünk. Kiprovokáljuk sokszor a dicséretet. Az ember dicsőségszomja nem ismer határt.

Voltam legátus egy olyan gyülekezetben, ahol a templomban gyönyörű színes kazetták vannak festve a karzaton és az első padokon. Minden ilyen kazettára rá van írva: Isten dicsőségére készítette X Y. Nem egyforma betűkkel ám. „Isten dicsőségére” apró betűkkel, a „készítette” nagyobbakkal, s az alján arasznyi betűkkel az illető neve. Csak az jutott eszembe, hogy vajon kinek a dicsőségét akarták megörökíteni? Milyen olcsó önámítás, öndicséret ez.

Legyünk hálásak Istennek, hogy nyitogatja a szemünket ebben az esztendőben, már az első találkozásunk alkalmával. Lássuk meg magunkat, és lássuk meg Őt, akit egyedül illet minden dicsőség. Ez is örömhír, mert arról is szól, hogy Isten az Ő dicsőségében részesíti az Ő gyermekeit.

Jó lenne, ha végigkísérné minket az egész esztendőn ez a boldog bizonyosság: a mi Istenünk uralkodik. Ténylegesen uralkodik. Nyugodtan reá bízhatjuk a világ sorának az elrendezését, és gondja van a mi életünkre is. Ővé az uralom, Ővé a hatalom. Mindent megcselekedhet, amit Ő jónak lát. Nincs neki lehetetlen. De Ővé a dicsőség is, és jó lenne úgy élnünk, hogy akármit cselekszünk, mindent az Ő dicsőségére tegyünk. Ámen.

A TÚLSÓ PARTON

Mk 1,14 – 15; 4,35 – 41

A Biblia ismerete, különösen Jézus tanításaira való tekintettel, elengedhetetlen követelmény a keresztyén ember számára. Ezt Káténk is megfogalmazza: „A Bibliát azért szükséges ismernünk, mert a benne foglalt tanítások a keresztyén élet alapját és a keresztyén élet útmutatóját képezik.” Ha most szűkítem a kört, és csak a jézusi tanításokra gondolok, akkor azt mondhatom, hogy azok ismerete, betartása, egyszerűen az azok szerinti élet jelenti a

keresztény életformát, ahogy mondani szoktuk: Jézus követését. A kérdés az, hogy elegendő-e ennyi? Mit is jelent a Jézus követése? Mielőtt ezekre a kérdésekre felelnék, nézzük a felolvasott újszövetségi történetet.

Én személy szerint nem hiszem, hogy a kétezer éve élt galileai próféta néhány határozott szavára szél és tenger egyszeriben elcsendesedtek volna. Ma már senki sem hisz ilyen csodákban. Bibliakutatók, teológusok és egyszerű emberek általában egyetértenek ebben.

Ahogy már többször elmondtam, ezeket a csodás történeteket soha sem kell szó szerint érteni és értelmezni, inkább jelképesen. A jelképrendszerben a vihar a tanítványok Jézus halála utáni lelkiállapotát jelenti. Jézus alvása az ő halálát, felébredése pedig szellemi értelemben vett feltámadását. A lecsendesített vihar a megnyugodott tanítványi lélek, miután megtapasztalja a feltámadásban való hitet.

A történet üzenete egyértelmű és világos: Át lehet menni a túlsó partra. A tomboló viharnak is egyszer vége lesz. Ha van bennünk egy parányi hit, lehetséges, hogy átjussunk a túlsó partra. A fontos, hogy akarjunk, s a cél érdekében tegyünk valamit.

A kérdés így tevődik fel: Mit tegyek? Mit tegyünk? Én azt hiszem, hogy hasonló helyzetekben ezek életünk legzaklatóbb kérdései. Hogy felelni tudjunk ezekre, döntenünk, választanunk kell. Ez pedig nem könnyű és nem is olyan egyszerű, ahogy sokan sokszor elképzelik. Kis túlzással azt mondhatnám, hogy ezek a döntések, az adott helyzetben való választás, a dolgok megkülönböztetése határozzák meg életünk irányát és célját is egyben. Persze ezen lehetne vitatkozni is, mert tudom, hogy nem mindenki látja így a dolgokat.

Hadd térjünk vissza egy kicsit textusunk első részéhez, mely szerint Jézus próféta működését ezekkel a szavakkal kezdte: „Betelt az idő, és elközelgett az Isten országa. Térjete meg és higgyetek az evangéliumban.” Mi ez a jó hír, az evangélium? Egyszerűen ennyi: eljött az ideje a változásnak. Más is lehet ez a világ. Jobbá tehetjük önmagunk számára. Ennek feltételét Jézus így fogalmazta meg: Szükség néktek megtérni, újjászületni!

Mint annyian az előtte járó próféták, Jézus hitte, hogy az emberi lelket meg lehet változtatni, oly annyira, hogy a terror helyett az együtt érző szeretet útját választja. Az ember képes lerombolni az előítélet falait, hogy nemre és fajra való tekintet nélkül tud egymásra figyelni, az emberség útját járni. Amikor az emberek kezdtek odafigyelni tanításaira, amikor sokaknak lelkében már felcsillant az új világ reménye, a hatalmasok úgy gondolták, hogy ez a saját érdekeiket, társadalmi pozíciójukat is veszélyeztetheti, akkor úgy döntöttek, hogy megölik őt.

Halála után sem változott sokat a világ. Hűséges követői, ezt látván, úgy gondolták, hogy Jézus helye a szellem világában van. A mindennapok valószínűsége túl durva és kegyetlen ahhoz a világhoz viszonyítva, amit Jézus hirdetett, és megvalósulásában bízott.

Mit jelentett mindez a jézusi felfogásban, eszmevilágban? Elsősorban azt, hogy közel a szeretet Istene. Az ember ennek a szeretetnek a közelében

megváltozhat, jobbá lehet, s felfedezheti, hogy a gyűlölet és zsarnokság helyett a szeretet törvénye irányíthatja az embert. Ezt az eljövendőt, az ember által Isten segítségével megvalósítható világot nevezte ő Isten országának. Ennek eljövételében bízott, annak megvalósításáért munkálkodott.

Ma már másképpen fogalmazzuk meg ezt a követelményt, egyszerűen csak így: Kövessük Jézust, legyünk tanítványaivá! Egyszerűen – mondom de érzem, hogy ez az egyszerűség teszi igazán nehézé, sokszor elérhetetlenné ezt a világot. Vajon miért? A századok folyamán bebizonyosodott, hogy mindig könnyebb volt Jézust felemelni az eszményi világba s imádni, mint megpróbálni igaz tanítványává lenni.

Milyen érdekes, hogy mi unitáriusok is sokszor elköveztük, elkövetjük a hibát. Nem abban, hogy imádjuk Jézust, hiszen ez távol áll a mi hitvilágunktól, hanem abban, hogy Jézus követéséről beszélünk, ezt tartjuk fontosnak, és hangsúlyozzuk mindennekfelett, ahelyett, hogy ténylegesen megpróbálnánk utánozni őt abban, amit mondott és cselekedett. Ez az igazi tanítványság: lemásolni azt az életformát, amelyet ő nemcsak meghirdetett, de meg is élte teljes odaadással, minden akarásával, lelkének szeretetével.

Ez igazán nehéz a keresztények milliói számára. Olyan szépen tudunk beszélni, szónokolni az eszményi világról, Jézus tanításairól, a tanítványság szépségéről, de őt igazán utánozni egyikünk sem tudja. Márpedig e nélkül nem valósulhat meg Isten országa.

Én mégis hiszek ebben a világban, annak megvalósíthatóságában. Ennek a látomásnak a beteljesedése nincs közel, a következő fordulónál, ami aztán egy napon előáll a semmiből, csak azért, mert kedvesek vagyunk, mert a jó-akarát lett úrrá felettünk. Én azt hiszem, hogy nagyon lassan, hosszú fejlődés nyomán jön el, valósul meg.

Nagyon sokan a keresztények között állítják, hogy máris itt van, szemmel látható jelei vannak, csak észre kell venni. A vihar elmúlt, a tenger lecsendesedett, soha nem volt ilyen kedvező a helyzet. Most kell egy utolsó erőfeszítéssel átlendíteni a világot a túlsó partra. Én úgy gondolom, hogy az idő teljessége, az igazság napja még nem jött el. Sokat kell még azért tennünk, hogy megszülessen, mert a tomboló viharral nem lehet egyszerűen parancsszóval elcsendesíteni. A kérdés ugyanaz: Mit tegyék? Mit tegyünk?

Jézus azt mondja, térjetelek meg. A megtérés elsősorban irányváltást jelent, sokszor a korábbival teljesen ellentétes irányt. Ehhez pedig bátorság és bizalom kell, de mindenekeelőtt annak tudata, hogy nem fentről fogja ránk küldeni a Mindenható, hanem úgy kell kifejlődnie bennünk, mint egy mustármag, amely kezdetben piciny, Jézus szerint a legkisebb a magvak között. Ebből a kis magból kell kifejlődnie, terebélyesednie egész életünket átfogó hatalmas fává.

Ezt kell, hogy felismerjük és megértsük mindennapi életünkben is. Mindenért meg kell küzdeni, csak úgy semmi sem pottyán az égből, hanem csak ha megdolgozunk érte. Sohasem azon kevesekre gondoljunk, akiknek pillanatszerűen minden „áldás” ölükbe hull, hanem a többségre, akik hozzánk ha-

sonlóan kemény munkával teremtik meg azt, ami létük fenntartásához szükséges: Szülők, nagyszülők hagyatéka. (Utánoznunk kell őket!)

Nekem az a feladatom, hogy a lelkemben visszhangzó jézusi felhívást felerősítve érthetően mondjam el a ma emberének, nektek keresztény testvéreim: „Váltsatok irányt, térjete az igazi útra.” Utánozzátok a Názáretit mindenben, mert amelyik pillanatban ezt megtettétek, abban a pillanatban már útban lesztek Isten országa felé. Ámen.

PÁLFI DÉNES

AHOL A KINCSED, OTT A SZÍVED

Mt 6,19–21

Bizonyára mindannyian láttunk aranyásókról szóló filmet, vagy olvastunk könyvet, amelynek szereplői – szegény, nincstelen emberek – nem törődtek bele nyomorúságukba, hanem nekivágyva a távoli Kalifornia hegyeinek, ott verejtékes munkával a folyókból aranyat mostak és meggazdagodtak. A történet általában a következőképpen alakult: az aranylázban „szenvedők” között az arany gyarapodásával a feszültség is növekedett, mert az egyik gazdagabb akart lenni, mint a másik. Előbb-utóbb aztán bekövetkezett, amit várni lehetett: az addigi barátok – az arany miatt – kivetkőzve emberi mivoltukból, egymásnak estek, egymás életére törtek, s ha egyáltalán életben maradtak az összetűzések után, esküdt ellenségekké váltak. Esetükben is érvényre jutott a megállapítás: „Akinak idővel megtelt a zsebe, lassan kiürült a szíve.” (Czirják Árpád). Másképpen fogalmazva: szívük is odakerült, ahol a kincsük volt: a zsebükbe, ahelyett, hogy a „helyén van szíve” mondás értelmében, keblükben foglalta volna el őt megillető helyét.

E rövid, de tanulságos bevezetés hallatán – gondolom – könnyű megérteni a felolvasott jézusi tanítást: „Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön, ahol a moly, és a rozsdá megemészti, és ahol a tolvajok kiássák és ellopják... Mert ahol a kincsed van, ott lesz a szíved is.”

Jézus is annyira világosan, közérthetően fogalmaz, hogy tanítása nem igényel semmilyen magyarázatot. Mai világunkban, első hallásra, szavai – sokak számára – mégis gúnyolódásként hatnak, s ezt így teszik szóvá a csökönyös értetlenkedők: Talán tréfált Jézus, amikor ilyeneket tanított? Nem gondolt arra, hogy a magunkfajta szegény, nyomorgó ember a mai nincstelen világban nem gyűjt, mert nem gyűjthet kincseket? Nem tud spórolni, összekuporgatni semmit, már csak tengődik egyik napról a másikra. Ruháit nem eszi meg a moly, mert alig van, mit felvegyen, pénzében pedig kiváltképp

nem tehet kárt: az, ha egyáltalán van belőle, sokat nem időzik hajlékában. Rozsdától sem kell félnie, mert az csak megkopott, ócska múzeumba való használati tárgyait veszélyezteti, a tolvajok meg hiába keresnék az éj leple alatt eldugott-elásott kincseit, ékszereit, amikor ő fényes nappal sem találja azokat, mert egyáltalán nem léteznek. Mennyei kincsek? Azokkal meg mit kezdjek? Hisz a jelen állapotok is mutatják, hogy igenis, földi kincsek, pénz kellene, pénz, amely a földi boldogság záloga, a mindennapok nyomorúságának enyhítője!

Észrevétlenül így válnak istenített földi kincsekké a pénz, az anyagi javak, amelyek delejes erőként vonzzák magukhoz a nyomortól üressé, könnyűvé lett emberi szíveket. S ha a földhözragadt, pénzsóvár szegényből valamilyen szerencse folytán dúsgazdag ember lesz, az legtöbbször nem ismer sem Istent, sem embert, ellenségnek nézi addigi barátait, szívét vakká, érzéktelenné teszi a pénz csengése, tapintása, akárcsak az „aranylázban” égőket a sárga nemesfém hideg csillogása. Mert szíve ott van, ahol a kincs, s e kincs számára kizárólagosan a pénz, a vagyon, az anyagiak.

Kétségtelen, hogy ezek is szükségesek a megélhetéshez. A pénz szükséges rossz – mondta nagyon találóan valaki. Vannak anyagi javak, földi kincsek, amelyekre – miként a mindennapi kenyérré – naponta szükségünk van, különben megszűnik testi életünk. Jézus nem tiltja meg ezeknek becsületes munkával, küzdelemmel való előteremtését, csak eszeveszett gyűjtésüket, felhalmozásukat ellenzi. Egyrészt azért, mert a földi kincsek mértéktelen halmozása állandó aggodalmat, nyugtalanságot jelent az ember számára, hisz azokat moly, rozsdá, tolvajok s még mennyi minden megsemmisítheti, tönkretetheti. Hányan voltak és vannak olyanok, akik az örület határáig jutottak, összeharácsolt földi kincseik pusztulása miatt. Nos, Jézus ettől szeretne megkímélni minket. Ezért ajánlja a mennyei kincsek gyűjtését, amelyet semmi el nem pusztíthat. Másrészt: azt szeretné, hogy helyén maradjon, helyén legyen a szívünk, ne vonzza azt magához semmilyen külső csillogás, semmilyen földi kincs, hanem lakozzon mindenkor keblünkben, hűségesen őrizve az Isten- és emberszeretet legdrágább mennyei kincseit, amelyekből kiindulhat egy szép, igaz, Istennek tetsző emberi élet.

November 25-ét írtunk, s ez a nap idén, római katolikus testvéreinknek kettős ünnep: Krisztus Király és Alexandriai szent Katalin ünnepe. Vajon mivel érdemelték ki, hogy „királynak”, illetve „szentnek” nevezzék őket? Azzal, hogy mennyei kincseket gyűjtögettek, s ezeket életük árán is megőrizték. Szívük csak ezekért a kincsekért rajongott a vértanúság ijesztő rémképe láttán is. Katalinról jegyezték fel: a kegyetlen Maxentius császár, hogy pogánnyá tegye a keresztény nőt, császárnésággal kecsgettette, feleségül kérte. Katalin azonban nem tágított, mire késekkel fölszerelt kerékkel oltották ki életét.

De nemcsak a katolikusoknak, hanem nekünk, unitáriusoknak is vannak mennyei kincseket gyűjtögető, szívekkel ezekért rajongó „szentjeink”. A 100 éve született Balázs Ferencről írta egyik kortársa: „Ha egyszer megrajzolnák

a tizenkét magyar apostol arcát, ő nem hiányozhat közülük.” 1923-ban 22 évesen adja ki a „tizenegyek” antológiáját, amelyben tizenegy magyar irodalmár „kiállt fel: itt vagyunk, élünk (...) Bánya vagyunk, új kincsekre csodálkozhatik a világ.” Nehéz kisebbségi sorsban is őrizték szívükben a hitet, s tartották általa a lelket sokat szenvedett, szemefényükként szeretett népükben.

A Szabadság egyik számában bukkantam rá a Volt egyszer egy református templom című írásra, mely szerint Nagyiklód református népe 1940–1944 között gyönyörű templomot épített. Szívüket-lelküket beleépítették Isten hajlékába, de a mostoha idők miatt a magyar verejtékből és adományokból épült református templom végül Nagyiklód és környéke legszebb ortodox templomává lett. A cikkíró így fejezi be a történetet: „Így hát, testvér, ha néha Nagyiklódon visz át az utad, és az országút mellett a község közepén szemed megakad egy szép ortodox templomon, emeld meg a kalapodat, és gondolatban hajts fejet előtte egy pillanatra. Hisz, sok magyar embernek van benne a szíve, lelke, pénze és veritékes munkája. Nevük névsorát a jobb oldali torony fundamentuma rejti, őrzi, amely egy zivataros, szomorú magyar sorsról regél az esti szellőben, az egykori híveit siratva.” Bármilyen szomorú e történet vége, örömmel kell eltöltsön minket az áldozat, mely mennyei kincsek elnyeréséért földi kincseket, pénzt, anyagiakat, verejtéket adott, örökszép bizonyágaként a jézusi lelkületnek: Mert ahol a kincsed van, ott lesz a szíved is. Bárcsak ilyen lenne a mi áldozatunk is, örök értékű, mennyei kincsekben bővelkedő szívünk és életünk. Ámen.

A SZERETET: IGAZI VILÁGOSSÁG

1Jn 2, 8–10

Gondolom, senkinek sem kell bizonyítanom: milyen felbecsülhetetlen kincs a világosság. Elég, ha a Napra, erre az évmilliók óta világító égitestre gondolunk, amelynek fénye és melege nélkül nem lenne élet Földünkön, s örök sötétség és hideg kerítené hatalmába világunkat. Hála Istennek, a Nap, sugaraival minden reggel elúzi az éj sötétjét, ragyogása bearanyozza szerető Atyánk teremtett világát, s benne gyermekei, az emberek arcát, eietét.

E Föld lakója tehát minden reggel elmondhatja az idézett újszövetségi szavakat: „múlik a sötétség és már fénylik a világosság!” Ha jól odafigyelünk, feltűnt, hogy az idézetből kimaradt egy szó: igazi. Azt hiszem, mondanom sem kell, hogy ez a kihagyás szándékos volt. Mert az igazi világosság – átvitt értelemben – nem az, ami minden reggel pajkos gyermekként bemosolyog ablakunkon, jelezve, hogy „az új nap újabb küzdelemre szólít” (85. ének), hanem az, amiről az első jánosi levél írója így vall: „Aki szereti a

testvérét, az a világosságban van”. S ha jól elgondolkozunk, igazat kell adnunk a bibliai szerzőnek, mert míg a Nap és sugarai az est beálltával eltűnnek szemünk elől, s minden oldalról körülvesz minket a sötétség, addig a szeretet „Napja” sohasem áldozik le, s a szerető ember a legnagyobb sötétségben, csillagoltó éjjeleken is „világosságban van”, fényt és meleget árasztva szeretetével maga körül.

A szeretet ki nem hunyó világosságát árasztotta Jézus is szívéből minden ember felé, s annak fényét nem tudták kioltani két évezred éjszakai sem. Íme, e fény ma is árad felénk, hogy nagy örömet, békességet, ünnepet teremtsen szívünkben, életünkben. Hogy múltjon a sötétség, s fényljék az igazi világosság!

A szeretet az igazi világosság, a szív és a lélek fénye. De a szívnek és léleknek van sötétsége is, amely nyomasztóbb, mint a téli éjszakák sötétje, s ez nem más, mint a szeretetlenség, az embertelenség, a gyűlölet! „Aki azt mondja, hogy a világosságban van, de gyűlöli a testvérét, az még mindig a sötétségben van” – támasztja alá állításomat a levélíró, gondolom közérthetően. S bár a legtöbb ember elfogadja ezt a világos érvelést, világunkban mégis sok helyen sötétség honol. Sötétség fizikai értelemben, s ezt igazolandó, elmondok egy esetet. A Szabadság egy hónappal ezelőtti egyik számában olvashattuk a következőket: „Míg a nagyvárosokban százmilliókat költenek az ünnepi megvilágításra, egy Dés melletti tanya harminc lakója még a petróleumlámpa »luxusát« sem élvezheti. Gorbópataka lakói már több hónapja sem a faluboltban, sem Désen nem tudtak petróleumot vásárolni, mi több, a petróleumlámpa üvegét sem gyártják már.” Így a tanyabeliek, akik a villanyáram áldásait eddig még soha nem élvezhették, kénytelenek délután ötkor nyugovóra térni, vagy a tűz világánál, legfennebb gyertyafénynél tölteni a hosszú téli estéket. Igen, míg a nagyvárosok trikoloros fényárban úsznak, addig ezeknek a sötétségre kárhozott embereknek még a petróleumlámpa is elérhetetlen „luxus”, fényüzési cikk, s e szomorú tény, e fizikai sötétség, a káprázatos ragyogás dacára arról győz meg, hogy nagy még a lelki sötétség azokban, akik felelősek azért, hogy családi hajlékokban is múltjon a sötétség, s diadalra jusson a világosság!

De a fizikai mellett igen nagy a lelki sötétség. A gyűlölet, rosszindulat, meg nem értés vakhomálya fekete posztóként borítja be szeretetre, megértésre, világosságra sóvárgó életünket. A fényt árasztani hivatottak sötétsége, lelki vaksága, gyűlölete lépten-nyomon „vasfüggönyt” igyekszik emelni a felénk áradó világosság útjába! Sötétségünkben, elvakultságunkban lábbal tapodják legelemibb emberi jogainkat. Elég, ha a közelmúltban kimondott tiltásra gondolunk, amely büntetőeljárást helyez kilátásba Himnuszunk eléneklése esetén. A Krónika egyik újságírója – Ágoston Hugó – ennek kapcsán írta a következőket. „Nyugaton (...) rossz tréfának fogják minősíteni az egészet. Abban a világban, amely felé Románia oly nagy igyekezettel törekszik, sem az egyszerű polgár, sem a politikus nem fogja megérteni, hogy egy szervezet miért nem élhet annak a közösségnek a szimbólumaival, amelynek

az érdekeit védi. (...) Meg aztán; hogyhogy nem lehet bárkinek bármit énekelni? – rázza meg a fejét a német, a brit, a spanyol, a norvég, a holland, a francia, a dán, a belga polgár. Ha ráadásul megtudja, hogy etnikai alapon tiltották be az éneklést, megállapítja, hogy az egy antidemokratikus, nacionalista állam. Végül, ha azt is közlik vele, hogy az a bizonyos büntetőjogi eljárás a kormánypárti sajtó figyelmeztetése nyomán történt, az európai ember végképp azt hiszi, hogy abban az országban a feje tetejére állt a világ, nagy baj van az emberi jogokkal. A nyugati vezetők pedig megállapítják, hogy egy olyan országnak, amely ennyire megrekedt az agresszív - gyűlölködő - nemzetállamiságban - nincs köztük a helye.” Bizony, jó lenne megszívlelniük e sötétségben tévelygőknek a jánosi levél intését: Aki szereti a testvérét, az a világosságban van, de aki gyűlöli, az még mindig a sötétségben. És – az elhangzottak alapján - ott is marad, mert nincs helye a világosságban élők között!

Jézus azért jött, azért élt és szeretett, hogy múljon a sötétség, s a világot betöltse Istenországa világossága, hogy az emberi szívekből örökre továtűnjön a gyűlölet, s azokban, örök lakóként, otthonra leljen a szeretet. A szeretet, ami a legsűrűbb sötétségben is fényt, a legnagyobb nyomorban is ünnepet képes teremteni. A letűnt rendszer egyik karácsonyának előestéjén történt, hogy egy járőröző erdész két, hatalmas köteg fenyőfát cipelő cigányba botlott. A hidegtől elgémberedett emberek külsejéről lerítt a nyomor, az ínség, a koplalás. Elmondták, hogy a városba igyekeztek valami pénzt szerezni az Úr születésnapja megünnepléséhez. Az erdész először elkobozta a fenyőfákat, de aztán megesett rajtuk a szíve. „Sajnáltam őket – mondta. Magam előtt láttam a putrik képét, a leírhatatlan nyomort, az éhes purdékát, amint apjukat várják.” Újra találkozott velük, az erdészlakhhoz rendelte őket, visszaadta elkobzott fenyőiket, megtoldva számukat tíz fával, s megmutatta nekik, hol adhatják el azokat. Estefele újra látta őket, amint tele zsákokkal igyekeztek hazafele, s erdészünk örömmel gondolt arra, hogy ha nem is pompás ajándékokkal, de legalább jó falatokkal a putriba is megérkezik az angyal, a nyomor sötétjébe egy kis világosságot gyűjt könyörülő szeretete.

Ilyen tettekre, a könyörülő szeretet tetteire van szükség ahhoz, hogy múljon a sötétség, a nyomor, a gyűlölet, világosságot és fényt, örömet és békeességet árasztó legyen az ünnep, e földi élet, amely a szeretet világossága nélkül sötétségbe borul, akárcsak a karácsonyfa, amelynek gyertyáit kioltja egy hirtelen támadt léghuzat. E tettekhez pedig világosságban járó, szeretetfényt árasztó emberekre van szükség, akik életük ünnep- és hétköznapjain egyaránt a költő Reményik Sándor gyönyörű vallomása szerint élnek: „...Ó csak legyen a fény forrása én, / Apró gyermekek bálványozott fája, / Én az idegen, én a jövevény. / Égő fenyőfa, égő áldozat, / Akit az isten ősi otthonából / Emberek öröme elhozat.” (A karácsonyfa énekel). A szeretet világosságával teremtsünk hát mi is örömet, igazi ünnepet a harmadik évezred első karácsonyán és minden időben. Ámen.

NŐNAPI KÖSZÖNTÉS

1Tim 2,9–15

Mai prédikációm – gondolom kitaláltatok – az asszonyokról, nőkről szól, de nemcsak az asszonyoknak, nőknek, hanem mindenkinek. Ilyenkor, március nyolcadika, a nemzetközi Nőnap táján, egészen természetes, hogy fokozott figyelemmel és tisztelettel fordulunk nőtestvéreink felé, s igyekszünk köszönteni őket, ha nem is mindannyiukat, de legalább a hozzánk közelállókat. A köszöntés többféle formát ölthet: lehet pompás virágcsokor vagy pazar ajándék, ám ha ezekre nem telik, egy szerető csók, egy kedves mosoly, egy jó szó vagy egy segítő, terheket könnyítő cselekedet is ünnepi köszöntő lehet azon nőtestvéreink számára, akik nem külső csillogásban, hanem a szív szeretetében és jóságában látják az élet igazi ajándékait.

Én, mint lelkész, a mai prédikációmmal köszöntelek Titeket, kedves Nőtestvéreim, amelynek alap gondolatát Pál apostol nőkhez intézett tanítása képezi. Mire tanítja, mire inti kora keresztény asszonyait, nőit az apostol? Mindenekelőtt arra, hogy „tiszteséges öltözetben, szemérmesen és mértéktelenesen ékesítsék magukat, ne hajfonatokkal és arannyal, gyöngyökkel vagy drága ruhával, hanem azzal, ami az istenfélelmet valló asszonyokhoz illik: jó cselekedetekkel.” Hiszem, hogy Pál keresztény erényekkel „ékeskedő” nőtestvérei megfogadták az apostoli intést. Nem úgy a mai, magukat keresztényeknek tartó nők egy része. Azok, akik ledéren, szemérmetlenül öltözködnek (valósággal kínálják magukat), s a cicomában, külsejük ékesítésében mértéktelenek. Hiába szép arcúak és alkatúak, ez hiúságuknak nem elég: festékek garmadájával, bodorított, idétlen divatú hajviselettel próbálják még „szebbé” tenni az Isten áldott adott természetes szépséget, miközben elcsúnyítják magukat! Testüket arannyal, gyönggyel, drága, de hiányos és visszataszító ruhakölteményekkel ékesítik, s közben – a tapasztalat legtöbbször igazolja – üres a fejük, s szívük, a lelkük, „éktelen”, tartalmatlan az életük, mert hiányzik belőle az erkölcs, a jó cselekedetek igaz ékessége. Találóa írta az egyik katolikus egyházi író, hogy az ilyen nők esetében a „miniszoknya – mini erkölcs”-csel társul, ellenben a „szép és elegáns női divat első kelléke s elengedhetetlen vonása: szemérmes.” (Léstyán Ferenc)

A szemérmetlenül öltözködő, csak külsejükre adó nőkből általában, sajnos, hiányzik az „istenfélelem”, a vallásosság, az egyház és templom szeretete, melyeket feleslegesnek és nevetségesnek tartanak. Nem érdeklí őket az egyházi élet, nem kívánják megismerni és meghallgatni lelkészüket, sőt, azt sem tudják, merre nyílik a templom vagy a lelkészi lakás ajtaja. Egy idős lelkész délutáni sétáját megzavarta az eső. Felhúzta esernyőjét, s nyugodtan folytatta útját. Ám ekkor egy kirívóan öltözött-hölgyet pillantott meg, akinek nem volt esernyője. Azonnal felajánlotta neki esernyője védelmét, s mindketten „megúszták szárazon” a hirtelen támadt zivatart. Elválásukkor a lel-

kész megkérdezte: kihez volt szerencséje? „Úgy látszik uram, Ön sohasem jár az Operába. Ott én vagyok az első énekesnő!” – válaszolt fennhéjázóan a hölgy, majd megkérdezte: „Ön kicsoda” A lelkész nyugodtan felelt: „Úgy látszik, hogy Ön sem jár templomba, mert én vagyok a helybeli lelkész.”

Azt hiszem, sok „kirívóan” öltözködő hölgy számára ismeretlen a lelkész, ismeretlen terület a vallásos, egyházi élet, de milyen jó látni ifjú vagy idős nőket, asszonyokat, tisztességesen, szemérmesen, szerényen öltözötten a templom padjaiban, áhítatos arccal imádkozni, énekelni. Olyan arccal, amely nincs „mesterségesen” ékesítve, de még az elcsúnyító ráncok ellenére is megszépül, a lélek tisztaságának, jóságának, a buzgó vallásosságnak és hitnek ékes tükréeként.

S milyen jó tudni, tapasztalni, hogy az ilyen, valóban keresztény nők, a templomos áhítat, lélekékesítés után, jó cselekedetekkel is „ékesítik magukat: a hétköznapiok rendjén, családjuk, gyülekezetük körében, engedelmes gyermekek, hűséges hitvesek, gondos anyák, segítőkész emberek, vallásos közösségükért, egyházukért, hitükért áldozni tudó hívek. Olyanok, mint amilyeneket Pál apostol szeretett volna látni zsendülő gyülekezetei tagjaként, Jézus hűséges követőiként.

A keresztény asszonyokra, nőkre vonatkozó további tanítása már túlhaladt: „Az asszony csendben tanuljon, teljes alázatossággal. A tanítást azonban az asszonynak nem engedem meg, sem azt, hogy a férfin uralkodjék, hanem legyen csendben.” – írja. A tanítás itt az evangélium hirdetését, a prédikációt jelenti, amit mindenkinek, férfinak és nőnek egyaránt illik csendben és engedelmes lélekkel hallgatni. Abban az időben azonban ez csak a nőkre nézve volt kötelező. A férfiak taníthattak, hirdethették az evangéliumot, prédikálhattak, de a nőknek mindez tilos volt, csöndben kellett maradniuk.

Ebből is látszik, hogy a keresztény Pál apostol bizonyos szempontból még mindig zsidó tanítása ezt a felfogást tükrözi. Zsidó szokás volt ugyanis, hogy az istentiszteleten a nők el voltak különítve, s míg a férfiak egymást túlkiabálva a szent iratokat idézték, addig a nőknek hallgatniuk kellett. Pál felfogását azzal indokolja, hogy a teremtésben is Ádám volt az első, Éva utána következett. Ádámot nem vezették félre, de az asszony hagyta magát félrevezetni, s bűnbe esett. „Mégis üdvözl, ha gyermeket szül, ha megmarad józanul a hitben, a szeretetben és a szent életben” – fejezi be tanítását.

Unitárius szempontból ez a tanítás nagyon is idejétmúlt. Mi a férfi és a nő egyenjogúságát, egyenrangúságát hirdetjük. Vannak lelkészaink, akik taníthatnak, prédikálhatnak, s akik Istenországa szántóföldjén ugyanúgy fáradsz, megállják helyüket, mint a férfiak. Sok esetben talán jobban is. S Ádám és Éva bűnéért, e szép bibliai mondáért, sem férfit, sem nőt nem tartunk bűnösnek. Hisszük: mindenki a saját vétkéért, hibájáért felelős, és hitünk szerint üdvözülnie, boldogulnia férfinak és nőnek egyaránt Isten segítségével, de saját erejéből kell és lehet. Nemcsak a nők, de a férfiak számára is üdvösség, ha megmaradnak „a hitben, a szeretetben és a szent életben”, ha istenféllemük, vallásosságuk jó tettekben nyilvánkozik, életük szép ékességeként.

A nők számára van még egy „üdvyszerző” jó cselekedet, amellyel „ékesíthetik” magukat: az anyaság vállalása. Hogy vagyunk a világon, az azért van, mert egy nő, egy asszony: édesanyánk vállalta az anyaság nehéz, de üdvözítő terhét, feladatát. S nemcsak világra hozott, hanem fel is nevelt, gonddal, féltéssel, szeretettel, olyan hivatástudattal, amely a legtöbb férfiből hiányzik.

Áldja meg őket Isten mind a két kezével, áldjon meg minden nőt, aki vállalta/vállalja az anyaság nemes hivatását. Áldja meg azokat is, akik ezt nem teheték/tehetik meg, de szerető édesanyaként viszonyulnak minden emberhez, testvéréhez, aki egy áldozatvállaló édesanyának és Istennek drága gyermeke. Így „ékesíti” magát igazán jézusi szeretettel minden keresztény nő, s ezért méltó mindenkor a köszöntésre, tiszteletre és üdvösségre. Ámen.

SÁNDOR SZILÁRD

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

Mt 27,60/b, 64/a; 28,2/b,c

Ünnepelő gyülekezet, keresztény Testvéreim!

Az emberi lélek jó ismerőjének, a múlt században élt *Carl Gustav Jung*-nak több írását is lefordították magyar nyelvre. A nagy gondolkodó tanácsai ma is megszívlelendők. Ilyenkor, húsvétkor, a *Gondolatok a látszatról és a létezésről* címen megjelent, közkedvelt munkájának kérdésfelvetésére figyelnünk fel leginkább.

Mintha már a cím a húsvét egyik lényeges kérdését fogalmazná meg: látszat és létezés. Mégis, így első hallásra különösnek és távolinak tűnhet e kettősség: látszat és létezés. Első gondolatunk szerint: ami létezik, az látszik, és ami nem létezik, az nem látszik. Majd feltesszük a kérdést: lehet olyan létezés, ami nem látszik, és lehet olyan látszat is, ami nem létezik? Nemde csupán az létezik, ami látszhat és látjuk? Első hallásra a látszat és a létezés kiegyenlíti egymást, nem tűnik sem ellentétes, sem külön időben létező dolognak.

Jungnak – a közismert lélekgyógyásznak – a látszatról és létezésről papírra vetett gondolatait olvasva egyre több és több kérdés fogalmazódik meg bennünk. E kérdések közelebb visznek önmagunk megértéséhez, életszeretetünk bizalommal teljesebb, Istenbe vetett hitünk élőbb lesz. Írásában, az emberi lélek magasságai és mélységei mellett, olvasunk Istenről és Jézusról is. A szerző *Tertullianusszal* együtt vallja, hogy: „*A lélek természeténél fogva keresztény.*”

Nem célom most Jung eme munkájának részletes ismertetése. Csupán két gondolatot idézek tőle, mely húsvéti ünnepünket színesíti. Az első: „*Ha va-*

laki boldognak érzi magát, sem ezt, sem az ellenkezőjét nem kell neki bebizonyítani.” A második: „Az ember szeretne az éveket tovapörgető kerék küllői közé nyúlni, szeretné megőrizni... az örök ifjúságot, nem akar meghalni és elenyészni a földben.”

Ha az ember bensőjét egy jóleső érzés járja át, akkor nem kell neki a boldogságról beszélni, mert ezt megtapasztalta, mert érzi, hogy boldog. Viszont arról is hiába győznénk meg, hogy ez a jóleső állapot kellemetlen vagy fájdalmas számára, és ő ekkor boldogtalan! Éppen olyan felesleges vállalkozás lenne, mint az, hogyha azon fáradoznánk, hogy megállítsuk az idő kerekét.

Sem a Föld forgását, sem a Hold vagy csillagok fényét nem mi határozzuk meg, és nem is befolyásolhatjuk. Hasonlóképpen nem állíthatjuk meg a sziklák mélyéből felfakadó forrásvíz csobogását, nem tehetünk semmit az ellen, hogy ne mélyítse medrét a völgyben csörgedező patak, és hogy ne nőjön folyóvá, folyammá, hogy ne ömöljön be a tóba, tengerbe, óceánba. De tőlünk független az is, hogy megszülettünk és gyermekek, ifjak, felnőttek, öregek leszünk, és tőlünk független az is, hogy meghalunk.

Tőlünk független a hajnalok és reggelek, a szürkületek és éjszakák változása, s hogy az idő múlásával elfogy földi életünk. Hasonlóképpen titok lengi körül azt is, hogy mi vár ránk halálunk után. Azt látjuk ugyan, hogy elhunyt szeretteink földi maradványaival mi történik. Őseinktől megtanultuk, hogyan kell a végtisztséget megadni. Elhunyt szeretteinket koporsóba, majd a végső nyughelyre, a sírba tesszük. Utána a rögök eltakarják előlünk a koporsót, hol megszűnt szívdobogású szeretteink földi maradványa fekszik. Ez az, ami látszik, ez az, amit látunk.

Vajon csupán ennyi lenne az egész? De hova tűnik el az a lélek, ami a szívet dobogtatta, a kezet munkára, simogatásra mozdította, a lélek, ami az emberi hangot beszéddé formálta, az a sok láthatatlan vágy, óhaj, kudarc és siker, küzdelem, tudás, hit, reménység, szeretet, ami mind szerető embertársunk arcvonásaiba ráncosodott élete során? Ami a forrásnak felfelé törést, a szélnek mozgást, a Napnak fényt ad, nem látszik, mégis létező erők. Egy szóval: hova száll, merre igyekszik a lelkünk halálunk után? Ahogy e kérdést feltesszük, máris közelebb kerülünk húsvéthoz. A kérdés csupán hittel válaszolható meg. A lélekben találjuk meg a választ, ami láthatatlan, de letagadhatatlanul létező.

A prédikáció elején említett lélektudós, Jung az emberi élet végét a naplementéhez hasonlítja: „A nap bevonja sugárait, hogy önmagát világosítsa meg, miután fényét egy világra pazarolta el.” Ezt kiegészíthetjük azzal a megállapítással, hogy ugyanaz a Nap, ami nálunk szürkületet ad, a Föld másik felén a hajnali fényt sugározza. Nem láthatjuk a hajnali oldalát a Földnek, ha szürkület borítja be a helyet, ahol élünk. Ennek ellenére a szürkületi fény a Nap másik oldalán hajnalozik. Hasonlóképpen nem tudjuk, mi történik lelkünkkel életünk szürkülete után, de bizalmunk van az örökkévaló Istenben, hogy újra felvirrad a hajnal az örökkévalóság reggelén. Hisszük, hogy Isten nem csak céllal hív minket e földi létbe, de céllal is hív el. Szür-

kület után pedig éjszaka következik, majd a hajnal új reggelre virrad. Cso-
dálatos Isten teremtett világa! Ha az életre ilyenképpen tudunk rácsodálkoz-
ni, akkor közelebb kerülünk húsvéthoz. Ha a látszat és létezés kettősségét
ilyenképpen vizsgáljuk, akkor húsvét lelkünk világossága lesz.

Mit is jelent számunkra húsvét? Az ünnep gyökerei visszanyúlnak a zsidó
nép történelmének – az egyiptomi fogságból való kivonulás – időszakára. A
fogságból való kiszabadulás emlékét őrzik nemzedékről nemzedékre. A ke-
resztény húsvét szintén egyfajta kiszabadulást jelent. Húsvét: a lélek kisz-
abadulása a látszat béklyóiból, a hitelenség láncainak összetörése és remény-
séggel való felvértezése.

A húsvéti titok keresztény közösségeket hozott létre. Jézus halála után így
maradhatott fenn mindaz a tanítás és áldás, amit Ő életében megvalósított.
Máté evangéliumának elbeszélése szerint miután Jézus meghalt, Arimathiai
József levette a keresztfáról, a sziklasírba temette, és ennek bejáratához kö-
vet hengerített. A főpapok és farizeusok arra kérték Pilátust, hogy katonasá-
ggal őriztesse a sírt. Ahogy azonban elmúlt szombat, az Úr angyala le-
szállott a mennyből, és elhengerítette a követ, amelyre leült. A sírt őrző örök
megijedtek. Az asszonyokat pedig bátorította, hogy Jézus feltámadt, és arra
biztatta őket, hogy vigyék hírül a jó hírt a tanítványoknak. Ezután Jézus töb-
beket meglátogatott a maga élő valóságában, és arra kérte a tanítványokat,
hogy a jó hírt tegyék közzé mindenki számára. János evangélista hozzá fűzi
e történetekhez, hogy Tamás nevű tanítványa nem hitte, hogy halála után is-
mét élőként jelent meg mindaddig, amíg nem látta meg az élő Jézus sebeit.

Mit üzen számunkra a húsvéti történet? Először is: magunk előtt látjuk
Arimathiai Józsefet, aki Jézus testét a keresztről levette, és – a hagyományok
szerint – a sziklasírba eltemette. A tisztelet érzésével gondolunk Arimathiai
Józsefre, hogy a végtisztességet megadta Jézusnak, ki méltatlan halállal kín-
sz szenvedett. Az események folytatásában e tiszteletézésünk mellé társul en-
nek ellenkezője is, amit nehéz szavakba öntenünk. A farizeusok és főpapok,
kik Jézus halálát okozták, a végső kegyeletet nem adták meg számára. E ke-
gyetlen, embertelen viselkedésük mögött azonban ott volt a kibeszélhetetlen
félelem, ami bennük dült. Félték Jézustól még halála után is. Akkor sem
érezték magukat biztonságban, amikor Jézus már átadta lelkét a Teremtőnek.
Sem előttük, sem utánuk nem történt meg az, hogy sírba eltemetett halottat
katonasággal őriztesen valaki. Milyen kifejező kép, milyen sajnálatra méltó
ember az ilyen! A főpapok és írástudók nem tudtak szabadulni félelmüktől
Jézus halála után sem, félték a szeretet hatalmától. Milyen földhözragadt
gondolkodás, milyen sötét lelkiség! Elfeledték volna azt, hogy Jézusnak az
országa nem e világból való? Úgy tűnik, elfelejtették. Elfelejtették azt, hogy
erővel semmit sem tehetnek az isteni törvények ellen. Önmagukat csapták
be, amikor azt hitték, a fegyverek ellen tudnak állani a lélek hatalmának.

A hívő unitárius keresztény ember számára már nem maguk a húsvéti
események a fontosak, hanem annál inkább a történet jelképes üzenete. Nem
azon elmélkedünk, hogy milyen lehetett valójában az Úr angyala, és miként

hengerítette el a követ, vagy miképpen történhetett meg Jézus feltámadásának a csodája, és mi a biztosítéka annak, hogy ez velünk is megtörténjen. Nem kísértjük az Istent, és nem ostromoljuk csodaváró fohászainkkal. Annál inkább fontosabb számunkra az, hogy az Úr angyala elhengerítette a követ a sírról – vagyis nem maradhatunk kételkedésben a felől, hogy a halál után is van folytatás. Az, hogy az Úr angyalát ma testi szemünkkel nem láthatjuk, az nem keseríthet el, ez nem képezi hitünk tárgyát.

Hisszük, hogy szeretteink sírjáról is elhengeríti az Úr angyala a követ, és majd a mi sírhantunkról is. Mert vigyáz ránk halálunk után is az örökkévaló és gondviselő Isten. Ámen.

DR. SZABÓ ÁRPÁD

IGAZSÁG ÉS SZABADSÁG*

Jn 8, 32

Reményikkel szólok: *Oly csendben nő a versem, mint a fű, / Úgy duzzad, mint rügy duzzad a fán, / Nem szavalok – szavaltunk eleget, / Nagyon sokat – március idusán.*

Ma inkább Isten lelkének a birtokában arról kell beszélnünk, hogy komolyan kell vennünk az életet. Azt hiszem, egyének, népek, nemzetek s az egész emberiség rászorult arra, hogy komolyan vegye önmagát.

Az élet komolyan vétele: felelősségérzet. Tehát számolnunk kell mindannak a következményével, amit megteszünk vagy elmulasztunk. Minél világosabban látja valaki a maga helyét az életben, s minél tisztább lelkiismerettel vállalja érte a felelősségérzetet, annál nagyobb ember, még ha szűk körben folyik is le élete.

A felelősségérzet és a lelkiismeretesség azonban nem jelent tétovázást, bizonytalanságot, határozatlan akaratot. Nemesak az életet magát kell komolyan venni, hanem azt is, ami az életet erre érdemessé teszi: az élet eszményi tartalmát.

Igazságainkat kell komolyan venni, az erkölcsi törvényeket kell komolyan venni, a küldetést és a szolgálatot kell komolyan venni. Mindez így foglalható össze: eszményeinket kell komolyan vennünk.

Minden március idusán ez az eszmény az 1848-as forradalom és szabadságharc örökségeként s a mának szóló üzenetként ölt bennünk és értünk testet. Ma ez az üzenet, mint Isten lelkének új életet teremtő ihletése így foglal-

* Elhangzott Székelykeresztúron, 2002. március 15-én.

mazódik meg: keressük és tartsuk ébren a minket szabaddá tevő isteni igazságot, s ápoljuk és erősítsük önmagunkban és egymásban a nemzetünkhöz tartozás öntudatát.

A mai nap az emlékezés ünnepe. De ez az ünnep ne legyen pusztán múlt idézés, ne legyen néhány ismerős szólamnak az ismétlése, hanem legyen egy komoly, a szenvedések tűzében megpróbált és megtisztult nép öntudatos hódolata saját történelmének tanulsága és szép öröksége előtt. Csak így lesz a mai nap áldás reánk nézve, a lélek tiszta fürdője, amelyből újjászületünk, és amelytől szárnyai nőnek a léleknek.

Jézus üzenete az evangéliumon keresztül különösen alkalmas arra, hogy a mai emlékűnnepeinket a legmagasabb csúcsra emelje fel, s mintegy az örökkévalóság szempontjai alá helyezze, ahol egy síkba kerül a múlt, jelen és a jövő, amikor tudatosítja bennünk, hogy „az igazság szabaddá tesz”.

De mi az igazság, ami szabaddá tesz? E fogalom kiinduló pontja: nemzeti elhivatásunk tudata. Isten a történelem ura, minden nép/nemzet élete és történelme mögött az ő terve, célja rejlik. Történelmünk eszerint nem más, mint Isten-örökkévaló akaratának, velünk való céljának megtestesült képe. Minden népnek tehát jussa van az élethez, parancsa van az életre, jövőre. Nincs hatalom, amely ezt megakadályozza, vagy letagadja. Megismerni az igazság első vetületét, azt jelenti, hogy tudjunk minél tisztábban, őszintén, nyitottan és természetesen embernek és magyarnak lenni.

Életünknek ez az alapigazsága, itt és most, tovább gondolkodásra és tovább lépésre késztet. A mi kérdésünk az új évezred elején az, hogy mi módon lehetünk emberek és magyarok itt, a Kárpát-medencének ezen a csodálatos táján, amit szülőföldünknek vallunk és vállalunk? 1848-ban a márciusi ifjakat is ez a kérdés foglalkoztatta: hogyan élhetik meg életük igazságát a szabadság felelősségével?

A mi álláspontunk ma így hangzik: a szabadság csupán formai jelentés mindaddig, amíg egyszerű létkérdésről van szó. Magasabbá az által válik, amikor a szabadság, az erkölcsi érték feltétele lesz. Nincs erkölcsi érték szabadság nélkül, de jaj annak a szabadságnak, amely nem az erkölcsi érték szolgálatában áll. Nem szeretet az, amit kényszerítenek, nem hűség, amelyik félelemből származik, és nem áldozat, amely nem szabad elhatározásból születik.

Legyünk tehát szabadok az erkölcsi érték igazságán állva, hogy önmagunknak parancsolhassunk, s a jót magáért a jóért akarjuk. Legyünk szabadok, hogy felelősek lehessünk.

Az igazság megismerése kialakítja, ill. minősíti bennünk a nemzetünkhöz való tartozás öntudatát.

A nemzeti öntudat az a belső, személyes erő, mely a nemzet életét táplálja és fejleszti. Ezért létkérdés, amely meghatározza a jelent, de még inkább a jövőt. Ha a nemzeti öntudat meggyengül, akkor romlásba, bukásba és széthullásba visz, de ha erőteljesen életképes, akkor megtartja és felemeli a nemzetet.

Az első betegsége tehát a nemzeti öntudatnak, hogy nem elég erős. Ha végignéznünk a magyar történelmen, feltűnik, hogy mindenik nagy személyiség a nemzeti öntudat ébresztését tűzte ki célul, és annak lehanyaglását panaszolja. Zrínyi, Kazinczy, Széchenyi, Kossuth, Petőfi, egyszóval a nagy magyar próféták mindig azt hányták a nemzet szemére, hogy öntudata meggyengült. Nem ismeri, nem becsüli, nem akarja és nem szolgálja eléggé önmagát.

A nemzeti öntudat fontos követelménye, hogy egyetemes legyen. Ne történjék meg az, hogy a nemzeti öntudat csak néhány ember kiváltsága és nem közös kincse a nemzet minden tagjának. Mindenki csak a maga öntudatával járulhat hozzá a nemzet öntudatához. Ez ugyanakkor azt is jelenti, hogy ez a nemzeti létnek ne csak egyik vagy másik részére vonatkozzék, hanem terjedjen ki annak egész életére: a nemzet nyelvére és történelmére, irodalmára és művészetére, erkölcsi és társadalmi közéletére, gazdaságára, egyszóval az emberi művelődés egész mezejére.

Szorosan kapcsolódik a gondolathoz az a felismerés, hogy ezen a téren is milyen fontos szerepe van a nevelésnek. Miután ezt a munkát nem lehet erőszakkal végezni, csak ihletéssel, lelkesítéssel, példaadással és bizonygátéttal, ebből következik, hogy iskoláink, egyetemünk, sőt már óvodáink, de templomaink is a nemzeti öntudat kimunkálása műhelyévé is kell legyennek. A hit, tudás és erkölcs mellé adják létünk és megmaradásunk e fontos ismertetőjegyjét: a nemzeti öntudatot.

Ismét egy új és rendkívül fontos kérdés az, hogy a nemzeti öntudat egyseges legyen. Alig van a nemzeti öntudatnak súlyosabb betegsége, mint a belső meghasonulás.

Ma már mindenki hallott valamit a tudathasadásról, arról a szörnyű betegségről, hogy egy ember lelke ketté válik, s ezzel együtt két öntudata támad.

Megtörténhetik egy nemzettel is, hogy kétlelkűvé válik. Valami mély elentét két vagy több táborra osztja a nemzetet. Egyik rész nem ismeri, nem akarja ismerni a másikat. Minden hibát benne lát, küzdelmes életünk sikeretelenségeiért őt okolja. Nem tartja magyarnak, nem tartja érdemesnek arra, hogy éljen. Ezért jó nagyon megvizsgálni magunkat, nem fenyeget-e az a tudathasadás, Nem áll-e fenn annak veszélye, hogy megcsonkázott törzs magyarja más akar lenni, mint a szétszórtságban élő magyar?

Ezért szükséges az, hogy a nemzeti öntudat vallásos legyen. Azt akarom ezzel kihangsúlyozni, amint már erről szóltam, hogy a nemzet életét minden magyar az örökkévalóság szempontja alól nézze. Vallja azt, hogy a nemzet nem földi öröknek a terméke, hanem Isten teremtő gondolata. Olyan tényező, amely hozzátartozik a világmindenség rendjéhez, szépségéhez és teljességéhez. Ez a világ nem lenne az ami, ha a népek nagy családjában nem foglalna helyet a magyar. Ezért ajándékozott meg Isten minket is az ő lelkével, hogy megismerjük az igazságot, és annak birtokában szabadon élhessük meg nemzeti öntudatunkat. Mert ez a lélek nem a félelemé, hanem az erőé, a szereteté és az értelmes életé.

Mindehhez azonban csak az önvizsgálaton keresztül vezet az út. Tudnunk kell azt, hogy a múlt és jelen szolgaságából mi a mi vétünk. Mert önma-gunk bűne ellen csak a történelem és az Istenhez való megtérés segít. Köl-csey szavai mélyen a lelkünkben harangoznak: „Mebünhődte már e nép a múltat s jövődöt”. Mondjuk ma azt, hogy csak a múltat, mert nem figyel-tünk eléggé oda az életünkben munkáló igazságra, amely Isten akaratát s velünk való céljait hordozta.

Nemzeti ünnepükön most elének áll a jelen, s rajta keresztül számon kér a jövőd. Csak úgy tudunk szembesülni az azokat hordozó és mögöttük álló Istennel, ha ünneplésünket megneemesíti az elkötelezés: megismerjük az igaz-ságot, hogy ebből megújuljon nemzeti öntudatunk, mert csak ezekben van a mi szabadulásunk és szabadságunk.

Záró üzenetként hallgassuk Szentimrei Jenő sorait:

„Az új szót keresem! / Új szót, porban és csillagok között! / Az új magyar szót, pallosnál élesebbet, / fegyvernél biztosabbat, imánál áhítatosabbat, / és írott törvénytél hatalmasabbat. / Az új magyar szót, mely nem lesz olyan / gyámoltalan, hogy visszasírja a régít, / de túlkiált vágyakon, álmokon új jövőbe... / A többételet énekelem, árva nemzetem néked, / eljövendő, erős nemzedékek nemzeti dalát! / Isten, áldd meg a teremtett világot, / hogy áldott legyen benne a magyar!”. Ámen

ÍME AZ EMBER*

Zsolt 8,5; Jn 19,5

„Selymit a barka már kitakarta, / sárga virágját bontja a som. / Fut, fut az áram / a déli sugárban / s hőkken a hó a hideg havason.” (Áprily Lajos: Március)

Mert megmozdult a föld. Átfutott rajta egy megnevezhetetlen derengés, és íme, fű, fa, virág diadalmas erővel tör a magasba, hirdetvén az élet győ-zelmét az elmúlás felett. A tavaszi napsugár, a langyos esőcseppek, a visz-szatérő költöző madarak mind azt sugallják, hogy az élet szép, s e szépségért küzdeni és áldozni kell, hogy a mienk maradhasson.

A megújuló életéről önkéntelenül is magunkra, az emberre irányul a gon-dolatunk, hiszen mi vagyunk látói és értői mindannak, ami körülöttünk, ve-lünk és értünk történik. Vajon kik vagyunk mi, honnan jövünk és hová me-gyünk? Szókratész óta nem volt olyan képviselője a gondolkodásnak, aki ezt a kérdést figyelmen kívül hagyta volna.

Nem csoda, ha a zsoltáríró gondolatát is megragadja. Isten végtelen hal-talmáról, dicsőségéről elmélkedik, s amint széttekint a világon szemlélvén

* Elhangzott a kolozsvári rádióban, 2002. március 24-én, virágvasárnapján.

Isten teremtő munkáját, hirtelen magára eszmél, s ajkára, tolul a kérdés: „Micsoda az ember, hogy megemlékezel róla, és az embernek fia, hogy gondod van rá?” Hiszen nem sokkal tetted őt kisebbé az Istennél, értelemmel áldottad meg, s íme, behatol a teremtett világ titkaiba, felfogja ez óriási műrendjét, s úrrá lesz kezéd munkáján. Erős és hatalmas, és mégis, ha magára marad, erőtlenebb és elhagyatottabb, gyengébb és védtelenebb minden más élőlényénél. Micsoda hát az ember?! Nem maradt ránk a zoltáríró válasza.

De ránk maradt az a válasz, ahogyan azt a későbbi korok gyermeke megfogalmazta s az utókor számára hátrahagyta. Hadd ragadjunk ki két nagy elmét a lángelkek hosszú sorából, Shakespeare-t és Cervantest, s szólaltassuk meg őket. Ez alkalommal nem szándéksom, mivel nem is feladatom, méltatni munkásságukat, csupán azt szeretném kiragadni életművükből, ami minket e pillanatban érdekel. Mindketten megajándékoztak egy-egy embertípussal, megalkották számunkra Hamletet és Don Quijotét. Ugyanazon évben jelentek meg a könyvpiacra, s mégis egy világ választja el a két embert egymástól. Már külsejük is merő ellentét. Hamlet puha, fehér arcú, elkényeztetett. Don Quijote szikár, hosszú arcú, beesett szemű férfi, igazi aszkéta.

Hamlet csak a valóságot látja, de ez a valóság eltorzult, minden tárgy, vagy élőlény fekete színt kap. Hamlet idefönn látta azt, amit Dante odalenn, hogy a világ nem más, mint „gyomos kert, dudva és üszög kövér tanyája”, s az emberek „cinkos gazemberek”. Menthetetlennek látja a világot, amelyben csak egyetlen becsületes tett lehetséges: a bosszú. Hamlet „embereknek és angyaloknak nyelvén beszélt”, de szeretet nem volt benne. „Magát tüzre adta, jövődőt mondott, minden tudományt ismert”, de nem szeretett. Nem hitt az emberben, nem látta meg a világban a fejlődés adta nagy lehetőségeket. Csak bírálni tudott, de nem teremteni. Ezért olyan meddő, balog és rokkant ő, s bár szánjuk tragikus sorsát, mégsem tudunk azonosulni vele, magunkénak vallani ügyét, szeretni őt.

Don Quijote a másik véglet. Ő daliásnak, szépnek, ragyogónak látja a világot, egyenesen arra teremtettnek, hogy neki alkalmat adjon a dicső cselekedetre. Mindig készen áll, s gondolkodás nélkül rohan bele az események forgatagába, s egyedül is elég erősnek érzi magát, hogy a világot megigazítsa. Hamlettel szemben tehát Don Quijote a megváltó tett, a derűlátás embere volna, de végzete az, hogy elszakad a valóságtól. S ha az eszmény fantasztikus lesz, elveszti értékét, nevetségessé válik.

Nem! Ezt a világot, a való embert, a hétköznapi életet kell nézni, s azt megszépíteni. Szánalmasok azok, akik az élet valósága elől a borúlátás sötétjébe vagy az álmvilágba menekülnek. Az igazi ember nem ilyen! Nem Hamlet és nem Don Quijote. Látni a valóságot, s azt dicsőíteni, megismerni az embert és hinni benne, megragadni az eszményt és léletté változtatni, íme ez az igazi emberi hivatás és egyben emberségünk lényege, s ez az, amit sem a dán királyfi, sem a búsképű lovag nem tudott.

De volt valaki, aki mindezt tudta, sőt megélte és evangéliumában életútként és eszményként nekünk ajándékozta.

Munkácsy Mihálynak egyik jólismert remekműve erről beszél. Sokszor elnézem alakjait. Egy izzó, hadonászó, gyűlölséget viharzó tömeg előtt öszszekötözött kezekkel áll egy ember. A szenvedélyek viharában nyugodtan, szelíd fenséggel áll. Szeméből valami csodás erő, nyugalom sugárzik a tömeg felett. Megkínzott alakján, töviskoszorús, vércseppeket izzadó homlokán, ugyanez a nyugalom. A kép alá ezt írta a művész: Íme az ember! (Ecce Homo!) Azt az újszövetségi jelenetet ábrázolja, amikor Pilátus, római helytartó, bemutatja a megcsúfolt, megkorbácsolt embert a tömegnek, s az viharzó dühvel „feszítsd meg!”-et kiált feléje. Az az ember: Jézus. A kép alatt levő írás alap gondolatunk szavai: „Ímhol az ember!”

Aki küzdött. Aki lelkének minden nagy akaratával az Istenben való életet kereste. Aki jó volt és szelíd volt, s aki mégis a gyűlölet tüzének ostromában áll. Az ember! Aki nehéz lelki vívódás után lépett rá hivatása útjára. Aki negyven nap alatt nehéz harcban legyőzte önmagát, s elhagyott szülőt és testvért, mert Isten hívó szavát hallotta felcsendülni lelkében. S e lelki kényszer hatása alatt, mások boldogságáért feláldozta magát, és ezen az úton, „a kínok útján, eljutott a Kálváriáig!” Íme az ember! A szerető szívű, meggyötört lelkű, diadalmas hitű, golgotás, megcsúfolt, de mégis diadalmas ember.

Jézus az örök emberi sors hordozója, sőt ennél is több, eszményképe volt, s mint ilyen, testvér velünk a diadalmas emberi sors hordozásában. Ő az, akit Isten a saját képére teremtett s munkatársává hívott el a teremtésben. Jézus mögött ott látom felsorakozni az egész emberiséget. A kép alján ott van a válasz olvashatóan, örök időkre szólóan: „Ímhol az ember!”

Jézus azért a válasz, mert ő ismerte fel először az élet igazi értelmét, s hivatása megélése által maradéktalanul beváltotta mindazt, amit az ember élet-céljául magának megálmodott.

Hirdette, hogy az élet azért értékes, mert az egyetlen legfőbb jónak: Isten lényegének lehet eszköze és hordozója. Isten és ember között egység van: Isten az Atya, az ember a gyermek. A bennünk élő lélek egy darab az örök-kévalóságból, s értékéhez semmi sem fogható. Mit használ, ha valaki az egész világot megnyeri a maga lelkének kárán? Az ember értéke nem attól függ, hogy tagja-e valamely fajnak, nemzetnek vagy közösségnek, hanem attól, ahogyan viszonyul Istenhez, ahogyan megéli a lélek törvényeit s hasonlóan egész lényével a benne elrejtett Isten-archoz. Ezért mondja, hogy egy megtérő bűnösön nagyobb öröm van a mennyben, mint kilencvenkilenc igazon. A lélek életeleme Isten, benne lesz teljessé, s bontakozik ki igazi lényege, a szeretet.

Aki így tudta szemlélni a világot, s benne meglátni a szépet, a jót és az igazat, annak lelkében feltétlenül ott lobogott a vágy: megélni a jóságot és szépséget, de másokat is jóságra hívni és megszépíteni az életet.

Jézus maga volt a nagy élet-szépítő: akivel találkozott, annak megváltozott és megszépült élete és embersége. Soha annyi szomorú lélek, annyi beteg árnyék, annyi torz élet nem zajlott a világon, mint körülötte. Jött a bűnös asszony, hozta életét mint egy eltaposott, besározott virágot; Jézus szeretete

rálehelt e virágra, s az nemcsak tisztává lett, de ragyogása évezredekken keresztül is átvilágít. Jött Zákheus, a kőszívű kizsákmányoló, a kegyetlen uzsozás, és hozta a maga elnyomorodott, megkövesedett lelkét – s Jézus szeretete átsugárzik rajta, és íme, ő szórja, szórja szét kincseit, mindenét, csakhogy követője lehessen a Mesternek. Jön az ábrándozó Mária, leül Jézus lábaihoz, s lelke mélyén ismeretlen, boldog szépségek ébrednek, mert megérzi, hogy soha nem sejtett igazság birtokosa lett, amely „el nem vétetik őtől”. Ott fenn a kereszten, a borzalmak kapujában reátekint a haldokló gonosztevő, s ő még ezt az életet is a megbocsátás fényével ragyogja be.

Íme az ember! Aki életével bizonyítást tett arról, hogy az ember, ha lelkével felfogja az Isten lényéből kiáradó erőket, képes megszépíteni a világot, és áldottá tenni az életet.

Virágvasárnapját ünnepeljük, kedves Testvéreim! Közeleg hozzánk Jézus, az örök ember, mint egykor az Olajfák-hegyén Jeruzsálem felé. A várakozó sokaság ajkán felcsendül a köszöntés, a hozsánna. Álljunk be mi is az őt várók közé. Szakítsunk egy pár szál virágot, készítsük el felső ruháinkat, tárjuk ki szívünket, s amint megérkezik, ajánljuk fel szeretetünket és hűségünket, egész életünket és teljes emberségünket. S aztán álljunk be az őt követők sorába, mint akik már tudjuk, hogy ő „az út, az igazság és az élet”. Az útja a jóság és a békesség útja, az ő igazsága a szeretet és a testvériség igazsága, s az ő élete az Istenben megtalált szabadság és örök élet. Ez az élet túlmutat a virágvasárnapok ünneplésén, a hétköznapi küzdelmes, értékteremtő világába, és benne van az ígéret: nem hiábavaló a küzdelem, a szenvedés és az áldozat, mert nyomában boldog, békés, diadalmas emberi élet támad. Ámen.

A HÚSVÉT SZABADSÁGA

Jn 8,32

A mostani húsvéti ünnepünk középpontjába a szabadság gondolatát állítjuk. Amikor az ember szabadságát vallási szempontból tárgyaljuk, akkor azt mindig kapcsolatba kell hoznunk Isten valláserkölcsei rendjével. Meg kell látnunk, hogy a személyes szabadság gondolata összefügg az élet értelmével. Képességeink kibontakoztatásában, önmagunk megvalósításában munkát, fáradtságot, áldozatot kell vállalni, s ez a célra való beállítottság egy irányban terel, meghatározza és szűkíti szabadságunkat. Az értelmes cél követését mégse; tartjuk a szabadság korlátozásának. Átéltük, hogy szabad választásunk az értékek megszerzését szolgálja, amelyek megszerzése által gazdagabbak lettünk. A szabadság ilyen szemléletében kifejlődik bennünk egy meglátás: az élet önmagában nem abszolút érték. Akkor értékes igazán, ha megvalósul benne egy felsőbbrendű feladat.

Ezek alapján tegyük fel a kérdést: mennyivel járult hozzá az evangélium az ember szabaddá tételéhez? Miért merte Jézus kijelenteni, hogy az igazság szabaddá tesz? Milyen igazságra és milyen szabadságra gondolt? Hiszen nem kétséges, hogy a hívő ember is átéli a szabadság és a kööttség kettősségét. Vannak tiszteletreméltó terveink, vágyaink, de belülről állandóan kísért a gyengeség tudata. A hit elvezet az Istennel való közösség és neki való engedelmség gondolatához, de az önzés és a kényelemszeretet lefelé húz. Felcsillan bennünk a szeretet szolgálatának a magasztossága, de éppen itt érezzük legjobban elégtelenségünket. Nem tudunk eléggé segíteni azokon, akik bajban vannak, nem tudjuk felvidítani a szomorkodókat, nem tudunk elég világosságot adni a kételkedőknek. Gyengeségünket még jobban érezzük, amikor az élet válsághelyzetei súlyos döntések elé állítanak, s úgy látjuk, hogy csak keserves áldozat vagy erkölcsileg helytelen viselkedés által tudunk szabadulni belőlük.

A hit a végső megoldást keresi és nyújtja. Itt felvetődik az élet egész értelmének a kérdése, s ha nem találunk rá feleletet, akkor kételkedünk abban, hogy a valóságos lét mögött a teremtő Isten áll. A teremtés tanából kiindulva valamit megértünk a vergődő szabadság problémájából. Az ember megéli magában az anyag és a lélek kettősségét. Azt tapasztaljuk, hogy az anyag korlátok közé szorít, visszatart. A lélek magyarázza meg, hogy miért vagyunk jövőbe néző, fejlődni képes lények. Vágyódnak a tudás, a világosság, a gazdagság után, szeretnénk a bennünk levő energiákat felhasználni, gyümölcsöztetni, hogy leküzdjük az elmúlás, a megsemmisülés gondolatát.

A szabadság isteni eredetére utal az is, hogy minden gyarlóságunk ellenére sem homályosulnak el a magasztos célok. Az ember igényli a világ átalakítását, történelmet csinál, kitűzi a haladás irányát, boldogabb akar lenni, vágyik a békére és szeretetre. Unitárius vallásunkban olyan Istent ismerünk meg, aki ennek a kereső, bukdácsoló és vágyakozó embernek a mennyei Atyja. Szabadságot adott, kitűzte a követendő célt, és megígérte, hogy mint gyermekeit vezet minket a cél felé. Isten, tehát, nem korlátja a szabadságnak, hanem szerzője és biztosítója. A reményt csak az csillogtathatja meg előttünk, aki fölöttünk van, aki él, és aki magáénak vall bennünket. Ha nincs, aki az élet lezárásakor erkölcsi mérlegre tesz bennünket, akkor végeredményben mindegy, hogy tetteink szabad elhatározásból születtek vagy valamilyen belső kényszerből. A mi reménységünk arra épül, hogy a mérleg a szerető Atya kezében van, aki tudja, hogy mennyire vagyunk szabadok és mennyire esendők. Ebben a keretben nemcsak egyes tetteinkben, hanem az örök cél megválasztásában is felelős személynek, embernek érezzük magunkat.

Arra keresünk választ, hogy Jézus mennyiben járult hozzá az ember szabadságához. Tevékenységét abban foglalhatjuk össze, hogy benne tisztázódott az embernek Istenhez való viszonya. Ez a szabad és személyes kapcsolat vonzó színekben jelentkezik Jézus tanításában és életvitelében. Ő is Isten végtelen hatalmából indul ki, de ez az Isten egyúttal Atya. Az Ő országa a

javak bősége, az élet boldogsága, az igazságosság érvényesülése. Az elnyomottaknak, a szegényeknek, a síróknak, az üldözötteknek hoz örömet és békét.

Példázatai még inkább kihangsúlyozzák Isten országának és az örök életnek a javait, amelyeket meg kell szerezni és be kell fogadni. Gondoskodni kell arról, hogy a mag jó földbe hulljon, hogy az elrejtett kincset megkeressük, hogy a kapott talentumot kamatoztassuk. Isten országa mellett azonban nem elég csak egyszer szabadon dönteni. A felismert értékek mellett ki kell tartani, a kísértéseket le kell győzni, s a szeretet gyakorlását a szolga virrasztásával kell tanúsítani. A virrasztásnak imádsággal kell párosulnia. Istentől kell világosságot és kitartást kérni, hogy a remény állhatatos maradjon.

Jézus egész élete a szabadon vállalt küldetés teljesítése volt. Isten akaratának a teljesítését mindennapi kenyérnek nevezi. Imádságának alap gondolata az, hogy legyen meg az Atya akarata. Mint jó pásztor azt mondja magáról, hogy az Atya azért szereti őt, mert az életét is kész odaadni juhaiért. Amikor látja, hogy szembe kell néznie a szenvedés nehéz óráival, azzal győzi meg magát, hogy éppen ezért az óráért jött a világba.

De Jézus nemcsak magát kötelezte el, hanem ezt hirdette követőinek is. Aki utánam, akar jönni, tagadja meg magát, hirdeti. Tudja, hogy Isten szeretete nem mond ellent az ember szeretetének, de hangoztatja a helyes sorrendet az értékek összeütközésében. Mindennek megoldása az örök élet: aki elveszti életét őerte, az a teljességet kapja vissza az örök életben.

Tanítványai meggyőződtek arról, hogy így még senki sem közelített Istenhez, mint ő. Teljesíteni akart mindent, ami Isten akarata. Egyéniségének titka, hogy ő egészen Isten ügyét szolgálja, és ez az ügy egészen az ember üdve és boldogsága.

Jézus tehát életét a legmagasabb eszmény szolgálatába állította, s magatartása a személyes szabadság tökéletes megnyilvánulása volt. Ezt a szabadságot nem kibébitette az önszeretet, a számítás és az ösztönös érdek. Emberi mértékkel mérve az ilyen szabadság mégis krízishez vezet. Ezt látták kívülről ellenfelei, és fájdalmasan átérték tanítványai. De ő maga is a sötétség órájának nevezte. Így még senki sem kereste Isten akaratát, senki nem bízott atyai jószágában, de hol marad a segítség? Az ellentét annyira kiáltó, hogy ellenségei így gúnyolódnak: „Bízott az Istenben; mentse meg most őt, ha akarja” (Mt 27,43). Érdemes volt rátenni életét az erkölcsi megoldásra, a szelídségre, a becsületre, a türelemre, és főként a szeretetre, ha állásfoglalását senki sem értékeli? Lesznek-e egyáltalán olyanok, akik követni fogják példáját? Hol a bizonyíték, hogy az erény megkapja jutalmát? Jézus élete is bizonyítja, hogy a véges földi kezetek között nincs végleges megoldás.

Szabad döntéseinket mindig a homályos jövő kapujánál hozzuk meg. Jézus tudta, hogy eszméi igazak és győznek a halálon. De egyelőre még csak a halál sötétsége állt előtte. Azzal, hogy hű volt az Atyához és saját küldetéséhez, el kellett fogadni az emberek kényszerítő és megsemmisítő hatalmát.

Igazolódtott, hogy a legnagyobb szabadság megvalósítása egyben a legnagyobb kiszolgáltatottság. Az élmény kínzó voltát nem csökkentette az a tudat sem, hogy a búzaszemnek meg kell hálnia, s csak úgy hozhat új termést. Kifelé úgy látszott, mintha az Atya nem venne tudomást a fiúi tiszteletről és engedelmségről. Valóban, ha nagypéntek után nem következik húsvét, akkor az ember számára nincs remény. Akkor az elvűség, a nagyot-akarás, az Istenbe vetett bizalom lehet valamilyen tragikus fellobbanása az emberi szellemnek, de igazában nincs értelme. Ha a halált nem lehet legyőzni, akkor az erkölcsi erőfeszítés elve magán viseli az igazságtalanság sebet: a jó semivel sem erősebb, mint a gonoszság.

Nagypéntek történése abban áll, hogy Jézus a kínok között, elhagyatottan, földi művének összeomlásakor, egyedül az Atya szeretetében és ígéreteiben bízva mindent feláldozott mint az igazság vértanúja. A földi életet nem tartotta többre, mint a szent ügyet, amelynek szolgálatában állt. Az igazságot úgy képviselte, hogy a szeretet parancsáról egy pillanatra sem feledkezett meg. Az Atyában úgy bízott, hogy nem keresett kiegészítő megoldást. Maradék nélkül döntött maga felől, ügyét letette az Atya kezébe, ezért itt kellett eldőlnie az ember jövőjének. Ha Isten nem válaszol, akkor nincs további remény, hiszen az emberi történelem még egyszer nem fog felmutatni ilyen elvűséget, ilyen engedelmséget és erkölcsi nagyságot. De az Atya válaszolt, és feleletében benne volt az igazság, a szeretet, a remény győzelme. Ha megmenti a haláltól, akkor Jézusnak nincs alkalmja a teljes helyállásra, áldozatra és a teljes bizalom kimutatására. Hasonlóképpen Isten is csak a húsvétban igazolhatta egészen atyaságát. Közte és Jézus között olyan a kapcsolat, hogy csak az örökkévalóság színeivel mutatható be. Húsvétban megkaptuk a bizonyítékot, hogy aki szabadon elfogadja Isten akaratát, aki az igazság szolgálatába állítja életét, az a cél felé menetel. Az emberi szabadságnak éppen ez az értelme.

Nekünk is ezt a húsvéti hitet kell megélnünk és továbbadnunk. A hívő ember meggyőződött, hogy életét olyan igazság szolgálatába állíthatja, amely győzelemmel végződik. Isten nem abban nagy és nem abban jóságos, hogy minden követ elhengerít a lábunk előtt, hanem abban, hogy módot ad személyiségünk és szabadságunk tökéletesítésére. Ha tudatosan vállaljuk az erények gyakorlását, ha elkötelezettségünk miatt lemondunk önző céljainkról, ha teljes szabadsággal döntöttünk magunkról, útban vagyunk embérségünk megéléséhez. Ha az igazságot nem fölényesen, hanem szeretettel és szelídséggel képviseljük, ha erőinket, képességeinket a gyengébbek szolgálatába állítjuk, ha tudunk remélni abban, hogy minden áldozatvállalás az örök élet vonásait mintázza bennünk, akkor megérzünk valamit húsvét felzabáló örömeiből és ígéreteiből. Amen.

JÁRJATOK, JÓL JÁRJATOK

5Móz 32,33

A Biblia szerint az Isten írta két kőtáblára a tízparancsolatot. Ha Ő Jézus megfogalmazása szerint lélek, akkor úgy értelmezhetjük: ihlette, irányította Mózes kezét az írásra. A közfelfogás szerint minden tudós, költő, író, művész kezét az Isten fogta és fogja. Mózes előtt már jóval megvoltak a zsidó írásjegyek. Ő ismerte azokat, a kő a sivatagban adva volt, csiszolnia kellett, és olvashatóan bele kellett vésnie annak bár a rövidített mását.

A Bibliából alapigeként felolvasott rész tehát függeléke a tízparancsolatnak. Az első hangsúlyos szó, amely bennünk visszhangzik: Járjatok. Mindannyian tapasztalhattuk a járás szükségességét. Gyógyszere a testnek, óvószert a korai fizikai vagy szellemi öregedés ellen. Aztán vetődik fel a kérdés, miért, hogyan, kivel stb.

A járás lebontható egységeire, mint a pénz. Így a lej lebontható banira, a forint fillérré, a dollár centre és így tovább. A járás lebontható lépésekre. Különösen változatos lehet ez a lebontás, ha egy igekötőt helyezünk a lépés szavunk elé, ilyenformás: be-lépni, ki-lépni (házba, egyesületbe, pártba; felvagy lelépni – emelvényre, szószékre, szereplésre, pályára; átlépni akadályon, határokon; meglépni, pl. felelősségre vonás, büntetés elől. Lehet félrelépni egy megszokott irányból, melynek következménye lehet bokaficam, lábtörés, erkölcsi értékvesztés.

Láttam egy művész alkotásán megjeleníteni a gyerek első lépését. Az anya már levette kezét a gyerek törzséről, aki lábujjhegyen próbál előbbre jutni az apa kitért karja felé. Az apa ajkán ott a biztatás: ki jön ide hamarabb? Az utolsó lépést is próbálta egy festő megörökíteni. A nyitott koporsó felé vánszorog egymást támogatva a házaspár. A koporsóból kilátszik a halál ölelésre kész csontkeze. Mintha a hívó hang is szólana: Felölellek benneteket. Ne féljetek!

Az első lépések az öröm, a végső lépések a szomorúság könnyeit varázsolják a szemekbe.

Egy jó lépés meghatározhatja, egy rossz lépés is hasonlóan az ember életét. A lépésekből alakul ki a járás. Ez minden embernél a testi és lelki alkat szerint más és más. Messziről a jó szem nemcsak a részegséget, de a kultúratlanságot is felismeri az ember járásáról.

A járás valamikor csak a gyalogláshoz kötődött leginkább. Így járt legtöbbet maga Jézus is. Csak kivételesen számaron, az apostolok hasonlóan, esetleg a folyók és tengerek közelségében csónakon, vitorlás hajón. Jézus és az apostolok Istenországának terjesztése, a szeretet, a békesség, az egyetértés, az Istennek tetsző együttélés megvalósítása érdekében jártak szerteszét.

A civilizáció fejlődése rendjén milliók jártak és járnak kedvtelésből, hivatalos megbízatásból, politikai, gazdasági stb. küldetésből. A szárazulat, a víz, a levegő nyitva a járni szándékozó ember előtt, járművek sokasága kínálja önmagát a turizmus korszakában és légkörében. Közlekedési, légi katasztrófák, az egyre gyakrabban bekövetkező terrorcselekmények néha megriasztják az útra kelőket, de ezek a tényezők csak időlegesen befolyásolják a rohanó emberiséget (mert a járásból napjainkban inkább rohanás lett).

A világon eddig élt pápák összesen sem jártak annyit, mint a jelenlegi II. János Pál. Igaz, még sohasem volt olyan fenyegetett az élet (nemcsak az emberi), mint napjainkban. Gondoljunk csak Jézus életének a színterére s az ott végbemenő eseményekre. Gondoljunk népünk felelős tényezőire, akik ma itt, holnap amott jelennek meg, tanácskoznak, tárgyalnak, megmaradásunk, fejlődésünk érdekében. Őseink vándorlása, letelepedése, királyok, fejedelmek, különféle dúlások időszakában jártak vezetőink a segítségkérés, támogatás érdekében az akkor ismert (európai) térségekben, de a mai vezetőink járása, kelése, tárgyalása sokkal felelősségteljesebb, mintha a múltbeli (1918, 1944, 1956), korabeli mulasztásokat, hibákat akarnák jóvátenni. Akkor is voltak jóhiszemű vezetőink, akik közös, jogos céljaink érdekében még életüket sem kímélték, de az uralkodó, megváltónak hitt eszmék hordozói a nyelvi rokonsági alapokon ügyeskedők útfélre tolták a nemzeti, társadalmi, gazdasági bajokba sülyedt szekerünket. Ebből a kátyúból próbálják a mai vezetőink a jobb jövő irányában kiszabadítani, vezetni a mi életünket.

Férj, feleség, a kicsi és nagy, ha együtt akar haladni, egyeztetnie kell lépését a társával, különben a járás nem lesz szemnek, szívnek tetsző, összehangzatos jelenség. Ezt az egy térségben lakozó népek is figyelembe kell hogy vegyék. Csak a közös ütemű közös lépések eredményezhetnek valódi jó haladást.

Férfiak emlékezhetnek: katonakorukban az első dolog, amire megtanították, az egyenlítés, az egyszerre lépés volt. Mindannyian emlékezhetünk a tisztelgő katonaoszlopok már-már dübörgő talpcsattogtatására, amint végighaladtak a betonutakon. Emlékezhetünk a lendülő karok tisztelgésére, a harsogó üdvkiáltásokra, aztán emlékezhetünk a letörött zászlókra, a sebesülten, csonkán vánszorgókra, a megszámlálhatatlan katonasírira, lerombolt építményekre, hidakra. Jó ez valakinek? Nem, senkinek! Ezért kell a Biblia szavára figyelni, annak felhívására állítani be az egységesülő Európa arcképmo-delljét: Ne térjete se jobbra, se balra, azaz egyenes úton és nem a hamisság, csalafintaság, a gyengébb eltiprásának, a más verejtékének arannyá változtatása árán való érvényesülés, de a türelem, megértés útján haladjatok. Lehetne így is meghatározni: Őrizkedjete a szélsőségektől. Az soha sem vezetett a jóra. Gyermekkoromban így hallottam tanítónk ajkáról: amit nem kívánsz magadnak, te se tedd embertársadnak.

Sok évtizedes életutam vége fele úgy látom, az életnek legfontosabb törvénye, egyénnek és közösségnek egyaránt: felszínen maradni. Lehetőleg a legfelszínen. Ez nem is rossz elképzelés, ha a tehetség, a jószág, a jézusi hit, a

szereket, a megbocsátás társul eme igyekvéshez, a gyengék, az elhagyottak is részesülhetnek az élet szerény adományaiból. Ezért kövesd az igazak által is javasolt arany középutat. Ámen

ISTENNEK TETSZENI

Zsid 11,6

Mi emberek (legtöbben) arra törekszünk, hogy társainknak tetszedjünk. És valószínű, ez legtöbb cselekedetünknek mozgatórugója. Már a kisgyermek is tetszeni akar. Még csupán pár éves, és már tudja, hogy mi a szép. Csak bizonyos ruhaféléket hajlandó magára venni. Ifjúkorban: lépésünk, testtartásunk, mozgásunk, beszédünk vagy hallgatásunk által tetszeni akarunk, többeknek vagy csupán csak egyetlen egynek, kiválasztottnak. Borbély, fodrász azért ügyeskedik fejünkön, szabó, varrónő testünkön, kozmetikus vagy sebész arcunkon, hogy másnak, valakinek tetszedjünk. És ez a tetszeni akarás sokszor igen sokba kerül (némelyik férj panaszosan vall a házastárs ilyenszerű költségeiről). Mikor ez a jellemvonás veszít intenzitásából, tudd meg: közel van a leelkedő öregség, vagy még az ennél is rosszabb halál.

Ösztönösen rájön – iskolázás nélkül is – mindenki arra, hogyan lehet másnak tetszeni. Üdeség, kellem, szépség, külső és belső sugárzó energia, erő, bátorság stb., ami által másoknak tetszhetünk. Arra is rájön mindenki, hogy mi az, ami által lehetetlen másoknak tetszeni: szögletesség, durvaság, renyhesség, elhanyagoltság, rendetlenség, tisztátalanság, külső és belső hiánya stb.

Az ember nem csak társainak, de Istennek is akart mindig tetszeni. Legtöbb vallásban, így a zsidóknál is, a rituális szokások, az imádkozás, áldozás szertartásai, a böjtölés, zárandoklás ennek a tetszésnek érdekében alakultak ki. Mózes próféta (az Istennel társalgó, szövetkező, törvényfogalmazó) arra törekedett, hogy olyan cselekvési normákat alakítson ki, melyek által a vallásos közössége tagjai elnyerhetik Isten kegyeit. Ezért szabályozta az alamiznaosztás, a körülmetélés, a házasság, az elválás mozzanatait. Lényegében Jézus is ezt az utat követte, azzal a különbséggel, hogy ő a külsőségek helyett a lélek tisztaságát, a szellem emelkedettségét, tehát a belső kellékeket tartotta inkább az Istennel való tetszés feltételeinek. Ezért adja tanácsul: ne imádkozzál, feltűnést keresve, az utca szögletén, hanem menj be a te házad legbelső szobájába, ne kürtöltess alamiznaosztás közben. Ne tudja a te jobb kezed,... Isten nem gyönyörködik a véráldozatokban, Ő a szívet nézi... A betű öl, a lélek az, ami megelevenít. Általában a hívőkodás nélküli hitet tartja a tetszés kellékének. Minden lehetséges a hívőnek – vallja. A félnék

szívüeket biztatja: mit félték hogy van, hogy nincsen hitetek? Ha annyi hitek volna, mint a mustármag... De pályafutásának végső szakaszában egyre inkább előtérbe kerül tanításában a cselekedet fontossága: nem mindenki, aki azt mondja Uram, Uram, megyen be a mennyeknek országába, hanem aki cselekszi az én Atyámnak akaratát.

Sok régi és mai bölcselőt foglalkoztat, hogy milyen is lehetett Jézus hite? Teista, mely szerint Isten a világtól független szellemi való, pantheista, mely szerint a világ benne van Istenben, illetve Isten a világban (mint a víz a szivacsban, illetve a szivacs a vízben), deista, mely felfogás szerint, Isten mint egy gépész megalkotta a világot, s aztán magára hagyta, hogy menjen a kezdet lendületével. A tékozló fiúról szóló példázata tükrözi elég tisztán Jézus hitét, mely szerint Isten olyan, mint a jóságos, megbocsátó, gyermekét hazaváró atya, aki útra engedi gyermekét, de az úton való járást embergyermekére bízta. Ad az embernek egy viszonylagos szabadakaratot, de útjába odahelyezi a születési adottságok (gének), az idő és tér, a történelmi, társadalmi feltételek korlátait. Ha azokba beleütközik, ám lássa. Ha megtér véres fejjel, roncsolt szívvel: előtte még mindig nyitva a hazatérés kapuja. Nem hitt a régi próféták bosszúálló, kegyetlen, személy- és nemzetválogató Istenében, de tudatosítani igyekezett, hogy a rosszért egyénnek és közösségnek egyformán vezekelnie kell. Sem magasság, sem mélység el nem szakíthat az Ő kegyelmétől, szerelmétől. Emberek és közösségek különböző helyeken és időben sokféleképpen akartak Istennek tetszeni. A történelem hű képe az ember tetszeni akarásának, néha szánalmas botladozásának. A remetéek az erdőben, a pusztában való elvonulással, elmélyüléssel akartak Istennek tetszeni. Az oszlopszentek, a mártírok, a fakírok, esőisten kegyeiért magukat vízbeölközni szellemi és lelki habitusaik szerint akartak Istennek tetszeni. A kereszties háborúk lovagjai, az inkvizítorok, a vakhitű fanatikusok a kiontott vér által akartak Istennél érdemeket szerezni. A máglyagyújtogatók azt hitték, hogy csak az ők igazuk az egyedüli valós igazság. Mondanunk sem kell: hitünk szerint Isten közömbös volt, annak kellett lennie az ember ilyenszerű tetszelgésével szemben.

Ivo Andrić szerb író egyik meséjében ír egy olyan emberről, aki vakon született, s aki mégis tökéletes biztonsággal járt a forgalmas utcákon, és elvégezte a maga feladatait. Hogyan lehet ez? – kíváncsiskodtak az emberek, hiszen mindkét szemét fehér hályog fedi. Próbálták megfejtetni titkát az emberek, tudakolták tőle, de az ember néma maradt. Egyszer valaki nagy pénzüsszeget helyezett kilátásba a vak embernek, ha a titkát felfedi. Az ember hajlott a csábításnak, és elmondta: bárhol járok, mindenütt egy fénynyaláb jelenik meg előttem. Abban egy szelíd bárányalak. Az mindig előttem megy, kitér, megáll a szükség szerint. Még álmomban is velem alszik.

A vak ember miután kifecsegte titkát a fénynyaláb s benne a bárányalak többé nem jelent meg. Vakon kellett leélnie hátralevő életét.

Afiai! A mi hitünk is egy ilyen fénynyaláb. Benne a szelíd bárány, Jézus szelleme. Ha anyagi dolgok szennyével bemocskoljuk, ha könnyel, vérrel,

mást bántó gonosz szóval botorkálunk életutunkon, előlünk is eltűnik a fénynyaláb, magunkra hagy Jézus szelleme. Vakon és magányosan kell várunk az örök sötétséget. Ti azonban, mi azonban ne így cselekedjünk. Ámen.

HÁRFAPENGETÉS

1Sám 16,23

Saul király palotájában ül. Arca komor, tekintete merev. Még a legközelebbi hozzátartozóival sem beszél. Eljön az éjszaka, megvetik az ágát, de nem jön álom a szemére. A gondok vasökle döngeti a szívét, s ahelyett, hogy aludna, áttöprengi az éjszakát. Királynak lenni akkor sem volt könnyű abban a környezetben, ahol ma is végzetes ellentétek feszülnek egymásnak. Ő érezte a tisztével járó felelősséget, s úgy szeretett volna uralkodni, hogy biztonságos fejlődés jellemezze uralkodásának korszakát. Környezete gyanakvóan figyelte viaskodása jeleit. Sokan azt mondták: megszállta a királyt a gonosz lélek. Ha ma élne, és Izrael királya lenne, állapotára azt mondanák: idegkimerülése van. De abban az időben nem voltak még kialakulva ezek a sejtelmes szavak. Az emberen kívüli jó vagy gonosz hatásának tulajdonították az ilyen elváltozásokat. Ki kell üzni a királyból! Hogyan? Zeneszóval, s talán kevés borral, hiszen a Példabeszédek írója már azt javasolta: „Adjatok bort a keseredett szívű embernek”. Szükség lenne tehát egy ügyes zenészre, aki kizökkenti fásult állapotából. De ki legyen az? Tudakozódnak, és nem késik az ajánlat: van Isainak egy ügyes fia, aki juhokkal jár, de ezeket teregetve megtanulta a hárfa pengetését, énekkel kísért zenéje valóságos orvosság a bánatos szívűek részére. Könnyű vele kapcsolatot teremteni, hiszen testvérei itt vannak a közelben táborozó hadseregben. Üzennek is hamar Isainak, hogy fiát hárfával együtt mielőbb küldje a királyhoz. Az apa feltarisznyálja Dávidot kenyérrel, borral, sajttal, jó tanáccsal, s útnak engedi. Szép arc, izmos, arányos termet, kellemes hang. Ujjai tüneményes gyorsasággal szaladnak a hárfán. A király közelébe érkezve hangszerén felzeng a dal, amely mindenkit elbűvöl. Dalol Isten dicsőségéről, a népet védelmező szeretetéről, Izraelt oltalmazó eddigi kegyességéről. Amint Saul hallgatja az ifjú énekét, zenéjét, arcáról oszlik a ború, szemei felvidulnak, bágyadt testébe visszatér az életkedv, az önbizalom. S hát amikor Isai küldött borából is kortyint néhányat! Érzí, hogy alkalmas lesz diadalra vezetni mögéje felsorakozott harcos közösséget. (A Saul és Dávid között később kialakult szerencsétlen viszonyt ismerjük már a Biblia erre vonatkozó részéből.)

Ami Saullal történt, nem kell azon csodálkoznunk. Nem ő volt az első, akinek beteg lelkét meggyógyította a zene vagy az említett folyadék.

Régi görög írók írásaiból ismert, hogy a görög férfiak szépséges ligetekbe vitték szülni szándékozó feleségeiket, hogy az ottani madárdal, vízcsofogás jótékonyan befolyásolja a jókedv irányában a még anyaméhben levő, de a világra rövidesen érkező gyerekek lelkét. Az ókori görög vázaképeken ott láthatjuk a szolgálkat, akiknek feladata az, hogy fuvolázzanak, miközben a gyerekek táncolnak a zene ritmusára. Odüsszeusz történetéből ismerjük azt is, hogy milyen lebilincselően hatott rá és hajóstársaira, amikor a szirének szigetei mellett hajóztak el, s azoknak szép zenéjük fülükbe hatolt. Arisztophanész a Darazsak c. művében mentőkörülmenyként említi, hogy a tolvaj zenéhez nem ért, s ha túrót lopott, bocsásd meg neki, citerát pengetni nem tud. Platón a zenei neveléstől azt várja, hogy gyermekei mélyebben érezzenek és megállják helyüket ott, ahol beszélni és cselekedni kell. A zene és a költészet szorosan egybekapcsolódott a görögök életében. A rapszódia tulajdonképpen költemény énekelve előadva. Shakespeare a Vihar c. művében mondja: „A legjobb orvosság a zavart idegre a lassú zene, amely gyógyítja bús velőd.” Nem véletlen, hogy a beteg fejedelmek maguk mellé szegődtek koruk legjobb zenészeit, akiknek feladata a gonosz lélek, azaz a bánat elűzése. Az egyik ilyen zenész 1595 évben könyvet is ad ki „Zenei orvosság” címen. János Zsigmond udvarában is nagy megbecsülésnek örvendett Bakfark Bálint, a kor leghíresebb lantművésze, zeneszerzője. Ezt a gondúzó feladatot, vigasztalást végezte a maga korában Tinódi Lantos Sebestyén is, aki nemesi udvarházakban, falusi gyülekezőhelyeken vendégeskedett.

Kitől is tanulta az ember a dalt? Melyek voltak azok a hangszerek, amelyek társultak az emberi hanghoz? A zúgó szél, a morajló tenger, a csörgedező patak, az éneklő madár – ezek mind besorolhatók az egykori professzorok közé.

Valószínű az is, hogy az ember korábban tudott énekelni, mint beszélni. Vagyis, hogy a beszéde éneklésszerű hangváltozások sorozata volt. Ez lehetett a világ első nemzetközi nyelve. Lehetséges, hogy a tagolt beszéd csak később alakult ki, s fejlődött a nyelvek sokfélesége. És a hangszerek vajon mik lehettek? Úgy vélem, hogy a legelső hangszer a falevél volt. A férfi ajka közé fogta a levelet (azt mindenütt megtalálta), kívánt rezegetése által kezdődhetett a dalolás. Sípok, dobok, trombiták, citerák ott szerepelnek a Bibliában s ott a középeurópai legrégebbi hangszerkészletekben is. A hárfa a jelek szerint a legkorábban társult az Istent dicsérő énekekhez. Az orgona még nem volt megszületve. Miután feltalálták, a templomokban talált otthonra (szállítása körülményes volt). Később a protestánsok igen sok helyen kitiltották a templomokból is, mondván, hogy Istent „kintornázással” nem illik dicsérni. Elődeink azonban kevés idő múlva újra használták a templomaikban. Ma, amikor ihletett kezek szólaltatják meg, a hangszerek királynőjének nevezik. A tárogató története is érdekes volt. Külső veszély esetén „harcba hívott”, később betiltották használatát, mert azt mondták, „lázító”.

Valószínű, hogy Dávid, a pásztorfiú sem használta hangszerét egyedül és a maga szórakoztatására. Lehet, hogy király korában is használta és dédel-

gette kedvenc hangszerét. Amikor vigadni, felejteni akart, ő is társul hívta a zenészeket, hasonlóan ahhoz, amikor a templom lépcsőfokain felfele haladtak, legkedveltebb szerzeményeit zenésztársaival és az egész gyülekezettel együtt énekelték. A zsoltárok között volt dicsőítő, hálaadó, panaszkodó, sőt átkozódó zsoltár is. Ez utóbbiakban primitív módon a nép ellenségeire szórták átkaikat. Valószínű, hogy már e korban szükségét érezték annak, hogy ezek helyett „új énekeket” énekeljenek. (Zsolt 149,3)

Unitárius istentiszteletünk szerves részét képezik ma is az orgonával kísért énekeink. Külföldi látogatóinkat amikor megkérdezték, hogy a vallásos szertartásaink közül melyik tetszett a leginkább, azt válaszolták, hogy a gyülekezet szép éneklése. Zenetanáraink, kántoraink, népköltőink sok alkotása van az énekeskönyvünkben. Némelyik hitelvileg már nem egyezik a mai felfogásunkkal, túlhaladtuk azokat, de a híveink megszokták, szeretik, s emiatt még meg kell tűrnünk az énekeskönyveinkben. Nyugatról felénk áramló hitfelekezetek gyakorlata között van olyan is, amikor a zenével kevert éneket a táncmozdulatokkal is egybekapcsolják, azaz táncolva, zenélve, énekelve magasztalják az Istent. Nálunk még idegen ez a gyakorlat. De tovább is szeretnünk, énekelniünk kell a zsoltárokat, az énekeskönyvben levő énekeinket. Tanulják meg ezeket a gyerekek, ifjak, bajainkban reménységet nyújtanak, vigasztalnak, sok gonddal viaskodó lelkünk csodagyógyszerei lehetnek. Ámen.

AZ IGAZ BARÁT

1Sám 18, 1–4

Lezajlott már a nagy ütközet Elah völgyében. Góliát feje porba hullott a saját kardjától, melyet a fürge pásztorfiú, Dávid a kezébe kaparintott. Hanyatt-homlok menekül az ellenség. Örömittasan vigad a győztes nép. Hogyne, mikor Isten arra segítette őket, hogy legfélelmetesebb ellenségeiken bosszút álljanak. Mint ilyenkor rendszeren történni szokott, a népi énekesek már pengetik lantjukat, s vers-beszédben éneklük a győztes ifjú bátorságát, nemsejtett győzelmét. Saul, a király már házába hívta a pásztorfiút, megjutalmazta, megtisztelő szerepet adott neki a hadsereg kötelékében, ezredesi rangot adva neki. A hazafelé igyekvő táborban ott van Jónatán, a király fia is, korra, termetre Dávidhoz hasonló, neveltetése királyrihoz méltó, szíve, érzésvilága a bölcsékéhez méltó volt. Szívük mély barátságra készíti őket, bár ez volt első találkozásuk, Jónatán úgy megszerette Dávidot, mint a saját lelkét. A szövetkezés látható jeleként Jónatán levetette a felső ruháit, hadiöltözetét, és Dávidnak adta, fegyverzetével együtt. Cselekedetét harsogó tetzésnyilvánítás követte. Ez valóban haláláig tartó barátság leend. A király és fia a mámorittas boldog nép előtt haladt át az ünneplő falvakon. Az egyik

faluban azonban csalódás éri a királyt. Hiszen az üdvözlésére soraközött nép kóruszerűen így énekel: Megverte Saul is az ő ezerét, Dávid is meg az ő tízezerét. A fiatal pásztorfiú észre sem veszi diadal kábulatában az összehasonlítás értelmét, csak önfeledten integet a hódolói felé. De nem így a király. Ajkába harap: Hát ilyen hálátlan és feledékeny a nép? Ő száz csatában vett részt, győzött, nem ilyen látványosan, mint a pásztorfiú, de országkormányzása, népe érdekében eddig kifejtett tevékenysége mégis csak felér a pásztorfiú szerencsés parittyás hőstettével. Arca elsötétül, szeretne korbácsával az éneklők arcába sújtani, de fékezi magát. Bensejében már dúl a kétség: ez a pásztorfiú cselekedetével kétségessé teszi fia, Jónatán részére a királyi pálca öröklését. Az eddigi csodálat gyűlölséggé változik a szívében.

Mielőtt balsejtelme valósággá válna, ezt az ifjút el kell veszejteni – fogalmazódik meg a királyban a gondolat. De aljas tervét nem szabad nyíltan kimutatnia, azt a jóság pólyájába kell csomagolnia. Mi lenne ennél jobb módszer: felajánlja részére feleségül először a nagyobbik, majd egyik kisebbik lányát, Mikált. A lány forró szerelemmel kötődik a házasságban Dávidhoz. A halálos fenyegetettség állapotában apja ellenére is a férj védelmére kel (19,11–18). A király oktalan haragja Dávid ellen még fokozódik: öljétek meg őt – adja ki az alattomos parancsot a hozzá közel állóknak, valamint a fiának, Jónatánnak. Ez azonban őszintén szereti, becsüli barátját, Dávidot, s védelmébe veszi: Ne vétkezzék a király Dávid ellen, az ő szolgája ellen, mert ő nem vétett neked. Sőt szolgálata felette hasznos volt neked. Szabadulást szerze Izraelnek. Saul látszólag hallgatott is Jónatán tanácsára, de gyarló ember volt, aki sok csatában győzedelmeskedett az ellenség felett, de nem tudta legyőzni önmagában a gyarlóságot. Hogy lelke szomorúságát dallal orvosolja, Dávidot arra kérte, hogy hangszerével, dalával felvidítsa őt. Egy nem várt pillanatban féltékenysége arra készíti, hogy dárdájával átszúrja a mit sem sejtő Dávidot, de az félreugrik a dobás irányából, és sértetlen marad. Érti, hogy nincs biztonságban az élete, menekülnie kell. Tervét közli a barátjával, aki vigasztalja, rejtegeti, baráti csókjaival halmozza a csüggedő ifjút: Ne félj, te leszel Izrael királya, s én második leszek melletted az országban.

Újabb háború fenyegeti Izraelt. Dávid tudja kötelességét: az amálekíták ellen harcba kell szállania. Ugyanezt teszi Jónatán is apjával, Saullal együtt, de ők a filiszteusok ellen teszik ugyanezt. Dávid győzedelmeskedik most is, de a király és Jónatán fia elesik a csatában. Dávid szíve fájalmát verses dalban örökíti meg: Sajnálalak testvérem, Jónatán, kedves voltál nekem nagyon. Hozzám való szereteted csodálatra méltóbb volt az asszonyok szerelménél.

Dávid és Jónatán barátsága példa lehet minden ifjúnak, minden nemzet-hez, társadalmi közösséghez, valláshoz tartozó embernek. Az igazi barátság lényege a szeretet, amelyet Pál apostol így fejez ki: Nem irigykedik, nem nézi a maga hasznát, mindent eltűr, mindent elfedez, soha el nem múlik.

Sajnos a mi korunkban inkább érvényes az a mondás, hogy a barátság olyan, mint a só. Derűs időben kemény, esőben szétmálló, puha, olvadékony. Ezzel ellentétben ma is a Biblia ama intésére érdemes figyelni: minden időben

szetet, aki igaz barát és testvérül szegődik a nyomorúság idejére. Mindenkinek, férfinak, nőnek, ifjúnak, öregnek szüksége van az őszinte barátira. Van olyan élethelyzetünk, amit magunk nem vagyunk képesek megoldani. Kell valaki, akivel megosztjuk fájdalmainkat, panaszainkat. A baj az, hogy sokszor barátunk kiválasztásánál tévedünk. Van olyan „barát”, aki visszaél a bizalommal. Lehetett igaza annak az embernek is, aki azt mondta: A barátaitól ments meg Uram engem, az ellenségeimmel magam is elbánok. Vannak, akik ezt vallják: Légy jól mindenkivel, de ne engedj túlságosan közel magadhoz senki barátot, a titkodat ne bízod rá senki barátodra, mert akkor az már nem titok, visszaélhetnek a bizalmaddal. Amit nem akarsz, hogy megtudjanak az ellenségeid, azt ne mondd el barátaidnak. Még egy közmondás kívánkozik ide: mada-
rat tolláról, embert barátjáról ismernek meg. A szereteten alapuló, őszinte barátság megtermékenyítően hat a lélekre. Ez esetben úgy kell szeretned barátodat, mint saját lelkedet. Hogy szereti az ember saját lelkét? Úgy, hogy vigyáz rá. Tápláld magadban a barátság érzését. Ámen.

MAGUNK CSALÁSA

1Jn 1,8

Egy kedves kis mesét olvastam egyszer, a címe: Seprűkötő Jakab. Arról szól, hogy Jakab nem tudja fenntartani magát a seprűkötésből, mert az emberek elszoktak a sepregetéstől, megbarátkoztak a szemetes állapottal, nem vásárolnak seprűt. Elhatározza, hogy ezután lopásból él. Igen, de kitől lopjon és mit? A lopásért tömlőcbe kerülhet. Gondolja tehát, hogy saját magától lop, mert így nem áll fenn semmi veszély. Kiteríti a bokorra a kabátját. Közelébe lopózik és leemeli onnan, majd elszalad és elrejt valahol. Boldog, hogy sikerrel járt az első lopási kísérlete.

Mesénk hőséhez hasonlóan a valóság emberei is sokszor követnek el ilyen műveletet.

a. Fiatal iskolás fiúkat és lányokat láttam nemrégben egy helyen cigarettázva: Próbálgatták nyelni a füstöt, köhögtek és tikkadoztak ezenközben. Szerettem volna odaszólni nekik: Ne lopjátok meg saját egészségeteket!

b. Helységünkben a közismert „talponálló” előtt a havas úttesten feküdt egy ember. Fejéről tovagurult a szennyes báránybórsapka, köhécselt. Valaki próbálta talpra állítani, de sikertelenül. A beszédett alkohol annyira elkábította, hogy nem volt ura végtagjainak. Mi, az ott elmenők sajnálkoztunk rajta: Ennek sem lehet már nagyon sok hátra. Sikerül véglegesen meglopnia a még létező kevés egészségét.

c. Képes újságok gyakran hoznak felvételeket a világ különböző táján élő fiatalokról, akik a kábítószerek hatására kilépnek a valóságok világából, és a

delíriumos álomba révülve térferegnek magányosan vagy csoportokba verődve. Életükben nem látnak célt és értelmet. Szánalmas nyomortanyákon lopják az időt, lopják saját egészségüket, amíg felöleli őket az irgalmas halál. Még jó, ha betöréses lopásra, gyilkosságra nem vetemednek.

A felsorolt esetek az emberek önmaguk ellen elkövetett vétkeik. Ezekkel többnyire csak saját maguknak ártanak, de rossz példák a közösségre nézve. Nem nagy bűnök, de ragadós bűnök.

d. Bűnt követ el az ember sokszor mások ellen. Ezek a „mások” gyakran éppen a legközvetlenebb hozzátartozók. Öreg, tehetetlen szülők sokan kerülnek aggmenházba, mert gyerekeik részéről nincs biztosítva a kellő figyelmeség, a betevő falat, a csendes sarok a szobában. Egyik szomszédos államban törvényjavaslat készül, amelyben kötelezni fogják a gyermeket a szülők eltartására, amely kötelezettség megelőzi a házastárs eltartási kötelezettségét. Sajnálatos tény, hogy erre a törvény kell, hogy kötelezze a gyermeket, és nem a szeretet. Bűnt követ el sokszor a szülő gyermekével szemben. Nem teszi meg neveltetése érdekében a szükséges lépéseket. Ha beteg, nem siet kellő éberséggel a veszedelem megelőzésére, gyógyítására. Házastársak, munkatársak, szomszédok hányszor vétének egymás ellen. Takargatják, szépítik, elkenik, kimagyarázzák, más névvel illetik bűneiket. Ezek, ha kis bűnök is, mégis nyomasztó súllyal terhelik néha a lelkiismeretet. (E bűnök enyhítése érdekében létesült a lókodi öregotthon is.)

e. Bűnt követ el az ember Isten ellen. Figyelem a fiatal vagányokat. Mintha azzal akarnák bizonyítani felnőtté válásukat, hogy kacskaringósan nagyot tudnak káromkodni. Mintha csupán kötőszó szerepe lenne beszédjükben Isten nevének, úgy illesztik bele társalgásukba. Pedig az írás figyelmeztet: Isten nevét hiába fel ne vedd. Ha ezt cselekszed, bűnt követsz el, és a bűn büntetését von maga után.

És most önmagunk, embertársaink és Isten ellen elkövetett bűneink elemzése után feltehetjük a kérdést: Honnan van a bűn mibennünk, miért vétkezünk? Vannak emberek (sőt van felekezet), akik Ádámra és Évára hártják a felelősséget a bűnök miatt. Megszegték Isten parancsát, ettek a tiltott fa gyümölcséből. Bűnük átszállott mireánk, utódokra. A bűnből esetleg Jézus kiomló vére válthatja meg az embert, ha az egyház szertartásait igénybe veszi, s engesztelő áldozatával megbékíti Istent. Mi unitáriusok azt valljuk, azért vétkezünk, mert gyarlók vagyunk. Érzékeink, ösztöneink, önző indulataink rabjai vagyunk. Az önfegyelem hiánya, a felszínen maradásért, a megélhetésért folytatott harc, valamely testi vagy lelki megpróbáltatás kikökönt a jó kerékvágásból. Vétkezünk Isten és emberek ellen. De a nagy emberi bűnök, a halálos bűnök elkövetői életének tanulmányozása arra készítette Lombrozót, az olasz orvost, kriminológust és társait, hogy az öröklődő hajlam, a testi és lelki sajátságokban keressék a bűn magyarázatát.

Tétele: Több előző nemzedék egyedeiben felhalmozódott az indulatosság, az önfegyelem hiánya, a semmittevés, a másan élőködés képessége, s egyik utódban az eddig leplezett tulajdonság felszínre kerül. Ezek a negatív tulaj-

donságok már a külső alkatban is megmutatkoznak. A bűnözők – mert most már nem csak egyszerű bűnösökről van szó – a szokásosnál alacsonyabb termetűek, ujjuk vastag, karjuk hosszú, szemük sötét, tétovázó, hangjuk érdes, agyuk súlya kevesebb az átlagosnál. Ezek már az iskolában is nevelhetetlenek, a tanító vagy tanár életét megkeserítik. Olyan nézet is van, amely a bűnösök sajátságát a társadalmi körülmények, a nyomornak, az elhagyatottságnak a számlájára írja. A világ minden táján egyre gyakoribbak a terrorcselekmények. Ezeket egy statisztikai kimutatás szerint olyanok végezték el, akiknek a szülei vagy elváltak, vagy meghaltak korábban, s a gyermekek gazdátlanul nőttek fel. Ezeket rossz irányban befolyásolták a tapasztalt gonosztevőket, akiknek hatása alól később, ha akartak sem tudtak menekülni a kiszolgáltatottak (világszerte ismertek a terrorcselekmények).

Szerencsére a társadalom nagy többsége egészséges gondolkozású emberekből áll. Ezek a törvényeket betartják, nem azért, mert félnek a következményektől, de mert tisztelik a törvényeket. Az egyház, a templom által sugalmazott szeretet, a jobbak által gyakorolt példaadás megóvja a társadalom egyensúlyát.

Szállóígeként használjuk ezt a mondást: Nincsen ember hiba nélkül. Kiegészíthetjük: bűn nélkül. Ha pedig ezt nem vagyunk hajlandók elismerni: magunkat csaljuk meg, és igazság nincsen mibennünk. Egy újságíró gondolataiból veszem át az alábbiakat: sok kitűnő ember foglalkozott már az emberiség jobbá-tételével. Sikertelenül, mert az ember nem tanult sem a háborúból, sem a maga kárából, ma is farkasa egyik a másiknak. De tételezzük fel, hogy mintegy varázsütésre, mennyei ihletésre az emberiség megjavul. Nemcsak úgy felében, harmadában, de egyetemességben. Ért a szóból, belátja hibáit, erkölcsileg feddhetetlen lesz, önzetlenség, családszeretet, segítőkészség, alkohólnélküliség, szenvedélymentesség lesz úrrá, s ilyenek népesítik be a Földet. Ez az egyenlőség mindennél riasztóbb lenne. Az emberiség belepusztulna saját egyetemes erényeinek unalmába. Sokan vetemednének arra, hogy beleharapjanak ama bizonyos paradicsomi almába. Az élet apró súrlódásait ki nem küszöbölhetjük. Beszédünk is egyhangúvá válna, ha kihagynók szavainkból pl. az r betűt. Amit elvárhatunk tehát magunktól és másoktól: szelid eszközökkel folytassuk a harcot, s ha Isten és emberek ellen vétkeznénk, a beismerés és megbánás végezze el bennünk az esedékes megjobbulást. A jóság felső határa Jézus, aki életét áldozta sokakért, az alsó az, aki élni engedi, illetve segíti az élet sok bajában embertársait. Vigyázzunk, hogy soha ne süllyedjünk az alsó határ alá. Ámen

VÁLASZD A JOBBIK RÉSZT!*

Lk 10,38–42

Mária és Márta története örök időkre szóló üzenetet küld nekünk, nőknek. Megválaszolja kétségeinket és kételyeinket, melyekkel mindennap vívódunk, hisz naponta szeretnénk eleget tenni kötelességeinknek, és még az életet is szeretnénk élvezni, boldogságot akarunk nyújtani és boldogságot kapni. Pontosan, tisztán, békességet és örömet sugárzóan akarjuk elvégezni azokat a feladatokat, melyek az időt kegyetlenül nyelik, de látszatot nem nyújtanak. A házi munka olyan ugyanis, hogy csak akkor látszik, amikor nincs elvégezve.

Sokszor elégedetlenkedünk segítség hiánya miatt, mint Márta tette, mert érezzük, hogy nem bírjuk tovább. De vajon van-e aki megvigasztaljon, van-e, aki felnyissa szemünket, aki felhívja figyelmünket, hogy feleslegesen aggodunk és nyugtalanodunk, mert csak kevésre van szükség (a boldogsághoz), valójában csak egyre. Vitafórumot lehetne kezdeményezni annak érdekében, hogy minél több választ találjunk arra, mi is az az egy dolog, amiről Jézus olyan sejtelmesen beszél? Melyik is az a jobb rész, amelyiket Mária választotta, amit nem vehetnek el tőle soha? Mi az, ami valójában szükséges ahhoz, hogy egy nő, egy asszony boldog legyen?

Talán egy jó férj, aki nem urad és parancsolód, hanem szerető társad, egyenrangú partnered mindenben? Lehet, de a felolvasott bibliai rész szerint Mária, aki a jobb részt választotta, nem volt férjezett asszony, és mégis ő választott jól. Vajon az anyagi kényelem az a jobb rész, amire szükséged van? Az említett bibliai rész szerint Márta, a háziasszony, készítette az ételt, tehát nem volt szolgálójuk, tehát nem volt kiemelkedő anyagi kényelemben részük. Tovább lehetne elmélkedni, és millió dolgot felhozni a kérdés megoldására.

Véleményem szerint Jézus a lelkiekkel való foglalkozásról beszélt, amikor Máriának azt mondta, hogy ez az egy nagyon fontos, fontosabb, mint a házi munka, mert lelked művelése nélkül halálra dolgozhatod magad, elnyerheted a legjobban dolgozó nő díját, de életed mégsem lesz olyan teljes, mint kellene.

Amikor egymást arról faggatjuk, hogy mikor imádkoztál utoljára, vagy milyen gyakorisággal vizsgálod lelkedet, tisztítod, erősíted azt, kevés megnyugtató választ hallunk. Inkább azzal zárjuk be a beszélgetést, hogy hát nem tudod, hogy nincs időm, mert annyit kell dolgozzak? Nem tudod, hogy most épp kapálási hajrá van, iskolazárás, a főnök megy nyaralni, nekem kétszer annyit kell pötyögtetni a gépet, könyvelni, számolni, kicsi a baba, sok

* Elhangzott 2001. május 26-án a köri nőegyleti találkozón.

gyermekem van és így tovább. Eltaszítjuk a kérdést magunktól, és rohanunk tovább, tesszük a dolgunkat, még akkor is, ha nem találunk örömet vagy megelégedést benne. Lassan átváltozunk gépekké, gépiesen húzzuk a kapát, gépiesen tesszük az ételt az asztalra, gépiesen tesszük ki a diákokat szünetre, gépiesen mosolygunk főnöknek, mesternek, munkatársnak. Vajon mennyi időnek kell eltelnie ahhoz, hogy ráébredjünk: elfásultunk, nem leljünk örömminket a munkánkban, mert nem érzünk mást, csak a rettentő nyomást, ami a minket ostromló elvárásokból fakad.

Kedves Nőtestvéreim, szomorú, ha kívárvuk a fásultság végét, ha halogatjuk a lelkiekkal való foglalkozást, ha mindig csak a nincs időm köntöse mögé bújunk. Kell találjunk időt, hogy megpihenjünk, hogy időnként feltegyük magunknak a valóban fontos kérdéseket is. Nem azt, hogy vajon mit is tudok főzni holnapra, vajon ki van-e vasalva az ing, ki van-e javítva a sok dolgozat, meg van-e elégedve a főnököm velem stb.

A valóban fontos kérdések a következők: élvezem-e az életet, találok-e örömet benne? Érzem-e magamban az erőt az élethez? Nyugodt-e a lelkem? Van-e lélekből fakadó öröömöm? Érzem-e, milyen gyönyörű ez a világ, mennyi szép élő és élettelen dolog van benne? Érzem-e, hogy Isten gondot visel rám, érzem-e, hogy az élet ajándék, és érzem-e, hogy feltétel nélkül szeretve vagyok. Érzem-e, hogy akik velem élnek, elfogadnak olyannak, amilyen vagyok, amilyen szeretek lenni? Ez az utóbbi kérdés azért fontos, mert sokszor elrejtjük valódi énünket, mert úgy érezzük, az nem tetszik másoknak. De amikor odaállunk a tükör elé testi és lelki értelemben véve, amikor szembe nézünk valódi önmagunkkal, amikor látjuk, kik vagyunk, akkor szeretnénk, ha úgy szeretnének, amilyenek valójában vagyunk.

Szeretném, ha senki sem értené félre beszédemet. Mert nem azt akarom kihangsúlyozni, hogy a munka és a kötelesség nem fontos. Nem. Persze, hogy fontos. Fontos a minket körülvevő élet, a munka, a ház. Fontos a környezet tisztasága és kellemessége. De mit ér mindez, ha lelkiileg fásultak vagyunk? Mit ér, ha az egész világot megnyered, de lelkedben kárt szenvedsz? Jézus teszi fel azt a hatalmas kérdést, és most én is felteszem, mert erről van szó: mit ér, ha az egész külső világ meg van veled elégedve, de te ebben nem leled lelkednek békéjét, örömét?

Kedves Nőtestvérem, élj úgy, hogy a kettő között az összhangot megtaláld. Hidd el, ha lelked nyugodt, ha hited erős, a munka is sokkal könnyebben megy, az emberekkel való kapcsolat is kellemesebb, mert olyankor szép vagy, és megszépíted magad körül az életet. Legyen mindig időd önmagadra. Ne azzal töltsd az időt, hogy vajon a körülötted levők mennyire vannak megelégedve veled, ne sikertelenségeiden siránozz, hanem nézz önmagadba, és keresd meg valódi énedet és a lehetőséget az önértékelésre. Értékelj önmagad, mert értékes vagy. Értékes a reggeli költögető mosolyod, értékes a főztőd, a mosogatásod, a férjedhez, a gyermekedhez való türelmed, de ugyanolyan értékes az imádságod, és értékesek az álmaid, és értékesek könnyeid. Szentelj időt önmagadra, hogy értékeidet felleld.

Egy irodalmi példával szeretném szemléltetni, hogy az önmagunkra szentelt idő mennyire fontos. Kaffka Margit *Színek és évek* című regényét ajánlom mindannyiatok figyelmébe. Szerintem, ha vannak olyan könyvek, melyeket egy nő el kell olvasson, akkor az említett önéletrajzi regény ebbe a csoportba tartozik. Kaffka Margit az 1900-as évek elején élt. Regényében saját életéről vall, de felvezeti édesanyja, nagyanyja életét is, így lehetőséget ad az olvasónak, hogy a nők életét három emberöltőn át megismerjük. Nincs nagy különbség a három élet között. Mindhárom nőt csak akkor értékeli a társadalom, amikor férjnél van. Aki csak lány vagy már özvegy, ne adj Isten, elvált, kétszeresen csökkentett értékű a férfival szemben. A nő csak a férje árnyékában nyer értéket. A végtelenségig kiszolgáltató. A férfinak nincs szüksége a nő gondolataira, véleményére és tanácsaira, csakis munkájára és testére. A ház ragyogjon, az étel mindig friss legyen, a hálószoba izgalmas legyen, a gyermekek szülessenek, nőjenek fel, és persze vigyék valamire. Úgy általában pedig legyen csend a házban, a feleség szavak nélkül is találja ki férje gondolatait, apósát tisztelje, mint egy szentet, a barátokkal szemben legyen mindig kedves, de tartózkodó. Hogy lehet mindezt elviselni? Hogy lehet mindig megfelelni a követelményeknek? Csakis úgy, ha van lehetőség a töltekezésre, új erő gyűjtésére. Az író nő megtalálta a módját az újjászületésnek. Minden reggel korán kelt, hogy a reggeli dolgokat élvezze (nem sorolom, mi minden van ebben benne), hogy készen legyen az ebédidőben haza ugró férj méltó fogadására, délután a gyermekekkel való foglalatosság, és este a kíváncsi vendégek előtt is bájosnak, csodálatosnak, tökéletesnek mutakozzék, hadd irigyeljék a szerencsés férjet. Minden délben azonban volt egy rövidke félóra, mit magára szentelhetett. E félórában megmosakodott, leült a tükör elé és biztatta magát. Lelke mélyére tekintett, és megerősítette magát. Ha nem lettek volna ezek a félórák, megőrültem volna, annyi nyomás nehezedett rám, annyi kötelességem volt, annyi elvárásnak kellett eleget tennem – vallotta.

Legyen Neked is néhány perced önmagadra, hogy megerősíthesd magadat. Erősítsd meg magad abban a tudatban, hogy egyedül is vagy valaki, egyedül is van értéked, hogy nemcsak szolgálataid által vagy valaki, hanem a te éned, a te lelked is egyedül, önmagában is értékes. Válaszd te is a jobbik részt, mint Mária. Legyen fontos számodra a lelkiekkel való foglalkozás és lelked nyugalma.

Ezen a nőszövetségi találkozón a Felétek küldött üzenetet négy pontban foglalom össze:

1. értékeld önmagadat, nemcsak mások szolgálata által vagy valaki;
2. foglalkozz lelkeddel, keresd lelki nyugalmaidat;
3. erősítsd meg hitedet Istenben és abban a tudatban, hogy az élet Isten ajándéka, meg kell becsülni;
4. tedd fel magadnak a végső kérdést: ha holnap netalán meghalnék, voltam-e boldog egyáltalán? E negyedik pont még egy példát mondhat el velem, egy fiatal mellrákos nő történetét.

Fürdés közben vette észre a fiatal kétgyermekes feleség, hogy van egy csomó a mellében. Egy rövid ideig arra gondolt, hogy Isten bizonyára nem teszi ki őt ennek a próbának, majd csak elmúlik ez az állapot, *velem ez nem történhet meg* alapon. Hamarosan azonban úgy gondolta, hogy az ember is kezében tartja sorsát, ezért elment egy kivizsgálásra. Az orvos nem tartotta életbe vágóan fontosnak a betegséget, hazaküldte. De a csomó nem tűnt el, sőt egyre inkább szaporodtak a mellében. Újra elindult hát gyógyulást keresni. A kemoterápia minden megpróbáltatását reménnyel fogadta, de gyógyulást nem nyert. Belevetette magát különböző misztikus gyakorlatokba, de gyógyulást az sem hozott. Harcolt az életéért, de csak a gyűlölet erősödött benne az egészségesek iránt. Miért élhet más, miért nem élhetek én? Nem vétettem semmit, miért kell meghaljak? Lassan aztán már nem akart harcolni az életért, de a keserűség megmaradt benne. Mind több és több figyelmet követelt nemcsak férjétől, hanem gyermekeitől is, akik nehezen értették meg, hogy például miért nem szabad hosszabb időt a barátaikkal töltsenek. A szegény nő ugyanis attól félt, hogy akkor éri utol a halál, amikor nem lesz körülötte senki. Végül a legjobb barátnője azt tanácsolta, hogy költözzenek ki egy csendes, szép helyre, ő, a barátnő és a család. Esténként gyönyörködtek a lemenő nap bíborában, napközben hallgatták az énekes madarakat, finom ételeket főztek, szép költeményeket olvastak, naplót írtak, játszottak a gyermekekkel, hosszakat beszélgettek, elmélkedtek és imádkoztak. A beteg nő egyre gyengébb lett, de ugyanakkor egyre nyugodtabb. A szereteteivel töltött zavartalan napok ráébresztették arra, hogy mekkora boldogságnak volt a birtokában. Ráébredt arra, hogy a viszonzott szeretet erősebb a félelemnél, legyőzi azt. Éltem és boldog voltam, írta naplójában. Hatalmas boldogságnak voltam a birtokában, erős szeretet sugárzott felém, már nem félek meghalni.

Voltál-e boldog, boldog vagy-e szeretett Nőtestvérem? A végső kérdésre mit válaszolsz? Szeretném, ha e mai találkozó elétekbe tenné a tükört, hogy belenéztek. Szeretném, ha ráébrednétek arra, hogy a Márta-féle élet nem teljes, kell hozzá az a jobbik rész, mit Mária is választott. Kell lelketekkel foglalkozni, kell erőt gyűjteni, kell a boldogság itt és most, és kell a hit reménysége mindhalálig. Segítsetek egymásnak megtalálni a módot az önértékelésre, segítsetek egymásnak megtalálni a hitre vezető utat. Higgyetek a gondviselő Istenben és azoknak a lelki ajándékoknak erejében, mit Istentől kaptatok. Ámen.

Prédikációvázlatok

MÁTHÉ SÁNDOR

ISTEN SZÓSZÓLÓI

Jer 15,19

Ki a szószóló? Az, aki valaki más, vagy mások helyett beszél, mert erre felkérték, vagy úgy érzi, hogy Istentől kapott megbízatása, küldetése van.

A szószóló eszköze a szó, a beszéd. Mi is szavakat használunk gondolataink, érzéseink, élményeink kifejezésére. Nem is tudjuk, hogy micsoda érték birtokában vagyunk, hogy milyen nagy áldása Istennek, hogy adta számunkra ezt a tehetséget, ezt a képességet, igaz, egyeseknek többet, másoknak kevesebbet.

Mi is a szó, a beszéd?

A Szentírás elsődlegesen Isten igéjéről, teremtő szaváról beszél. A teremtéstörténetben Isten szól, és szavára jön létre a világ s benne mindaz, ami hozzátartozik. A *legyen* szavára jött létre a menny, a Föld, aztán lett a világgosság, lettek a tengerek, növények, égitestek, állatok. S akkor ezt mondta Isten: alkossunk embert...

Mindezt csak azért mondtam el, hogy érzékelnem tudjuk a szó, a beszéd, a nyelv teremtő erejét. Számomra ezek nem teológiai fogalmak elsősorban, annál inkább jelképek. Ezt a jelképet veszi át és viszi tovább a János evangéliumának írója, amikor kijelenti: „Az ige testté lett, és itt élt közöttünk...” Anélkül, hogy belebonyolódnánk e kijelentés magyarázatába, csak annyit mondok, hogy itt is ugyanarról van szó, mint a teremtés-történetben: Isten szava testet ölt, léletté s azon keresztül teremtő erővé válik Jézusban, amit én így tudnék leegyszerűsíteni, hogy az Ige (Isten szava) szeretetté lett.

Milyen ritka, fájdalmas és mégis fenséges találkozásnak lehettünk szemtanúi a Duna TV jóvoltából péntek délután. A szó, a beszéd két nagy mestere, Isten szószólója találkozott. Sinkovits Imre a ravatalon, Sütő András a ravatal mellett – megdöbbsent arccal búcsúzott. Sinkovits az élőszót szólotta Isten szószólójaként öt évtizeden keresztül. Sütő András az írott szóval lopta be magát mindannyiunk szívébe. Sinkovits már csak emlékeinkben, hangfelvételekről szól, Sütő András, reméljük, még sokáig közöttünk marad, hogy szavaival értékes dolgokat mondjon.

Nem akarok temetési beszédet mondani, de úgy érzem, ennyit el kell mondjunk Sinkovits Imréről, hiszen ő a mi halottunk is, a nemzet halottja.

Hogy mennyire a miénk? Eszembe jutnak a korábbi évek szilveszterei. Bárhol is voltunk, akár társaságban is, igyekeztünk olyan helyet keresni, ahol a Szózatot meghallgathattuk, mert a nélkül nem volt teljes, nem lehe-

tett teljes a szilveszterünk, annak ellenére, hogy az, amit tettünk veszélyes volt akkor.

Mit jelentett ez? Egyszerűen annyit, hogy éhezünk a szóra, s az, amit hallottunk a nagy Mester ajkán, még inkább felmagasztosult. Volt benne valami megnyugtató, ugyanakkor valami hátborzongató is, hiszen tudtuk, mennyire veszélyes őt hallgatni.

Kis túlzással talán azt mondhatom, hogy a művészek, írók, költők, papok mindig a nemzet szószólói voltak és kell, hogy maradjanak. Az ószövetségi próféták klasszikus példái annak, hogy miként szól Isten általuk az ő választott népéhez. Istentől kapott küldetés ez. Néha kemény a hangjuk, de értékes dolgokat, Isten akarata szerint szólnak.

Ma is ez a feladatuk, feladatunk, akiket Isten erre elhívott: értékes dolgokat szólni, írni helyettünk, nekünk... Szavuk így válik teremtő erővé a mában. Testté lesz, és lakozik közöttünk.

Sinkovits hangja, mint Ábrányi Emil koldusának hangja, mélyen és fájón csendül vissza, de így is hozzánk szól: „Hazádnak rendületlenül...”

Nem vagyunk, nem is lehetünk mindannyian a szó, a beszéd mesterei. A mindennapi emberi kapcsolatainkban mégis nélkülözhetetlen a szó, a beszéd. Mi is a magunk szűk körében lehetünk Isten szószólói, amikor a szeretet, a békesség, a jóság, az együttérzés szavaival szólunk, hogy így váljon testté a szó: vigasztalás, bátorítás, vallomás...

Ezért fontos, hogy vigyázzunk a szóra és csak értékes dolgokat szóljunk. Reményik Sándor sorai jutnak eszembe:

„Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek...”

Nemcsak ma, mindenkor vigyázni kell a szóra, hogy mit mondunk, mit beszélünk, mert a szó nemcsak teremt, rombolni is tud, ha nem istenes, ha nem szeretetből fakad, ha nem Isten szószólóiként beszélünk...

Más szószólók is vannak, más érdekeket szolgálnak...

Mi Isten emberei vagyunk, úgy is illik szólanunk. Ámen.

AZ ŐSÖK HAGYOMÁNYA

Mt 15,1–6

Ígéretünkhöz híven, folytatom a szokások - hagyományok témakörét. Ennek rendjén ma a hagyományról beszélek. Mindenekelőtt a fogalom vallásos, keresztény szempontok szerinti értelmezésével próbálkozom meg, hogy aztán a későbbiekben, a rendelkezésemre álló másik két alkalommal egy kissé gyakorlatiasabb, mindannyiunkhoz közelebb álló vonatkozásaira világítsak rá.

Mi a hagyomány? Mert templomban, vallásos közösségben hangzik el ez a beszéd, ezért először teológiai szempontból értelmezem a kifejezést. Esze-

rint a hagyomány nem más, mint hitet követelő üzenet közvetítése, átadása, rendszerint szóbeli úton. Az üzenet tartalma független a közvetítőtől: így hallotta, így adja tovább. Szinte kötelező feltétel, hogy a hagyomány közvetítője ismerje a hagyomány eredetét, s annak átadásakor jó, ha legalább utal az üzenet eredetére.

Úgy gondolom, hogy a kifejezés latinus formája is ismeretes: tradíció, ami még inkább kifejezi a folyamat lényegét: szóbeli közlés, átadás - átvétel - bizonyágtevés - megerősítés (konfirmáció) A korai keresztények megkeresztelkedés előtt hosszas felkészítőn vettek részt, ami tulajdonképpen a hagyomány átadására - átvételére szolgált. A kereszteleés előtt vissza kellett mondani a hallottakat: redíció, ezt követte a keresztség, majd a hitben való megerősítés, konfirmáció. Azt hiszem, hogy innen ered a mai szertartásunk neve is.

Hagyomány, hagyományozás már az ószövetségi korban gyakorlatban, szokásban volt: az idősebb nemzedék átadta az általa megőrzött vallásos értékeket. Érdekes, hogy a szóbeli hagyomány mellett a Tórának, a Törvénynek kialakult egy írott formája is.

A hagyomány közvetítője általában a papság, de lehettek a vének is, akik alkalmasnak találtattak, és Isten elhívta őket erre a szolgálatra. A Törvényhez igazodni kellett, azt szigorúan be kellett tartani. Abban az időben senki sem kérdőjelezte meg sem az írott, sem a szóbeli hagyomány tekintélyét, hitelenségét.

Egy nagyon érdekes folyamat az, ami itt tulajdonképpen örökösen végbemegy: továbbadni – átvenni, mondani – hallani, adni – kapni. Ebben a folyamatban válik élővé, mondhatnám életté a hagyomány.

A próféták hosszú során keresztül jutunk el az Újszövetség korához. Érdemes megjegyezni, hogy bár a próféták közül sokan bírálták a Törvény me-revségét, ridegségét, túlzottan aprólékos előírásait, annak tekintélyét egyikük sem vonta kétségbe, még Keresztelő János sem.

A sor Jézussal folytatódik, azzal a különbséggel, hogy ő újat hoz (újbor, régi tömlő, régi ruha, új folt), ami semmiképpen nem egyezik az ősök hagyományával vagy inkább a vének rendelkezéseivel. „Hallottátok, hogy megmondattok... Én pedig azt mondom nektek...”

Jézus az első, aki nyíltan szembehelyezkedik az „ősök hagyományával.” Az ősök hagyománya kifejezés az írástudók, a rabbik, a farizeusok hagyományára utal. Miről is van szó itt ebben a jelenetben? Vádként hangzik a kérdés: „Miért szegik meg tanítványaid a vének rendelkezéseit?” Jézus nem tulajdonított semmi jelentőséget a külsőségeknek, válasza sem méltatja a kérdést, hanem kérdéssel felel: „Ti pedig miért szegitek meg a ti hagyományaitokért az Isten parancsolatát?” Egyszerű példával támasztja alá a kérdést. Tiszteld apádat és anyádat, mondja az ötödik parancsolat. Ti pedig így tanítottok: Ha valaki azt mondja atyjának vagy anyjának: Áldozati ajándék az, amivel megsegíthetnélek, azt ebben az esetben nem köti a parancsolat, hogy tisztelje az atyját és anyját.

Jézus elvetette ezt a hagyományt, mert, felfogása szerint, teljesen ellentétben állt a természetes erkölcsi törvénnyel. Ezért az a kibékíthetetlen ellentét Jézus és a Törvény hagyományát és az ahhoz társított emberi rendelkezéseket mindenáron fenntartani akarók között. Ezért a felháborodás és megbotránkozás Jézus körül, amikor a Törvény fölé helyezi az általa igazinak hitt és vallott, isteni eredetű tanítást, az új hagyományt.

- a ti hagyományaitok (elmarasztaló),
- az Isten parancsolata (követendő).

Jézus szerint az igazi tanítás Isten törvényén alapszik, nem ember alkotta törvényeken és rendelkezéseken. Tulajdonképpen Isten az első hagyományozó, aki a kiválasztottak ajkára adja a hagyományt. A próféta Isten nevében, mondhatnám, Isten helyett beszél, ahogy azt két héttel ezelőtt hallottátok, Isten szószólójaként az értékes üzenetet, hagyományt adja tovább.

Jézus után az apostolokra hárul a hagyomány továbbadásának feladata, először szóban, aztán egyre többen írják le az eseményeket, ahogyan azt Lukács megjegyzi evangéliumának kezdetén. Az apostolok sorából Pál emelkedik ki magasan, de ott vannak azok a tanítók, presbíterek, felügyelők és végül a hívek sokasága, akik átvették a hagyományt, s kötelességüknek tartották azt tovább is adni. A keresztény hagyomány így élt és él tovább. A mi feladatunk is az, ami hitelődeinkké volt: átvenni és tovább adni az utánunk jövő nemzedékeknek. Így válik élővé és életté bennünk és általunk. Ezért vagyunk keresztények.

Örök vita - sola scriptura, sola fide? Mi az eredeti hagyomány? S ebből a kérdésből ágaznak szét a többi, főleg a tekintélyre vonatkozó kérdések, amelyek az elmúlt századok folyamán sok vitára adtak alkalmat, s osztották meg a kereszténységet. A vita távolról sem zárult le, s véleményem szerint folytatódni fog a végtelenségig, de hozzáteszem, hogy ennek nem mi vagyunk a kiprovokálói, fenntartói.

Közértelemben a hagyomány nemzedékről-nemzedékre átszálló, szájról - szájra adott történet, tan. De a közösségben továbbélő szokásrendet, ízlést, felfogást, ill. szellemi örökséget is jelenti. A múlt kikristályosodott bölcsesége, teszem hozzá, a korábban elhangzottak szellemében.

Anélkül, hogy részletezném ezeket a fogalmakat, szeretném előrevetíteni, hogy a következő alkalommal vallásos közösségünk, egyházunk élő hagyományairól, majd azt követően nemzeti - népi hagyományainkról fogok beszélni, természetesen az ezekhez kapcsolódó fogalmak összefüggésében, különbséget téve az igazi értéket jelentő hagyomány és a hagyomány képében fennmaradt (rossz) szokásaink között. Arra kérek benneteket is, hogy ezen elgondolkozva értsétek meg, mi a különbség az igazi és hamis értékek között. Ehhez adjon mindannyiunknak tisztánlátást a mindenható Isten. Ámen.

„AZ ÁLMOK NEM HAZUDNAK!”

ApCsel 27,21–25

Azt hiszem, attól függetlenül, hogy hiszünk-e az álmokban, vagy nem, mindenkit érdekel: Mi az álom? Egy kissé tudományosan fogalmazva: az álom az embernek olyan állapota, amikor öntudata többé-kevésbé kikapcsolódik, megszűnik a tér és idő érzékelése is. Az álom sokszor a nappali események, történések, lecsapódása, amelyek mint álmokképek a tudatalattiból kiemelkednek, és így kikerülnek az akarat ellenőrzése alól. Álmaink alapját nagyon sokszor valamilyen titkos vágy is képezheti.

A Szentírás meglepően sokat mond az álomról, és ha nagyon odafigyelünk, azt is észrevesszük, hogy nem egyértelműen, sőt nagyon sokszor ellentmondásosan beszél.

1. Az álom elsődlegesen az alvást jelöli, amikor az ember elveszíti önellenőrző képességét. Ez az álom lehet mély álom is, amelyből önmagától nem is tud felébredni az ember. Ilyen álmot bocsátott az Isten Ádámra, amikor társát, Évát megteremtette.

2. Az álom negatív értékelését is megtaláljuk a Bibliában. Ez értékelés szerint az álomban nem Isten akarata, hanem az emberi vágyak, elképzelések fogalmazódnak meg. Az ilyen és ehhez hasonló vágyálmok az emberi gondolkodás, érzés és reménység kifejezői, szemben az isteni üzenettel. Mózes 5. könyve az álomlátást összekapcsolja a jövendömondással, és nagyon súlyos ítéletet mond azok felett, akik saját álmaikat Isten kijelentésének tartják, és ezáltal másokat is félrevezetnek, esetleg bukásba sodornak.

3. A Szentírás pozitívan is értékeli az álmot. Ezen értékelés szerint Isten, sok egyéb mellett, az álmot is felhasználja kijelentésének, akaratának közlésére. Nagyon sok ilyen példával találkozunk az Ószövetségben. Vannak álmok, amelyeken át Isten az Ő akaratát adja az ember tudtára. Máskor az álmoknak politikai jelentősége van, de a legtöbb esetben a személyes élet területére vonatkoznak, az egyes ember életét határozzák meg.

4. Nem minden egyértelmű. Nagyon sok esetben csak magyarázat, megfejtés után érthető meg. A Szentírás azt is világossá teszi, hogy a megfejtés Isten dolga, de Ő egyeseket képessé tehet az álmok megfejtésére. Ilyen képessége volt Józsefnek, Dánielnek és általában a prófétáknak. Péter apostol az első pünkösd reggelén mondott prédikációjában Jóel könyvére hivatkozva arról beszél, hogy a vének álomlátása a szentlélek különös adománya, és ebben az esetben egyenértékű a prófétálással.

Ahelyett hogy tovább és jobban belebonyolódnánk a – sokszor önmagának is ellentmondó – Szentírás magyarázatába, próbáljuk meg egyszerű, hétköznapi nyelven megfogalmazni, hogy mi is az álom. Ebben segít nekünk Petőfi, aki *Jövendölés* című versében mondja, hogy: „Az álom ablak, melyen által lelkünk szeme jövőbe néz.”

Én, anélkül, hogy merényletet követnék el a költői alkotással szemben, egy kicsit megtoldanám ezt a gondolatot, és hozzátenném, hogy nemcsak a jövőbe, nagyon sokszor a múltba is néz a lélek szeme az álom-ablakon keresztül.

Nem véletlenül idéztem Petőfi Sándort. Minden esztendőben, július végén halálára emlékezünk. Halálában is arra a lánglelkű forradalmárra és hazafira, aki mert álmodni nemzetének, hazájának egy szebb jövőt. S milyen csodálatos, hogy ebben a szebb jövőben helyet kaptak a világ többi népei, nemzetei is, s így született meg a világszabadság álma, gondolata.

Bár idézett versében önmagáról beszél, mégis megragad a befejező gondolat, amely félreérthetetlenül és határozottan kimondja: „...*az álmok nem hazudnak!*” És valóban, álma nem volt hazug, mert „dicső neve”, emléke örökké él.

Álmokról beszélve, hadd mondjam el testvéreim, hogy a tegnapi napon részt vettem a korábban bálványosi, most már tusványosinak nevezett, nyári egyetem záró előadásain. Az előadók egyike Orbán Viktor, magyar miniszterelnök volt. Előadásának témája a státustörvény és annak alkalmazhatósága. Amellett, hogy egyetértek minden gondolatával, úgy érzem, hogy függetlenül a román fél akaratától, a törvényt alkalmazni lehet és kell. Tulajdonképpen nem is erről akarok beszélni a továbbiakban, hanem arról a gondolatról, ami nagyon megragadta figyelmemet, s ami további életemre vonatkozó érvénnyel mélyen bevésődött szívembe:

„*A 21. század hajnalán nem jelent hátrányt magyarnak születni!*” E gondolat jegyében, mondotta továbbá a magyar miniszterelnök, az álmok, a korábban merésznek hitt álmok kezdenek valóra válni. Így találkozott gondolatvezetése azzal, amit Markó Béla RMDSZ-elnök kérdőjellel fogalmazott meg előadása címeként: Nemzetállam, vagy nemzetálmom? Jó volt hallani, hogy európai szellemben gondolkozva mindketten a nemzetálmom gondolata mellett foglaltak állást. És ez az álom, amit együtt kell álmodnunk Európa nemzetével, egy olyan jövő képét vetíti elénk, amelyben megtalálja mindenki a maga helyét, anélkül, hogy valakinek terhére, kárára lenne.

„*Az álom ablak, melyen által lelkünk szeme jövőbe néz.*” – ismétlem újból Petőfi szavait. Mit lát a lélek abban a jövendőben? Ha csak a közeljövőre tekintünk, egyelőre semmi jót, mondanánk. De nem szabad rövidlátónak lenni. Legyen bátorságunk tovább álmodni és hinni, vallani Petőfivel együtt, hogy „...*az álmok nem hazudnak!*”, még akkor sem, ha az elmúlt évszázad folyamán az álmok sokszor hazudtak, az álmok sokszor becsaptak.

Viharos tengeren hánykódó hajó volt az életünk századokon át, mondjuk sokszor a régi prédikátorok stílusát használva. De mindig voltak, akik időnként felálltak s intettek: józan észre, mérsékletre, felelős életre. S közben álmodtak. Álmodtak velünk, néha helyettünk, de mindig értünk. Álmaikból egy szebb jövőkép rajzolódott ki, egy olyan kép, amelyben hittek. E hit alapján tudtak bizonyosságot tenni, tudtak biztatni, „*hogy jó reménységben legyetek!*”.

Ilyen álmódó és mégis a reménység talaján álló államférfinak, nagyszerű vezetőnek látom én Orbán Viktort, aki álmodik, sokszor helyettünk is, de mindig értünk, a nemzetért, s közben keményen megküzd azért, hogy ezek az álmok valóra váljanak.

Isten nekünk ajándékozta, mint annyi más nagy embert a történelem folyamán, hogy látomást látó, jövőt álmódó és az álmokban bízó szent akarással vezesse a nemzetet. Én hiszek ezekben az emberekben. Én hiszem, hogy úgy lesz, ahogy Isten megmondta neki, ahogy ő el tudja mondani, meg meri osztani azt velünk. Ezért vagyok jó reménységben. Ezért kérek, bátorítalak bennetek is, hogy legyetek jó reménységben férfiak és asszonyok, ifjak és öregek, gyermekek és felnőttek, mert: „Az álmok nem hazudnak.” Ámen.

AZ ÉGI CSODA

Józs 10,12–14

A nyár folyamán amerikai látogatóink jöttek. Kedves kollegánk, Farkas Dénes hozta őket az újonnan vásárolt minibusszal. Városnézőbe indultunk. Célpont a Fekete-templom. Azt mindannyian tudjuk, hogy nyári időszakban sokszor lehetetlen parkolóhelyet találni a templom közelében. Nekünk pedig feltétlen szükség volt egy helyre, mert a vendégek közül ketten mozgássérültek voltak, s így őket a templomhoz közel kellett vinni, s onnan fel is venni. Amint ott nézelődtünk, s lestük az első felszabaduló helyet, az egyik amerikai szólalt meg: „Ne aggódjatok, lesz parkoló hely!” Majd mindannyiunk csodálkozására egy érdekes imádságot mondott:

„Ó, Parkolók Hatalmas Istennője, Hozzád fordulunk, hogy szorongatott helyzetünkben segíts. Mindenképpen látni szeretnénk ezt a híres templomot. Messziről gyalogolni nem tudunk. Tudjuk, hogy hatalmadban áll, segíts hát, s egy percen belül szabadíts fel egy parkolóhelyet. Ámen.” És csodák csodája, harminc másodpercen belül egy hasonló méretű jármű távozott a parkolóból, s így mi foglalhattuk el a helyét.

Amikor ez a különös imádság elhangzott, mindenki nevetett, s értékelte amerikai testvérünk humorát. De, amikor megtörtént „a csoda”, akkor senkinek sem volt egyetlen szava. Egyszerűen tudomásul vettük, s mintha mi sem történt volna, mentünk tovább a gunk útján.

Azóta sokszor eszembe jut ez a jelenet, s elgondolkozom, hogy vajon mi is történt ott? De sietek előrebozsátani, hogy én személy szerint nem hiszek a Parkolás Istennőjében, aki ilyen imádságra hallgatva mozdítja el az embereket járműveikkel együtt, teljesítve egyszerű halandók esendő kéréseit.

Itt van ez az ószövetségi történet, melynek kapcsán mondom, hogy ugyanígy azt sem hiszem szó szerint, hogy Józsué kérésére Jahve megállította volna

a Napot. Hogy ezt megtegye, Isten meg kellett volna, hogy változtassa a természet, a világegyetem törvényeit. Nem, a Nap nem áll meg azért, mert Isten így teljesíti halandó emberek óhaját. És nem létezik a Parkolás Istennője sem, hogy kedvünkbe járjon. Ettől eltekintve az imádság nem fölösleges, nem vicc, nem szójáték, sem időpazarlás, vagy valami olyan, amire hívő emberekként nem kellene gondolnunk. Az imádságra szükség van. Az imádság a hívő ember számára létkérdés. Úgy kell, mint a levegő, mint a víz, mint a mindennapi kenyér.

„Annyit tudok, hogy az imádság egy bársony hidat épít, amelyre rálépve a magasban vagyunk aransárgán ragyogó táj fölött, amit a megálló Nap sugarai világítanak be.” Így ír a Nobel-díjas költő, Czesław Miłosz, aki azt vallja magáról, hogy nem hisz egy személyes Isten létében. És mégis imádkozik. Miért? Mert, amikor imádkozik, úgy látja a világot, mintha a Nap valóban megállt volna az égen. A Józsué könyvéből vett képet használva, amikor imádkozik, a világ egy pillanatra megáll körülötte, a Nap nem mozdul, és úgy világítja be a mindenséget, s olyannak mutatja, amilyenek soha nem látta azelőtt.

Az ő imádsága egy megállás, odafigyelés arra, ami történik körülötte és benne. Amikor Miłosz imádkozik, azt teszi, amit annyi nagy szellem tett... Ő nemcsak azt képzei el, amit akar, amire szüksége van, amit érez, hanem annak ellentétét is, összes óhajainak a fordítottját is. Ő a kép másik felét is látja, s lelkében hallja a történet másik változatát. Nem úgy látja önmagát, mint akinek a legnagyobb szüksége van a segítségre, hanem egy a többi között, aki ugyanolyan értékes, ugyanolyan fontos, mint ő, s akiknek mind vannak óhajai, álmai és megtorpanásai. Az imádság által ő a világot egy pillanatra fordítva látja, és látja önmaga helyét ebben a fordított világban, ahol nem ő a legfontosabb, és az ő vágyai nem az egyedüliek.

A vers végén – nehogy abba a tévedésbe estünk volna, hogy a hagyományos vallásos gondolkodást követi – kijelenti, hogy nem ezért imádkozik. Még ha nincs is az a másik part, még akkor is, ha egyesek szerint nincs Isten, sem mennyország, ő fog imádkozni, s ugyanúgy fog azon a hídon járni. Miłosz számára az imádság egyszerűen mindennapi emberi megnyilvánulás.

Imádkozni annyi, mint rálépni az együttérzés hídjára, amely egy cinikus és agresszív világ fölött ível át. Imádkozni annyi, mint rábírnai az égen guruló Napot, hogy megálljon egy pillanatra, amíg mi ezen a hídon átmegyünk, hogy jobban láthassuk milyen a világ, és jobban láthassuk önmagunkat ebben a világban, hogy kik vagyunk.

Ilyen értelemben tudom én elfogadni a Józsué könyvéből olvasottakat. A könyv írója a néphez beszél, akinek szüksége volt erre a hitre. Azt akarja bizonyítani ezzel a bizarr történettel, hogy Izrael Istene milyen erős és hatalmas. Igen! „Megállt a nap az ég közepén, nem sietett lenyugodni egy teljes napig. Nem volt ilyen nap sem azelőtt, sem az után, hogy emberi szóra így hallgatott volna az Úr...”

Bizony, ott van a Szentírásban. Az imádságra nem szemmél látható, a fizikai világban megtapasztalható jelekkel válaszol az Úr. Erre csak egyetlen

egyszer volt példa, tehát többé ne is várjuk, hogy megtörténjen ilyen égi csoda.

Ettől függetlenül mindannyian imádkozunk. A kérdés az, hogy miképpen. A szóbeli imádság a hagyományos, de vannak, akik azt vallják, hogy imádsággá válhat minden cselekedetünk, gondolatunk, érzésünk anélkül, hogy azt szóban is elmondanánk. Én személy szerint egyetértek ezzel a gondolattal, de hiszem, hogy a szóban elmondott imádság sokkal közelebb áll mindannyiunk lelkéhez, mert így tanítottak, mert így szoktuk meg, mert így gyakoroljuk egy életen át, s próbáljuk megtanítani gyermekeinket, unokáinkat is.

Az imádság nem változtatja meg a világot. Az imádság azt változtatja meg, aki imádkozik, s az imádkozó ember képes megváltoztatni a világot. Én úgy gondolom, hogy ezzel a megállapítással nem vitatkozunk, azt elfogadjuk. S ennek alapján azt is hozzá kell tennünk, hogy az imádság nem ruház fel semmilyen természetfeletti erővel, amely meggyógyíthat valakit, vagy megváltoztathatja valakinek a gondolkodását. De tudnunk kell, hogy az imádság segít elfogadni az életet a maga valóságában: örömeivel, szenvedéseivel és az elmúlással együtt. Ez a legcsodálatosabb dolog az imádságban, az imádkozásban.

Az imádság segítségével egészen más fényben láthatjuk önmagunkat, a világot, amelyben élünk. Olyan, mintha fejünk felett valóban megállott volna a Nap. A Szentírás szerint ez csak egyszer történt meg, de én hiszem, hogy valahányszor imádkozunk, a csoda megismétlődik, egyszerűen azért, hogy mi jobban lássunk. Ebben van az imádság csodája. Ez az igazi égi csoda lelkünk egén. A legemberibb dolog, amit tehetünk. Hát nem csoda, hogy egyszerű emberekként ennyit tehetünk? Bizony csodálatos. Ámen.

Könyvszemle

GAAL GYÖRGY: MÚZSÁK ÉS ERÉNYEK JEGYÉBEN. Dolgozatok Erdély unitárius múltjáról.¹ Kiadja az Unitárius Egyház. Kolozsvár, 2001. 564 oldal + 2 melléklet.

Élmény- és eseményszámba ment – írta két évtizeddel ezelőtt Gaal György a *Keresztény Magvető* hasábjain – Kelemen Lajossal Kolozsvár utcáit járni. Mert: „Szavai nyomán megszólaltak a várfalak, templomok, polgárházak és paloták. Rendre levetették a többszöri átépítés során rájuk rakódott gipsz- és malterréteget, s a még itt-ott kikandikáló, épen maradt ablak- és ajtókeretek révén felcsillant a ház 18–17. századi vagy még korábbi képe. S a házak szellemi megidézéséből rendre utca- és városkép állott össze. [...] S az igazi mesterfogás csak ezután következett, mert a holt tárgyak rendre mesélni kezdtek rég volt gazdáikról, főúri és polgárcsaládookról, akik a város, Erdély vagy a tudományos-irodalmi élet történetébe írták be nevüket.” (*Kelemen Lajos művészettörténeti tanulmányai*. KM, 1981. 4. 266–267.)

Élmény- és eseményszámba ment Mikó Imrével is Kolozsvár utcáin sétálni; alighogy megjelent 1976-ban az *Akik előttem jártak* című kötete, Kós Károlyt kereste fel vele; a nevezetes Rákóczi úti ház kapuján lépett ki, amikor ráköszöntem; kimeríthetetlen közös témánkról, Balázs Ferencről kezdtünk beszélgetni – Gaal György kötetében is gyakorta felbukkan a neve, újabb és újabb összefüggésekben –, és annyira belemerültünk a kolozsvári és erdélyi közelmúlt megíratlan fejezeteinek a számbavételébe, hogy a Főtéren át hazáig kísérhettem; az akkor még *csendes Petőfi utcába*, melyet épp az idő tájt készült megörökíteni; hozzá is látott, de a befejezéshez már nem maradt kellő ideje; akkor mondta volt nekem – nem sokkal a halála előtt –: „a múlt nem mögöttünk van, hanem alattunk – *azon állunk*”; s mert történetesen Európa egyik legszebb főterén sétáltunk, az erdélyi századok „mies”- és „míves” napjainak a megszentelésére égbe emelkedő Szent-Mihály templom monumentalitását csodálva – ma már kevesen tudják, hogy Dávid Ferenc tevékenysége és az unitarizmus kolozsvári kibontakozása ehhez a templomhoz fűződik; százötven évi használat után, 1716 márciusában katonai erőszakkal veszik el unitárius eleinktől –, örökre megjegyeztem magamnak az Idő „architektúrájának” lényegét: *mélység nélkül nincs magasság sem*.

A *Múzsák és erények jegyében* dolgozatai – a szerző minősíti ekképpen kötetbe foglalt írásait – Erdély unitárius múltjáról tudósítanak; tegyük hozzá nyomban, egykori főgondnokunk, Mikó Imre testamentuma szellemében: *Erdély unitárius jövője érdekében*.

Negyedszázaddal ezelőtt, utolsó nyilvános megszólalásában – Szabó Zsolt készítette az 1977. január 7-én elhangzott rádiós-beszélgetést – azt is

elmondotta Mikó Imre: nagynénje férjének, Kelemen Lajosnak köszönheti történelmi érdeklődését. Gaal György pedig Mikó Imrének, közvetve Kelemen Lajosnak. A kötet tanúsága szerint őket tekinti szellemi felmenőinek. (Már a bevezetőben is említi: a rokonságához tartozó Mikó Imre közvetítette számára a Kelemen Lajos-i örökséget.) Ami egy művelődéstörténeti pálya kezdetén nem akármilyen előnyt jelenthet. Gaal György sokkal inkább a néhez örökséggel járó felelősséget érezte. Hiszen Mikó Imre az említett interjúban azt is kifejtette: az utána jövő társadalomkutatók közül Gaal György művelődéstörténeti dolgozataitól várja a legtöbbet.

Most látjuk igazán, hogy Mikó Imre nemcsak bizalmat előlegezett Gaal Györgynek: jól ismerte szakmai rátermettségét, szívós munkabírását, céltudatos akaratát, jellemszilárdságát. Ami nélkül hasonló vállalkozások nem szülehetnek.

Egy évre rá, hogy a kolozsvári egyetemen megszerezte az angol–magyar szakos diplomát, a Házsongárdi Panteon nevezetes sírjainak a leírásával dobogtatta meg a szívünket a *Korunk* 1972-es évfolyamának és főként az 1980-as *Korunk Évkönyv*nek a hasábjain. Harminckét éves, amikor Kristóf György irodalomtörténeti és egyetemi tanári munkásságáról írt disszertációjával hívta fel újólag magára a figyelmet. (Ha tudjuk azt, hogy a két világháború között Kristóf volt az egyetlen magyar tanszékvezető a kolozsvári egyetemen, ráhárult a magyar nyelv és irodalom szakos tanárok képzésének minden felelőssége, már önmagában a témaválasztás is sok mindent elárul Gaal György érdeklődéséről.) Közben angoltól fordít, és sajtó alá rendezi, előszóval látja el a Téka és a Tanulók Könyvtára sorozat jó néhány kötetét.

Számomra úgy tűnik, hogy 1980-tól válik célirányosabbá a munkája: a szellemi beszűkítettség évtizedében fordul érdeklődése azok felé a témák felé, amelyek megírásával – egyebek mellett – ezt a kötetét is egybeszerkeszthette. Ha most kortársaiként mi is elmondhatjuk, hogy élmény- és eseményszámba megy Gaal Györggyel járni Kolozsvár utcáit és a történelmi Erdély évszázadait, akkor azzal is tisztában lehetünk: *jövőformáló könyvet* vehetünk a kezünkbe. Hogy az unitárius múlt szellemi ablakkereteiből is mai és holnapi teendőinkre pillanthassunk. Figyelmünket nem kerülheti el, hogy a kötetbe foglalt 37 írás közül 30 a legnagyobb múltú erdélyi egyházi folyóiratunkban, az Unitárius Irodalmi Társaság által 1861-ben indított *Keresztény Magvető*ben jelent meg első ízben. Ugyancsak jelzésértékű, hogy az említett 30 tanulmányból és könyvismertetésből 16 a totalitarista cenzúra működésének időszakában, a nyolcvanas években látott napvilágot. Más folyóiratok aligha vállalhatták volna fel akkoriban ezeket az írásokat (Gaal György szerint az egyházügyi hivatal cenzorai néha elnézőbbek voltak). Ha ehhez még azt is hozzávesszük, hogy Kelemen Lajos művészettörténeti tanulmányai is jórészt a *Keresztény Magvető*ben és az *Unitárius Közöny*ben jelentek meg – elmélyült szakavatottsággal és empátiával ír ezekről a Kelemen Lajos-i örökséget a legnehezebb időkben is tovább gyarapító Gaal György –, akkor arra

is fény derül: az egyházi és vallásos sajtó intézményrendszere kisebbségi helyzetben megkülönböztetett – mondhatni: történelmi – szerepet vállalt és vállalt magára az erdélyi értékmegőrzésben és értékteremtésben.

Monoki Istvánnak, a kolozsvári Egyetemi Könyvtár egykori igazgatójának és Dávid Gyula irodalomtörténésznek a számbavétele szerint 1919 és 1940 között összesen 145 magyar nyelvű egyházi és vallásos lap jelent meg Romániában (816 évfolyammal). A kisebbségi önszerveződést és önvédelmet szolgáló politikai napi- és hetilapok mellett a legnagyobb fajsúllyal az egyházi és vallásos lapok jelentkeztek. Az említett 145 kiadvány közül 12 unitárius volt. Az unitáriusok számához képest talán nem is olyan rossz ez az arány. A ma is megjelenő két legfontosabbat már említettük. A sajtótörténészek viszont tudnak az *Unitárius Szószékről* (1907–1943), az *Unitárius Egyházzól* (1905–1940) és ennek ifjúsági mellékletéről, a Balázs Ferenc által elindított *Kévekötésről* (1930–1936), az *Unitárius Evangéliumról* (1933–1935), az *Unitárius Hírnökről* (1933–1938), az *Egyházi Híradóról* (1931–1942), az *Unitárius Jövendőről* (1939–1940), az *Unitárius Tudósítóról* (1930–1931), a *Vasárnap Délutánról* (1923), az *Unitárius Ének- és Zeneközlönyről* (1922).

Csupán 20. századi jelenségeket említettem, és csak sajtótörténeti vonatkozásokra utaltam a fentiekben. Az Unitárius Egyház viszont erdélyi létünk, megmaradásunk más intézményeit is megteremtette és életben tartotta, századokon át. Gaal György mostani munkájának legnagyobb érdeme alighanem abban rejlik, hogy megnyitja előttünk az utat az utóbbi fél évezred szellemi birtokbavétele felé. A kötetbe gyűjtött dolgozatok ugyanis átfogják az unitárius egyház-, művelődés- és iskolatörténet századait, közelképbe hozzák az európai szellem érték közvetítőit és erdélyi értékteremtőit. Voltaképpen arra keresi a választ a szerző, hogy mit köszönhet Erdély az unitárius szemlélet jelenlétének és értékmegőrző, értékteremtő erejének.

Hogy ezt milyen eredménnyel teszi, nem tisztem ennek a megítélése. Hiszen ahhoz történelemkutatónak, egyháztörténésznek, várostörténésznek, intézménykutatónak, irodalom-, sajtó- és művelődéstörténésznek kellene lennem egy személyben. Abban azonban bizonyos vagyok, hogy az Erdély- és Kolozsvár-kutatók, az egyház- és művelődéstörténet-írók, az erdélyi könyv- és lapkultúra búvárlói, intézmény- és iskolatörténészei egyaránt nélkülözhetetlen segédkönyvet vehetnek a kezükbe. Az unitárius hitben megerősítést váró olvasókról nem is beszélve. Akik valószínűleg nem nagyon tesznek műfaji különbséget dolgozat, tanulmány és könyvismertetés között. Az még kevésbé valószínű, hogy a kötet végére érve a *Névmutató* böngészésébe kezdenének. Pedig az sem tanulság nélküli. Mert neves személyiségek és „neves névtelenek” sorjáznak e kötet lapjain. Némelyikükről izgalmas szellemi portré rajzolódik ki.

Hogy kik azok, akikre a legtöbbet hivatkozik Gaal György?

Már ez sem lehet közömbös számunkra.

Aranyosrákosi Székely Sándor, Balázs Ferenc, Benczédi Gergely, Benczédi Pál, Berde Áron, Berde Mózes, Böhm Károly, Borbély István, Brassai Sámuel, Dávid Ferenc, a három Ferencz József (mind jeles egyházi főember), Gál Kelemen, Józán Miklós, Kelemen Lajos, Kós Károly, Kővály László, Kriza János, Márki Sándor, Márkos Albert, Mátyás király, Mike Sándor, a két Mikó Imre, Mikó Lőrinc, Pákei Lajos, Sándor József, Székely Mózes, Szentiváni Mihály, Szent-Iványi Sándor, Varga Béla neve és munkássága vésődik újra meg újra, lapról lapra tudatunkba.

A *Névmutató*ban azonban több mint 1700 név sorakozik. Az említettekén kívül, ha jól számoltam, mintegy 1730. Ők azok a „neves névtelenek”, akik az elmúlt századok során az egyházközségek szintjén végezték azt a – sokszor sziszifuszi – „aprómunkát”, amit mindenkoron megkövetelt tőlük az idő, elvárt az Unitárius Egyház.

Ha csupán szülőföldem egykori lelkészeire s énekvezéire gondolok, az alábbiakat sorolhatom: a két Báró József, Bede Emil, Benczédi Ferenc, Gál Jenő, Dombi Mózes, Gellérd Imre, Lőrinczi Mihály, Nagy Ferenc, Pálffy Ákos, Simén Dániel, Ürmösi József, Váry Domokos, Végh Mihály, Zoltán Sándor. Többségüket örömmel fedeztem fel a *Műzsák és erények* lapjain.

És ez a névsor meghosszabbítható az időben, az unitárius kezdetekig. A Homoród menti egyházközségek történetével régóta foglalkozó Máthé Dénes egyetemi adjunktus (pályáját maga is unitárius lelkészként kezdte) bizonyára nem marad adósunk vele. Az egyháztörténetben és a teológiai tudományokban jártas (post mortem dr.) Gellérd Imre a Homoródmenti Képtár felavatásán, 1979 májusában azt kérdezte tőlem: tudom-e, hogy ennek a csaknem teljesen unitárius vidéknek a népe – az erőszakos kollektivizálás ellenére – gazdaságilag miért fejlettebb, szellemileg miért igényesebb, mint a más tájegységeken élők többsége?

– Mert a Székelyföldnek ez a csücske nyolc évszázadon át határos volt a Szászfölddel...? – kérdeztem az építkezésben, a gazdálkodásban és az életfelfogásban egyaránt megmutatkozó erőteljes szász hatásra gondolva.

– Mert századokra visszamenően – így Gellérd Imre – minden falunknak volt Európát járt lelkésze.

Nem tisztáztuk, hogy kikre gondolt. Máthé Dénes készülő tanulmányából hamarosan megtudhatjuk. Én mindenesetre Balázs Ferenc-típusú lelkészekre gondoltam, akiről a falumbeli helytörténész és néprajzkutató tanár, Balácsi Dénes — aki ugyancsak unitárius lelkészként indult — írt napjainkban is megszívlelendő könyvet *Ne nézze senki csak a maga hasznát... címmel (Szövetkezeti mozgalom a Kis- és Nagy-Homoród mentén. Haáz Rezső Kulturális Egyesület kiadása, Székelyudvarhely, 1995.)*. A fentebb említett nevek között a legtöbbször Ürmösi József és Pálffy Ákos szerepel Balácsi Dénes könyvében.

A kemény diktatúra idején sok minden odalett a léleképítés korábbi gazdagságából is. A kilencvenes években nemcsak az egyházi intézményrend-

szer újjáépítéséhez láttunk hozzá – a léleképítéshez is. És ez hosszabb folyamatnak és szívósabb küzdelemnek tűnik, mint egy-egy templom felépítése – jóllehet a templomépítők minden időkből lélekben is kiegyenesednek. Hogy a diktatúrák léleknyomorító hatása alól mielőbb fel kell szabadulnunk, ez csak egyik gondunk. Merthogy számolnunk kell a civilizáció, a globalizáció korábban ismeretlen kihívásaival is. A vallásosság természetének a megváltozásával. Ma már világosabban látjuk, mint a kilencvenes évek elején, hogy a 21. század vallásosságában és egyházi életében a személyesség egyre inkább döntő tényezővé válik.

Ennek a felismerésnek a megerősítéséhez segít hozzá bennünket Gaal György új könyve. Azzal a tudatossággal és jövőformáló akarással kell birtokba vennünk unitárius múltunkat is, amely e kötet lapjairól felénk sugárzik.

CSEKE PÉTER

Jegyzet

¹ A kolozsvári Unitárius Püspökség imatermében 2002. január 16-án elhangzott előadás szerkesztett változata. A könyvbemutatót az is művelődéstörténeti eseménnyé avatta, hogy Gaal György – századokat átfogó, reprezentatív – munkája (*Műsák és erények jegyében. Dolgozatok Erdély unitárius múltjáról*) az Unitárius Egyház Nyomdájában készült. Az egyháznak 1716 óta nem volt saját nyomdája.

ESZMÉK – GONDOLATOK

... annak, hogy egy vallás vagy szemlélet pesszimista vagy optimista: megvan az ismérve. Idegen-e az embertől a világ: vele szemben kell-e érvényesülnünk, harc-e az érvényesülés; egy világnézet a szerint pesszimista vagy optimista, hogy ezekre a kérdésekre miféle választ ad.

A buddhizmus és a germán filozófia – általában az északi lélek: pesszimista; a kereszténység és a természettudomány optimista. (Németh László)

A derű a szellem uralma a lelken; az objektív a szubjektív. Ez a derű nem azt jelenti, hogy az embernek jókedve van, vagy hogy jól megy a sora, hanem hogy akármennyi ok lenne a nyögésre, s akármilyen Jóbot csinál a sors belőle, ő megvédte a külső csapások s önnön hajlamai ellenében, amit az embernek, amíg képes rá, meg kell védeni. (Németh László)

A közlékenységet én inkább erénynek tartom, mint hibának, főként, ha nem szívünk titkai, hanem szellemünk tartalma az, amit közlünk. (Németh László)

Az igazi erény az, amely van, ismeretlenül, önmagáért is... (Németh László)

Az ember olyasmit is tud, amit nem az érzékszerveivel tanult. Például az egyenlő és a jó fogalmát. (Németh László)

Az ember valóságérzéke akkor edződhet, ha kevés dologgal hosszú időn át önállóan cselekvőn és kíváncsian foglalkozik. (Németh László)

Az embereket sokra csak sokkal lehet bírni. (Németh László)

A világ az én számomra nem egy nagy van, hanem egy nagy lehet. (Németh László)

A terv a tett légvétele. Ahogy ábránd nélkül nincs élet, a tervek bősége az eredménynek is feltétele. (Németh László)

Albert Schweitzer írja Bachról, hogy ő nem a környezetének, Istennek komponált. S ha Istennek a világ mögött álló, abban csak részben megvalósult, s bennünk is megvalósulásért küzdő Lehetőséget tekintjük, úgy ebben a boldogságban az is részesülhet, akiben nincs meg többé a lipcsei karnagy hite a személyes istenben. (Németh László)

Ahhoz, hogy az anyák társakat találjanak a nevelésben, hogy legyen kivel megosztaniuk a gyermekek sorsának gondját, őriznünk kell a családot. És

korunkban ezer jel mutatja, hogy ez nem olyan könnyű. Az otthonteremtés, az otthon megőrzése nem azonos a háztartási munkák elvégzésével. A gerincét, a tartalmát a másokkal való törődés alkotja, az életbeli dolgok figyelése. (Németh László)

Tökéletes napokat élni – célnak emberibb és valószínűbb, mint tökéletes életet élni. (Németh László)

Magasztos eszmény a tökéletességre törekedni. Én azonban azt vallom: „Inkább hozzatok létre valamit, amit létre tudtok hozni, mintsem hogy azt kergessétek, amit soha sem fogtok elérni.” Senki sem tökéletes. Jusson eszükbe a mondás: „Senki sem jó, csak egy, az Isten” [Márk 10, 18]. Senki nem képes rá. Ez illúzió. Az egyetlen, amit tehetünk, hogy szerényen törekszünk beteljesíteni önmagunkat és a lehetőségek szerint tökéletes emberré válni, ez pedig már épp eléggé megerőltető. (C. G. Jung)

Igazán csak az keresztény, aki Krisztus értelmében és szellemében él. Aki imitálja Krisztust, s van annyira – mit ne mondjak – szégyentelen, hogy Krisztus keresztjét akarja magára venni, miközben a sajátját sem bírja elhordozni, az véleményem szerint a keresztény üzenet ábcéjét sem értette meg... (C. G. Jung)

Az az ember, aki nem járta meg szenvedélyeinek poklát, nem is küzdötte le őket soha. (C. G. Jung)

Szeretném már egyszer pontosan tudni, mi számít bűnnek tulajdonképpen, bár a teológia évezredek óta erről beszél. A magam teológiai elfogulatlanságával azt mondanám, hogy erről csak a jó Isten dönthet, amint az világosan olvasható is az apostolok történetében. A többi emberi törvénykezés, minden, korhoz kötött viszonylagosságával egyetemben. (C. G. Jung)

Ha Ön magányos, annak az az oka, hogy elszigeteli magát; ha elég szerény, soha nem lesz magányos. Semmi sem szigetel el bennünket jobban, mint a hatalom és a presztízs. Próbáljon meg leereszkedni az emberek közé, tanuljon szerénységet, és soha nem lesz egyedül! (C. G. Jung)

A világhelyzet odáig jutott, hogy a legmegindítóbb szavak sem jelentenek már semmit... Túlságosan olcsók lettek a szavak. A létezés nehezebb, s ezért szívesen helyettesítik szavakkal. (C. G. Jung)

... csak amit teszünk, az mutatja majd meg, kik vagyunk. [...] Ahol hatalom uralkodik, nincs szeretet, ahol viszont a szeretet kormányoz, ott érvényét veszti minden hatalom. (C. G. Jung)

Az Egyházi Főhatóság tevékenysége

■ Január 16-án az Egyházi Képviselő Tanács kibővített elnökségi ülést tartott, amelynek az évi eseménynaptár és ülésezési terv véglegesítése volt a fő napirendi pontja. Ennek főbb adatai szerint az Egyházi Főtanácsot augusztus 30–31-re, a Zsinatot november 29–30-ra, a Szejkefürdői Unitárius Találkozót augusztus 10-re állapítottuk meg.

■ Január 16-án került sor Egyházunk Testvéregyházközségi Tanácsának ülésére. Az egyházköri képviselők jelentésben számoltak be az egyházközségeink testvéregyházi kapcsolatainak eredményeiről, és némely esetben fogyatékoságairól is. A Tanács erőfeszítései ellenére még mindig vannak testvérkapcsolat nélküli egyházközségeink, ez ügyben folyamatos próbálkozás történik az észak-amerikai Partner Church Council vezetői útján. A Tanács határozatban utasította az egyházköri képviselőket, hogy az esperesek segítségével állítsanak össze egy kimutatást az egyházközségekbe érkező külföldi tanulmányi ösztöndíjakról.

■ Január 17-én az Egyházi Képviselő Tanács rendkívüli ülést tartott, amelynek fő tárgysorozati tételei az Egyházi Főhatóság intézményei 2002. évi költségvetésének véglegesítése, az egyházközségeknek kiutalandó építési-javítási segélyek körvonalazása és a kis egyházközségek megsegítésére szánt juttatások összegszerűsítése voltak.

■ Március 21-én volt az Egyházi Képviselő Tanács I. évnegyedi rendes ülése. Napirenden többek közt a kolozsvári Unitárius Diákotthon déli szárnyának a költségvetése és építési ütemterve, az Egyházi Alaptörvénymódosító Bizottság munkája, az IARF nyári budapesti kongresszusának az előkészítése, valamint a Sora-üzletház átépítési tervei szerepeltek.

Lelkészképzés

■ A Protestáns Teológiai Intézet Unitárius Fakultásának hallgatói a 2002. január 3. és február 2. közötti vizsgaidőszakban tették le I. félévi vizsgáikat. A sikeresen vizsgázók közül tanulmányi eredményeikkel kiemelkedtek *Jakabházi Béla Botond* V. éves (10-es általánossal), *Lakatos Csilla Adél* IV. éves (9,55) és *Ilkei Ildikó* II. éves (9,61) hallgatók.

■ A Teológiai Intézetben a csendes napokat február 8–9-én tartottuk. Az Unitárius Fakultás hallgatói számára a központi téma a lelkészi hivatás és önképzés kérdésköreit vizsgálta meg. Előadást tartott *Józsa István Lajos* kökösi lelkész Hivatástudat és lelkészi szolgálat, és *Szász Ferenc* brassóújvárosi lelkész Az önképzés jelentősége a lelkészképzésben címmel. A reggeli és esti bibliamagyarázatot ugyanők, valamint *Gyerő Dávid* előadótanácsos tartották. A közös intézeti előadást *Kovács Lajos* református nevelés-

ügyi referens mutatta be Értelmiségiék és az egyház címmel. A csendes napok záró áhítatát *dr. Szabó Árpád* püspök végezte.

■ A Lelkészképesítő Bizottság január 30-án vizsgaulést tartott, amelyen sikeresen lelkészképesítő pótvizsgát tettek a 2001 októberében elégtelenre vizsgázott jelöltek. Eszerint lelkészi oklevelet nyertek *Fekete Béla* bágyoni segédlelkész (7,72-es általánossal), *Molnár Attila* székelykáli segédlelkész (6,66), *Tódor Csaba* homoródszentpáli segédlelkész (9,27), valamint a Magyarországi Unitárius Egyház alkalmazásában levő *Máté Ernő*, a dunántúli szórvány segédlelkésze (7,00).

Lelkésztovábbképzés

■ A 2002. év I. évnegyedi lelkészi értekezleteit március elején tartottuk meg egyházköreinkben, a következők szerint: a kolozs-tordai egyházkörben március 4-én Kolozsváron, a marosi egyházkörben március 7-én Csokfálván, a kükküllői egyházkörben március 8-án Kükküllődombón, a székelykeresztúri egyházkörben március 5-én Székelykeresztúron, a székelyudvarhelyi egyházkörben március 6-án Székelyudvarhelyen, a háromszék-felsőfehéri egyházkörben március 13-án Brassóban. Az értekezletek tárgyát a következő előadások képezték: *dr. Rezi Elek* teológiai dékán: Bioetikai kérdések erkölcsi megítélésének szempontjai és *Kovács Sándor* teológiai lektor: Kossuth Lajos és az unitáriusok (megemlékezés Kossuth Lajos születésének 200 éves évfordulóján). Az Egyházi Főhatóságot az értekezleteken a közigazgatási, gazdasági és egyéb természetű kérdések megbeszélésére *dr. Rezi Elek* főjegyző képviselte.

■ A Lelkészképesítő Bizottság március 4-én versenyvizsgát tartott a Berkeley-i (AEÁ) Starr King Teológiai Intézet által felajánlott ösztöndíj odaítélésére a 2002–2003-as tanévre. Az egyetlen jelentkező *Lőrinczi Lajos* csehétfalvi lelkész volt, akit a Bizottság megfelelőnek talált az ösztöndíj elnyerésére.

Rendezvények, egyházképviselő

■ Február 8-án a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Irodalomtudományi Tanszékén *dr. Fóris Ferenczi Rita* VEN előadótanácsos sikeresen megvédte doktori dolgozatát, címe A visszahatás kifejeződése a magyar nyelvben a 16–19. században.

■ Február 20–21-én *dr. Szabó Árpád* püspök, *Gyerő Dávid* előadótanácsos és *Paskucz Viola* mérnök, műszaki referens budapesti kiszállásra utaztak, ahol hivatalos megbeszéléseket folytattak az Apáczai Közalapítvány, az Illyés Közalapítvány, az Új Kézfogás Közalapítvány, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és az Oktatási Minisztérium vezetőivel.

■ A 2002. év gondnok-presbiteri értekezleteire a tél végén került sor, az alábbiak szerint: a kolozs-tordai egyházkörben február 23-án Magyarorszáton, a marosi egyházkörben február 26-án Marosvásárhelyen, a kükküllői egyházkörben február 27-én Medgyesen, a székelykeresztúri egyházkörben február 28-án Székelykeresztúron, a székelyudvarhelyi egyházkörben március 1-én

Székelyudvarhelyen, a háromszék-felsőfehéri egyházkörben március 2-án Brassóban. Az értekezletek részletesen kielemezték az egyes egyházközségekben fellelhető helyzetet, és átfogó képet nyújtottak a jelenlevő gondnokoknak és más tisztségviselőknek az egyetemes egyházi tudnivalókról. Az Egyházi Főhatóságot a találkozókön *dr. Szabó Árpád* püspök és *dr. Kisgyörgy Árpád* főgondnok képviselték.

■ Március 14-én a kolozsvári Unitárius Kollégium előcsarnokában felavattuk az 1848-as magyar szabadságharcban részt vett 47 unitárius diák emlékére állított márványtablát. Az avatás ünnepi műsorba helyeződött bele, színvonalra kiemelkedő volt az utóbbi évek viszonylatában is. Az avató beszédet *dr. Szabó Árpád* püspök mondta, fellépet a kollégium Péterffy Gyula Énekkara is.

■ Március 15-én a Székelykeresztúron tartott városi ünnepélyen *dr. Szabó Árpád* püspök mondta az ünnepi beszédet. A kolozsvári Szent Mihály templomban tartott ökumenikus istentiszteleten *dr. Rezi Elek* főjegyző is prédikált.

■ Március 14–17-én az angliai Oxfordban tartotta vezetőtanácsi ülését a Vallásszabadság Nemzetközi Egyesülete (IARF), amelyen Egyházunkat *Gyerő Dávid* előadótanácsos képviselte. Az ülés fő napirendi pontja az IARF 2002. évi budapesti kongresszusának előkészítése volt.

Személyi változások

Tordai Ernő sepsikőröspataki segédlelkész rendes lelkési kinevezést nyert az egyházközség közgyűlésének határozata alapján, 2001. december 1-től.

Ifj. Kozma Albert marosszentgyörgyi lelkész 2001. december 1-től választás útján áthelyezést nyert a magyarsárosi egyházközségbe.

2002. január 1-től Egyházunk világi alkalmazottai sorában a következő változások álltak be:

Pálfi Domokos brassói énekvezért áthelyeztük a datki egyházközség énekvezéri állásába, *Nagy István* volt nyárádszentmártoni énekvezért pedig a vadadi egyházközség énekvezéri állásába.

Az énekvezérek sorában kineveztük *Csiszér Katalin* okleveles énekvezért Szentháromságra, *Hurubás János* ideiglenes énekvezért Sepsiszentgyörgyre, *Cseh Ildikó* okleveles énekvezért pedig Marosvásárhelyre.

A harangozók sorában *György Levente Pált* kineveztük Nagyernyére, *Pap Molnár Sándort* Székelykeresztúrra, *Suba Birit* Kolozsra. *Kiss Matildot* pedig a tordai egyházközség irodavezetője lett.

Kiadványok

■ Január 16-án az Unitárius Egyház dísztermében mutattuk be *dr. Gaal György* tanár, közíró, művelődéstörténész új könyvét, *Műzsák és erények jegyében* címmel. A könyv dolgozatokat tartalmaz Erdély és Kolozsvár unitárius múltjáról, oldalain az irodalmi, társadalmi és egyházi élet számos adata,

közismert szereplője és emlékezetes mozzanata elevenedik meg. Megvásárolható az Egyházi Központ iratterjesztőjében.

■ Erőteljes egyházi igényt sikerült megválaszolni azzal, hogy január közepén dr. Szabó Árpád püspök előszavával megjelent az *Unitárius Énekeskönyv* tizenötödik kiadása. A formailag változatlan, tartalmilag azonban több szükséges szövegmódosítással gazdagodott énekeskönyv minőségi kivitelezésű, megvásárolható az Egyházi Központ iratterjesztőjében.

Halottaink

Imre Domokos kőművesmester, homoródszentpáli egyházközségünk gondnoka, életének 53. évében hirtelen elhunyt. Temetésére 2002. január 3-án került sor, a temetési szertartást Tódor Csaba helyi lelkész végezte, az egyházkör nevében Kedei Mózes esperes, a gondnokságok nevében a vargyasi Tóth Péter búcsúzott tőle.

Pákey Hegyi Izabella festőművész, a Pákey család utolsó magyarországi sarja 2001. december 27-én 87 éves korában Budapesten elhunyt. Temetésén Kászoni József, a Budapesti Unitárius Egyházközség lelkésze mondott egyházi beszédet.

Boda József ny. nagyváradai lelkész súlyos betegség után, 74 éves korában, 2002. március 2-án hirtelen elhunyt. 1928-ban született Bölönben, Háromszék vármegyében. 1953-ban végezte el a Protestáns Teológiai Intézetet Kolozsváron, ugyanazon év őszétől Nagyváradra nevezték ki lelkésznek. Ebben az egyetlen egyházközségben végezte lelkészi szolgálatát 45 éven át, 1998-ban történt nyugdíjba vonulásáig. Nyugdíjas éveit azonban egészségi állapota nagyon megterhelte. Temetése március 5-én volt a nagyváradai közös temetőben, a szertartást Pap László helyi lelkész végezte, a sírnál búcsúzó beszédet mondott dr. Szabó Árpád püspök az Egyetemes Egyház, Székely Miklós esperes a kolozs-tordai egyházkör, Benedek Sándor ny. lelkész a barátok részéről.

